

The poster features a close-up of a young girl's face, looking directly at the viewer with a serious expression. Her hair is light-colored and slightly messy. The lighting is dramatic, with a strong red and orange glow on the right side of her face. Below the girl's face, the text 'ВІЛЬЯМ ПІТЕР БЛЕТТІ' is written in a white, serif font. Below that, the title 'ЕКЗОРЦИСТ' is written in a larger, white, serif font. At the bottom of the poster, there is a silhouette of a man in a trench coat, standing in a dark, misty environment. A bright light source behind him creates a lens flare effect, illuminating the scene with a red and orange glow. The background is dark with a subtle, cracked texture.

ВІЛЬЯМ ПІТЕР БЛЕТТІ
ЕКЗОРЦИСТ

ЕКЗФРЦИСТ

WILLIAM PETER BLATTY
THE EXORCIST

A NOVEL

ВІЛЬЯМ ПІТЕР БЛЕТТІ
ЕКЗОРЦИСТ

РОМАН

Переклад з англійської Віктора Морозова

ХАРКІВ КЛУБ
2018 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.111(73)
Б70

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Blatty W. P. The Exorcist : A Novel / William Peter Blatty. —
New York : HarperCollins, 2011. — 400 p.

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *IvanovITCH*

ISBN 978-617-12-5323-0 (PDF)
ISBN 978-0-06-209435-3 (англ.)

© William Peter Blatty, 1971, 2011
© Віктор Морозов, переклад, 2018
© Depositphotos.com / yacobchuk1,
обкладинка, 2018
© Hemigo Ltd, видання українською
мовою, 2018
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейно-
го Дозвілля», переклад і художнє
оформлення, 2018

Для Джулії

І як вийшов Він із човна, то зараз Його перестрів чоловік із могильних печер, що мав духа нечистого... часто кайданами та ланцюгами в'язали його, але він розривав ланцюги... І запитав Він його: Як тобі на ім'я? А той відповів: Легіон мені ймення — багато бо нас»¹.

Мр. 5:2—9

---

¹ Тут і далі цитати з Біблії подано за перекладом І. Огієнка. (*Тут і далі прим. ред.*)

ДЖЕЙМЗ ТОРЕЛЛО: Джексона підвісили на гаку для м'яса. Він аж зігнув його, такий був жирний. Провисів там три дні, поки не загнувся.

ФРЕНК БУЧЧЕРІ (*хихочучи*): Ти б його побачив, Джекі. Висів, як слоняра, а тоді Джиммі трахнув його тим електричним стрекалом для худоби...

ТОРЕЛЛО (*збуджено*): Він аж крутився на гаку, Джекі. Ми хлюпнули на нього водою, щоб підзарядити стрекало, а він верещав, як свиня...

Уривок із підслуханої ФБР телефонної розмови членів «Коза Ностра» стосовно вбивства Вільяма Джексона

Не існує іншого пояснення деяким речам, що їх чинили комуністи. Коли, скажімо, священникові забили в череп дев'ять цвяхів... Або такий випадок, що стався із сімома малими хлопцями та їхнім учителем. Вони промовляли «Отче наш», коли увірвалися солдати. Один солдат схопив багнет і відрізав учителеві язика. А другий застромив хлопцям у вуха палички для їжі. І як до цього можна поставитися?

Доктор Том Дулі

Дахау
Аушвіц
Бухенвальд

ПРОЛОГ

ПІВНІЧНИЙ ПРАК...

Від палючого сонця на чолі старого виступили крапельки поту, але він обхопив долонями склянку з гарячим солодким чаєм, немовби хотів їх зігріти. Не міг позбутися недоброго передчуття. Воно прилипло йому до спини, наче холодне мокре листя.

Розкопки завершилися. Курган просіяно шар за шаром, його нутрощі обстежено, позначено й відвантажено: намиста й підвіски, гліптика, фалоси, розмальовані охрою кам'яні ступи, виполіровані горщики. Нічого особливого. Ассирійська туалетна скринька зі слонової кості. І чоловік. Чоловічі кістки. Крихкі залишки космічної муки, що змушувала його колись замислюватися над тим, чи матерія віддзеркалювала прагнення Люцифера повернутися назад до Бога. Але ж тепер він знав це краще. Пахощі локриці й тамариску привернули його увагу до зарослих маками пагорбів; до вкритих очеретом рівнин; до нерівного кам'янистого путівця, що поривався стрімголов до чогось страхітливого. На північному заході був Мосул; на сході — Ербиль; південь належав Багдаду, Кіркуку й вогняній печі Навуходносора. Він посовгав ногами під столиком біля самотньої придорожньої чайхани й подивився на плями від трави на черевиках і штанах кольору хакі. Відсърбнув трохи чаю. Розкопки завершилися. І що тепер почнеться? Він почистив цю думку, мов шойно викопану глиняну знахідку, але не зміг позначити її відповідною биркою.

З чайхани долинуло чиєсь хрипке сопіння: до нього човгав зморшкуватий власник, здійсмаючи порох своїми російськими черевиками, що він їх носив замість капців, тиснучи

п'ятами на задники, від чого ті аж рипіли. Його темна тінь ковзнула столом.

— *Каман чай, чавага?*

Чоловік у хакі похитав головою, дивлячись на черевики без шнурівок, укриті твердою й загуслою кіркою життєвого болю. Космічна речовина — розмірковував він нишком. Матерія, але й якимось чином остаточно дух. Дух і ці черевики були для нього лише аспектами чогось фундаментальнішого, чогось первісного й цілком відмінного.

Тінь пересунулася. Курд стояв і очікував, неначе древній борг. Старий у хакі поглянув у вологі й знебарвлені очі, на райдужну оболонку яких немовби наліпили мембрану яєчної шкаралупи. Глаукома. Колись він не зміг би полюбити цього чоловіка. Він витягнув гаманця й пошукав там монетку поміж іншими пошарпанними й зім'ятими дрібничками — кількома динарами; іракськими правами водія; вицвілим пластмасовим католицьким календарем, застарілим на дванадцять років. Там на звороті був напис: «ТЕ, ЩО ДАЄМО БІДНИМ, МИ ЗАБЕРЕМО ІЗ СОБОЮ ПІСЛЯ СМЕРТІ». Він розрахувався, залишивши п'ятдесят філсів чайових на потрісканому столі кольору печалі.

Рушив до свого джипа. Клацання ключа, що він його вставляв у замок запалювання, дуже виразно пролунало в тиші. На якусь мить він зупинився й замислено глянув удалину. Там мерехтіло в гарячому мареві, немов якийсь небесний острів, розмите видиво міста Ербіля, пласкі й ламані дахи якого височіли, мов курган, ширяючи в хмарах уламками заплямленого брудом благословення.

Листочки ще міцніше прилипли до його спини.

Щось чекало попереду.

— *Аллах ма'ак, чавага.*

Зігнилі зуби. Курд шкірився, махаючи рукою на прощання. Чоловік у хакі спробував знайти в нутрі свого ества якість тепло й спромігся на помах руки та силувану усмішку. Вона зів'яла, коли він відвернувся. Запустив мотор, розвернувся на вузькому химерному подвір'ї й попрямував до Мосула. Курд, ошелешений несподіваним відчуттям втрати, стояв і дивився, як джип набирає швидкість. Що він утратив? І що відчував у присутності того чужинця? Якусь безпеку — пригадалося йому; відчуття захищеності та глибинного гаразду. А тепер це все зникло

вдалині разом із джипом, що стрімко віддалявся. Він почувся на диво самотнім.

О шостій десять копітка інвентаризація була завершена. Мосульський доглядач старожитностей, араб з обвислими щоками, старанно вписував останнє надходження в гробсбук на письмовому столі. На якусь мить він зупинився, зануривши ручку в чорнильницю, і подивився на приятеля. Чоловік у хакі, здається, про щось замислився. Він стояв біля стола, тримаючи руки в кишенях, і дивився на якийсь висушений і позначений биркою відгомін минувшини. Доглядач якийсь час не рухався й зацікавлено його розглядав, але тоді знову зосередився на гробсбусі, вписав малесенькими акуратними літерами надходження, урешті-решт зітхнув і відклав ручку, зауваживши, котра вже година. Поїзд до Багдада відправлявся о восьмій. Доглядач промокнув сторінку й запропонував чаю.

І далі не відводячи очей від чогось на столі, чоловік у хакі похитав головою. Араб трохи стурбовано спостерігав за ним. Що це було? Щось відчувалося в повітрі. Він підвівся й підступив ближче; тоді відчув легеньке поколювання в потилиці, коли його приятель нарешті поворушився, простягнув руку по амулет і замислено поклав собі на долоню. Це була зелена кам'яна голова демона Пазузу, уособлення південно-західного вітру. Сферою його панування були хвороби й недуги. Голова була проколота. Власник амулета носив його як щит.

— Зло проти зла, — видихнув доглядач, мляво обмахуючи себе якимось французьким науковим журналом, обкладинка якого була заплямлена вологим від оливкової олії відбитком великого пальця.

Його приятель не поворухнувся; нічого не прокоментував. Доглядач схилив голову вбік.

— Щось трапилось? — запитав він.

Жодної відповіді.

— Отче Меррін?

Чоловік у хакі й далі, здається, не чув, поглинений розгляданням амулета, останньої своєї знахідки. За якусь мить знову його відклав, а тоді допитливо глянув на араба. Той щось сказав?

— Ні, отче. Нічого.

Вони ледь чутно розпрощалися.

Біля дверей доглядач дуже міцно стиснув руку старого чоловіка.

— У моєму серці є бажання, щоб ви нікуди не йшли.

Його приятель почав щось говорити про чай, про брак часу, про потребу щось зробити.

— Ні-ні-ні! Я мав на увазі, щоб ви не верталися додому!

Чоловік у хакі прикипів очима до крихточки вареного нуту, що застрягла в кутику арабового рота; але його погляд був відсутній.

— Додому, — повторив він.

Це слово пролунало мов епілог.

— У Штати, — додав араб-доглядач і сам одразу здивувався, чому він це зробив.

Чоловік у хакі задивився в темряву турботи приятеля. Йому ніколи не було важко полюбити цього араба.

— Прощайте, — неголосно мовив він, тоді швидко повернувся й вийшов у морок, що вже починав огортати вулички й подорож додому, що її довжина здавалась якоюсь невизначеною.

— Побачимося за рік! — гукнув йому вслід з одвірка доглядач. Але чоловік у хакі так і не озирнувся. Араб дивився, як віддаляється його постать, перетинаючи під кутом вузьку вуличку, і як його мало не збили з ніг стрімкі дрожки. Там сиділа якась огрядна арабка. Обличчя затінювала чорна мереживна чадра, що огортала її, мов саван. Мабуть, подумав араб, вона поспішала на якусь зустріч. Невдовзі він спустив з очей свого приятеля.

Чоловік у хакі квапливо простував, немов був змушений це робити. Залишивши позаду місто, він перейшов околиці, поспіхом перетнув Тигр, але, наближаючись до руїн, уповільнив ходу, адже з кожним кроком зародкове передчуття набирало дедалі чіткіших і жахливіших обрисів.

І все ж таки він мусив знати. Мусив приготуватися.

Дерев'яна дошка, що слугувала мостиком через каламутний потік Хоср, зарипіла під його вагою. І ось він уже був там, стоячи на пагорбі, де колись сяяла на весь світ Ніневія з її п'ятнадцятьма ворітьми, осердя ассирійських орд, що завдавали всім жаху. Тепер це місто було засипане кривавим порошком своєї приреченості. Але тут і далі був він, повітря було просякнуте ним, тим Іншим, хто нищив йому сни.

Чоловік у хакі скрадався руїнами. Храм Набу. Храм Іштар. Він відчував вібрації. Біля палацу Ашурбаніпала він зупинився, задивившись на вапнякову статую, що височіла *in situ*. Зазубрені

крила й кігті на ступнях. Опуклий, випнутий, цибулеподібний пеніс і викривлений у звіриному вищирі рот. Демон Пазузу.

Раптово чоловік у хакі осів.

Він похилив голову.

Він знав.

Це наближається.

Він дивився на куряву й видовжені тіні. Диск сонця почав уже зникати за обрієм, і був чутний невиразний гавкіт здичавілих псів, зграї яких блукали околицями міста. Він опустил рукави сорочки й застібнув їх на гудзики, відчувши легенький подув прохолодного вітру. Той дув із південного заходу.

Він квапливо рушив до Мосула, де його чекав поїзд, а серце в нього стислося від крижаного переконання, що невдовзі його почне переслідувати древній ворог, якого він ніколи не бачив ув обличчя.

Але він знав його ім'я.

ЧАСТИНА ПЕРША

ПОЧАТОК

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Як короткий фатальний спалах від вибуху сонць, що лишає тьмяний слід в очах сліпого, початок того жажіття пройшов майже непомічено; у безумстві всього, що сталося потім, про нього, по суті, забули й ніяк не пов'язували із самим лихом. Важко про це судити.

Будинок здавали в оренду. То була цегляна, повита плющем колоніальна будівля в дільниці Джорджтаун у Вашингтоні, округ Колумбія. Похмура. Компактна. На протилежному боці вулиці простяглося студентське містечко Джорджтаунського університету, позаду була набережна, що стрімко спускалася до ділової М-стріт, а далі текла річка Потомак.

У ніч проти першого квітня в будинку було тихо. Кріс Макніл сиділа в ліжку, переглядаючи свої репліки до кінознімання, що мало відбутися наступного дня. Регана, її донька, спала у своїй кімнаті, а внизу, у кімнатці поруч із коморою, спала їхня прислуга, середніх літ подружжя Віллі та Карл. Приблизно о 12:25 ночі Кріс, спохмурнівши, відірвалася від свого сценарію. Їй почулося якесь постукування. Звуки були дивні. Приглушені. Глибокі. Ритмічні. Незрозумілий код, що його вистукував якийсь мрець.

Кумедно.

З хвилину вона прислухалася, потім спробувала не звертати уваги, але стукіт був такий настирливий, що заважав зосередитися. Кріс жбурнула сценарій на ліжку.

Господи, збожеволіти можна!

Вона встала, щоб усе з'ясувати.

Вийшла в передпокій, роздивилася навколо. Здавалося, звуки долинали зі спальні Регани.

Що вона там робить?

Кріс рушила передпокоюм, і стукіт став раптом гучнішим і частішим, та коли вона штовхнула двері й увійшла до кімнати, він раптово припинився.

Що за чортівня?

Її одинадцятирічна красунька спала, міцно притулившись до великої іграшкової панди з круглими очима. Панда злиняла від років, від багатьох теплих вологих поцілунків.

Кріс тихенько підійшла до ліжка й нахилилася над ним.

— Рег! Ти не спиш?

Спокійне дихання. Повільне. Глибоке.

Кріс розглянулася по кімнаті. Тьмяне світло з передпокою падало блідими смугами на малюнки Регани, на її скульптурки, на іграшкових звірів.

Ну що ж, Рег. Твоя матуся пошилася в дурні. Можеш тепер привітати її з першим квітня!

І все-таки Кріс знала, що це зовсім не схоже на Регану. Дівчинка мала боязку й невпевнену вдачу. Хто ж тоді пожартував? Її напівсонний мозок, що підсилив ледь чутний шурхіт у нагрівальних чи водопровідних трубах? Колись у горах Бутану вона годинами спостерігала за буддистським ченцем, що медитував, сидячи навпочіпки на землі.

Урешті-решт їй здалося, ніби вона побачила, як той левітує, хоча пізніше, переповідаючи будь-кому цю історію, незмінно додавала слово «можливо». Отож можливо, що й тепер її мозок, цей невтомний казкар, вигадав чергову ілюзію, цього разу звукову.

Дурниці! Я ж це справді чула!

Раптом вона глянула на стелю.

Он воно звідки! Легеньке шарудіння.

Шури на горищі, ото й тільки! Шури!

Вона зітхнула. *Так воно і є. Довгі хвости. Шурх, шурх.* Вона відчула дивну полегкість. А потім здригнулася від холоду. Кімната. Вона була крижана.

Кріс підійшла до вікна й перевірила його. Зачинене. Помалала радіатор. Гарячий.

Та що ж це таке?

Здивована, вона рушила до ліжка й доторкнулася рукою до Реганиної щоки. Шока була гладенька й ледь спітніла.

Мабуть, я захворіла!

Кріс глянула на доньку, на її кирпатий носик і вкрите ластовинням личко, швидко нахилилася над ліжком і ніжно поцілувала її в щоку.

— Я дуже тебе люблю, — прошепотіла вона, а тоді повернулася у свою кімнату, до ліжка й до сценарію.

Якийсь час вивчала його. Це мала бути перероблена версія музичної комедії «Містер Сміт вирушає до Вашингтона». Додали сюжет, пов'язаний зі студентськими заворушеннями. Кріс була в головній ролі. Вона грала вчительку психології, що стала на бік бунтівників. І це її бісило. «*Ця сцена провальна!*» — подумала вона. — *Це примітив!»* Своїм нехай і не надто вишколеним розумом вона просто не сприймала на віру лозунги і, мов цікава сорока, постійно намагалася додзьобатися крізь багатослівне словоблуддя до блискіток прихованих фактів. Тому й у цьому бунті вона не вбачала жодного сенсу. «*Чому це так?*» — дивувалася вона. — *Конфлікт поколінь? Дурниці. Мені ж тридцять три. Просто це примітив, ось і все, це!.. Вгамуйся. Ще тільки тиждень».*

Вони вже завершили студійне знімання в Голлівуді, тож залишилися відзняти лише кілька натурних сцен у студентському містечку Джорджтаунського університету, починаючи від завтра.

Важкі повіки. Її вже хилило на сон. Наступна сторінка була химерно подерта. Її режисер — британець Берк Деннінгз. Коли він ставав особливо напруженим, то відривав тремтячими пальцями вузьку смужечку тієї сторінки сценарію, що траплялася йому під руки, а тоді поволі її жував, сантиметр за сантиметром, аж поки вона вся не опинялася в його роті мокрою паперовою кулькою.

«Шалений Берк», — подумала Кріс.

Вона позіхнула, прикриваючи рота, а тоді з усмішкою поглянула збоку на сторінки сценарію. Вони були погризені. Їй пригадалися щури. «*Ті малі байстрюки явно мають почуття ритму*», — подумала вона. Вирішила не забути сказати зранку Карлові, щоб той поставив пастки.

Її пальці розм'якли. Сценарій почав вислизати з-під них. Вона випустила його з рук. «*Примітив*, — подумала вона. — *Примітив*». Намацала рукою вимикач світла. *Ось*. Вона зітхнула і якийсь час лежала нерухомо, майже засинаючи; а тоді лїниво скинула ногою із себе ковдру.

Надто гаряче! Збіса гаряче! Знову подумала про незвичну холоднечу в Реганиній спальні, а тоді в мозку промайнули спогади про роботу в одному фільмі з Едвардом Г. Робінсоном, легендарною зіркою гангстерських стрічок 40-х років, коли ніяк не могла зрозуміти, чому під час кожної сцени, у якій вони знімалися разом, вона починала тремтіти від холоду, аж поки збагнула, що підступний старий ветеран завжди примудрявся заступати собою світильники, що мали освітлювати й зігрівати її. Вона легенько усміхнулася, а віконні шибки тим часом почали вже вкриватися імристою росою. Кріс спала. Їй снилася смерть у всіх моторошних подробицях, смерть, про яку ще ніхто й не чув; щось дзвеніло, вона задихалася, розчинялася, зникала в порожнечі, а в голові снувалося: мене не стане, я помру, мене не буде навіки-віків, ой, татку, не дай їм, ой, не дай їм зробити це, не дай мені зникнути навіки — і вона танула, розмотувалася, а навколо все дзвеніло, дзвеніло...

Телефон!

Вона підскочила, схопила трубку, серце гупало в грудях, а в шлунку була порожнеча; невагоме нутро й дзвінок телефона.

Дзвонив помічник режисера.

— Рівно о шостій у гримі, золотце.

— Гаразд.

— Як самопочуття?

— Так, ніби щойно лягла.

Помічник реготнув.

— До зустрічі.

— Ага, добре.

Кріс поклатла трубку. Ще кілька хвилин посиділа нерухомо, пригадуючи сон. Сон? Скоріше думка в напівпробудженні: така

жахлива ясність. Відблиск черепа. Небуття. Невідворотність. Вона б не могла такого уявити.

Боже, цього не може бути!

Вона пригнічено схилила голову.

Але ж це є.

Вона почовгала у ванну, накинула на себе халата, а тоді швиденько збігла вниз старенькими сосновими сходами туди, де тривало життя й на кухні шкварчав бекон.

— А, доброго ранку, місіс Макніл!

Сива й виснажена Віллі із синіми мішками під очима витискала сік із помаранчів. Відчутний акцент. Швейцарський. Як і в Карла. Вона витерла паперовим рушничком руки й рушила до плити.

— Я сама, Віллі. — Кріс, як завжди, чутлива, помітила втомлений вигляд прислуги, і коли Віллі з бурчанням повернулася назад до зливальниці, актриса налила собі кави, а тоді сіла за обідній стіл і, дивлячись на свою тарілку, лагідно всміхнулася, побачивши на її білому тлі яскраво-червону троянду. *Регана. Моє ангелятко.* Нерідко, коли Кріс допізна працювала, Регана тихенько вислизала зранку з ліжечка, щоб прийти на кухню й покласти квітку на порожню мамину тарілку, а тоді навпомацки, з напівзаплющеними очима верталася назад і знову засинала. Кріс сумовито похитала головою, пригадавши, що мала намір назвати її Гонерільсю¹. *Справді. Якраз. Що може бути гірше.* Кріс ледь помітно всміхнулася, згадавши про це. Вона відсърбнула ковточок кави, а коли знову звернула увагу на троянду, на її обличчі з'явився сумовитий вираз, а зелені очі вповилися журбою. Син. Джеймі. Він помер дуже давно, коли йому було три рочки, а молоденька й нікому не відома Кріс брала участь у бродвейських мюзиклах, співаючи в хорі. Вона тоді запряглася ніколи більше ні до кого не прив'язуватися так, як це було з Джеймі; і як було з його батьком Говардом Макнілом. А коли її сон про смерть розчинився у випарах гарячої чорної кави, вона відволілася від троянди й своїх думок на сік, що його принесла й поставила перед нею Віллі.

Кріс пригадалися шури.

— А де Карл?

¹ Гонерілья та Регана — дочки короля Ліра. Гонерілья отруїла Регану й покінчила життя самогубством.

— Я тут, мадам!

Він гнучко, мов кіт, проліз у двері, що вели до комори. Мав владний, але й поштивий вигляд, а до підборіддя, там, де він порізався, голячись, притискав клаптик паперової серветки.

— Так? — М'язистий і високий, він зупинився біля столу, демонструючи блискучі очі, яструбиний ніс і лису голову.

— Чуєш, Карле, у нас на горищі завелися щури. Треба поставити пастки.

— Там є щури?

— Ну, я ж сказала.

— Але горище чисте.

— Ну, значить, у нас *охайні* щури!

— Щурів немає.

— Карле, я чула їх уночі.

— Може, це труби, — припустив Карл, — може, дошки.

— Може, *щури*! Може, купи ті клятві пастки й перестань сперечатися?

Швидко відходячи, Карл сказав:

— Так! Я вже йду!

— Ні, Карле, не *вже*! Крамниці ще замкнені!

— Вони замкнені! — докірливо гукнула йому вслід Віллі.

Але він уже зник.

Кріс і Віллі обмінялися поглядами, а тоді Віллі, хитаючи головою, знову зайнялася беконем. Кріс поволі пила каву. *«Дивний. Дивний чоловік»*, — подумала вона. Працьовитий, як і Віллі, відданий, скромний. І все ж таки щось у ньому її бентежило. Що це було? Якась зарозумілість? Ні. Щось інше. Не могла цього визначити. Вони прислуговували їй ось уже майже шість років, але Карл і далі був загадковою маскою — нерозгаданим ієрогліфом, що розмовляв, дихав і виконував її доручення на своїх ногах-хідлях. Але за тією маскою щось рухалося; вона майже чула, як там сумлінно клацають якісь коліщатка. Парадні двері рипнули й зачинилися.

— Вони замкнені, — пробурмотіла Віллі.

Кріс покуштувала бекон, а тоді повернулася до спальні й перебралася там у светр і спідницю. Зиркнувши в дзеркало, вона придивилася до свого короткого рудого волосся, вічно розкуйовдженого, і до ластовиння на мініатюрному чистенькому личку, а тоді скосила очі й мовила з ідіотською усмішкою:

— *О, привіт, чарівна сусідочко! Чи можу я порозмовляти з твоїм чоловіком? Коханцем? Сутенером? О, твій сутенер у богадільні? Тяжко!* — Вона висолопила сама собі язика. Тоді схилила голову. — *О Боже, що за життя!* — Узяла коробку з перукою, попленталася сходами вниз і вийшла на обсажену деревами вулицю.

На якусь мить зупинилася біля будинку, вдихаючи обнадійливу свіжість ранкового повітря, вбираючи приглушені звуки життя, що пробуджується. Задумливо глянула праворуч, де відразу за будинком стрімко спускалися до М-стрит старі кам'яні сходи, а трохи подалік бовваніли старовинні цегляні вежі в стилі рококо й середземноморська дахівка верхнього входу до колишнього трамвайного депо. «*Кумедно. Кумедна околиця, — подумалось їй. — Чорт забирай, чому б мені тут не залишитися? Купити дім? Почати нормальне життя?*» Пролунало лунке глибоке бамкання годинника на вежі Джорджтаунського університету. Цей меланхолійний передзвін відбився від мерехтливої й рудуватої поверхні річки, сягнувши змореного серця актриси. Вона рушила до своєї роботи, до цього примарного фарсу й соломяного опудала, що імітує древній тлін.

Коли зайшла в головні ворота студентського містечка, її депресія почала зникати, особливо коли вона побачила низку трейлерів-убиралень, розташованих уздовж проїзду біля південного муру, а вже о восьмій ранку, коли почалося перше знімання, цілком себе опанувала й засперечалася з приводу сценарію.

— Гей, Берку? Ти тільки поглянь на це ідіотство, га?

— О, то в тебе є сценарій, бачу! Як гарно! — Режисер Берк Деннінгз, підтягнутий і пустотливий, чиє ліве око сіпалося й каверзно виблискувало, вправно, мов хірург скальпелем, відтяв тремтячими пальцями вузесеньку смужку паперу з аркуша її сценарію й крикнув: — Мушу трошки перекусити.

Вони стояли на еспланаді перед головним адміністративним корпусом університету, оточені статистами, акторами й знімальною групою, а на галявині довкола виднілися поодинокі глядачі, здебільшого студенти езуїтського факультету. Знуджений оператор переглядав «Дейлі вераєті», а Деннінгз, хихочучи, закинув собі до рота папір, дихнувши ледь чутним перегаром від першого ранкового джину.

— О так, я *страшенно* радий, що тобі дали сценарій!

Лукавий худорлявий чоловік віком п'ятдесяти з гаком років, він розмовляв із таким виразним і симпатичним британським акцентом, що навіть найвulgарніші непристойності звучали в його вустах елегантно, а коли напивався, завжди виглядало, ніби він ось-ось розреготеться. Він постійно мусив стримуватися, що давалося йому нелегко.

— Ну, а тепер скажи мені, кицюню. Що сталося? Що там не так?

У сцені, про яку йшлося в сценарії, декан міфічного коледжу мав переконувати зібраних там студентів відмовитися від сидячого страйку, яким вони погрожували. Кріс мала тоді вибігти сходами на еспланаду, вирвати з рук декана мегафон, а тоді показати на адміністративну будівлю й прокричати: «Знесемо її геть!»

— Це не має жодного сенсу, — поскаржилася йому Кріс.

— Ну, а мені тут усе цілком ясно, — збрехав Деннінгз.

— О, справді? Ну, то поясни мені, Беркі-Шмеркі. Якого біса вони мають зносити будівлю? Заради чого? Можеш мені розтлумачити?

— Ти з мене глузуєш?

— Ні, я запитую «заради чого»?

— Бо вона там є, кохана!

— У сценарії?

— Ні, на *землі*!

— Ой, та облиш, Берку, це не моя героїня. Це зовсім не властиве їй вдачі. Вона б цього не зробила.

— Зробила б.

— Ні, не зробила б.

— То що, викличемо сценариста? Здається, він у Парижі!

— Ховається?

— Трахається!

Він вимовив це слово з бездоганною дикцією, а його лисячі очі зблиснули на пухкому, мов тісто, обличчі, тоді як слово стрімко злетіло аж до самих готичних шпилів. Кріс впала йому на плечі, розслабившись і регочучи.

— Ой, Берку, ти просто неможливий, чорт забери!

— Так. — Він це виголосив, мов Цезар, що скромно підтверджує вісті про свою потрійну відмову від корони. — Ну, а тепер до роботи?

Кріс його не чула. Перевіряючи, чи хтось почув непристойність, вона зиркнула потайно й сором'язливо на єзуїта, якому було років сорок і який стояв серед інших глядачів. Він мав темне зашкарубле обличчя. Мов у боксера. З різкими рисами. Очі були якісь сумні, зажурені, та водночас у його погляді було щось тепле й заспокійливе, коли він, усміхаючись, поглянув на неї й кивнув головою. Він усе почув. Зиркнув на годинника й пішов собі геть.

— То що, починаємо?

Кріс розгублено озирнулася.

— Так, Берку, звичайно. Починаємо.

— Дякувати небесам.

— Ні, зачекай!

— О Господи Ісусе!

Їй не подобалася кінцівка сцени. Вона відчувала, що кульмінація досягалася її реплікою, тож не було потреби після цього ще й заскакувати у двері будівлі.

— Це нічого не додає, — поскаржилася Кріс. — Якесь безглуздя.

— Так, кохана, звісно, — щиро погодився Берк. — Але на цьому наполягає монтажер, — додав він, — ось і все. Розумієш?

— Ні.

— Звісно, що ні, моя люба, бо ти маєш цілковиту рацію, це *справжнє* безглуздя. Але розумієш, у зв'язку з тим, що наступна сцена, — Деннінгз захотів, — ну, вона починається з того, що Джд виходить із дверей, монтажер переконаний, що фільм здобуде номінацію, якщо попередня сцена закінчиться тим, що ти в ці двері заходиш.

— Ти що, жартуєш?

— Ой, та я погоджуюся з тобою, кохана. Це просто маразм, блювати хочеться! Але просто відзнімімо це, а тоді, повір мені, я виріжу цю сцену з кінцевої версії. Мені буде її ще смачніше пожувати.

Кріс розсміялася. І погодилася. Берк зиркнув на монтажера, що відзначався егоїстичним характером і полюбляв марнувати час на зайві суперечки. Той щось діловито погоджував з оператором. Режисер полегшено зітхнув.

Кріс дивилася на Деннінга, що смачно вилаяв якогось нещасного асистента, а тоді аж розквітнув від задоволення. Він просто насолоджувався своєю ексцентричністю. Але Кріс також

знала, що, напиваючись до певної стадії, він міг раптом вибухати безпричинною люттю, а якщо це ставалося о третій або четвертій ранку, то нерідко дзвонив високопоставленим особам і брутально ображав їх, користуючись дріб'язковими зачіпками. Кріс пригадала одного шефа студії, чия провина полягала в тому, що він під час перегляду тихенько зауважив, ніби манжети Деннінгзової сорочки трохи обтріпалися, спонукавши режисера розбудити його десь близько третьої ранку, обізвавши «пиздуватим хамлом», чий батько, засновник студії, був «стовідсотковим психопатом», який «постійно обмацував Джуді Гарленд» під час знімання «Чарівника країни Оз», а тоді наступного дня Берк удавав амнезію й ледь помітно світився від утіхи, коли ті, кого він образив, описували детально, як саме він це зробив. Хоча, якщо це йому пасувало, Деннінгз не приховував того, що добре все пам'ятає. Кріс усміхнулася й похитала головою, пригадавши, як він одного разу, перебравши джину, розгромив декілька студійних павільйонів, охоплений безрозсудною люттю, а тоді пізніше, коли виробничий директор студії пред'явив йому детальний рахунок і полароїдні фотографії пошкоджень, він лукаво назвав їх «явними підробками», бо «збитки були набагато, незмірно гірші». Кріс вірила не в те, що він був алкоголік або навіть безнадійний пияк, а швидше в те, що він пив і так скандально поведився, бо цього від нього й очікували: він так підтримував свій власний міф.

«Ну й добре, — подумала вона, — можливо, це таке своєрідне безсмертя».

Вона озирнулася, дивлячись на єзуїта, що всміхнувся, коли Берк видав свою непристойність. Той віддалявся, зажурено похиливши голову, самотня чорна хмара в пошуках дощу. Їй ніколи не подобалися священнослужителі. Такі самовпевнені. Такі заспокоєні. Але оцей...

— Готова, Кріс?

— Готова.

— Гарзд, повна тиша! — вигукнув помічник режисера.

— Починаємо, — розпорядився Берк.

— Починаємо!

— Камера!

— *Мотор!*

Кріс збігла вгору сходами під підбадьорливі вигуки статистів, а Деннінгз дивився на неї, уявляючи, про що вона зараз думає.

Вона занадто швидко припинила суперечку. Він багатозначно глянув на відповідального за діалоги, що хутко й слухняно підбіг до нього, пропонуючи розгорнутий сценарій, немов перестарілий прислужник вівтаря, що подає священникові молитовник під час урочистої відправи.

Сонце періодично ще вигулькувало, але вже о четвертій дня чорні й густі хмари цілком затягли потемніле небо.

— Берку, ми губимо світло, — стурбовано зазначив помічник режисера.

— Так, воно згасає в цілому довбаному світі.

За вказівкою Деннінґза помічник директора розпустив усю групу до наступного дня, і Кріс тепер прямувала додому, дивлячись на тротуар і відчуваючи страшну втому. На розі Тридцять шостої та О-стріт вона зупинилася, щоб дати автограф підстаркуватому італійцеві-бакалійнику, який привітав її з дверей своєї крамнички. Вона написала «З найкращими побажаннями» і підписалася на брунатному паперовому мішечку. Чекаючи, поки промине авто, щоб перетнути Н-стріт, поглянула на католицьку церкву з другого боку вулиці. Святого того-чи-іншого. Укомплектовану єзуїтами. Вона чула, що Джон Кеннеді брав тут шлюб із Джекі й відвідував богослужіння. Вона спробувала уявити собі це: Джон Ф. Кеннеді серед жертвних свічок і побожних зморшкуватих жінок; Джон Ф. Кеннеді з похиленою в молитві головою; *вірую...* розрядка з росіянами; *вірую, вірую...* «Аполлон-4» серед шарудіння чоток; *вірую у воскресіння й вічне життя...*

Ось. Ось воно. Найсуттєвіше.

Кріс дивилася, як бруківкою прогуркотіла вантажівка з пивом «Гюнтер», видзвонюючи теплими, тремтливими, вологими обіцянками.

Вона перейшла дорогу, а коли спускалася О-стріт повз корпус школи Святої Трійці, її обігнав, тримаючи руки в кишенях нейлонової штормівки, якийсь священник. Молодий. Дуже збуджений. Зарослий щетиною. Трохи далі він завернув праворуч у перехід, що вів у підвір'я за церквою.

Кріс зупинилася біля переходу, з цікавістю стежачи за священником. Він, здається, прямував до якогось білого будиночка. Зі скрипом прочинилися старенькі двері з екраном-сіткою, з яких з'явився ще один священник. Той коротко кивнув молодикові й, опустивши очі, швидко рушив до церковних дверей. І знову

хтось штовхнув зсередини двері будиночка. Ще один священник. Він був схожий... *Гей, це ж він! Так, той, що всміхнувся, коли Берк сказав «трахається»!* Тільки тепер він мав серйозний вигляд і мовчки привітав новоприбулого, поклавши руку на плече лагідним, дещо батьківським жестом, і припровадив його всередину. Двері поволі зачинилися, ледь чутно рипнувши.

Кріс задивилася на свої туфлі. Була спантеличена. *Що відбувається?* Цікаво, може, єзуїти пішли до сповіді?

Легенький гуркіт грому. Вона глянула на небо. Чи буде дощ?.. Воскресіння й вічне життя...

Так. Так, звісно. Наступний вівторок. Удалині зблиснула блискавка. *Не дзвони нам, дитино, ми самі тобі подзвонимо.*

Вона підняла комір пальта й поволі рушила далі.

Мала надію, що почнеться злива.

За якусь хвилину була вже вдома. Пішла до ванної, тоді зазирнула в кухню.

— Ну як там, Кріс?

За столом сиділа гарненька білявка років двадцяти з чимось. Шерон Спенсер з Орегону. Останні три роки вона була репетиторкою Регани й секретаркою Кріс.

— Та все як завжди. — Кріс підійшла до столу й взялася переглядати пошту. — Є щось цікаве?

— Хочеш наступного тижня піти на вечерю в Білий дім?

— Ой, навіть не знаю. *А що там робити?*

— Об'їстися солодощами, щоб аж знудило.

— А де Рег?

— У дитячій кімнаті.

— Що робить?

— Ліпить. Здається, пташку. Для тебе.

— Саме те, що мені потрібно, — пробурмотіла Кріс. Вона підійшла до плити й налила собі в чашку гарячої кави. — Щодо тої вечері — це був жарт?

— Ні, звісно, — відповіла Шерон. — Це в четвер.

— Багато запрошених?

— Ні, здається, п'ятеро чи шестеро.

— Ова!

Це її приємно втішило, хоч і не здивувало. Усі до неї тягнулися: таксисти, поети, професори, королі. І що їх так приваблювало в ній? Життєрадісність?

Кріс сіла до столу.

— Як іде навчання?

Шерон, спохмурнівши, запалила сигарету.

— Знову труднощі з математикою.

— Он як? Дивно.

— Сама знаю, це ж її улюблений предмет.

— Так, але ота «нова математика»... Боже, я б не змогла навіть наміняти дрібняків на автобус, якби...

— Привіт, ма!

Регана підстрибцем убігла у двері й простягла до матері худенькі рученята. Руді кіски. Ніжне, ясне личко, укрите ластовинням.

— Привіт, жабко! — Аж сяючи, Кріс схопила дівчинку в обійми, стиснула й палко поцілувала в рожеву щічку, не в змозі стримати бурхливий потік своєї любові. — *Цьом-цьом-цьом!* — Нові й нові цілунки. Тоді відхилила Регану від себе й почала нетерпляче розглядати її личко. — То що ти сьогодні робила? Щось цікаве?

— А, різні речі.

— Ну, а що саме? Щось добре? Га?

— Ой, дай згадаю. — Притиснувши коліна до материних, дівчинка легенько похитувалася назад і вперед. — Ну, по-перше, я вчилася.

— Угу.

— І малювала.

— А що малювала?

— Ну, квіти, ти ж знаєш. Стокротки? Тільки рожеві. А потім... ага! *Коника!* — Вона раптом розхвилювалася, очі її розширилися. — У того чоловіка, знаєш, там унизу, на річці, був коник. Ми собі йшли, чуєш, мамо, а тут з'явився цей коник, такий *гарненький!* Ой, мамо, ти б його побачила! І той чоловік дозволив мені на нього сісти! *Справді!* Ну, десь на хвилиночку!

Кріс, розвеселившись, непомітно підморгнула до Шерон.

— Той самий? — запитала вона, вигнувши брову. Переїхавши до Вашингтона на період фільмування, білява секретарка, що практично вже стала членом родини, жила разом із ними в будинку, займаючи вільну спальню нагорі. Аж поки не зустріла «вершника» із сусідньої стайні, після чого Кріс вирішила, що їй потрібне окреме житло, і переселила Шерон в апартаменти в дорогому готелі, напологіши на тому, що сама за це сплачуватиме.

— Так, той самий, — відповіла з усмішкою Шерон.

— І це був *сірий* коник, — додала Регана. — Мамо, а ми можемо купити коника? Тобто чи *могли б* ми?

— Побачимо, дитинко.

— Коли я його матиму?

— Побачимо. А де та пташка, яку ти виліпила?

Спочатку Регана мала спантеличений вигляд, а тоді повернулася до Шерон і з сором'язливим докором вишкірила до неї свої зубки з брекетами.

— Це ви сказали! — вигукнула вона, а тоді поглянула на маму й захихотіла. — Це мала бути несподіванка.

— Тобто?..

— З таким довгим смішним дзьобиком, як ти й хотіла!

— Ой, Рег, ти така солоденька. А можна побачити?

— Ні, бо я ще маю її розфарбувати. Коли вечеря, мамо?

— Зголодніла?

— *Вмираю* з голоду.

— Отакої, та ще ж навіть п'ятої немає. Коли був обід? — запитала в Шерон Кріс.

— Десь близько дванадцятої, — відповіла Шерон.

— А коли повертаються Віллі й Карл?

Кріс відпустила їх до вечора.

— Здається, о сьомій, — припустила Шерон.

— Ма, може, підемо в «Гот шопп»? — попрохала Регана. — Будь ласка?

Кріс узяла доньку за руку, ніжно всміхнулася й поцілувала її, а тоді сказала:

— Біжи нагору, вдягнись, і вирушимо в ресторан.

— Ой, я так *люблю* тебе!

Регана вибігла за двері.

— Сонечку, вдягни нову сукенку! — гукнула їй услід Кріс.

— Ти не хотіла б знову стати одинадцятирічною? — поцікавилася Шерон.

— Не знаю.

Кріс знов узяла пошту, почала байдуже перебирати листи з компліментами.

— Зі своїми теперішніми мізками? І всіма спогадами?

— Звісно.

— Ніколи.

— Добре подумай.

Кріс облишила листи й узяла сценарій, до якого був акуратно прикріплений супровідний лист від її агента Едварда Джарріса.

— Здається, я казала їм не присилати поки що сценаріїв.

— Раджу прочитати, — сказала Шерон.

— О, справді?

— Так, я зранку переглянула.

— Досить добрий?

— Чудовий, як на мене.

— І я мушу грати роль черниці, що виявляється лесбіянкою, так?

— Ні, тобі нікого не доведеться грати.

— Чорт, фільми стають дедалі кращими! Що ти таке плетеш, Шерон? І чого так шкіришся?

— Вони хочуть, щоб ти була режисером, — спокійно видихнула Шерон разом із димом своєї сигарети.

— *Що?*

— Прочитай листа.

— О Боже, Шер, ти жартуєш!

Кріс схопила листа, вихоплюючи голодними очима окремі слова: «...новий сценарій... триптих... студія хоче запросити сера Стівена Мура... на роль, за умови, що...»

— *Я поставлю цю частину фільму!*

Кріс змахнула руками й пронизливо й хрипко скрикнула на радощах. Тоді притулила руками листа до грудей.

— Ой, Стіве, ангеле мій, ти не забудь!

Знімання в Африці, вони п'ють, сидячи на складаних стільцях, і дивляться на золотисто-червоний захід сонця. «*Ой, уся наша професія коту під хвіст. Акторам тут нічого робити, Стіве!*» — «*Ну, а мені подобається*». — «*Це все лайно! Знаєш, що важливе в цьому бізнесі? Режисура. Тільки тоді ти щось робиш, щось власне, тобто таке, що має своє життя!*» — «*Ну, то роби це, кохана! Роби!*» — «*Ой, та я намагалася, Стіве. Я намагалася, але нікому це не потрібно*». — «*Чому так?*» — «*Ой, та перестань, ти й сам знаєш чому: вони не вірять, що я на це здатна*». — «*Я думаю, що здатна*».

Тепла усмішка. Теплі спогади. Любий Стіве...

— Ма, я не можу знайти сукні! — гукнула Регана зі сходів.

— У шафі! — відповіла Кріс.

— Я там дивилася!

— Зараз прийду! — гукнула Кріс. Вона погортала сторінки сценарію, а тоді її погляд зів'яв і вона пробурмотіла: — Мабуть, це чергове лайно.

— Ой, я так не думаю, Кріс! Ні! Я справді гадаю, що це добра річ!

— Ну так, ти ще думала, що фільму «Психо» бракує закадрового сміху.

— Мамо?

— Уже йду!

— Маєш нині побачення, Шер?

— Так.

Кріс показала на пошту.

— Можеш тоді йти. А це все залагодимо зранку.

Шерон підвелася.

— Ой, ні, зачекай, — змінила думку Кріс. — Вибач, але одного листа треба відправити ще сьогодні.

— О, гаразд. — Шерон дістала блокнота.

Нетерпляче скиглення:

— Мамо-о-о-о-о-о!

Кріс зітхнула, підвелася й мовила:

— Зараз повернуся, — але тоді завагалася, помітивши, як Шерон зиркнула на годинника. — Що таке? — запитала Кріс.

— Ой, та мені час медитувати, Кріс.

Кріс пильно й трохи роздратовано глянула на неї. Упродовж останніх шести місяців вона бачила, як її секретарка перетворюється на «шукачку спокою». Це все почалося в Лос-Анджелесі із самогіпнозу, що згодом поступився місцем буддистським наспівуванням. Ті кілька останніх тижнів, коли Шерон ще мешкала в кімнаті нагорі, весь дім був просякнутий фіміамом, а монотонне бубоніння мантри «*Нам мйохо ренге кйо*» («Розумієш, Кріс, варто лише це наспівувати, лише це, і здійсняться всі твої бажання, отримаєш усе, що захочеш...») лунало в найнесподіваніші й найнесвоєчасніші години, зазвичай саме тоді, коли Кріс намагалася запам'ятати свої репліки.

— Ти можеш увімкнути телевізора, — великодушно порадила в одному з таких випадків Шерон своїй роботодавиці. — Мені не заважає. Я можу наспівувати, не звертаючи уваги на будь-який шум.

А тепер настала черга трансцендентальної медитації.

— Ти справді думаєш, що це тобі якось допоможе, Шер?

— Це мені дає душевний спокій, — відповіла Шерон.

— Ясно, — невиразно буркнула Кріс, а тоді рушила геть, бурмочучи *«Нам мйохо ренге кйо»*.

— Повторюй це хвилин п'ятнадцять-двадцять, — гукнула їй услід Шерон. — Можливо, тобі цього буде досить.

Кріс зупинилася, замислившись над якомога стриманішою відповіддю. Та врешті-решт облишила цю затію. Піднялась у спальню Регани й там одразу попрямувала до шафи. Регана стояла посеред кімнати, дивлячись у стелю.

— Що там таке? — запитала Кріс, шукаючи в шафі сукенку. Вона була бавовняна, блакитна. Кріс купила її тиждень тому й начебто повісила в цю шафу.

— Якись дивні звуки, — відказала Регана.

— Ага, я знаю. У нас там з'явилися друзі.

Регана подивилася на неї.

— Як це?

— Білки, сонечку, білки на горищі. — Донька була гидлива й боялася шурів. Навіть мишка могла її злякати.

Пошуки сукні виявилися марними.

— Бачиш, мамо, її тут немає.

— Та бачу. Може, Віллі забрала її разом із брудною білизною.

— Вона зникла.

— Ага, ну то надягни матроску. Вона теж гарна.

Подивившись на денному сеансі в артгаусному кінотеатрі в Джорджтауні «Крихітку Віллі Вінкі» за участю Ширлі Темпл, вони перетнули річку мостом Кі-бридж і завітали вже в Рос-слін, штат Вірджинія, у ресторан «Гот шопп», де Кріс з'їла салат, а Регана — суп, дві булочки, смажене курча, полуничний коктейль і чорничний пиріг із шоколадним морозивом. *«Куди це все в неї вміщається?»* — дивувалася Кріс. — *«У зап'ястки, чи що?»* Дитина була тендітна, мов скороминуша надія.

Кріс запалила сигарету і, попиваючи каву, глянула у вікно праворуч на шпилі Джорджтаунського університету, а тоді замислено перевела погляд на оманливо спокійну поверхню Потомаку, що жодним чином не натякала на небезпечно стрімку й потужну течію в глибині річки. Кріс трохи змінила позу. У м'якому надвечірньому світлі річка з її вдаваним спокоєм

і непорушністю несподівано вразила її передчуттям чогось запланованого задалегідь.

Що зачайлось і очікує.

— Мені дуже сподобалася вечерея, мамо.

Кріс повернулася до Регани з її щасливою усмішкою і, як це вже нерідко траплялося, аж затамувала дух від непроханого болю, що інколи пронизував її, коли вона несподівано помічала в обличчі доньки риси Говарда. У такі миті вона зазвичай усе звалювала на гру світла. Перевела погляд на тарілку Регани.

— Так і залишиш пиріг?

Регана опустила очі.

— Мамо, я перед тим ще з'їла трохи цукерок.

Кріс загасила недопалок і всміхнулася.

— Ну, то поїхали додому, Рег.

Вони повернулися перед сьомою. Віллі й Карл уже були вдома. Регана швиденько побігла в дитячу кімнату в підвалі, прагнучи доліпити глиняну пташку для мами. Кріс попрямувала в кухню по сценарій. Віллі там заварювала каву. Мала роздратований і понурий вигляд.

— Ну, Віллі, як воно? Добре відпочили?

— Не питайте. — Віллі вкинула в киплячий кавник ячну шкаралупу й пучку солі. Вони ходили в кіно — пояснила вона. Їй хотілося подивитися бітлів, але Карл наполіг на артгаусному фільмі про Моцарта.

— Жахіття, — гнівалася Віллі, зменшуючи вогонь у пальнику. — Який кретин!

— Спочуваю тобі. — Кріс засунула сценарій під пахву. — Слухай, Віллі, ти не бачила десь сукенки, яку я купила Регані минулого тижня? Блакитної, з бавовни?

— Так, бачила в її шафі сьогодні вранці.

— І куди ти її поклала?

— Вона там.

— Може, ти помилково кинула її в брудну білизну?

— Вона там.

— У брудній білизні?

— У шафі.

— Ні, там немає. Я дивилася.

Віллі намірилася відповісти, але тоді стулила губи й нахмурилася. До кухні зайшов Карл.

— Доброго вечора, мадам.

Він рушив до зливальниці налити собі склянку води.

— Чи ти поставив пастки? — запитала Кріс.

— Шурів немає.

— Чи ти їх *поставив*?

— Поставив, звісно, але горище чисте.

— А як тобі кіно, Карле?

— Цікаве, — відказав він. Його голос, як і обличчя, не виявляв жодної емоції.

Мурикаючи популярну пісеньку бітлів, Кріс почала вже була виходити з кухні, але тоді зненацька обернулася.

Ще одна спроба!

— Чи було тобі важко, Карле, знайти пастки?

Стоячи спиною до неї, Карл відповів:

— Ні, мадам. Не важко.

— О шостій ранку?

— Цілодобовий ринок.

Кріс легенько ляснула себе по чолі, якусь мить дивилася на Карлову спину, а тоді рушила з кухні, ледь чутно бурмочучи:

— Чорт!

Кріс довго розкошувала у ванні, а коли пішла до спальні по халат, знайшла у своїй шафі зниклу сукенку Регани. Вона ваялася зім'ята на дні шафи.

Кріс підняла її. На ній ще були ярлички з крамниці.

Звідки вона тут узялася?

Кріс спробувала пригадати. Того дня, коли купувала сукенку, вона придбала ще дві чи три речі для себе.

«Мабуть, поклала все це разом», — вирішила вона.

Кріс віднесла сукенку в доччину спальню й повісила на плічка в шафі. Узявши руки в боки, роздивилася гардероб Регани. *Гарно. Гарні сукеночки. Атож, Рег, краще думай про це, а не про татка, що ніколи не пише й не дзвонить.*

Відходячи від шафи, вона вдарилася великим пальцем ноги об ніжку письмового столу. *О Господи, як боляче!* Піднявши ногу й розтираючи пальця, вона помітила, що стіл майже на метр зрушений зі свого місця.

Не дивно, що вона на нього нашттовхнулася. То, певно, Віллі посунула стола, чистячи тут пилотягом.

Вона спустилася в кабінет зі сценарієм від свого агента.

На відміну від просторої вітальні з її великими вікнами-еркерами й видом на міст Кі-бридж, що дугою нависав над Потомаком аж до берега Вірджинії, кабінет створював враження якогось загуслого шепотіння багатих дядечок, що ділилися секретами: високий цегляний камін, панелі з вишневого дерева й перехрещені балки з міцної деревини, немовби витесані з якогось давнього розвідного мосту. Єдиними натяками на сучасність у цій кімнаті був модерний бар, довкола якого стояли хромовані стільці із замшевими сидіннями, і кілька барвистих подушок «Марі-мекко» на м'якому диванчику, де й умостилася Кріс зі сценарієм. Між сторінками був лист від її агента. Вона витягла його й знову перечитала. «Віра, Надія й Милосердя»: фільм із трьох окремих частин, кожна з яких мала інакший акторський склад і режисера. Її частиною була б «Надія». Їй подобалася ця назва. «Дещо нуднувата, — подумала вона, — але вишукана». *Мабуть, її змінять на якусь іншу, на кшталт «Року довкола цноти».*

Пролунав дзвінок у двері. Берк Деннінгз. Він був самотній і нерідко заскакував до неї. Кріс сумовито всміхнулася й похитала головою, почувши, як він непристойно вилаяв Карла, якого явно зневажав і над яким постійно глумився.

— Ага, привіт, є щось випити? — сердито гаркнув він, заходячи в кімнату, і відразу попрямував до бару, відводячи погляд і не виймаючи рук із кишень пожмаканого дощовика.

Берк сів на стільця біля бару з верткими очима й роздратованим виглядом.

— Знову шукаєш пригод? — запитала Кріс.

— Що ти в біса маєш на увазі? — хмикнув Деннінгз.

— Маєш такий вигляд. — Вона вже його бачила таким, коли вони були разом на зніманні в Лозанні. Першої ночі там Кріс ніяк не могла заснути у фешенебельному готелі з видом на Женевське озеро. Десь після п'ятої ранку вона встала з ліжка, одяглася й вирішила спуститися в хол готелю, сподіваючись знайти там якусь каву або компанію. Чекаючи в коридорі на ліфт, вона визирнула у вікно й побачила там режисера, що прямував берегом озера, запхавши руки в кишені пальта й шулячись від крижаного лютневого вітру. Коли вона спустилася в хол, він якраз заходив до готелю. «Жодної курви довкола!» — буркнув сердито він, а тоді квапливо проминув Кріс, навіть не глянувши на неї, зайшов у ліфт і поїхав до свого номера й ліжка поверхом вище. Коли Кріс пізніше

глузливо нагадала йому про цей випадок, режисер розлютився й звинуватив її в поширенні «гидких галюцинацій», у які люди «схильні вірити лише тому, що ти кінозірка». Він також обізвав її «божевільною *ідіоткою*», але тоді заспокійливо зазначив, щоб не доводити її до сліз, що «можливо» вона й бачила когось, помилково прийнявши його за Деннінгза. «Цілком вірогідно, — недбало припустив він, — адже моя прапрабабуся була швейцаркою».

Кріс підійшла до бару й нагадала йому про той інцидент.

— Ага, саме *такий* вигляд, Берку. Скільки ти вже взяв нині на душу джину з тоніком?

— Ой, та не мели дурниць! — огризнувся Деннінгз. — Якщо хочеш знати, я цілий вечір брав на душу чай, той клятий факультетський чай.

Кріс склала на грудях руки й сперлася на бар.

— Ти був *там*? — скептично перепитала вона.

— Ну так, починай — шкірся!

— То ти так набрався за чайочком з езуїтами?

— Ні, езуїти були тверезі.

— Вони не п'ють?

— Ти що, *здуріла*? Вони *нарізаються*! Я ще *в житті* такого не бачив!

— Чуєш, Берку, не так голосно! Тебе може почути Регана!

— Ага, Регана, — заговорив майже пошепки Деннінгз. — Звісно! То ти можеш заради Бога щось мені *налити*?

Легенько й несхвально похитуючи головою, Кріс випросталась і сягнула рукою по пляшку й склянку.

— То можеш мені сказати, що ти робив на тому факультетському чаюванні?

— Кляті зв'язки з громадськістю; те, чим *ти* мала б займатися. Тобто, Боже мій, ми ж так їм усе тут споганили, — святенницьки видав режисер. — Ну так, давай, регочи! Ага, це все, на що ти здатна, ну, ще хіба показати кавалок дупи!

— Я просто стою й невинно всміхаюся.

— Але *хтось* таки мусив справити на них гарне враження.

Кріс простягнула руку й провела легенько пальцем по шраму над лівою Деннінгзовою повікою, що з'явився внаслідок потужного удару, якого завдав в останній день фільмування Чак Даррен, кремезний і м'язистий актор, що був зіркою останнього пригодницького бойовика Деннінгза.

— Його вже майже не видно, — турботливо сказала Кріс. Деннінгз похмуро насупив брови.

— Я подбаю, щоб жодна велика студія не брала його на роботу. Я вже сказав про це, кому треба.

— Ой Берку, перестань. Лише за це?

— Той тип *божевільний*, кохана! Скажений, чорти б його забрали, і небезпечний! Господи, та він наче той старий пес, що завжди мирно дрімає собі під сонечком, а тоді одного дня ні сіло ні впало стрибає на тебе й кусає за ногу!

— Ну і, звісно, те, що він тебе нокаутував, не має нічого спільного з твоїми словами перед усією знімальною групою, що його акторська гра — це «маразм на рівні пиздуватого борця сумо»?

— Кохана, як це грубо, — святенницьки дорікнув їй Деннінгз, приймаючи від неї склянку з джином і тоніком. — Люба моя, це мені можна казати такі слова, як «пиздуватий», але ж не улюблениці цілої Америки. А тепер скажи мені, як твої справи, моя танцюриста й співуча суперзірочко?

Кріс відповіла похмурим поглядом, знизала плечима, а тоді сперлася складеними на грудях руками на стійку бару.

— Ну ж бо, дитинко, скажи, чому ти сумна?

— Сама не знаю.

— Скажи дядечкові.

— Чорт, я також, мабуть, щось вип'ю. — Кріс раптово просталася й потяглася по пляшку горілки й склянку.

— О, так, чудово! *Прекрасна* думка! Ну, а тепер кажи, золотце, у чому річ? Що сталося?

— Ти колись думаєш про помирання? — запитала Кріс.

Деннінгз насупив брови.

— Про помирання?

— Так, помирання. Так по-справжньому, *серйозно* думаєш колись про це, Берку? Що це означає? Що означає насправді?

Вона налила в склянку горілки.

Дещо роздратовано Деннінгз прохрипів:

— Ні, кохана, не думаю! Я про це не *думаю*, я це *роблю*. Але якого біса взагалі зачіпати цю тему?!

Кріс знизала плечима й кинула в склянку кубик льоду.

— Не знаю. Я думала про це вранці. Ну, не те щоб думала; мені це ніби наснилося, коли я прокидалася, і мені аж мороз поза шкурою пройшов, Берку, мене всю пронизало; що це

означає. Тобто *кінець*, Берку, справжній паскудний *кінець*, немовби я ніколи навіть не чула про смерть! — Вона відвернулася й похитала головою. — О *Боже*, як це мене налякало! Мені здалося, ніби я падаю з цієї довбаної планети зі швидкістю сто п'ятдесят мільйонів миль за годину. — Кріс піднесла склянку до губ. — Вип'ю, мабуть, не розбавляючи, — пробурмотіла вона, а тоді зробила ковток.

— Ой, це все дурниці, — хмикнув Деннінгз. — Смерть — це розрада.

Кріс поставила склянку.

— Не для мене.

— Слухай, ти живеш у тому, що залишаєш після себе — своїх творак, своїх дітей.

— Ой, яка фігня! Діти — це не я!

— Так, дякувати небесам. Однієї такої цілком досить.

Кріс нахилилася вперед, тримаючи в руці склянку, а її гарненьке личко викривилося стурбованою гримасою.

— Але ж подумай про це, Берку! Не існувати більше! Не існувати ніколи, ніколи, ніко...

— Ой, та припини вже! Перестань рюмси розводити й подумай ліпше про те, як виставити напоказ свої розкішні змашені кремом довгі ніжки на факультетському чаюванні наступного тижня! Можливо, ті *священники* зможуть тебе розрадити!

Деннінгз із грюкотом поставив на стійку бару склянку.

— Ще налий!

— Чуєш, я навіть не знала, що вони п'ють.

— Ну й дурна, — сварливо буркнув режисер.

Кріс поглянула на нього. Чи він уже справді набрався до краю? Чи, може, вона зачепила який затамований нерв?

— А вони ходять на сповідь? — запитала вона.

— Хто?

— Священники.

— Звідки мені знати! — вибухнув Деннінгз.

— Ну, але ж хіба ти не казав мені колись, що готувався бути...

Деннінгз ляснув відкритою долонею по стійці, уриваючи її на півслові, і загорланив:

— То ти даси мені *нарешті випити*, чорт забирай?!

— А може, зварити тобі кави?

— Не видурнюйся, кохана! Я хочу випити!

— Вип'єш кави.

— Ну чого ти так, золотце, — почав підлабузнюватися Деннінгз, раптово заговоривши лагідним тоном. — Лише одну скляночку на коня.

— Ти ж за кермом?

— Це вже удар під дих, кохана. Справді. На тебе не схоже. — Нахмуривши чоло, Деннінгз простягнув їй склянку. — «До милості такої присилувать не можна, — почав він наспівно цитувати Шекспіра, — вона на землю тихо пада з небесних хмар»¹, наче рясний сухий джин «Гордонз», тому налиий лише однією скляночку, і я піду — обіцяю.

— Справді обіцяєш?

— Слово честі й надія на смерть!

Кріс оцінно глянула на нього, а тоді, похитавши головою, узяла в руку пляшку джину.

— Отож ті священики, — неуважливо мовила вона, наливаючи джин у Деннінгзову склянку, — можливо, варто запросити сюди одного-двох.

— Їх потім не виженеш, — прогарчав Деннінгз, очі якого налилися кров'ю й раптом стали зовсім маленькі, обернувшись кожне на своє окреме пекло, — це ж йобані мародери! — Кріс хотіла була долити йому з пляшки тоніку, але Деннінгз роздратовано відмахнувся. — Ні, заради Бога, *чистий*, ти що, забула? За третім разом я *завжди* п'ю нерозбавлений! — Кріс дивилася, як він бере джин, осушує його до дна, відставляє склянку вбік і, зазираючи в неї з похиленою головою, бурмоче: — Недбала сучка!

Кріс тривожно глянула на нього. *Так, він зараз почне вибухати.* Вона змінила тему зі священиків на отриману пропозицію випробувати себе як режисер.

— О, дуже добре, — прохрипів Деннінгз, і далі дивлячись у склянку. — Браво!

— Але, чесно кажучи, мені трохи страшно.

Деннінгз одразу подивився на неї, і вираз його обличчя став лагідний і батьківський.

— Фігня! — вигукнув він. — Розумієш, дитинко, найскладніше в режисурі *вдавати*, що це все дуже складно. Коли починав,

¹ «Венеційський купець», перекл. І. Стешенко.

я не мав зеленого уявлення, але ж тепер бачиш — ось я. Немає тут ніяких чарів, кохана, лише важка клята праця й постійне усвідомлення з першого дня фільмування, що ти тримаєш за хвоста сибірського тигра.

— Так, Берку, я це знаю, але тепер, коли це все насправді, коли мені запропонували нагоду бути відповідальною за режисуру, я не певна, що можу бути відповідальною навіть за те, щоб перевести через дорогу власну бабусю. Я маю на увазі всі ці технічні речі!

— Ой, тільки не треба істерики! Залиш ці всі дурниці редакторів, операторів й супервізорів сценарію. Найми професіоналів, і я обіцяю, що тобі й пучкою не доведеться кивнути. Найважливіше, як ти керуватимеш акторами, їхньою грою, а в цьому ти будеш *чудова*, моя красунечко, ти зможеш їм не тільки *сказати*, що ти від них хочеш, але й *показати* це.

Кріс і далі сумнівалася.

— Ну, так, але... — мовила вона.

— Що але?

— Ну, та технічні речі. Тобто я мушу це зрозуміти.

— Приміром. Дай приклад твоєму гуру.

Упродовж майже години Кріс зондувала знаменитого режисера стосовно найменших дрібниць, що могли стати їй на заваді. Про всі тонкощі режисерського ремесла можна було довідатися з численних книжок, але Кріс завжди бракувало терпіння їх читати. Натомість вона «читала» людей. Цікава від природи, вона завжди витискали з них усі соки. А от із книжок не можна було витиснути нічого. Книжки постійно квапилися. Вони стверджували «а отже» і «зрозуміло», коли нічого не було зрозуміло, і їхні просторікування ніколи не можна було заперечити, їх не можна було зупинити й обеззброїти простодушним: «Гей, чекайте-но. Я щось не второпала. Чи можна ще раз пояснити?» Книжки ніколи не можна було приперти до стінки або впіймати на гарячому чи препарувати, докопуючись до суті.

Книжки були як Карл.

— Дорогенька, усе, що тобі треба — це знайти геніального монтажера, — реготнув наприкінці Деннінгз. — Тобто монтажера, що знає свою справу.

Він став милим і бадьорим, тож небезпечна й загрозна стадія, здається, проминула. Принаймні поки не пролунав голос Карла:

— Перепрошую. Бажати чогось, мадам?

Він стояв, очікуючи розпоряджень, у дверях кабінету.

— О, привіт, Торндайку! — захихотів Деннінгз. — Чи ти Гайнріх? — перепитав він. — Ніяк не можу запам'ятати це ім'я.

— Я Карл, сер.

— Так, звичайно. Я забув. А скажи-но, мені, Карле, ти займався в гестапо зв'язками з *громадськістю* чи з *громадою*? Здається, є якась різниця.

Карл ввічливо відповів:

— Нічим, сер. Я швейцарець.

Режисер реготнув.

— Ну, так, звісно, Карле! Справді! Ти ж швейцарець! І ти, я припускаю, ніколи не грав у кеглі з Геббельсом?

— Припини, Берку! — вигукнула Кріс.

— І не літай із Рудольфом Гессом? — додав Деннінгз.

Стримано й незворушно Карл перевів погляд на Кріс і ввічливо запитав:

— Мадам щось бажати?

— Берку, може, вип'єш кави, га? Що скажеш?

— А, до сраки! — войовниче вигукнув режисер, раптово зриваючись на ноги, і стрімко вийшов із кімнати, нахиливши голову й стиснувши руки в кулаки. За пару секунд було чутно, як гучно грюкнули й зачинилися вхідні двері. Без жодного виразу на обличчі Кріс повернулася до Карла й сказала безбарвним голосом: — Відімкни всі телефони.

— Так, мадам. Ще щось?

— А, ну, може, трохи кави без кофеїну.

— Зараз несу.

— А де Рег?

— Унизу в дитячій. Я її кличу?

— Так, час уже лягати. Ой, ні, зачекай секундочку, Карле. Хоча ні, не зважай. Я зйду вниз сама. — Вона згадала про пташку й рушила до сходів у підвал. — Зробиш мені каву, коли я піднімуся назад.

— Так, мадам. Як бажаєте.

— І вже, мабуть, не знати вкотре перепрошую за містера Деннінгза.

— Я не звертати уваги.

Кріс зупинилася на півдорозі й озирнулася.

— Так, я знаю. Саме це його й бісить.

Кріс відвернулася знову, рушила до передпокою будинку, тоді відчинила двері до підвалу й почала спускатися сходами.

— Гей, жабко! Що ти там робиш? Моя пташка вже готова?

— Так, мамо! Іди подивися! Швидше! Я вже закінчила!

Дитяча кімната була обшита панелями й барвисто оздоблена. Мольберти. Малюнки. Фонограф. Столи для ігор і для ліплення. Червоні й білі прапорці, залишені з вечірки на честь сина-підлітка колишнього орендаря.

— Ой, золотце, як гарно! — вигукнула Кріс, коли Регана врочисто вручила їй фігурку. Та ще не зовсім висохла й скидалася на якусь химерну птаху, що була вся розфарбована в помаранчевий колір за винятком дзьобика з біло-зеленими смужками. До її голівки був приклеєний чубчик із пір'я.

— Тобі справді подобається? — спитала усміхнена Регана.

— Ой, золотце, дуже, слово честі! Ти вже придумала їй ім'я? Регана похитала головою.

— Ні, ще ні.

— Що б такого гарного придумати?

— Не знаю, — відповіла Регана, розвівши руки й знизавши плечима.

Легенько постукуючи по зубах кінчиками пальців, Кріс наморщила чоло, вдаючи важкі роздуми.

— Чекай-но, чекай-но, — пробурмотіла вона, розмірковуючи, а тоді раптом засяяла й сказала: — Слухай, а як тобі ім'я Дуроспівка? Га? Що думаєш? Звичайна собі Дуроспівочка?

За звичкою затуляючи рота, щоб приховати брекети на зубах, Регана захихотіла й енергійно почала кивати головою.

— Гаразд, більшістю голосів перемогла Дуроспівка! — можливо виголосила Кріс, піднявши вгору фігурку. Коли ж опустила її знову, додала: — Нехай вона тут остаточно висохне, а тоді я заберу її у свою кімнату.

Коли Кріс ставила пташку назад, то помітила поруч на столі для ігор «Дошку Віджа». Вона вже й забула про неї. Цікавлячись собою не менше, ніж іншими людьми, Кріс якось купила ту гру, сподіваючись знайти ключі до своєї підсвідомості. Нічого з цього не вийшло. Вона двічі пробувала грати з Шерон і одного разу з Берком Деннінгзом, який уміло спрямовував пластмасову планшетку («Це не ти її рухаєш, кицю? Га?») так, що всі

«спіритичні послання» виходили непристойними, а потім звинувачував у цьому «пиздуватих злих духів».

— Рег, золотце, ти граєшся з «Дошкою Віджа»?

— Ага.

— І знаєш як?

— Звісно. Дивись, я тобі покажу. — Регана сіла за стіл біля дошки.

— Ну, мені здається, що мають грати *двоє*, сонечку.

— Та ні, мамо, я весь час бавлюся сама.

Кріс присунула стільця.

— Ану пограймо разом, добре?

Дівчинка завагалася.

— Ну, гаразд, — мовила зрештою й поклала пальці на планшетку, а коли Кріс збиралась і собі зробити те саме, вказівник планшетки несподівано швидко перемістився по дошці до позначки «Ні».

Кріс лукаво всміхнулася.

— «Мамо, може, краще я сама?» Ти це хотіла сказати? Не хочеш, щоб я з тобою гралася?

— Та ні, я *хочу*! Це капітан Говді сказав: «Ні».

— Який капітан?

— Капітан Говді.

— Рибонько, а хто такий капітан Говді?

— Ой, знаєш, я про щось запитую, а він відповідає.

— Он як?

— Так, він дуже приємний.

Кріс намагалася не хмуритися, раптом відчувши невиразне занепокоєння. Регана дуже любила свого батька, але зовні на розлучення батьків ніяк досі не реагувала. Можливо, вона й плакала на самоті у своїй кімнаті — хтозна? Але Кріс боялася, що донька стримує свій сум та озлоблення й що одного дня цю дамбу може прорвати і її емоції вихлюпнуться назовні в якійсь несподіваній і небезпечній формі. Кріс стисла губи. Вигаданий партнер у грі. Це звучало якимось хворобливо. І чому його звати «Говді»? Це від «Говарда»? Її батька? *Дуже схоже*.

— Як же це — ти не можеш вигадати ім'я навіть для дурненької пташки й раптом дивиєш мене якимось «капітаном Говді»? Чому ти назвала його так, Рег?

— Бо це його *ім'я*, — хихотнула Регана.

— Хто тобі сказав?

— Ну, *він* сам.

— Ах, так, звісно.

— *Звісно*.

— І що він тобі ще каже?

— Та всяке.

— Яке таке всяке?

Регана знизала плечима й відвернулася.

— Не знаю. Різні речі.

— Ну, а наприклад?

Регана знову обернулася й сказала:

— Ну добре, я тобі покажу. Зараз запитаю в нього що-небудь.

— Гарна думка.

Поклавши кінчики пальців обох рук на бежеву пластмасову планшетку у вигляді серця, Регана міцно заплющила очі й зосередилася.

— Капітане Говді, правда ж, моя мама гарна? — запитала вона. Минуло п'ять секунд. Десять.

— Капітане Говді!

Жодного руху. Кріс була здивована. Вона сподівалася, що донька пересуне планшетку до позначки «Так». «О Господи, що ж це таке? — стривожилася вона. — Неусвідомлена ворожість? Вона звинувачує мене за те, що втратила батька? Що це може бути?»

Регана розплющила очі з невдоволеним виглядом.

— Капітане Говді, це не дуже ввічливо, — дорікнула вона.

— Рибонько, може, він спить? — мовила Кріс.

— Ти думаєш?

— Я думаю, що й *тобі* пора спати.

— А-а-а, мамо!

Кріс підвелася.

— Так, пташко, ходімо. Спатки-спатки! Скажи капітанові Говді «на добраніч».

— Ні, не буду. Він какулька, — буркнула насуплена Регана. Вона встала й рушила вгору сходами слідом за Кріс.

Кріс поклала її в ліжечко, а тоді присіла збоку.

— Котику, у неділю вихідний. Хочеш чимось зайнятися?

— Так, мамо. А чим?

Коли вони вперше прибули до Вашингтона, Кріс зробила спробу підшукати якихось товаришок для Регани. Зуміла знайти

тільки одну дванадцятирічну дівчинку на ім'я Джуді. Але Джу-ді з родиною поїхала кудись на великодні свята, тому Кріс тепер журилася, що Регана почуватиметься самотньою без друзів-однолітків.

Кріс низала плечима.

— Ну, я не знаю, — замислилася вона. — Щось придумаємо. Хочеш проїхатися містом і подивитися на пам'ятники й таке інше? І вже цвістиме сакура, Рег! Так, цього року вона рано розцвіла! Хочеш побачити?

— Ой, *так*, мамусю!

— Ну й чудово! А ввечері підемо в кіно!

— Ой, я тебе люблю!

Реган притулилася до мами, а Кріс іще палкіше пригорнула її, прошепотівши:

— Ой, золотце, я так тебе люблю.

— Якщо хочеш, можеш запросити містера Деннінґза.

Кріс трохи відхилилася й запитливо глянула на Регану.

— Містера Деннінґза?

— Звісно, мамо. Це нормально.

— Ой, ні, не зовсім! — засміялася Кріс. — Сонечку, чого б це я мала запрошувати містера Деннінґза?

— Ну, він же тобі подобається, правда?

— Ну, так, звісно, подобається, пташко. А тобі хіба ні?

Дивлячись убік, Регана нічого не відповіла. Її мати стурбовано на неї глянула.

— Дитинко, у чому річ? — поцікавилася Кріс.

— Ти ж хочеш вийти за нього заміж, мамо, так.

Це було не так запитання, як похмура констатація факту.

Кріс вибухнула сміхом.

— Ой, дитинко моя, *звісно*, що ні! Що ти таке *говориш*? Містер Деннінґз? Звідки ти це взяла?

— Але ж ти сказала, що він тобі подобається.

— Мені подобається піца, але ж я не збираюся з нею одружуватися! Регано, він мій товариш, просто старий божевільний товариш!

— Він тобі не подобається так, як татко?

— Я *люблю* твого тата, сонечку; я завжди його любитиму.

А містер Деннінґз часто сюди приходив, бо він самотній, ось і все; він самотній пришепелуватий товариш.

— Ну, бо я чула...

— Що ти чула? Від кого?

Іскорки сумніву в очах, вагання, а тоді недбале знизування плечима.

— Не знаю, — зітхнула Регана. — Я просто подумала.

— Ну, це дурниці, викинь таке з голови.

— Гаразд.

— А тепер спатки.

— Мені ще не хочеться. Можна я почитаю?

— Добре, почитай ту нову книжечку, що я тобі дала.

— Дякую, мамусю.

— На добраніч, котику. Солодких тобі снів.

— На добраніч.

Кріс послала їй із порога повітряний цілунок, а тоді зачинила двері й зійшла сходами в кабінет. *Дітлахи! І де тільки вони набираються такого?* Їй було цікаво, чи Регана якимось чином не пов'язала Деннінгза з її поданням на розлучення. Цього хотів Говард. Довгі розлуки. Уражене самолюбство чоловіка суперзірки. Він знайшов собі якусь іншу. Але Регана цього не знала, їй було відомо лише те, що Кріс подала на розлучення. *Ой, годі вже займатися аматорським психоаналізом, ліпше проведь більше часу з нею. Справді!*

Повернувшись у кабінет, Кріс знову взялася до сценарію «Надії», і коли вже дійшла до середини, почула кроки й побачила, що до неї йде, потираючи кулачком кутик ока, заспана Регана.

— Гей, рибонько! Що сталося?

— Знову ті чудернацькі звуки, мамо.

— У тебе в кімнаті?

— Ага, у кімнаті. Ніби хтось стукає, і я не можу заснути.

І де в біса ти настки!

— Котику, лягай у моїй спальні, а я піду подивлюся.

Кріс повела її до спальні й уже вклала в ліжку, коли Регана запитала:

— А можна трохи подивитися телевізор, поки я засну?

— А де твоя книжка?

— Я не можу її знайти. То можна подивитися?

— Ну, мабуть. Звісно.

Кріс узяла зі столика біля ліжка дистанційний пульт і вибрала потрібний канал.

— Добре чути?

— Так, мамо. Дякую.

Кріс поклатла пульт на ліжко.

— Гаразд, котику, але довго не дивися? Добре? Вимкни, коли почнеш засинати.

Кріс загасила світло й вийшла в коридор. Тоді піднялася вузькими, встеленими зеленим килимом сходами до горища. Відчинила двері, намацала вимикач і клацнула ним, а тоді зайшла на саме горище, ступила там кілька кроків, після чого зупинилася й поволі роззирнулася довкола. Картонні коробки з газетними вирізками та кореспонденцією були акуратно складені на основій підлозі. Більше вона там нічого не бачила. Крім пасток для щурів. Шість штук. З принадою. Але скрізь було чисто. Навіть повітря пахло свіжістю й прохолодою. Горище не опалювалося. Жодної труби. Жодного радіатора. Жодної щілини в покрівлі. Кріс ступила крок уперед.

— Немає нічого! — пролунав голос у неї за спиною.

Кріс аж підстрибнула.

— *О Господи!* — зойкнула вона, швидко обертаючись і прикладаючи руку до серця, що мало не виривалося з грудей. — *Господи Ісусе, Карле, більше так не роби!*

Він стояв двома сходинками нижче на сходах до горища.

— Дуже вибачте. Але ж бачите, мадам? Тут усе чисто.

Усе ще захекана, Кріс відповіла слабеньким голосом:

— Дякую, Карле, що поділився зі мною цим спостереженням. Так, тут чисто. Дякую. Це чудово.

— Мадам, може, краще кота.

— Кота для чого?

— Ловити щурів.

Не чекаючи відповіді, Карл відвернувся й почав спускатися сходами вниз, аж поки зник з очей. Якийсь час Кріс дивилася на порожні двері, роздумуючи, чи не була поведінка Карла приховано зухвалою. Була не певна. Знову роззирнулася, шукаючи бодай якихось пояснень тим стукам. Перевела погляд на похилий дах. Вулицю затіняли величезні дерева, більшість із яких були вузлуваті й обплутані виноградними лозами, а гілки однієї масивної липи легенько торкалися мало не третини фасаду будинку. «Може, то й справді були білки? — подумала Кріс. — *Найпевніше. Або навіть просто гілки.* Ночі останнім часом були вітряні».

«*Може, краще ката*».

Кріс повернулася й знову глянула на двері. «*Ой, які ми хитро-сракі, Карле, так?*» — подумала вона. А тоді раптом на її обличчі з'явився дуже пустотливий вираз. Вона спустилася в спальню Регани, знайшла там щось, занесла це на горище, а тоді за якусь хвилину повернулася у свою спальню. Регана вже спала. Кріс занесла доньку в її кімнату, вклала на ліжечко й знову повернулася у свою спальню, де вимкнула телевізор і лягла спати.

Тієї ночі в будинку було особливо тихо.

Снідаючи наступного ранку, Кріс ніби ненароком сказала Карлові, що вночі їй здалося, ніби заклацнула одна з пасток на щурів.

— Може, підеш подивишся? — запропонувала Кріс, попиваючи каву й удаючи, що уважно читає «Вашингтон пост», тоді як Карл, нічого не кажучи, пішов на горище з'ясувати, що сталося. Коли він за кілька хвилин повернувся, Кріс перестріла його в коридорі на другому поверсі. Дивлячись прямо перед собою, він флегматично й без жодного виразу ішов, тримаючи в руках великого іграшкового Міккі-Мауса, мордочку якого він щойно визволив з однієї пастки. Коли вони проминули одне одного, Кріс почула, як він пробурмотів:

— Комусь дуже смішно.

Кріс зайшла в спальню, скинула халат і, вбираючись на роботу, тихенько мовила собі під ніс:

— Ага, може, краще ката... *набагато* краще.

Вона всміхнулася, а її обличчя вкрилося зморщечками.

Того дня фільмування пройшло без ускладнень. Зранку на знімальний майданчик прийшла Шерон і в перервах між дублями у вагончику-вбиральні Кріс разом із нею залагодила ділові справи: лист агентів (Кріс подумає про сценарій); згода щодо Білого дому; телеграма Говардові з нагадуванням подзвонити на день народження Регани; зателефонувати її бізнес-менеджерові із запитанням, чи не могла б вона взяти відпустку на рік; а тоді ще планування званої вечері двадцять третього квітня.

Рано ввечері Кріс повела Регану в кіно, а наступного дня вони поїхали оглянути цікаві місця її червоним «ягуаром». Капітолій. Меморіал Лінкольна. Розквітлі сакури. Легка закуска. Тоді через річку до Арлінгтонського кладовища й могили Невідомого солдата, де Регана посерйознішала, а потім, біля

могили Джона Кеннеді, стала якоюсь відчуженою й сумною. Якийсь час вона дивилася на Вічний вогонь, а тоді мовчки взяла Кріс за руку й запитала невиразним голосом:

— Мамо, чому люди вмирають?

Її слова гостро вкололи материне серце. *О Рег, і ти також? Також? Ой, ні!* А проте що вона могла на це відповісти? Збрехати? Ні. Вона подивилася на обличчя доньки, у її очі, зволожені сльозами. Невже Регана відчула її власні думки? Раніше це траплялося дуже часто.

— Дитинко, люди стомлюються, — лагідно відповіла вона.

— А чому їм це дозволяє Бог?

Дивлячись на доньку, Кріс не знаходила слів. Була спантеличена. Збентежена. Ніколи не говорила з Реганою про релігію, бо й сама була атеїстка. Думала, що це було б нечесно.

— А хто тобі сказав про Бога? — запитала вона.

— Шерон.

— О.

Треба буде поговорити з нею.

— Мамо, чому Бог *дозволяє* нам стомлюватися?

Дивлячись на біль у цих чутливих оченятах, Кріс не витримала; просто не могла сказати їй те, у що насправді вірила. Бо це була порожнеча.

— Ну, після якогось часу Богові стає самотньо без нас. Він хоче, щоб ми повернулися.

Регана поринула в мовчанку. Вона нічого не говорила дорогою додому й залишалася в такому настрої решту дня і, що найтривожніше, цілісінський понеділок.

У вівторок, на день народження Регани, ці чари химерної мовчазності й суму, здається, розвіялися. Кріс взяла її із собою на знімання, а коли вони закінчилися, туди принесли величезний торт із дванадцятьма запаленими свічками, і вся знімальна група й акторський склад заспівали їй «Многая літа». Завжди милий і приємний у тверезому стані, Деннінгз звелів знов увімкнути софіти і, голосно проголосивши, що робить «кінопробу», відзняв Регану, коли та задувала свічки й різала торт, а тоді пообіцяв зробити з неї кінозірку. Регана виглядала бадьорою, навіть веселою. Але після вечері й розпаковування подарунків її настрої почав псуватися. Жодного слова від Говарда. Кріс подзвонила йому в Рим, але готельний клерк повідомив, що

Говарда вже не було декілька днів і що він не залишив якогось іншого свого телефона. Поплив кудись на яхті.

Кріс почала виправдовувати його.

Прийшла Регана кивнула, але відмовилася від маминої пропозиції поїхати в «Гот шопп» на коктейль. Не кажучи ні слова, вона спустилася в дитячу кімнату в підвалі, де й пробула до пізнього вечора.

Наступного ранку, розплющивши очі, Кріс побачила в ліжку поруч себе напівсонну Регану.

— О, що це... Регано, що ти тут робиш? — усміхнулася Кріс.

— Ма, моє ліжко тряслося.

— Ой, та ти здуріла! — Кріс поцілувала її й поправила ковдру. — Спробуй заснути. Ще зовсім рано.

Те, що здавалося ранком, стало початком нескінченної ночі.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Він стояв на краю безлюдної платформи метро, дослухаючись до гуркоту поїзда, що міг би вгамувати біль, який був із ним постійно. Неначе пульс. Чутний лише в тиші. Він перекинув другу руку сумку й задивився вглиб тунелю. Цятки світла. Вони простяглися в п'їтму, немов орієнтири безнадії.

Кахикання. Він поглянув ліворуч. Зарослий сивою щетиною волоцюга, що заціпеніло лежав у калюжі власної сечі, намагався підвестися, а його пожовклі очі вп'ялися у священика з рябим і скорботним обличчям.

Священик відвернувся. Він підійде. Почне скиглити. *Допомошіть стагому слушителю вітвага, очче! Пгошу вас!* Рука із засохлим блювотинням хапається за плече. Намацування в кишені чудотворного медальйона. Смердючий перегар тисячі сповідей упереміш із вином, часником і затхлістю смертних гріхів вибльовується одночасно й душить... душить...

Священик почув, як підводиться волоцюга.

Не підходь!

Почув кроки.

О Господи, дай мені спокій!

— Ві'аю, о'че.

Він здригнувся. Зищулився. Не мав сили повернутися. Не годен був знову шукати Христа в смороді й порожніх очах,

Христа гнійників і закривавлених екскрементів, Христа, якого не могло там бути. Він машинально торкнувся рукава пальта, немовби намацував невидиму траурну стрічку. Йому смутно пригадався інший Христос.

— Я ка'олик, о'че!

Далекий гуркіт поїзда, що наближався. Раптом здалося, ніби хтось заточується. Священик повернувся й глянув. Пияк хитався, немовби непритомніючи, і, підкоряючись раптовій і підсвідомій спонуці, священик підбіг до нього, підхопив і відволік до лавки біля стіни.

— Я ка'олик, — бурмотів волоцюга. — Я ка'олик.

Священик опустив його на лавку, поклав його там, побачив поїзд метро. Швидко витяг із гаманця долар і запхав його в кишеню куртки пияка. Ураз подумав, що той його загубить. Витяг купюру й засунув її глибоко в кишеню вологих від сечі штанів, тоді схопив сумку й сів у вагон, притулившись там у кутку і вдаючи, що спить, аж до останньої зупинки метро, де піднявся на вулицю й рушив пішки до Фордгемського університету, дорога до якого була неблизька. Той долар призначався для таксі.

Коли він дістався гуртожитку для гостей, вписав своє ім'я в реєстраційному журналі. *Демієн Каррас* — написав він там. Ще раз придивився. Чогось там бракувало. Утомлено пригадав і додав літери «Т. І.», тобто «Товариство Ісуса». Поселився в кімнатку у Вайгел-холі й за якусь годину нарешті міцно заснув.

Наступного дня він відвідав збори Американської психіатричної асоціації. Як головний доповідач виступив там із промовою під назвою «Психологічні аспекти духовного розвитку», а на завершення дня випив пару чарочок і перекусив з іншими колегами-психіатрами. Платили за все вони. Невдовзі він їх залишив. Мав іще побачитися з матір'ю.

Від зупинки метро він попростував до обшарпаного житлового будинку з коричневого піщаника на Східній двадцять третій вулиці Мангеттену. Зупинившись біля сходів до темних дубових дверей, він подивився на дітей на ганку. Недоглянутих. Убого вбраних. Неприкаяних. Йому пригадалося, як виселяли їх, приниження, яке він пережив, вертаючись додому зі своєю дівчиною із сьомого класу, коли вони побачили на розі вулиці його матір, що завзято порпалася там у сміттевому баці. Каррас поволі піднявся сходами. Відчув запах, немовби хтось куховарив. Тепла,

волога, напівзгнила солодкавість. Він пригадав відвідини по-други його матері, місіс Чойреллі, у її крихітній квартирці з вісімнадцятьма котами. Ухопившись за поруччя, піднімався, відчувши раптом неймовірну втому, спричинену, як він знав, почуттям провини. Він не повинен був її залишати. Самотньою. На сходовому майданчику четвертого поверху він намацав у кишені ключі й запхав їх у замкову шпарину: квартира 4С, житло його матері. Обережно прочинив двері, немовби незагоєну рану.

Вона радісно його привітала. Зойк. Поцілунок. Кинулася зварити каву. Смагливий колір обличчя. Короткі вузлуваті ноги. Він сидів на кухні й слухав, як вона говорить, а брудні стіни й немита підлога немовби просякали його аж до кісток. Квартира була злиденною халупою. Соцзабезпечення й пара доларів щомісяця від її брата.

Вона сіла за стіл. Місіс така-то. Дядько такий-то. Досі з іммігрантським акцентом. Він уникав тих очей, що були криницями журби, очей, що цілими днями визирали у вікно.

Я не повинен був її залишати.

Вона не вміла ні читати, ні писати по-англійськи, тому він написав за неї кілька листів, а тоді почав ремонтувати настроювач її хрипличого пластмасового радіоприймача. Її світ. Новини. Мер Ліндсі.

Він пішов у ванну кімнату. На кахлях підлоги розгорнута поховкла газета. Іржаві плями у ванні й зливальниці. Старий корсет на підлозі. Це зерня, з якого проросло його покликання. Він шукав порятунку від цього в любові, але тепер любов охолола, і ночами він чув, як вона свистить у його серці, немовби лагідний плач заблукалого вітру.

За чверть одинадцята він поцілував її на прощання, пообіцявши якомога скоріше повернутися.

Пішов, налаштувавши радіо на канал із новинами.

Повернувшись у свою кімнату у Вайгел-холі, Каррас подумав, чи не написати йому листа голові єзуїтів Мерілендської єпархії. Йому вже доводилося звертатися до нього раніше з проханням перевести його до Нью-Йоркської єпархії, щоб бути ближче до матері, а ще з проханням дістати викладацьку посаду й позбутися обов'язків психолога-консультанта. Підставою для останнього прохання він назвав свою «непридатність» для цієї роботи.

Голова Мерілендської єпархії обговорив це з ним під час щорічного інспектування Джорджтаунського університету, що дуже скидалося на приїзд у військову частину армійського генерал-інспектора з метою конфіденційного вислуховування тих, хто має якісь нарікання або скарги. Коли йшлося про матір Демієна Карраса, єпископ кивав і висловлював спочуття, а от стосовно його так званої «непридатності» вважав, що вся попередня діяльність Карраса явно суперечить такому висновку. І все ж таки Каррас наполягав на своєму й добився зустрічі з ректором Джорджтаунського університету Томом Бермінгемом. *«Ідеться про щось більше, ніж психіатрія, Томе. Ти сам це знаєш. Деякі їхні проблеми зводяться до покликання, до сенсу їхнього життя. Томе, це не завжди пояснюється сексуальними комплексами, ідеться про їхню віру, і я тут безсилий. Це завеликий тягар. Я мушу зробити паузу».*

«І в чому ж проблема?»

«Томе, мені здається, що я втратив віру».

Бермінгем не почав допитуватися щодо причин його сумнівів. І Каррас був йому вдячний за це. Він знав, що його відповіді звучали б безумно. *Потреба роздирати їжу зубами, а тоді випорожнюватися. Дев'ять набожних перших п'ятниць моєї матері. Смердячі шкарпетки. Талідомідні немовлята. Стаття в газеті про юного прислужника вівтаря, що стояв на автобусній зупинці. На нього напали незнайомці, облили керосином і підпалили. Ні. Ні, занадто емоційно. Нечітко. Ірраціонально. Якщо ж говорити про логіку, то поставало питання мовчазності Бога. У світі, де було стільки зла, що великою мірою породжувалося сумнівами, чистосердечною розгубленістю людей доброї волі. Невже розсудливий Бог відмовився б покласти цьому край? Не проявивши Себе врешті-решт? Не мовивши жодного слова?*

«Господи, яви нам знак...»

Воскресіння Лазаря було вповите імлюю в далекому минулому.

Ніхто з тих, що тепер живе, не чули його сміху.

Чому ж немає знаку?

Каррас нерідко прагнув жити в той час, що й Христос: щоб його побачити, доторкнутися, зазирнути в очі. *О Господи, явися мені! Дай знати про Себе! Прийди в сни!*

Його поглинала ця жага.

І ось він сидів за столом, тримаючи ручку над аркушем паперу. Можливо, єпископ не відповідав йому не через брак часу.

«Можливо, — подумав Каррас, — він зрозумів, що віра, врешті-решт, залежить від любові».

Бермінгем пообіцяв розглянути його прохання, спробувати вплинути на єпископа, але досі так нічого й не зроблено. Каррас дописав листа й ліг спати.

Він неохоче прокинувся о п'ятій ранку, пішов до каплички у Вайгел-холі по гостію для меси, а тоді повернувся у свою кімнату. «*Et clamor meus ad te veniat*, — скорботно шепотів він слова молитви. — І нехай моє воцання дійде до Тебе...» Підняв улогу гостію для висвячення й з болем пригадав, яку радість колись відчував у такі миті. Знову відчув, як і шоранку, гостру судому від раптового й ледь помітного проблиску далекої й давно втраченої любові. Розламав над потиром гостію. «Мир залишаю вам. Мій мир вам даю». Він поклав у рот гостію й проковтнув паперовий смак відчаю. Завершивши месо, акуратно витер потир і поклав його в сумку. Поквапився до поїзда, що відправлявся до Вашингтона о сьомій десять, несучи в чорному саквожі біль.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Рано-вранці 11-го квітня Кріс зателефонувала до свого лікаря в Лос-Анджелес і попросила, щоб він домовився з місцевим психіатром про консультацію з приводу Регани.

— О? А що сталося?

Кріс пояснила, що, починаючи від дня народження Регани — коли Говард так і не подзвонив — вона помітила несподівану й драматичну зміну в поведінці та характері доньки. Безсоння. Сварливість. Напади гніву. Розкидала й трошила свої іграшки. Верещала. Не хотіла їсти. До того ж стала якоюсь надміру енергійною. Постійно рухалася, щось зачіпала, перевертала, бігала, вистрибувала. Погано справлялася зі шкільними завданнями. Вигадала собі уявного партнера в грі. Раз по раз утинає якісь химерні штуки, щоб привернути увагу.

— Які саме? — запитав лікар.

Кріс розповіла про стукіт у стелю. Після огляду горища вона чула його ще двічі. При цьому Регана обидва рази була у своїй кімнаті, а як тільки Кріс заходила, стукіт припинявся. Крім того, сказала вона, Регана почала «губити» свої речі: сукенку, зубну щітку, книжки, черевички. Скаржилася, ніби «хтось рухає» її

меблі. Зрештою наступного ранку після вечері в Білому домі Кріс побачила в Реганиній спальні Карла, який майже із середини кімнати тягнув, ставлячи на місце, комод. Коли Кріс запитала, що він робить, той знову повторив, що «комусь дуже смішно», але відмовився щось детальніше пояснювати. Та невдовзі Кріс знайшла в кухні Регану, яка бідкалася, що вночі, коли вона спала, хтось пересунув усі меблі. Після цього випадку, пояснила Кріс, її підозри остаточно сформувалися. Було ясно, що все це робила її дочка.

— Маєш на увазі сомнамбулізм? Вона це робить уві сні?

— Ні, Марку, вона це робить, коли не спить. Щоб повернути до себе увагу.

Кріс згадала про те, як нібито тряслося ліжко; це траплялося ще двічі, після чого Регана завжди приходила спати до матері.

— Ну, це можна пояснити її власними підсвідомими рухами, — мовив лікар.

— Ні, Марку, я ж не сказала, що ліжко *справді* тряслося. Я сказала: це *Регана* твердить, ніби воно трясеться.

— А ти впевнена, що цього *не було*?

— Ні, не зовсім.

— Бо це могли бути клонічні спазми, — пробурмотів він.

— Які спазми?

— Клонічні. Температура була?

— Ні. Слухай, — запитала Кріс, — то брати мені її до психіатра чи як?

— Кріс, ти згадувала шкільні завдання. Як у неї з математикою?

— А що?

— Скажи мені як? — наполіг він.

— Паскудно. Тобто *рантowo* стало паскудно.

— Ясно.

— А чому ти спитав? — здивувалася Кріс.

— Ну, це частина синдрому.

— Синдрому? Якого синдрому?

— Нічого серйозного. Я б волів не робити припущень телефоном. Маєш олівця?

Він хотів, щоб вона записала ім'я одного вашингтонського терапевта.

— Марку, а чи не міг би ти прилетіти сюди й перевірити її сам? — Вона пригадала Джеймі з його затяжною інфекцією.

Тодішній її лікар виписав для нього новий антибіотик широкого спектру дії. Коли вона прийшла в місцеву аптеку, щоб оновити рецепт, фармацевт обережно її попередив: «Не хочу вас тривожити, мадам, але це... ну, зовсім новий препарат на ринку, і виявилось, що в Джорджії він викликав у маленьких хлопчиків апластичну анемію». Джеймі. Не вижив. Помер. Відтоді Кріс перестала довіряти лікарям. За винятком Марка, і то не відразу, а після кількох років. — Марку, чи не міг би ти?

— Ні, я не можу, але не хвилюйся. Цей терапевт, якого я тобі рекомендую, чудовий фахівець. Найкращий. Бери олівця.

Хвилина вагання. Тоді:

— Уже взяла. Як його звати?

Вона записала ім'я й номер телефона.

— Нехай він її огляне, а потім зателефонує мені, — порадив лікар. — А про психіатра поки що забудь.

— Ти певен?

Він виголосив цілу тираду з приводу готовності широкого загалу визнавати психосоматичні хвороби, не визнаючи при цьому зворотного, а саме того, що причиною так званих духовних хвороб дуже часто виявляються тілесні недуги.

— Ось що б ти сказала, — навів він приклад, — якби була, Боже борони, моїм терапевтом, а я розповів би тобі, що страждаю від головного болю, нічних кошмарів, нудоти, безсоння й нечіткості бачення, а ще до того ж я постійно відчуваю розклеєним і до смерті боюся втратити роботу? Чи ти б не назвала мене невротиком?

— Мене краще про це не питати, Марку, я й *так* знаю, що ти невротик.

— Усі ці симптоми характерні для пухлини мозку, Кріс. Перевір тіло. Це насамперед. А тоді буде видно.

Кріс зателефонувала терапевтові й домовилася прийти того ж вечора до нього на прийняття. Вона тепер вільно могла розпоряджатися своїм часом. Фільмування закінчилося, принаймні для неї. Берк Деннінгз і далі спроквола наглядав за роботою так званого «другого підрозділу», або технічної спецгрупи, що займалася менш важливими сценами, здебільшого натурним зніманням із гелікоптера за містом, а також сценами з каскадерами або такими, де не брали участі провідні актори. Деннінгз стежив за тим, щоб кожен кадр був довершений.

Лікар практикував ув Арлінгтоні. Семюел Клайн. Поки Регана із сердитим виразом обличчя чекала в кімнаті для обстеження, Клайн прийняв її матір у своєму кабінеті й вислухав коротку історію хвороби. Вона поділилася з ним тривогою. Він слухав, похитував головою, робив численні нотатки. Коли вона згадала про те, як трусилося ліжко, він дещо скептично нахмурився, але Кріс вела далі:

— Маркові здалося важливим те, що в Регани виникли проблеми з математикою. Чому це так?

— Маєте на увазі шкільні завдання?

— Так, шкільні завдання, але особливо з математики. Що це означає?

— Ну, зачекаймо, поки я її огляну, місіс Макніл.

Він тоді попросив його вибачити й провів повне обстеження Регани разом з аналізами сечі та крові. Сеча була потрібна для перевірки функціонування печінки й нирок, а кров — для цілого ряду тестів: на діабет, щитоподібну залозу, кількість еритроцитів у крові для виявлення можливої анемії й кількість лейкоцитів, щоб упевнитися, що нема всіяких екзотичних захворювань крові.

Закінчивши огляд, Клайн сів і поговорив із Реганою, спостереігаючи за її поведінкою, а тоді повернувся у свій кабінет і почав виписувати рецепта.

— Таке враження, що в неї гіперкінетичний розлад поведінки.

— Що-що?

— Розлад нервової системи. Принаймні ми так вважаємо. Нам іще не до кінця зрозуміло, у чому тут річ, але в ранньому підлітковому віці таке часто трапляється. У неї наявні всі симптоми: гіперактивність, зміни настрою, труднощі з математикою.

— Ага, і знову математика. Чому саме вона?

— Це впливає на вміння зосередитися. — Він видер із маленького синього блокнотика аркуш із рецептом і вручив його Кріс. — Ось, це риталін.

— Що?

— Метилфенідат.

— Ага, он як.

— Десять міліграмів двічі на день. Рекомендую вживати першу дозу о восьмій ранку, а тоді о другій дня.

Кріс розглядала рецепта.

— То що це? Транквілізатор?

— Стимулятор.

— Стимулятор? Та ж вона *і так* постійно крутиться, як білка в колесі!

— Зовнішня її поведінка оманлива, — пояснив Клайн. — Це різновид гіперкомпенсації, надмірної реакції на депресію.

— Депресію?

Клайн кивнув.

— Депресію, — замислено повторила Кріс, відвернувшись і дивлячись на підлогу.

— Ну, ви ж згадували її батька.

Кріс поглянула на нього.

— Думаєте, лікарю, що я повинна відвести її до психіатра?

— О ні. Я б зачекав і подивився, чи не допоможе риталін.

Мені справді здається, що це дасть нам відповідь. Зачекаємо два-три тижні.

— То ви гадаєте, це нерви?

— Підозрюю, що так.

— А те, що вона постійно щось вигадує? Це також припиниться?

Його відповідь спантеличила її. Він запитав, чи Регана будь-коли раніше вживала лайку або казала непристойності.

— Дивне запитання. Та ні, ніколи.

— Розумієте, це все дуже схоже на ті її побрехеньки — цілком нетипова для неї поведінка, судячи з ваших слів, але певні нервові розлади можуть...

— Чекайте-но, секундочку, — втрутилася Кріс. — Звідки ви взагалі взяли, що вона говорить непристойності? Тобто ви дійсно таке сказали чи я щось не зрозуміла?

Клайн якусь мить із цікавістю її розглядав, а тоді обережно зізнався:

— Так, мушу сказати, що вона вживає лайливі слова. Ви цього не знали?

— Я й *досі* цього не знаю! Що ви таке говорите?

— Ну, вона видала цілий букет лайок, поки я її оглядав, місіс Макніл.

— Ви що, жартуєте, докторе? Наприклад?

Клайн відповів ухильно:

— Ну, можна сказати, що її словниковий запас вельми широкий.

— У якому сенсі? Тобто наведіть мені приклад!

Клайн стенив плечима.

— Ви маєте на увазі «гівно»? Чи «трахатися»?

Клайн полегшено зітхнув.

— Так, вона вживала ці слова, — підтвердив він.

— А ще що вона говорила? Конкретніше, якщо можна.

— Ну, якщо конкретніше, місіс Макніл, то вона порадила мені тримати мої паскудні пальці подалі від її пизди.

Кріс приголомшено зойкнула.

— Вона вживала такі слова?

— Ну, тут нічого дивного, місіс Макніл, і я б цим аж так не переймався. Як я вже казав, це просто частина синдрому.

Дивлячись на свої туфлі, Кріс похитала головою.

— Просто в це важко повірити, — ледь чутно мовила вона.

— Послухайте, я сумніваюся, що вона навіть розуміла, про що говорить.

— Ага, мабуть, — пробурмотіла Кріс. — Найпевніше.

— Спробуйте риталін, — порадив їй Клайн, — і побачимо, які будуть результати. А через два тижні я хотів би ще раз її обстежити.

Він звирився з календарем на столі.

— Зараз подивимося. Скажімо, середя двадцять сьомого. Чи це вам підійде?

— Ага, гаразд. — Пригнічена й понура Кріс підвелася, узяла рецепта й запхала його в кишеню пальта. — Так, звичайно. Двадцять сьомого буде добре.

— Я ваш великий прихильник, — зізнався Клайн, відчиняючи їй двері до приймальні.

Приклавши до губ вказівного пальця й опустивши голову, Кріс стурбовано зупинилася у дверях. Подивилася на лікаря.

— Ви не думаєте, докторе, що потрібен психіатр?

— Не знаю. Хоча найкращим поясненням завжди буває найпростіше. Зачекаємо. Зачекаємо й побачимо. — Клайн підбадьорливо всміхнувся. І додав: — Спробуйте не турбуватися.

— Як?

Коли Кріс везла Регану додому, та запитала, що сказав лікар.

— Сказав, що це в тебе нерви.

— І все?

— І все.

Кріс вирішила не згадувати про непристойності.

Берк. Мабуть, наслухалася цього від Берка.

Але пізніше Кріс запитала в Шерон, чи та колись чула від Регани подібні лайливі слова.

— О Господи, ні, — відповіла розгублена Шерон. — Ні, ніколи. Тобто навіть не останнім часом. Хоча, мені здається, щось таке згадувала її вчителька мистецтва.

— Десь недавно, Шерон?

— Минулого тижня. Але ця жінка така святенниця. Я просто подумала, що Регана сказала їй «чорт» або «кака». Знаєш, щось таке.

— До речі, Шер, чи розмовляла ти з Рег про релігію?

Шерон почервоніла.

— Ну, трохи; небагато. Бо ж важко уникнути таких тем. Кріс, вона ставить стільки запитань, і... ну... — Вона безпомічно знизала плечима. — Просто важко. Тобто як я можу відповісти, не сказавши про те, що вважаю великою брехнею?

— Дай їй можливість вибору.

Усі наступні дні, що передували запланованій званій вечері, Кріс дуже ретельно стежила за тим, щоб Регана отримувала належні дози риталіну. Проте вона не помічала жодної ознаки поліпшення. Навпаки, з'являлися ледь помітні ознаки поступового погіршення: постійна забудькуватість, неохайність, нарікання на те, що її нудить. Щодо методів привертання уваги, старі більше не повторювалися, зате виникло щось нове — скарги на гидкий, неприємний «запах» у спальні Регани. На її наполягання Кріс одного дня старанно принюхалася, однак нічого не відчула.

— Ти не чуєш запаху? — здивовано запитала Регана.

— А що, він і зараз тут є?

— Ну так, звісно!

— І на що він схожий, пташко?

Регана наморщила носа.

— Ну, наче щось горіло.

— Справді?

Кріс знову принюхалася, цього разу ще ретельніше.

— Невже ти не чуєш?

— Ага, *тепер* я чую. Зараз відчинимо на хвилюку вікно й повітримо.

Насправді Кріс не чула жодного запаху, але вирішила не сперечатися, принаймні до відвідин лікаря. Мала також доволі й інших турбот. По-перше, треба було готуватися до званої вечері. По-друге, — вирішити, що робити зі сценарієм. Хоча вона й далі була захоплена перспективою випробувати свої сили як режисер, природна обережність утримувала від поспішного рішення. Тим часом її агент щодня їй телефонував. Вона сказала йому, що дала переглянути сценарій Деннінгові, щоб почути його думку, і має надію, що той його читає, а не споживає.

Третьою й найважливішою турботою Кріс були її невдалі фінансові вкладення: купівля конвертованих облігацій шляхом наперед виплачених відсотків та інвестиція в нафтову свердловину в південній Лівії. Метою обох цих проектів був захист її прибутків від надмірного оподаткування. Але сталося набагато гірше: свердловина вичерпалася, а стрімкий ріст відсоткових ставок призвів до масового розпродажу облігацій. Для обговорення цих проблем і прилетів до неї її фінансовий менеджер. Він прибув у місто в четвер. А вже в п'ятницю, коли все їй докладно розглумив, вона вирішила, що їй тепер потрібно робити, і менеджер із цим погодився, проте спохмурнів, коли вона повідомила його про намір купити «феррарі».

— Тобто нове?

— А чому б ні? Знаєш, я їздила на ньому колись під час знімання. Якщо ми напишемо їм на завод і нагадаємо про це, можливо, вони продадуть нам зі знижкою? Ти так не думаєш?

Менеджер так не думав. І застеріг її, що таке придбання, на його думку, буде марнотратством.

— Бене, та ж я заробила торік вісімсот тисяч, а ти мені кажеш, що я не можу купити якийсь дурнувате *авто*! Та це ж безглуздя, хіба ні? Куди діваються всі гроші?

Він нагадав їй, що більшість її грошей були в «податкових гаванях». Тоді перерахував численні джерела її видатків: федеральний прибутковий податок, податок її штату, розрахункова сума податку на майбутній дохід, податок на власність, комісійні її агентові, йому самому й рекламному агентові, що сукупно становлять до двадцяти відсотків її доходів, а ще один і чверть відсотка відрахувань у Благодійний фонд діячів кіно, витрати на модний одяг, зарплати Віллі, Карла, Шерон

і доглядача за будинком у Лос-Анджелесі, усіякі дорожні витрати й, урешті-решт, її щомісячні видатки.

— Чи ти ще зніматимешся цього року? — поцікавився він.

Кріс знизала плечима.

— Не знаю. А що, потрібно?

— Так, я вважаю, що було б варто.

Упершись ліктями в коліна, Кріс замислено обхопила лице долонями, а тоді, похмуро зиркнувши на фінансового менеджера, запитала:

— А що ти скажеш про «хонду»?

Він не відповів нічого.

Пізніше того вечора Кріс спробувала забути про свої турботи й цілком зосередитися на підготуванні до вечірки, призначеної на наступний день.

— Подаймо карі й зробімо шведський стіл замість розсаджувати всіх на вечерю, — запропонувала вона Віллі й Карлові. — Поставимо стіл у кінці вітальні. Гарзд?

— Дуже добре, мадам, — одразу відповів Карл.

— Віллі, що думаєш? Подамо на десерт свіжий фруктовий салат?

— Так, мадам, чудово! — знову озвався Карл.

— Дякую, Віллі.

Вона запросила цікаве й різношерсте товариство. На додачу до Берка («Тільки приходь тверезий, чортяко!») і молодого режисера з допоміжної групи вона чекала одного сенатора з дружиною, астронавта з «Аполлона» (також із дружиною), двох єзуїтів із Джорджтауна, кількох сусідів, а також Мері Джо Перрін та Елен Клірі.

Мері Джо Перрін була огрядна сивоголова ясновидиця з Вашингтона, з якою Кріс познайомилася на прийнятті в Білому домі, відразу відчувши до неї величезну симпатію. Вона очікувала, що та буде сувора й неприязна, але врешті сказала їй: «Та ви *зовсім* не така!», — бо Мері Джо виявилася милою, приємною й безпретензійною. Елен Клірі, жіночка середнього віку, працювала секретарем у держдепартаменті, а коли Кріс подорожувала Росією, вона обіймала якусь посаду в посольстві США в Москві. Елен тоді доклала чималих зусиль, рятуючи Кріс від численних ускладнень і непорозумінь, що траплялися впродовж її подорожі, спричинених великою мірою

прямотою й відвертістю рудоволосої акторки. Кріс завжди з теплотою згадувала про неї й відразу розшукала, прибувши до Вашингтона.

— Гей, Шер, а які саме священики приходять?

— Я ще не певна. Я запросила ректора й декана коледжу, але думаю, що ректор присилає замість себе когось іншого. Сьогодні пізно вранці мені подзвонив його секретар і повідомив, що його, мабуть, не буде в місті.

— І кого ж він присилає? — запитала Кріс, приховуючи свою зацікавленість.

— Зараз подивлюся. — Шерон почала ритися у своїх паперах. — Ага, ось воно. Буде його помічник. Отець Джозеф Даєр.

— Он як.

Кріс мала розчарований вигляд.

— А де Рег? — запитала вона.

— Унизу.

— Знаєш, можливо, тобі варто тримати там свою друкарську машинку, як ти гадаєш? Бо ти тоді зможеш там друкувати й пильнувати за Реганою. Добре? Мені не подобається, що вона там постійно сама.

— Гарна думка.

— Гарзд, це пізніше. А зараз іди додому, Шер. Помедитуй. Побався з кониками.

Коли всі справи були залагоджені, Кріс знову стурбовано подумала про Регану. Сіла дивитися телевизор, але не могла зосередитись. Її опосів неспокій. Щось дивне було в будинку. Немовби якась в'язка тиша. Обтяжливий тлін.

Опівночі в будинку всі вже спали.

Ніщо не порушувало спокій. Тієї ночі.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Вона вітала гостей у ясно-зеленому костюмі з довгими широкими рукавами. Мала на собі зручні й комфортні туфлі, сподіваючись, що таким буде й цей вечір.

Першою прибула знаменита ясновидиця Мері Джо Перрін разом із Робертом, своїм сином-підлітком. Останнім — рожевошокий отець Даєр, мініатюрний молодий чоловік з очима, що пустотливо дивилися з-за окулярів у металевій оправі. Він

вибачився за запізнення, поскаржившись із незворушним обличчям Кріс:

— Ніяк не міг підібрати відповідну краватку. — Якусь мить Кріс розгублено дивилася на нього, а тоді вибухнула реготом. Її цілоденна депресія почала розвіюватися.

Спиртне зробило свою справу. Через деякий час гості, розбрівшись групами по кімнаті, почали вести жваві розмови, не забуваючи й про наїдки.

Кріс наклала собі на тарілку зі шведського столу гарячу їжу й розирнула по кімнаті за місіс Перрін. Он де вона. На дивані з отцем Вагнером, деканом єзуїтського коледжу. Кріс уже встигла з ним перекинутися кількома словами. Він мав лису, поцятковану ластовинням голову. Манери його м'які та стримані. Кріс рушила до дивана й вмостила прямо на підлозі перед кавовим столиком саме тоді, коли ясновидиця весело засміялася.

— Ой, Мері Джо, годі вам! — усміхнувся декан, підносячи до рота виделку з карі.

— Ага, годі вам, — луною відгукнулася Кріс.

— О, вітаю! Чудове карі! — похвалив декан.

— Не надто гостре?

— Зовсім ні, якраз те, що треба. Мері Джо власне розповідала мені про єзуїта, що також був медіумом.

— І він мені не вірить, — весело додала ясновидиця.

— А, *distinguo*, — уточнив декан. — Я тільки сказав, що в це важко повірити.

— Маєте на увазі, що він був *справжній* медіум? — запитала Кріс.

— Ну звісно, — підтвердила Мері Джо. — Та він навіть займався левітацією!

— О, я це роблю щоранку, — спокійно додав єзуїт.

— І він проводив спіритичні сеанси? — допитувалася в місіс Перрін Кріс.

— Ну так, — відповіла вона. — Він був надзвичайно відомий у дев'ятнадцятому столітті. Фактично він був, мабуть, єдиний спіритуаліст, якого в той час не засудили за шахрайство.

— Я повторюю, що він не був єзуїт, — прокоментував ці слова декан.

— О Боже, та ж був! — засміялася ясновидиця. — У двадцять два роки він долучився до єзуїтів, пообіцявши більше

не займатися спиритизмом, але його викинули геть із Франції, — розреготалася вона, — після сеансу, який він провів у Тюільрі. І знаєте, що він *вичворив*? Посеред сеансу сказав імператриці, що до неї зараз доторкнуться рученята дитинки-привиду, що ось-ось матеріалізується, а коли там раптово ввімкнули світло, — сказала, регочучи, вона, — його впіймали на тому, що він торкався своєю оголеною ступнею імператорської *руки*! Може-те собі уявити?

Єзуїт з усмішкою відставив убік тарілку.

— Більше навіть не просить скидок на відпущення гріхів, Мері Джо.

— Ой, та ну вас, у кожній отарі є своя паршива вівця.

— Ми вже й так перевищили квоту з папами родини Медічі.

— Ви знаєте, а я колись пережила щось подібне, — почала була Кріс.

Але декан не дав їй договорити:

— Ви що, хочете висповідатися?

Кріс усміхнулася й заперечила:

— Ні, я не католичка.

— Ой, та єзуїти теж ні, — глузливо реготнула Перрін.

— Наклеп із боку домініканців, — не поліз по слово в кишеню декан. А тоді знову звернувся до Кріс: — Перепрошую, дорогенька. То що ви казали?

— Ну, просто мені здається, що я бачила колись, як хтось левітував. Це було в Бутані.

Вона переповіла той випадок.

— Гадаєте, таке можливе? — запитала вона насамкінець. — Тобто насправді?

— Хтозна? — відповів їй декан і стенив плечима. — Хтозна, що таке гравітація. Або взагалі матерія, якщо вже на те пішло.

— Хотіли б почути мою думку? — втрутилася місіс Перрін.

— Ні, Мері Джо, — заперечив декан. — Я дав обітницю бідності.

— Я теж, — пробурмотіла Кріс.

— У якому розумінні? — нахилився до неї декан.

— Ой, та то таке. Послухайте, я хотіла ось що у вас запитати. Знаєте той невеличкий будиночок отам за церквою? — показала вона в той бік.

— Святої Трійці? — уточнив він.

— Так, за тією церквою. А що відбувається в тому будиночку?

— Ой, ну там служать чорну месо, — втрутилася знову місіс Перрін.

— Чорну що?

— Чорну месо.

— Що це таке?

— Вона жартує, — мовив декан.

— Так, я розумію, — погодилася Кріс, — але я в цьому профан. То що таке чорна меса?

— Ну, якщо коротко, то це пародія на католицьке богослужіння, — пояснив декан. — Пов'язана з культом диявола.

— О Боже! Ви хочете сказати, що такі речі існують?

— Не можу нічого стверджувати. Хоч мені колись довелося почути статистичні дані про те, що тільки в Парижі щороку відправляють близько півсотні тисяч чорних мес.

— І це *тепер*? — здивувалася Кріс.

— Це тільки те, що я чув.

— Так, звісно, від єзуїтської спецслужби, — вставила свої п'ять копійок місіс Перрін.

— І зовсім ні, — заперечив декан. — Просто я чую голоси. Жінки розреготалися.

— Ви знаєте, у Лос-Анджелесі, — зауважила Кріс, — можна почути безліч історій про поширені там відьомські культу. Я часто думала, правда це чи ні?

— Ну, як я вже казав, я не фахівець у цих питаннях, — зізнався декан. — А ось хто може вам багато розповісти — то це Джо Даєр. Де він, до речі?

Декан роззирнувся довкола.

— Ага, он там, — сказав він, показуючи на другого священика, що стояв спиною до них біля шведського столу, накладаючи собі на тарілку вже другу порцію. — Гей, Джо?

Молодий священик обернувся з безпристрасним виразом обличчя.

— Ви мене кликали, пане декане?

Декан підкликав його помахом пальця.

— Секундочку, — відповів Даєр, ще завзятіше атакуючи карі й салат.

— Це єдиний леприкон серед нашого духівництва, — сказав з явною симпатією декан і відпив ковточок вина. — Мину-

лого тижня у Святій Трійці було кілька випадків осквернення, і в одному з них, на думку Джо, були речі, типові для чорних мес, тож я припускаю, що він може вам дещо розповісти на цю тему.

— А що сталося в церкві? — запитала Мері Джо Перрін.

— Ой, це занадто гидко, — сказав декан.

— Кажіть, ми вже ж повечеряли.

— Ні, прошу вас. Це просто мерзенно, — заперечив він.

— Та годі вам, кажіть!

— То що, ви не можете прочитати мої думки, Мері Джо? — запитав він у неї.

— Ой, та я могла б, — усміхнулася вона у відповідь, — але просто не думаю, що достойна входити в *оце* Святеє Святих!

— Ну, але це справді хворі речі, — мовив декан.

Він описав осквернення. У першому випадку ключар знайшов на вітарному покривалі перед табернаклем купу людських екскрементів.

— О, це таки *справді* гидота, — скривилася місіс Перрін.

— Ну, а другий випадок іще мерзенніший, — зазначив декан, а тоді скористався опосередкованою мовою й кількома евфемізмами, щоб пояснити, як ліворуч від вітаря хтось приліпив до статуї Христа масивний глиняний фалос.

— Достатньо хворі речі? — запитав він наостанок.

Кріс помітила, що ясновидиця виглядала по-справжньому збентеженою, коли сказала:

— Ой, годі вже. Вибачте, що я почала розпитувати. Змінімо тему.

— Ні, мене це заінтригувало, — запротестувала Кріс.

— Так, звісно. Бо я великий інтриган, — пролунав чийсь голос.

Це був Даер. Тримаючи в руках повну тарілку їжі, він урочисто проголосив:

— Дозвольте мені ще на хвилинку відлучитися, і я зараз повернуся. У нас тут з астронавтом виникла одна цікава ідея.

— Що саме? — поцікавився декан.

Відповідаючи, Даер незворушно глянув на нього з-під своїх окулярів:

— Стати першим місіонером на Місяці.

Усі, крім самого Даєра, вибухнули реготом.

Комічний ефект підсилювався тим, що всі жарти він промовляв із непроникним обличчям.

— Ви якраз пасуєте за розмірами, — сказала місіс Перрін. — Вас спокійно зможуть розмістити в носовому конусі ракети.

— Ні, не мене, — з поважним виглядом виправив її молодий священик. — Я пробую пристроїти туди Емері, — сказав він деканові, а тоді пояснив усе жінкам: — Він відповідає в нашому кампусі за дисципліну. Там, нагорі, нікого немає, а це саме те, що йому подобається. Він полюбляє спокій.

Даєр і далі без тіні усмішки розшукав очима астронавта.

— Я перепрошую, — вибачився він і відійшов.

— Він мені подобається, — зізналася місіс Перрін.

— Мені теж, — погодилася Кріс. А тоді повернулася до декана. — Ви так і не сказали, що діється в тому будиночку, — нагадала вона йому. — Чи це велика таємниця? Хто той священик, якого я там часто бачу? Такий смаглявий? Схожий на боксера? Знаєте, кого я маю на увазі?

Декан кивнув, похиливши голову.

— Отець Каррас, — мовив він неголосно й сумно. Тоді поставив келих із вином і покрутив його за ніжку. — Бідолаха пережив учора тяжке потрясіння.

— О, а що сталося? — запитала Кріс.

— Померла його мати.

Кріс відчула дивовижну скорботу, сама не розуміючи чому.

— Ой, як жаль, — ледь чутно мовила вона.

— Він це взяв дуже близько до серця, — вів далі езуїт. — Вона, здається, жила самотньо й лежала мертвою, мабуть, зо кілька днів, аж поки її знайшли.

— Ой, яке жахіття, — пробурмотіла місіс Перрін.

— І хто її знайшов? — запитала, спохмурнівши, Кріс.

— Управитель її будинку. Можливо, її б і досі не знайшли, якби не... Одним словом, сусіди почали скаржитися, що там безперервно працює радіо.

— Як сумно, — неголосно сказала Кріс.

— Вибачте, будь ласка, мадам.

Кріс подивилася на Карла. Він тримав тацю з лікерами й тоненькими елегантними келишками.

— Ага, постав це тут, Карле, так буде добре.

Кріс завжди сама подавала гостям лікери.

Вона відчувала, що це додає певної інтимності, якої б інакше забракло.

— Ну, почнімо, мабуть, із вас, — звернулася вона до декана й місіс Перрін. Обслужила їх, а тоді рушила далі кімнатою, приймаючи замовлення й пригощаючи гостей; коли ж обійшла всіх присутніх, дехто вже встиг поміняти розмовників, за винятком Даєра й астронавта, що, здається, відчували взаємну симпатію.

— Ні, якщо чесно, то я зовсім не священик, — почувла Кріс, як із вельми серйозним виглядом промовляв Даєр, поклавши руку на плече астронавта, що аж заходився реготом. — Насправді я страшенно крутий рабин-авангардист.

Кріс саме обмінювалася спогадами про Москву з Клірі, коли з кухні долинув знайомий пронизливий і сердитий голос.

О Господи Ісусе! Берк!

Він покривав когось непристойними лайками.

Кріс перепросилася й квапливо рушила до кухні, де Карла агресивно атакував Деннінгз, тоді як Шерон робила марні спроби його вгамувати.

— Берку! — вигукнула Кріс. — Припини негайно!

Режисер і далі лютував, не звертаючи на неї уваги, кутики його губ пінилися слиною, тоді як Карл склав на грудях руки і з флегматичним виразом обличчя притулився до зливальниці, не кліпаючи очима й мовчки дивлячись на Деннінгза.

— Карле! — зронила Кріс. — Іди звідси, чуєш? *Геть!* Невже ти не бачиш, який він?

Але швейцарець не зрушив із місця, аж поки Кріс не почала силою штовхати його до дверей.

— Нацистська *свиня-я-я!* — гаркнув у спину Карлові Деннінгз, а тоді добродушно глянув на Кріс і лагідно запитав, потираючи руки: — То що там нині на десерт?

— *Десерт?*

Кріс легенько вдарила себе по чолу долонею.

— Ну, бо я ж голодний, — ображено заскиглив Деннінгз.

Кріс повернулася до Шерон і звеліла:

— Нагодуй його! Я мушу покласти в ліжко Регану. І заради Бога, Берку, чи можеш ти нормально поводитися, чорт забирай? Там є священики!

Деннінгз звів до купи брови, а його очі раптово зблиснули непомітним інтересом.

— О, то ти теж це помітила? — запитав він без жодного лукавства.

Кріс звела голову, ледь чутно мовила:

— З мене досить! — і вийшла з кухні геть.

Вона спустилася до дитячої кімнати в підвалі, де Регана провела цілий день, і застала її над «Дошкою Віджа». Донька була понура, неуважна, заглиблена у свої думки. «Ну, *принаймні вона не надто збуджена*», — зміркувала Кріс. Сподіваючись розважити її, Кріс повела дівчинку до вітальні й почала знайомити з гостями.

— Ой, яка ж вона солоденька! — вигукнула дружина сенатора.

Регана поводитися з усіма на диво привітно, за винятком місіс Перрін, до якої ані озвалася, ані подала руки. Але ясновидиця перевела все на жарт:

— Знає, що я несправжня. — І підморгнула до Кріс. А потім із допитливим виглядом дослідниці схопила дівчинку за руку й легенько стиснула її, мовби намацуючи пульс. Регана швидко випручалась і люто зиркнула на неї.

— Ой лишенько, вона, мабуть, дуже втомилася, — недбало мовила місіс Перрін, проте й далі з незрозумілою зацікавленістю спостерігала за Реганою.

— Вона трохи нездужає, — вибачливо пробурмотіла Кріс. Тоді глянула на дочку. — Так, рибонько?

Дівчинка мовчала, втупившись у підлогу.

Регану не встигли познайомити хіба що із сенатором і Робертом, сином місіс Перрін, але Кріс подумала, що краще дати їй спокій. Вона відпровадила доньку до ліжка й вклала в нього.

— Зможеш сама заснути? — запитала Кріс.

— Не знаю, — заспано відповіла Регана. Вона повернулася на бік і задивилася з відсутнім виразом обличчя на стіну.

— Хочеш, щоб я тобі трохи почитала?

Заперечливе похитування головою.

— Ну добре. Спробуй заснути.

Кріс нахилилася й поцілувала доньку, а тоді рушила до дверей і клацнула вимикачем.

— Добраніч, дитинко.

Кріс уже виходила, коли Регана ледь чутно покликала її:

— Мамо, що зі мною сталося? — У голосі її бринів розпач. І страх. На якусь мить Кріс розгубилася, але швидко опанувала себе.

— Я ж тобі вже казала, рибонько, це все нерви. Доведеться кілька тижнів повживати оці пілюлі, — і ти знову почуватимешся чудово. А тепер постарайся заснути, гаразд?

Жодної відповіді. Кріс зачекала.

— Гаразд? — перепитала вона.

— Гаразд, — прошепотіла Регана.

Кріс раптом відчула, що шкіра в неї на руці взялася сиротами. Вона потерла руку й роззирнулася. *«Боже мій, у кімнаті так зимно! Звідки цей протяг?»*

Вона підійшла до вікна, перевірила, чи немає шпар. Та ні, усе гаразд. Повернулася до Регани.

— Тобі не холодно, дитинко?

Мовчанка.

Кріс підійшла ближче до ліжка.

— Ти спиш? — прошепотіла вона.

Заплющені очі. Глибоке дихання.

Кріс навшпиньки вийшла з кімнати.

Вона почула спів у вітальні й, спустившись униз, утішено побачила, що отець Даєр грає на піаніно, а група гостей навколо нього весело співає. Коли вона зайшла, вони якраз закінчували *«Коли ми зустрінємось знову»*.

Кріс рушила до них, але її перепинили сенатор із дружиною, що вже тримали в руках пальто й мали трохи роздратований вигляд.

— Ви вже так швидко йдете? — запитала Кріс.

— Вибачте, моя люба, це був *чудовий* вечір, — почав виправдовуватися сенатор. — Просто в бідної Марти розболілася голова.

— Ой, мені *так* прикро, але я жадливо почувуюся, — простогнала дружина сенатора. — Прошу нас вибачити, Кріс. Була дуже гарна вечірка.

— Мені справді шкода, що ви вже йдете, — сказала їм Кріс.

Проводжаючи пару до дверей, Кріс чула, як отець Даєр запитував гостей:

— Чи твоя знає слова пісні *«Тепер шкодуєш ти, токійська трояндо»*?

Коли вона верталася до вітальні, з кабінету тихенько вийшла Шерон.

— Де Берк? — запитала в неї Кріс.

— Там, — кивнула в бік кабінету Шерон. — Відсипається. І що тобі сказав сенатор? Сказав щось?

— Ні, вони просто пішли.

— Ну й добре.

— Що ти маєш на увазі, Шер? Що сталося?

— Ну, знаєш, Берк, — зітхнула Шерон. Стишивши голос, вона описала зустріч сенатора й Деннінгза, що мимохідь зауважив, що «в його джині плаває чиясь лобкова волосинка». А тоді він повернувся до жінки сенатора й додав трохи осудливим тоном: «Ніколи в житті такого не бачив! А ви?»

Кріс зойкнула, а тоді захихотіла, закотивши очі, а Шерон розповіла, як сенаторова збентежена реакція спровокувала Деннінгза на черговий екстравагантний вибрик, під час якого він висловив «безмежну вдячність» політикам за їхнє існування, бо, тільки порівнюючи з ними, можна «легко визначити справжніх державних діячів», а коли ображений сенатор відійшов геть із крижаним виразом обличчя, режисер обернувся до Шерон і гордо повідомив: «Ось бачиш? Я не лаявся. Ти ж погодишся, що я в цій ситуації поводився чемно?»

Кріс не стрималася від реготу.

— Ну гаразд, нехай проспиться. Але тобі краще побути трохи тут, бо ж раптом він прокинеться, — попросила вона. — Ти не заперечуєш?

— Ні, звісно, що ні.

У вітальні Мері Джо Перрін сиділа самотньо в куточку. Була замислена. І стурбована. Кріс хотіла була долучитися до неї, але змінила думку й рушила натомість до Даєра, що сидів за піаніно. Даєр урвав гру й звернувся до неї:

— Ну, люба господине, а чим розважити вас? Можемо запропонувати вам скидку на новену, дев'ятницю.

Кріс розсміялася разом з усіма присутніми.

— Я воліла б почути про те, що відбувається під час чорної меси, — сказала вона. — Отець Вагнер казав, що ви в цьому ділі фахівець.

Гості біля піаніно заінтриговано принишкли.

— Та ні, який там фахівець, — сказав Даєр, легенько торкаючи клавіші. А чому це ви згадали чорну месу?

— Ну, просто хтось тут говорив про... ну, про те, що виявили недавно в церкві Святої Трійці, і...

— Маєте на увазі осквернення? — перебив її Даєр.

У розмову втрутився астронавт:

— Гей, чи хтось нам пояснить, про що тут ідеться? Нічого не розумію.

— Я теж, — додала Елен Клірі.

Даєр забрав руки з піаніно й подивився на них.

— Ну, у тій церкві знайшли певні сліди осквернення, — пояснив він.

— І що саме? — запитав астронавт.

— Не варто вдаватися в деталі, — порадив йому отець Даєр. — Скажімо, там були всілякі паскудства.

— Отець Вагнер казав, що це, за вашими словами, скидалося на чорну месу, — підказала Кріс, — тому я й зацікавилася, що в таких випадках відбувається.

— Ой, та я й не так багато про це знаю, — сказав Даєр. — Якщо чесно, то найбільше я дізнався від іншого джеба в кампусі.

— А що таке «джеб»? — поцікавилася Кріс.

— Так називають єзуїтів. Отець Каррас, він справжній фахівець у таких речах.

Кріс раптом насторожилася.

— О, це той смаглявий священик зі Святої Трійці?

— Ви його знаєте? — запитав Даєр.

— Ні, просто чула, як про нього згадували, не більше.

— Здається, він написав колись на цю тему статтю. Таке собі психіатричне дослідження.

— Тобто? — перепитала Кріс.

— Що тобто?

— Ви хочете сказати, що він психіатр?

— Ну звісно. Вибачте мені. Я припускав, що ви це знаєте.

— Слухайте, та хтось мені *розтлумачить*, про що йдеться?! — почав добродушно вимагати астронавт. — Що *справді* відбувається на тих чорних месах?

Даєр знизав плечима.

— Скажімо, усілякі збочення. Блюзнірства. Непристойності. Зловісна пародія на месу, під час якої поклоняються не Богові, а сатані, приносячи інколи в жертву людей.

Елен Клірі викривила в посмішці вуста, похитала головою й відійшла геть, примовляючи:

— Це вже занадто моторошно для мене.

Кріс не звернула на неї уваги.

— Але як це можна *знати*? — спитала вона в молодого езуїта. — Навіть якби такі речі, як чорна меса, й існували, хто розповідав би про те, що там діється?

— Ну, — сказав Даер, — я припускаю, що здебільшого це вивідували в людей, яких упіймали й змусили зізнатися.

— Ой, та годі вам, — втрутився декан. Він щойно непомітно долучився до решти. — Ці зізнання, Джо, нічого не варті. Людей піддавали тортурам.

— Не всіх, тільки пихатих, — незворушно відповів Даер.

Присутні нервово захихотіли. Декан звірився з годинником.

— Ну, мені вже час іти, — сказав він Кріс. — Маю о шостій відправити месу в капличці Далгрена.

— А я правлю музичну месу, — засяяв Даер. Тут його очі приголомшено розширилися, побачивши щось за спиною Кріс, і він миттєво споважнів. — Здається, хтось до нас прийшов, місіс Макніл, — застеріг він, кивнувши в той бік головою.

Кріс озирнулася. І аж зойкнула, побачивши Регану в нічній сорочці. Дівчинка стояла й мочилася просто на килим. Утупившись невидючими очима в астронавта, вона промовила дивним, наче чужим голосом:

— Ти скоро помреш там, нагорі.

— О Боже! — вигукнула Кріс, кинувшись до доньки. — О Боже, дитинко, що ти, що з тобою! Ходімо нагору!

Вона схопила Регану за руку й потягла її геть, а тоді озирнулася на зблідлого астронавта.

— Мені так прикро! — почала вибачатися тремтячим голосом Кріс. — Вона нездужає. Їй, напевне, щось наснилося. Вона не тямить, що каже!

— Мабуть, нам краще піти, — почувла вона, як звернувся до когось Даер.

— Ні, ні, залишайтеся! — вигукнула Кріс. — Усе гаразд! Я зараз повернуся!

Кріс затрималася біля відчинених дверей до кухні й звеліла Віллі зайнятися килимом, поки ще можна вивести пляму, а тоді повела Регану до ванної, помила її й перемінила нічну сорочку.

— Сонечку, чому ти це сказала? — запитувала Кріс, але Регана немовби не розуміла її і, дивлячись відсутнім поглядом, бовмотіла якісь беззмістовні слова.

Як тільки Кріс уклала її до ліжка, Регана заснула. Кріс зачекала, прислухаючись до її дихання, а тоді тихенько вийшла з кімнати.

Біля підніжжя сходів вона зустріла Шерон і молодого режисера другого підрозділу, що допомагали Деннінґзові вийти з кабінету. Вони вже викликали таксі й збиралися відпровадити його назад до апартаментів у готелі «Джорджтаун інн».

— Обережно з ним, — порадила Кріс, коли вони виходили з будинку, підтримуючи напівпритомного Деннінґза, що повис на них, тримаючись руками за плечі. Той пробурмотів:

— До سراки, — а тоді розчинився в тумані, де їх чекало таксі.

Кріс повернулася до вітальні, де їй почали спочувати гості, а вона стисло розповіла їм про Реганину недугу. Коли вона згадала про стукіт та інші явища для «привертання уваги», ясновидиця пильно на неї подивилася. Кріс також поглянула на неї, очікуючи коментарів, але Перрін нічого не сказала, і Кріс розповідала далі.

— І часто вона ходить уві сні? — спитав Даер.

— Ні, сьогодні вперше. Принаймні я це бачу вперше, тож думаю, що це пов'язано з її гіперактивністю. А ви як гадаєте?

— Ой, навіть не знаю, — сказав священник. — Я чув, що в період статевого дозрівання доволі часто трапляються випадки лунатизму, але... — Він знизав плечима, не закінчивши речення. — Не знаю. Вам, мабуть, краще порадитися з лікарем.

Упродовж цієї розмови місіс Перрін сиділа й мовчки спостерігала, як у каміні витанцьовували язички полум'я. Кріс помітила, що й астронавт також прикинув дивився у свій келих, лише вряди-годи демонструючи свою зацікавленість бесідою якимись нерозбірливими звуками. Цього року він мав летіти на Місяць.

— Ну, я все ж таки мушу відправити месо, — сказав декан і підвівся. Усі також почали збиратися додому, дякуючи за вечірню й гостину.

Виходячи, отець Даер узяв Кріс за руку, зазирнув їй в очі й серйозним тоном запитав:

— А чи в якомусь із ваших фільмів не знайдеться ролі для священника-коротуна, що вміє грати на піаніно?

— Якщо й не знайдеться, отче, — засміялася Кріс, — то ми її для вас напишемо!

Вона щиросердно побажала йому доброї ночі.

Мері Джо Перрін із сином пішли останні. Кріс затримала їх біля дверей. У неї було таке відчуття, ніби ясновидиця щось

знає, але приховує. Відтягуючи її відхід, Кріс поцікавилася, що та думає з приводу Реганиного захоплення «Дошкою Віджа» та уявним капітаном Говді.

— Гадаєте, це може їй якось зашкодити? — спитала вона.

Не сподіваючись почути нічого серйозного, Кріс неабияк здивувалася, коли місіс Перрін спохмурніла й опустила очі. Тоді вона замислено ступила за поріг, де її вже чекав син.

Коли ж жінка нарешті підвела голову, її очі були в тіні.

— Я б забрала в неї ту гру, — сказала вона неголосно.

Тоді дала синові ключі від авта.

— Боббі, заведи машину, — попросила вона. — Хай розігріється.

Він узяв ключі, сором'язливо зізнався Кріс у своєму захопленні її грою в усіх фільмах, а тоді стрімко рушив до старого пошарпаного «мустанга», припаркованого трохи далі на вулиці.

Очі його матері були й далі в тіні.

— Не знаю, що ви про мене думаєте, — вимовила вона неголосно й повільно. — Багато хто пов'язує мене зі спиритизмом. Але вони помиляються. Я справді маю певний дар, — провадила вона, — але це не окультизм. І взагалі цей дар мені здається цілком природним. Я католичка й вірю, що ми перебуваємо у двох світах. Той, який ми усвідомлюємо і в якому стоїмо однією ногою, існує в часі, але вряди-годи таким ось дивачкам, як я, спалахує видіння другої ноги, що перебуває, мені здається, у вічності, поза часом, де майбутнє й минуле невіддільні від теперішнього. Тож інколи, коли я відчуваю поколювання в тій, другій нозі, мені, можливо, відкривається майбутнє. Хоча хтозна, — додала вона. — Можливо, і ні. — Вона стенула плечима. — Але то таке. А от щодо окультизму... — Вона витримала паузу, ретельно добираючи слова. — Це зовсім інша річ. Я цим не займаюся. Вважаю, що бавитися з цим небезпечно. А «Дошка Віджа» належить саме до таких забав.

Досі Кріс не сумнівалася, що ця жінка наділена здоровим глуздом. Але тепер щось у її поведінці починало викликати занепокоєння. Кріс намагалася розвіяти ці недобрі передчуття.

— Та що ви, Мері Джо, — усміхнулася вона. — Невже ви не знаєте, як діють ці «Дошки Віджа»? Тут просто пробуджується підсвідомість особи, що бере участь у грі, ото й тільки.

— Так, можливо, — відповіла Перрін. — Усе може бути. Можливо, це просто навіювання. Але в усіх цих історіях про

сеанси, «Дошки Віджа»... в *усьому*, що я чула, Кріс... завжди йдеться про відчинення певних дверей. Я знаю, Кріс, що ви не вірите у світ духів. Але я вірю. І якщо я не помиляюся, цілком можливо, що міст між цими двома світами — те, про що ви щойно згадали, наша підсвідомість. Такі речі трапляються — це все, що я знаю. А ще, моя люба, мушу сказати, що по всьому світі психіатричні лікарні заповнені людьми, які бавилися з окультними речами.

— Та ну, Мері Джо, ви, мабуть, жартуєте. Хіба не так?

Запала тиша. А тоді з п'ятьми знову пролунав м'який голос:

— У Баварії в тисяча дев'ятсот двадцять першому році була одна родина. Я вже не пригадую прізвища, але складалася вона з одинадцяти душ. При бажанні це можна, певно, знайти в тодішніх газетах. Після спроби спиритичного сеансу за якийсь короткий час усі вони збожеволіли. Усі одинадцятєро. Вони почали палити все в домі, а коли покінчили з меблями, узялися до тримісячної дитини однієї з молодших дочок. Саме тоді вдерлися сусіди й зупинили їх. Усю родину, — закінчила вона, — відправили до божеволінь.

— О Господи! — вигукнула Кріс, пригадавши капітана Говді. Тепер він уже не здавався невинною дитячою вигадкою. Невже це розумова хвороба? Щось таке. — Я знала, що її треба було відвести до психіатра!

— Ой, заради Бога! — мовила місіс Перрін, виходячи на світло. — Не зважайте на мене; послухайте, що скаже лікар. — Вона намагалася заспокоїти Кріс, але робила це не надто переконливо. — Я фахівець із майбутнього, — додала з усмішкою Перрін, — а в сьогоденному абсолютно безпорадна. — Вона почала нишпорити в сумочці. — Ну й де ж мої окуляри? Ось бачите? Я вже їх десь запроторила. Ага, ось вони де. — Вона намацала їх у кишені пальта. — Гарний будинок, — зауважила жінка, надівши окуляри й дивлячись на фасад будівлі. — Відчуваються тепло й затишок.

— Мені аж легше стало, — зронила Кріс. — Бо я вже очікувала почути від вас, що він населений привидами!

Місіс Перрін подивилася на неї без тіні усмішки.

— Чого б це я мала вам таке говорити? — спитала вона.

Кріс подумала про свою приятельку, відому акторку з Беверлі-Гіллз, що продала свій будинок тому, що там, за її

твердженням, поселився полтергейст. Ледь усміхнувшись, Кріс низала плечима.

— Не знаю, — мовила вона. — Це просто жарт.

— Це гарний, гостинний будинок, — сказала місіс Перрін рівним, заспокійливим тоном. — Я тут уже бувала, знаєте; багато разів.

— Справді?

— Так, його власником був мій товариш, морський адмірал. Він і тепер мені інколи пише. Його знову відправили в плавання, бідолаху. Навіть не знаю, чого мені більше бракує: його самого чи цього будинку. — Вона всміхнулася. — Але, можливо, ви ще колись мене запросите.

— Мері Джо, я була *брада* ще раз вас запросити. Чесно. З вами так цікаво. Слухайте, подзвоніть мені. Наступного тижня, гаразд?

— Так, бо я б хотіла знати, як почуватиметься ваша донька.

— Маєте мій номер?

— Маю.

«У чому річ?» — подумала Кріс.

Щось ніби змінилося в голосі ясновидиці.

— Ну то на добраніч, — сказала місіс Перрін, — і ще раз вам дякую за чудовий вечір. — Кріс навіть не встигла відповісти, бо ясновидиця стрімко обернулася й попростувала вулицею.

Якусь хвилю Кріс дивилася їй услід, потім зачинила вхідні двері. На неї важко навалилася втома. «*Оце тобі вечірка, — подумала вона, — нічого собі.*»

Вона зайшла до вітальні й зупинилася над Віллі, що стояла навколішках і намагалася стерти щіткою пляму від сечі на ворсистому килимі.

— Я вже давала оцет, — буркнула Віллі. — Двічі.

— Помагає?

— Можливо. Ще не знаю. Зараз побачимо.

— Спочатку треба, щоб висохло.

«*Ага, просто геніально, нема слів. Геніальне зауваження. Чорти б тебе побрали, дитинко, іди мерцій до ліжка!*»

— Облиш це все, Віллі. Лягай спати.

— Ні, я закінчу.

— Ну то гаразд. І дякую тобі. На добраніч.

— На добраніч, мадам.

Кріс почала втомлено підніматися сходами.

— До речі, Віллі, карі було чудове, — гукнула вона згори. — Усі були в захваті.

— Дякую, мадам.

Кріс зазирнула до Регани й побачила, що вона й далі спить. Тоді згадала про «Дошку Віджа». Може, схвати її? Викинути геть? *Ця Перрін аж занадто переймається такими речами.* Хоча Кріс і розуміла, що уявний партнер не надто здорова, хвороблива річ. *Так, варто, мабуть, таки позбутися дошки.*

І все ж таки вона вагалася. Стоячи біля ліжка й дивлячись на Регану, вона пригадала той випадок, коли дочці було три роки й Говард одного вечора вирішив, що вона вже завелика для того, щоб і далі спати, тримаючи біля себе пляшечку зі смочком, до якої звикла. Того ж вечора він забрав її, і Регана верещала до четвертої ранку, а тоді ще кілька днів билася в істериці. Кріс боялася подібної реакції й тепер. *«Ліпше почекати, поки я поговорю з психіатром».* Та й риталін, на її думку, ще не почав діяти, тому врешті-решт вона вирішила зачекати.

Прийшовши до своєї кімнати, Кріс стомлено лягла в ліжко й майже відразу заснула. Та раптом прокинулася від вереску Регани:

— Мамо, *прийди! Швидше* прийди, я боюся!

— Іду, Рег! Іду!

Кріс кинулася коридором до Реганиної спальні. Схлипування. Плач. Рипіння пружин ліжка.

— Ой, дитинко моя, що з тобою? — вигукнула Кріс, увімкнувши світло.

Боже всемогутній!

Регана лежала, випроставшись на спині, обличчя в неї було залите сльозами й викривлене з жаху, а руки вчепилися за краї вузького ліжка.

— Мамо, чому воно *трясється?* — ридала вона. — *Зупини його!* Ой, мені *страшно!* *Зупини його!* Мамочко, будь ласка, *зупини його!*

Матрац ліжка шалено трусився, підносячись угору й падаючи вниз.

ЧАСТИНА ДРУГА

НА КРАЮ

Навіть уві сні біль, що не забувається,
крапля за краплею лягає на серце, поки
в нашому відчаї проти нашої волі не
прийде мудрість через милість Божу.

Есхіл

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Її віднесли на край переповненого цвинтаря, де надгробки задихалися від тисняви.

Відправа була самотня, як її життя. Її брати з Брукліна. Бакалійник із крамнички на розі, що давав їй у кредит. Дивлячись, як її занурюють у п'тьму світу без вікон, Демієн Каррас ридав із давно забутою скорботою.

— Ох, Диммі, Диммі...

Дядько поклав йому на плече руку.

— Не переймайся, Диммі, вона вже на небесах. Їй там добре.

«О Господи, хай буде так! Боже мій! Благаю! Хай буде так, мій Боже!»

Його чекали в машині, а він усе стояв біля могили. Нестерпною була думка про її самотність.

Їдучи до Пенсильванського вокзалу, він слухав, як його дядечки обговорювали свої недуги, так і не позбувшись іммігрантського акценту.

— ...емфізема... тра' в'язати з куревом... торік мало не гегнув, знаєте?

Вуста йому викривило від спазмів люті, але він не дав їм вивратися на волю, відчувши сором. Визирнув у вікно: вони проїхали повз благодійну установу, куди суботніми зимовими ранками, коли він іще лежав у постілі, вона ходила по молоко й мішечки з картоплею, а тоді проминули зоопарк у Центральному парку, де вона залишала його влітку, а сама тим часом жебракувала біля фонтана перед «Плазою». Побачивши цей готель, Каррас знову розридався, а тоді притлумив спогади, витираючи з пам'яті гірку вологу каяття. Чому ж любові довелося так довго чекати, чекати тієї миті, коли йому вже не потрібні доторки, коли все, що залишилося від людської близькості й відданості, обмежується розміром друкованої картки в його гаманці, призначеної для відправи: «In Memoriam...» Він знав. Це давня скорбота.

Він прибув у Джорджтаун якраз на вечерю, але зовсім не мав апетиту. Міряв кроками свою кімнату. Приятелі-єзуїти прийшли висловити спочуття. Надовго не затримувалися. Пообіцяли молитися.

Відразу по десятій з'явився Джо Даєр із пляшкою віскі. Гордо її продемонстрував: «Шівас рігал»!

— Звідки ти взяв на це гроші, з церковних пожертвувань?

— Не будь ідіотом, бо я ж тоді порушив би клятву бідності.

— Ну, а звідки ж ти їх узяв?

— Украв.

Каррас усміхнувся, похитав головою, а тоді взяв склянку та олов'яний кухоль для кави й прополоскав їх у маленькій зливальниці ванної кімнати.

— Вірю тобі, — хрипко вимовив він.

— Ще ніколи не бачив глибшої віри.

Каррас відчув знайомий гострий біль. Притлумив його й подивився на Даєра, що сидів на ліжку, відкорковуючи пляшку віскі. Сів біля нього.

— Хочеш відпустити мені гріхи зараз чи пізніше? — спитав Даєр.

— Ти наливай, а гріхи відпустимо один одному.

Даєр наповнив склянку й кухоль.

— Ректори коледжів не повинні пити, — пробурмотів він. — Бо це поганий приклад. Гадаю, що позбавив його страшенної спокуси.

Каррас ковтнув віскі, але в цю байку не повірив. Він занадто добре знав ректора. Той був надзвичайно тактовний і делікатний, тож завжди діяв непрямим чином. Каррас знав, що Даєр прийшов не тільки як приятель, але й як особистий посланець ректора.

Йому було добре з Даєром. Той його смішив: згадував вечірку і Кріс Макніл, розповідав нові анекдоти про єзуїтського старосту з дисципліни. Пив дуже мало, але постійно підливав у склянку Каррасові, а коли побачив, що той уже засинає, встав із ліжка й дозволив Каррасові випростатися на ньому, тоді як сам сидів за столом і далі щось базикав, аж поки Каррас заплющив очі й уже не розрізняв Даєрових слів, чуючи лише невиразне бурмотіння.

Даєр підвівся, розв'язав шнурівки Каррасових черевиків і роззув його.

— Намірився тепер поцупити мої черевики? — пробурмотів напівсонний Каррас.

— Ні, просто я ворожу на складках шкіри. А тепер замовкни й спи.

— Ти єзуїтський кіт-злodingа.

Даєр легенько реготнув, а тоді накрив його знайденим у шафі пальтом.

— Слухай, хтось таки має дбати тут про сплату рахунків. Бо ви всі знай тільки перебираєте вервицю перед пияками на М-стріт.

Каррас не відповів. Його дихання було рівне й глибоке. Даєр тихенько рушив до дверей і вимкнув світло.

— Крадіжка — це гріх, — пробурмотів у п'яні Каррас.

— *Mea culpa*¹, — неголосно озвався Даєр.

Він ще якийсь час чекав, а тоді врешті-решт переконався, що Каррас заснув. І вийшов геть.

Каррас прокинувся серед ночі у сльозах. Йому снилася мати. Він стояв біля вікна високо на Мангеттені й бачив, як вона виходить із метро на другому боці вулиці. Вона стояла на узбіччі з брунатним пакетом для покупок і шукала його, кликала. Каррас помахав рукою. Вона його не бачила. Рушила вулицею.

¹ Моя провина (*лат.*).

Автобуси. Вантажівки. Неприязні юрби. Її охопив страх. Вона повернулася до метро й почала спускатися вниз. Каррас занепокоївся, вибіг на вулицю й кликав її зі сльозами на очах. Ридав, не в змозі її знайти, уявляючи безпомічну й перелякану матір у лабіринті підземних тунелів.

Він зачекав, поки вщухнуть ридання, а тоді намацав руками віскі. Сидів на ліжку й пив у п'їтмі. Обличчя зволожували сльози. Лилися безперестанку. Як у дитинстві, невимовна печаль.

Йому пригадався телефонний дзвінок від дядька:

— Диммі, там пухлина, у мозку. А вона не підпускає лікарів. Ото тільки верещить і всьо. Диммі, вона навіть балакає з тим клятим радівом. Тра' її завезти до «Белв'ю». Звичайний шпиталь не дасть їй ради. Я гадаю, шо пару місяців, і вона буде, як нова копійка, а тоді ми заберемо її звідтам. Окей? Чуєш, Диммі, ми вже це зробили. Осьо нині вранці їй дали застрик, а тоді повезли в амбулянсі. Ми не хотіли тебе турбувати, хоч має ще бути судова розправа, і тобі тра' підписати якісь папери. Шо? Приватний шпиталь? А хто за нього платитиме, Диммі? Ти?

Каррас навіть не пам'ятав, коли заснув.

Прокинувся він у стані апатії, а згадка про втрату немовби висмоктала всю кров із його мозку. Він поплентався до ванної, став під душ, поголився, вбрався в сутану. Була п'ята тридцять п'ять. Він прочинив двері до Святої Трійці, вбрався в рясу й відправив месу ліворуч від вітваря.

— *Memento etiam...* — молився він із понурим відчаєм. — Пом'яни рабу твою Мері Каррас...

У дверцятах табернакля він побачив обличчя санітарки з приймального відділу «Белв'ю»; знову почув лемент з ізольованої палати.

— Ви її син?

— Так, я Демієн Каррас.

— Ну, я б не радила заходити. У неї припадок.

Він зазирнув крізь вічко в палату без вікон, де зі стелі звисала гола лампочка, стіни були оббиті чимось м'яким, а з меблів стояло лише ліжко, на якому вона щось нестямно вигукувала.

— ...молю Тебе, даруй їй місце вічного спочинку, світла й миру...

Побачивши його й зирнувшись із ним, вона раптово принишкла, а тоді підвелася з ліжка й поволі рушила до маленького,

круглого, скляного вічка для спостереження з розгубленим і болісним виразом обличчя.

— *Чому ти це робиш, Диммі? Чому?*

Її очі були сумирніші, ніж у ягняти.

— *Agnus Dei...* — пробурмотів Каррас, похиливши голову й б'ючи себе кулаком у груди. — Агнцю Божий, що прийняв гріхи цього світу, даруй їй спочинок... — Він заплющив очі, підніс угору гостію й враз побачив матір у судовій залі, її маленькі зчеплені руки лежали в неї на колінях, і вона розгублено й покійно вислуховувала, як суддя розтлумачував їй діагноз, що поставив психіатр лікарні «Белв'ю».

— *Ви все зрозуміли, Мері?*

Вона кивнула, не розтуляючи рота; у неї забрали зубні протези.

— *Ну, то що ви на це скажете, Мері?*

Вона йому гордо відповіла:

— *Мій хлопчик, він усе вам скаже.*

Каррас нахилився над гостією, а з його вуст зірвався болісний стогін. Він бив себе в груди, немовби намагався повернути назад минулі роки, і бурмотів:

— *Domine, non sum dignus.* Скажи хоч слово — і душа моя зцілиться.

Усупереч логіці, усупереч усьому раціональному досвіду, він молився, щоб Хтось почув його молитви.

Хоч він так не думав.

Після меси він повернувся до себе й спробував заснути.

Безуспішно.

Пізніше того ранку до нього раптом прийшов один молодий священик, якого він досі не зустрічав. Він постукав і зазирнув у відчинені двері.

— Ви не зайняті? Чи можна з вами побачитися?

В очах невимовний тягар; у голосі настирне благання.

На якусь мить Каррас відчув до нього ненависть.

— Заходьте, — лагідно вимовив він. Але внутрішньо лютував на ту частину свого єства, що так часто робила його безпомічним перед чиймись проханнями. Він не мав над нею контролю, вона лежала в нього всередині, немовби якась змотана мотузка, завжди готова розмотатися й кинутися на порятунок того, хто про це просить. Вона не давала йому спокою. Навіть уві сні. У його сновидіннях, десь ніби скраю, часто лунав слабкий

і далекий поклик когось у біді, і, прокинувшись, він іще кілька хвилин відчував гризоту від невиконаного обов'язку.

Молодий священик зняковіло човгав ногами, не знаючи, куди подіти руки. Каррас терпляче допомагав йому освоїтися. Запропонував сигарети. Розчинну каву. Тоді силувано зобразив зацікавлення, коли засмучений юний гість поступово почав ділитися такою знайомою проблемою — жахливою самотністю священиків.

З усіх інших турбот, з якими стикався Каррас у їхньому середовищі, останнім часом ця стала найпоширенішою. Відлучені від своїх родин, а також від жінок, чимало езуїтів побоювалися виявляти прихильність до інших священиків і зав'язувати посправжньому глибокі та сповнені любові дружні стосунки.

— Скажімо, я хочу покласти руку на плече комусь іншому, але відразу боюся, щоб він не сприйняв мене за «голубого». Адже постійно чуєш ті всі байки про те, скількох прихованих геїв вабить до себе священство. Тому я й утримуюся від цього. Я навіть не приходжу до когось у кімнату, щоб послухати музику, або поговорити, або покурити. І не тому, що боюся *його*, а просто не хочу, щоб він подумав щось таке про *мене*.

Каррас відчув, як цей тягар поволі залишає молодого священика, лягаючи на його плечі. Він не опирався: нехай той вивговориться. Знав, що цей молодик приходитиме до нього знову й знову в пошуках розради від самотності, намагаючись потоваришувати з Каррасом, а коли збагне, що це йому вдалося без жодного страху й застороги, можливо, зможе заприятелювати й з іншими.

Відчуваючи втому, Каррас поступово зосередився на особистій печалі. Він подивився на табличку, що хтось подарував минулого Різдва: «МОЄМУ БРАТОВІ ПОГАНО. Я РОЗДІЛЯЮ ЙОГО БІЛЬ. ЗУСТРІЧАЮ В НЬОМУ БОГА». Зустріч, що не відбулася. Він звинувачував самого себе. Наніс на карту всі вулички братових страждань, але так і не пройшовся ними, принаймні так йому здавалося. Відчував цей біль своїм власним.

Нарешті гість подивився на годинника. Був уже час на обід у трапезній. Він підвівся й, уже виходячи, звернув увагу на обкладинку роману, що лежав на Каррасовому столі.

— О, то у вас є «Тіні»? — спитав він.

— Ви це читали? — поцікавився Каррас.

Молодий священик похитав головою.

— Ні, не читав. А варто?

— Не знаю. Я шойно дочитав її, але не певний, чи все в ній зрозумів, — збрехав Каррас. Він подав йому книжку. — Хочете взяти? Бо я справді хотів би почути ще чиюсь думку.

— О так, звісно, — відповів єзуїт, розглядаючи суперобкладинку примірника. — Спробую повернути за пару днів.

Його настрій явно покращився.

Коли за молодим священиком рипнули й зачинилися двері, Каррас відчув полегшення. І спокій. Він узяв бревіарій і вийшов на подвір'я, де поволі ходив, читаючи літургію годин.

Пополудні до нього прийшов ще один гість — старенький пастор із церкви Святої Трійці, що вмовстився на стільці біля письмового столу й висловив свої спочуття з приводу кончини Каррасової матері.

— Я відправив кілька мес за упокій її душі, Демієне, і одну також за вас, — прохрипів він із відчутним ірландським акцентом.

— Це так великодушно з вашого боку, отче. Дуже вам дякую.

— Скільки їй було?

— Сімдесят.

— Ну, то вона достойно пожила.

Каррас відчув, як його охопила злість. *О, справді?*

Він подивився на вівтарну картку, яку приніс із собою пастор. Одну з трьох накритих пластиком карток, що їх використовують під час меси, із записами молитов, які промовляє священик. Каррас був здивований, чому пастор її сюди приніс. Відповідь не забарилася:

— Отже, Демієне, сьогодні знову це сталося. У церкві, знаєте. Чергове осквернення.

Пастор розповів йому про статую Диви Марії зліва від церковного вівтаря, яку розмалювали так, що вона стала схожою на повію. Тоді він передав Каррасові вівтарну картку.

— А це знайшли зранку якраз після вашого від'їзду до Нью-Йорка. То було в суботу? Так. Саме тоді. Ну, погляньте самі на це, добре? Я шойно розмовляв із сержантом поліції, і... ну, але то таке. Подивіться-но на картку, Демієне, гаразд?

Каррас почав розглядати картку, а пастор пояснив, що хтось запхав видрукований на машинці аркуш поміж оригінальною картокою й пластиком, що її накривав. Цей сурогатний текст,

попри те, що там не бракувало друкарських помилок і неточностей, був написаний цілком вишуканою й зрозумілою латиною, змальовуючи в яскравих еротичних подробицях уявний лесбійський акт між Марією Магдалиною й блаженною Дівою Марією.

— Годі вже, ви не мусите це все читати, — зронив пастор, забираючи картку, немовби боявся, що вона спричиниться до гріха. — Але це досконала латина; я маю на увазі стиль, церковний латинський стиль. Так ось, сержант каже, що мав розмову з одним психологом, і той гадає, що це робота якоїсь збоченої особи... тобто це міг би бути й священник, знаєте, дуже хворий священник. Чи таке могло б бути?

Каррас на мить замислився. Тоді кивнув головою.

— Так. Могло. Можливо, вияв якогось протесту в стані цілковитого сомнамбулізму. Не знаю. Але таке могло б бути. Безперечно. Цілком можливо.

— Чи вам спадають на думку якісь кандидатури, Демієне?

— Не розумію вас.

— Ну, але так чи інакше вони всі приходять до *вас*, хіба ні? Тобто ті всі збоченці, якщо такі є тут, у кампусі. Чи ви знаєте когось *такого*, Демієне? Тобто з такими оце хворобами?

— Ні, отче, не знаю.

— Ні. Ні, я й не думав, що ви мені скажете.

— Ні, не сказав би, але поза тим, отче, сомнамбулізм допомагає розв'язати цілий ряд можливих конфліктних ситуацій, і найчастіше цей розв'язок вельми символічний. Тому я й справді мало що міг би знати. До того ж, якби це був сновиди, цілком імовірно, що його спіткала б цілковита амнезія, і він би й *сам* не мав жодного уявлення про свої попередні дії.

— А якби ви йому про це сказали? — обережно спитав пастор. Він легенько смикнув себе за мочку вуха тим звичним жестом, коли, як помітив Каррас, гадав, що поводить підступно.

— Не знаю нікого, хто відповідав би вашому описові, — сказав Каррас.

— Так, розумію. Ну, я нічого іншого й не очікував. — Пастор підвівся й почовгав до дверей. — Знаєте, на кого ви мені всі схожі? На священників!

Каррас чемно всміхнувся, а пастор повернувся й кинув йому на стіл віктарну картку.

— Гадаю, вам не завадить добре дослідити цю річ, правда? Отож-бо, — додав він, а тоді знову пошкандибав до дверей, похиливши по-старечому плечі.

— Чи хтось знімав відбитки пальців? — запитав Каррас.

Старенький пастор зупинився й озирнувся.

— Ой, не думаю. Бо ж вони врешті-решт не шукають якогось кримінального злочинця, правда? Найпевніше, це просто якийсь божевільний парафіянин. Як ви гадаєте, Демієне? Це може бути хтось із нашої парафії? Знаєте, я починаю й сам так думати. Ні, це не був священик, зовсім ні, а хтось із парафіян. — Він знову смикнув себе за мочку вуха. — Що ви на це скажете?

— Не могу знати, отче.

— Ні. Ні, я й не думав, що ви мені скажете.

Пізніше того самого дня Карраса звільнили від обов'язків консультанта й призначили читати лекції з психіатрії на медичному факультеті Джорджтаунського університету. Йому велено відпочити.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Регана лежала горілиць на оглядовому столі доктора Клайна, розкинувши руки й ноги. Схопивши обома руками її стопу, він зігнув її до щиколотки, потримав якийсь час, а тоді раптово відпустив. Стопа повернулась у звичне положення. Декілька разів він повторив цю процедуру, але результат був незмінний. Здається, це його не задовольнило. Коли ж Регана зненацька сіла й плюнула йому в обличчя, він звелів медсестрі залишитися в кімнаті, а сам повернувся у свій кабінет поговорити з Кріс.

Це було 26 квітня. Його не було в місті минулої неділі й понеділка, тож тільки цього ранку Кріс змогла додзвонитися до нього й розповісти про події під час вечірки й про те, як двигтіло ліжко.

— *То воно справді рухалось?*

— *Так, рухалось.*

— *Як довго?*

— *Не знаю. Секунд десять, може, п'ятнадцять. Тобто це все, що я встигла побачити. Потім вона якось напружилась і помочилася в ліжко. Хоч, може, вона помочилася й раніше. Я не знаю. А після цього вона зненацька заснула мертвим сном і не прокидалась аж до наступного підвечір'я.*

Клайн замислено увійшов до кабінету.

— Ну, то що це таке? — спитала стурбовано Кріс.

Коли вона тільки прийшла, він поділився з нею підозрами про те, що двигіння ліжка було спричинене клонічними судомами, тобто наперемінними скороченнями й розслабленнями м'язів. Хронічна форма такої недуги, сказав він їй, — клонус, що нерідко свідчить про ураження мозку.

— Ну, але результати тесту були негативні, — сказав він, а тоді описав процедуру, пояснивши, що за наявності клонуса почергове згинання й розгинання стопи спричинилося б до клонічних судом. Сидячи за своїм столом, Клайн мав доволі стурбований вигляд. — Чи вона коли-небудь падала? — спитав він.

— Маєте на увазі голову?

— Ну так.

— Та начебто ні.

— Дитячі хвороби?

— Нічого незвичного: кір, свинка, вітрянка.

— Як часто ходить уві сні?

— Досі жодного разу.

— Жодного? Але ж того вечора вона ходила уві сні?

— Ну так, я ж вам, здається, казала. Вона й досі не знає, що тоді накоїла. Є й інші речі, яких вона також не пам'ятає.

Регана спить. Дзвінок з-за океану від Говарда.

— *Як там Рег?*

— *Дуже дякую, що подзвонив на її день народження.*

— *Та я застряг на яхті. Але не діставай мене, заради Бога!*

Я ж їй відразу подзвонив, коли повернувся в готель!

— *Ну так, аякже.*

— *Вона що, тобі не сказала?*

— *Ти з нею розмовляв?*

— *Так. Саме тому я й вирішив тобі подзвонити. Що за чортівня з нею діється, Кріс?*

— *Це ти про що?*

— *Та вона обізвала мене «хусосом» і кинула слухавку.*

Переповідаючи цей випадок Клайніві, Кріс пояснила, що Регана, остаточно прокинувшись, нічого не пам'ятала ні про телефонний дзвінок, ні про те, що сталося під час вечірки.

— То, може, вона й не вигадувала, коли казала, що хтось рухає меблі, — припустив Клайн.

— Я вас не розумію.

— Ну, скажімо, вона могла пересунути їх сама, але, мабуть, у стані автоматизму. Це такий собі різновид трансу. Особа не знає або не пригадує, що вона робила.

— Але ж у неї в кімнаті стоїть величезний комод, зроблений із тикового дерева. Він важить добрих півтонни. Як же вона могла б його зрушити?

— У патологічних випадках часто спостерігається надзвичайна сила.

— Справді? Яким це чином?

Клайн знизав плечима.

— Хтозна. Ну, а крім того, що ви мені розповіли, — провадив він, — чи не помічали в її поведінці ще чогось дивного?

— Ну, вона стала дуже неохайною.

— Чогось дивного, — повторив Клайн.

— Лікарю, для Регани це досить дивно. Але чекайте-но! Чекайте! Ага, і ще ось таке: пригадуєте ту «Дошку Віджа», з якою вона бавилася? Капітана Говді?

Лікар кивнув головою.

— Її уявного партнера.

— Так от, тепер вона вже його чує.

Лікар нахилився до неї, склавши руки на столі. Його очі насторожилися, зменшившись до вузьких шпарок.

— Вона його чує?

— Так. Учора вранці я почула, як вона розмовляла з Говді у своїй спальні. Тобто вона говорила, а потім чекала, неначе граючись із «Дошкою Віджа», але коли я зазирнула до кімнати, «Дошки Віджа» перед нею не було. Там була тільки Рег, і вона, лікарю, кивала головою так, ніби згоджувалася з тим, що він їй казав.

— А чи вона його бачила?

— Не думаю. Її голова була схилена вбік, як буває, коли вона слухає платівки.

Лікар замислено похитав головою.

— Так-так, розумію. Ще якісь подібні явища? Їй не уявляються які-небудь речі? Запахи?

— Так, запахи! — згадала Кріс. — Їй здається, що в кімнаті тхне чимось неприємним.

— Ніби щось горіло?

— Саме так! Як ви вгадали?

— Іноді це симптом порушення електрохімічної діяльності мозку. Щодо вашої дочки йдеться про скроневу частку. — Лікар приклав собі до чола вказівного пальця. — Ось тут, спереду. Це рідкісне явище, але саме воно спричиняє дивні галюцинації, зазвичай перед конвульсіями. Якраз тому, на мою думку, його так часто плутають із шизофренією, але це *не* шизофренія, це викликано ураженням скроневої частки. Результати тесту на кло- нус не дали остаточної відповіді, тому я хотів би зробити їй електроенцефалограму. Ми тоді зможемо побачити малюнок її мозкових хвиль. Це доволі добрий тест патологічних явищ.

— І ви гадаєте, що причина саме в цьому? У скроневої частці?

— Простежується певний синдром, місіс Макніл. Скажімо, її неохайність, агресивність, соціально неприйнятна поведінка, неконтрольовані дії і, звісно, судоми, від яких труситься ліжко. Зазвичай після цього мочаться в ліжко, або блюють, або ж відбувається і те, і те, після чого настає глибокий сон.

— Ви хочете прямо зараз зробити цей тест? — запитала Кріс.

— Так, гадаю, що це треба зробити негайно, але їй потрібно дати заспокійливе. Якщо вона почне смикатися, це зведе на- нівець усі результати. Тож чи дозволите мені дати їй, скажімо, двадцять п'ять міліграмів лібріуму?

— Господи, та робіть те, що потрібно, — зронила збенте- жена Кріс.

Вона пішла разом із ним у кімнату для обстеження. Регана, побачивши, що лікар готує ін'єкцію, заверещала й почала бру- тально лаятись.

— Ой, сонечку, це тобі *допоможе!* — у розпачі благала Кріс. Вона силоміць тримала Регану, поки Клайн робив укол.

— Я зараз повернуся, — сказав лікар і вийшов, щоб огляну- ти іншого пацієнта, а тим часом медсестра вкотила в кімнату електроенцефалограф. Коли лікар через деякий час повернув- ся, лібріум усе ще не подіяв. Клайн був здивований.

— Це була досить сильна доза, — сказав він Кріс.

Він увів іще двадцять п'ять міліграмів, вийшов, потім зно- ву повернувся. Тепер Регана стала поступливою й слухняною, тож він прикріпив до її голови змочені у фізіологічному роз- чині електроди.

— По чотири з кожного боку, — пояснив він Кріс. — Так ми дістанемо зразки мозкових хвиль із лівого й правого боків, щоб

потім їх порівняти. Навіщо? Ну, просто бувають значні відхилення. Скажімо, у мене був схильний до галюцинацій пацієнт. Йому привиджувалися й причувалися різні речі. Так ось, порівнюючи зразки мозкових хвиль лівої й правої півкулі, я виявив розбіжність, яка свідчила про те, що той чоловік галюцинував лише однією півкулею.

— Здуріти можна! — здивувалася Кріс.

— Власне. Ліве око й вухо функціонували нормально, і тільки права півкуля бачила видіння й чула голоси. Ну от, зараз побачимо, — сказав Клайн, вмикаючи енцефалограф і показуючи на хвилі, що побігли флюоресцентним екраном. — Це дві півкулі разом, — пояснив він. — Я тепер шукатиму такі шпичасті хвилі, — він зобразив їх у повітрі вказівним пальцем, — особливо з дуже високою амплітудою, від чотирьох до восьми за секунду. Якщо вони з'являться, матимемо справу зі скроневою часткою.

Він уважно розглядав енцефалограму, але так і не виявив ні дисритмії, ні шпичастих хвиль, ні сплюснутих, жодного відхилення. У порівняльному режимі результати також були цілком нормальні. Клайн спохмурнів. Він не міг цього зрозуміти. Тоді повторив процедуру.

Те саме.

Клайн покликав медсестру, щоб та приглянула за Реганою, а сам разом із матір'ю повернувся до кабінету. Кріс сіла на стілець і запитала:

— Ну, то в чому тут річ?

Замислено склавши руки на грудях, Клайн присів на краєчок письмового столу.

— Ну, енцефалограма мала б підтвердити наявність недуги, — мовив він, — хоча брак дисритмії не переконує мене остаточно, що її нема. Це могла б бути істерика, хоча малюнок до й після конвульсії занадто незвичний.

Кріс насупила брови.

— Лікарю, ви постійно говорите про це, про «конвульсію». Але як точно називається ця хвороба?

— Ну, це не зовсім хвороба, — похмуро й неголосно відповів Клайн.

— А як тоді це називається, лікарю? Маю на увазі цей специфічний випадок.

— Вам це відомо як епілепсія.

— О Господи Ісусе!

— Не треба перейматися, — заспокоїв її Клайн. — Я бачу, що ваші уявлення про епілепсію, як і в більшості звичайних людей, спотворені й пов'язані з численними міфами.

— А чи вона спадкова? — запитала, здригнувшись, Кріс.

— Це один із тих міфів, — спокійно відповів Клайн. — Принаймні такої думки більшість лікарів. Розумієте, конвульсії можна викликати практично в будь-кого. Просто більшість із нас народжується з доволі високим порогом опору конвульсіям, а в деякого цей поріг низький, тож відмінність між вами й епілептиком полягає тільки в цьому. Нічого більше. Лише ступінь опору. Це не хвороба.

— А що це тоді, довбані галюцинації?

— Це розлад, *контрольований* розлад. Існує дуже багато його різновидів, місіс Макніл. Скажімо, ось ви сидите тут, а тоді на якусь секунду немовби забуваєтесь, пропускаючи частину моїх слів. Це й є різновид епілепсії. Справжнісінький епілептичний напад.

— Ну так, лікарю, але в Регани щось інше. Не вірю я в епілепсію. Та й чому це все стається так раптово?

— Ви маєте рацію. Тобто ми й далі не певні в цьому, і цілком можливо, що ви мали слухність і все це пов'язане з психосоматикою. Хоч я й сумніваюся в цьому. А відповідаючи на ваше запитання, хочу зазначити, що цілий ряд змін у функціонуванні мозку може спричинити конвульсію в епілептика: тривога, втома, емоційний стрес, навіть якась певна нота музичного інструмента. У мене був пацієнт, у якого судоми траплялися тільки в автобусі, коли він був за один квартал від дому. Ну, і врешті-решт ми з'ясували, що причиною було мерехтливе світло від білого штахетника, що відбивалось у вікні автобуса. А в іншу пору дня чи коли автобус рухався з іншою швидкістю, жодної конвульсії не ставалося. Той чоловік мав ураження мозку, немовби шрам, спричинений якоюсь дитячою хворобою. У вашої доньки такий шрам спереду... у скроневій частці... і коли на нього потрапляє специфічний електроімпульс відповідної довжини хвилі й частоти, це спричиняє цілий спалах ненормальних реакцій із глибини скроневої частки. Розумієте?

— Повірю вам на слово, — пригнічено зітхнула Кріс. — Але скажу чесно, лікарю: я не можу збагнути, яким чином вона аж так могла змінитися.

— З ураженою скроневою часткою таке трапляється дуже часто й може тривати днями, а то й тижнями. Нерідко поведінка стає деструктивною, навіть злочинною. Зміна така різюча, що дві-три сотні років тому людей із розладами скроневих часток сприймали як осіб, одержимих дияволом.

— *Яких-яких* осіб?

— Таких, якими оволодів демон. Розумієте, щось подібне до забобонної версії розщеплення особистості.

Кріс заплющила очі й підперла кулаком чоло.

— Послухайте, скажіть мені щось добре, — хрипко пробурмотіла вона.

— Ну, не варто хвилюватися. Якщо це *справді* ураження, певною мірою їй пощастило. Треба буде просто видалити цей шрам.

— О, як чудово.

— Або її мозок просто відчуває тиск. Знаєте, я б волів зробити рентгенівський знімок її голови. Тут, у будівлі, є рентгенолог, можливо, він міг би прямо зараз вас прийняти. Зв'язатися з ним?

— Та ясно, чорт забирай, давайте, не тягніть.

Клайн подзвонив і все залагодив. Йому сказали, що можуть негайно її прийняти. Він повісив слухавку й почав виписувати рецепт.

— Двадцять перший кабінет на другому поверсі. Я вам, мабуть, зателефоную завтра або в четвер. Хочу порадитися з неврологом. А тим часом відмінюю риталін. Спробуймо якийсь час давати їй лібріум.

Він відірвав аркушика з рецептом і передав їй.

— Намагайтеся бути біля неї, місіс Макніл. У цьому стані сомнамбулічного трансу, якщо це справді він, вона завжди може собі зашкодити. Ваша спальня близько від неї?

— Так, поруч.

— Це добре. На першому поверсі?

— Ні, на другому.

— Вікна в її спальні великі?

— Ну, є одне. А в чому річ?

— Ну, нехай воно буде зачинене, можливо, навіть варто по-вісити там замок. У стані трансу вона може випасти з нього. Колись у мене був...

— Пацієнт, — договорила за нього Кріс із ледь помітною кривою, утомленою посмішкою.

Клайн вишкірив зуби.

— Багато їх було в мене, чи не так?

— Так, чимало.

Вона підперла рукою обличчя й замислено нахилилася вперед.

— Знаєте, я щойно ще одне пригадала.

— Що саме?

— Ну, ви казали, що після припадку вона відразу мала б засинати глибоким сном. Як-от у суботу. Тобто ви ж саме так казали?

— Ну так, — кивнув головою Клайн. — Казав.

— Ну, а чому тоді всі інші рази, коли нарікала, що трясеться її ліжко, вона так і не могла заснути?

— Ви мені цього не казали.

— Ну, але було саме так. Вона нормально виглядала. Просто приходила й просилася до мене в ліжко.

— Мочилася у своє ліжко? Блювала?

Кріс похитала головою.

— Була нормальна.

Клайн насупився й легенько пожував губу.

— Ну, почекаємо результатів рентгену, — сказав він зрештою.

Почуваючись украй виснаженою, Кріс відпровадила Регану до рентгенолога, залишалася з нею, поки робили знімки, а тоді відвезла додому. Після другої ін'єкції дівчинка стала на диво мовчазною, і Кріс спробувала її розворушити:

— Може, пограємо в «Монополію» або ще в якусь гру, котику?

Регана похитала головою, а тоді глянула на матір невидючими очима, які, здавалося, були занурені в безкрай.

— Я хочу спати, — сказала вона млявим голосом, таким самим відсутнім, як і її погляд. І пішла сходами до своєї спальні.

«Мабуть, це лібріум так на неї подіяв», — подумала Кріс, стурбовано дивлячись їй услід.

Тоді зітхнула й рушила до кухні. Налила собі кави й присіла за столик до Шерон.

— Як пішло? — поцікавилася Шерон.

— Ой, Господи!

Кріс кинула на стіл рецепта.

— Подзвони, щоб це приготували, — звеліла вона, а тоді розповіла, що казав їй лікар. — Якщо я буду зайнята або кудись піду, не спускай із неї очей, Шер, добре? Клайн сказав мені, що... — Усвідомлення. Раптове. — Мушу не забути.

Кріс підвелася з-за столу й рушила до Реганиної кімнати, де та спала, накрившись ковдрою. Кріс підійшла до вікна, засунула до кінця шпінгалет, а тоді глянула вниз. Там було видно стрімкі сходи, що мало не прямовисно пірнали аж до М-стріт.

Господи, треба негайно викликати слюсаря, щоб поставив замок!

Кріс повернулася до кухні, додала дещо до списку необхідних справ, що їх мала залагодити Шерон, повідомила Віллі меню на вечерю й передзвонила своєму агентові стосовно фільму, до якого її запросили як режисера.

— Як тобі сценарій? — поцікавився він.

— Він чудовий, Еде. Берімося до роботи. Коли треба починати?

— Ну, твоя частина запланована на липень, тож варто негайно починати готуватися.

— Тобто прямо зараз?

— Прямо зараз. Це інакше, ніж акторська гра, Кріс. Треба багато чого підготувати. Ти маєш попрацювати з художником-постановником, костюмером, гримером, продюсером. А ще треба знайти оператора й монтажера, розкадрувати. Та ти й сама це все знаєш, Кріс.

— От чорт! — невтішно зронила вона.

— Якись проблеми?

— Так, Еде. Проблеми з Реганою. Вона дуже важко захворіла.

— Ой, як прикро, дитино.

— Ще б пак.

— А що сталося, Кріс?

— Ніхто ще не знає. Чекаємо результатів обстеження. Чуєш, Еде, я не можу її залишити.

— А хто ж тобі каже її залишати?

— Та ні, Еде, ти не розумієш. Я мушу бути з нею вдома. Вона потребує моєї уваги. Чуєш, мені важко це все пояснити, Еде, тут стільки всього наплутано. Чому б нам не відкласти це на якийсь час?

— Не можемо. Вони планують показ на Різдво в «Мюзик-холі», тому й підганяють усіх зі строками.

— О Господи, Еде, могли б зачекати зо два тижні! Це ж небагато!

— Слухай, ти так діставала мене, що хочеш бути режисером, а тепер раптово...

— Так, я знаю, знаю. Я хочу цього, Еде, страшенно хочу, але ти просто мусиш їм сказати, що мені потрібно ще трохи часу.

— І якщо я це зроблю, ми самі себе закопаємо. Принаймні я так гадаю. Послухай, вони ж і не збиралися тобі це пропонувати, сама знаєш. Вони це зробили заради Мура, а тепер, якщо вони скажуть йому, що ти ще не певна, чи хочеш до цього братися, він *сам* буде радий мати відмовку. Отже, роби, що хочеш. Мені однаково. Ця штука все одно не принесе грошей, хіба що матиме шалений успіх. Я тільки попереджаю тебе: попрошу їх про затримку — і ми самі поставимо на цьому хрест, так я вважаю. Ну, то що я маю їм сказати?

Кріс зітхнула.

— О Господи!

— Ага, нелегке рішення.

— Нелегке. Гаразд, Еде, послухай, можливо... — Кріс замислилася. Тоді похитала головою. — Нічого, Еде. Вони просто мусять зачекати, — зронила вона. — Нема на те ради.

— Твоє рішення.

— Дай мені знати, що вони скажуть.

— Звісно. І мені дуже прикро чути про твою доньку.

— Дякую, Еде.

— Бережи себе.

— Ти теж.

Кріс пригнічено повісила слухавку, запалила сигарету, а тоді звернулася до Шерон:

— До речі, я розмовляла з Говардом, чи я тобі казала?

— О, коли? Розповіла йому про Регану?

— Так, казала, що він міг би приїхати й побачитися з нею.

— І він приїде?

— Не знаю. Не думаю, — відповіла Кріс.

— Міг би й зробити таку спробу.

— Так, я знаю, — зітхнула Кріс. — Але треба зрозуміти і його емоційний стан, Шер.

— Що ти маєш на увазі?

— Ой, ну, та вся ця ситуація з «містером Кріс Макнілом»! Регана була частиною цього. Вона була в грі, а він — поза грою. Завжди тільки ми вдвох із Реганою на журнальних обкладинках, і на прем'єрах тільки я і Рег, мати й дочка, ельфи-близнючки. — Вона насуплено струсила пальцем попіл сигарети. — Хтозна, чорт забирай. Усе таке заплутане. Але мені так важко знайти з ним спільну мову, Шер, у мене нічого не виходить. — Вона сягнула по книжку, що лежала біля ліктя Шерон. — Що це ти читаєш?

— О, я й забула. Це для тебе. Її принесла місіс Перрін.

— Вона була тут?

— Так, сьогодні зранку. Шкодувала, що не застала тебе, вона їде за місто, але сказала, що подзвонить, коли повернеться.

Кріс кивнула й глянула на обкладинку: «Дослідження культу диявола та споріднених окультних явищ». Тоді розгорнула книжку й знайшла там записку:

*Люба Кріс,
я проходила повз бібліотечну книгарню Джорджтаунського університету й узяла це для тебе. Тут є кілька розділів, присвячених чорній месі. Я радила б тобі прочитати всю книжку — гадаю, що й решта тебе вельми зацікавить. До скорої зустрічі.*

Мері Джо

— Приємна жіночка, — сказала Кріс.

— Так, справді.

Кріс погортала сторінки книжки.

— Ну й що тут пишуть про чорну месу? Якісь жахіття?

— Не знаю, — відповіла Шерон. — Я не читала.

— Тобі заборонив твій гуру?

Шерон розтягнулася.

— Ой, у мене відразу до таких речей.

— Справді? А що сталося з твоїм комплексом Ісуса?

— Ой, припини!

Кріс підштовхнула книжку по столу до Шерон.

— Ось, прочитай і розкажи, що там діється.

— Щоб мене мучили кошмари?

— А як ти гадаєш, за що отримуєш гроші?

— За те, щоб мене знудило.

— Це я й сама можу, — буркнула Кріс, беручи вечірню газету. — Варто тільки заковтнути поради свого бізнес-менеджера — і цілий тиждень гарантовано блюватимеш кров'ю. — Кріс раптово відклала вбік газету. — Можеш увімкнути радіо, Шер? Послухаємо новини.

Шерон повечеряла разом із Кріс, а тоді пішла на побачення. Книжку вона забула. Кріс побачила її на столі й думала була почитати, та врешті-решт почулася занадто втомленою. Залишила книжку на столі й пішла нагору. Зазирнула до Регани, що й далі спала, накрита ковдрою. Ще раз перевірила вікно. Надійно зачинене. Виходячи з кімнати, Кріс залишила відчиненими навстіж двері, а перед тим, як лягти в ліжко, відчинила двері й до своєї спальні. Трохи подивилась якийсь телефільм, а тоді заснула. Наступного ранку книжка про поклоніння дияволові загадково зникла зі столу. Ніхто цього не зауважив.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Консультант-невролог узяв рентгенівський знімок і знову став шукати заглиблень, які скидалися б на сліди від ударів по міді малесеньким молоточком. Доктор Клайн, склавши на грудях руки, стояв у нього за спиною. Вони намагалися знайти якісь ураження й накопичення рідини, а також імовірно зрушення шишкоподібної залози. Приглядалися до ознак так званого черепа Люкеншадля, тобто вм'ятин, що свідчили б про хронічний внутрішньочерепний тиск. Але не виявили нічого. Був четвер, 28 квітня.

Невролог зняв окуляри й акуратно поклав їх до лівої нагрудної кишені халата.

— Тут нічого немає, Семе. Нічого не можу побачити.

Клайн насупився, дивлячись у підлогу, і похитав головою.

— Незрозуміло, — мовив він.

— Хочеш зробити нові знімки?

— Не варто. Мабуть, я спробую ЛП, люмбальну пункцію.

— Гарна думка.

— А тим часом я волів би, щоб ти її оглянув.

— Хочеш сьогодні?

— Ну, я б... — Задзвонив телефон. — Перепрошую. — Він узяв слухавку. — Так?

— Вас питає місис Макніл. Каже, що це терміново.

— На якій вона лінії?

— На третій.

Він натиснув на потрібну кнопку.

— Лікар Клайн слухає.

Голос Кріс у трубці був збентежений, на грані істерики.

— Ой, лікарю! Щось із Реганою! Ви можете приїхати прямо зараз?

— А в чому річ?

— Я не знаю, лікарю, не здатна цього пояснити! Бога ради, приїздіть! Приїздіть негайно!

— Уже їду!

Він закінчив розмову й набрав реєстратуру.

— Сюзано, скажіть Дреснерові, щоб прийняв моїх пацієнтів. — Тоді поклав слухавку й почав скидати халата. — Це вона, Діку, — повідомив він. — Поїдеш зі мною? Це там, за мостом.

— Я маю вільну годинку.

— Чудово, ходімо.

Вони були на місці за кілька хвилин і вже від дверей, де їх зустріла перелякана Шерон, почули стогін і жахливі крики, що долинали з Реганиної спальні.

— Я Шерон Спенсер, — представилася вона. — Прошу заходити. Вона нагорі.

Шерон провела їх до дверей Реганиної спальні, легенько їх прочинила й покликала:

— Кріс, лікарі!

Кріс негайно підбігла до дверей із перекошеним від жаху обличчям.

— Ой Господи, заходьте! — мовила вона тремтячим голо- сом. — Заходьте й подивіться, що вона робить!

— Це лікар...

Так і не відрекомендувавши колеги, Клайн замовк на пів- слові, побачивши Регану. Вона з істеричним вереском розма- хувала руками, а тіло її, здавалося, підкидало саме себе над ліжком, а тоді із силою гепалося на матрац. Усе це відбувалося дуже швидко знову й знову.

— Ой мамо, *зупини* його! — верещала Регана. — *Зупини* його! Він хоче мене *вбити*! *Зупини* його! *Зупини-и-и-и-и-и-и* його-о-о-о-о-о-о, *мамо-о-о-о-о-о-о!*

— Дитинко моя! — проскиглила Кріс, кусаючи собі кулак. Тоді благально глянула на Клайна. — *Що діється*, лікарю? *Що це таке?*

Лікар похитав головою й вп'явся очима в Регану, з якою відбувалися дивні речі. Вона раз у раз злітала майже на фут над ліжком, а потім падала так, що їй аж дух забивало. Здавалося, її підіймали й кидали чийсь невидимі руки. Кріс затулила руками рота, ошелешено дивлячись, як ці підкидання зненацька зупинилися, а Регана почала гарячково звиватися, закотивши очі так, що не стало видно зіниць.

— Ой, він мене спалює... *спалює!* — стогнала вона, а її ноги засмикалися в конвульсіях.

Лікарі з обох боків підступили до ліжка. Усе ще звиваючись і вигинаючись, Регана закинула голову, випнувши роздуте, набрякле горло. Тепер вона бурмотіла щось незрозуміле дивним гортанним голосом: — ...отхінея... отхінея...

Клайн нахилився, щоб помацати пульс.

— Ану гляньмо, любя, що з тобою сталося, — мовив він лагідно.

І раптом він полетів спиною через усю кімнату, зазнавши потужного й підступного удару рукою від Регани, що зненацька сіла, викрививши обличчя від люті.

— *Ця свиня моя!* — проревла вона хрипким і гучним голосом. — *Вона моя!* Не чіпай її! *Вона моя!*

З горла в неї вихопився верескливий сміх, а тоді вона впала на спину, ніби її хтось штовхнув. Потім задерла нічну сорочку, виставивши назовні статеві органи.

— *Єбись мене! Єбись!* — вокала вона до лікарів, а тоді почала нестямно мастурбувати обома руками. Наступної миті Кріс вибігла з кімнати, затамувавши ридання, коли Регана запхала пальці до рота й облизала їх.

Приголомшений Клайн знову обережно підійшов до ліжка, на якому Регана немовби обіймала саму себе, пестячи долонями власні плечі.

— Ах, так, моє золотце... — наспівувала вона тим дивним хрипким голосом. Очі в неї були заплющені, наче в екстазі. — *Моя дитинко... моя квіточко... моя дорогенька...* — Потім, як

і раніше, почала звиватися, зі стогоном вимовляючи слова, що не мали ніякого сенсу. Та раптом знову сіла, розширивши очі від безпорадного жаху.

Вона нявкала, мов кицька.

Потім гавкала.

Потім іржала.

А потім, зігнувшись у талії, почала швидко й енергійно крутити тулубом. Вона аж задихалася, їй не вистачало повітря.

— Ой, *зупиніть* його! — ридала вона. — Прошу, *зупиніть* його! Мені боляче! *Зупиніть* його! *Зупиніть*! *Я задихаюся!*

Клайн більше не міг на це дивитися. Він схопив свій сакво-
яж, підійшов до вікна й швидко почав готувати ін'єкцію.

Невролог, що залишився біля ліжка, побачив, як Регана впала, наче від поштовху. Вона знову закотила очі й, борсаючись із боку на бік, гарячково бурмотіла щось низьким, гортанним голосом. Невролог нахилився до неї, намагаючись збагнути її слова. Тоді побачив, як його підкликав Клайн, випростався й швидко рушив до нього.

— Я введу їй лібріум, — сказав неголосно Клайн, піднявши шприц до світла. — Але треба її потримати.

Невролог кивнув. У нього був стурбований вигляд. Схиливши набік голову, він прислухався до бурмотіння з ліжка.

— Що вона говорить? — прошепотів Клайн.

— Не знаю. Якусь нісенітницю. Слова без сенсу. — І все ж таки, здавалося, він сам не задовольнився власним поясненням. — Але вона говорить так, ніби все це має якесь значення. У цьому відчувається логіка.

Клайн кивнув на ліжку, і вони обережно наблизилися до нього. Нещасна дитина раптом завмерла, немовби її заціпило, і лікарі, що зупинилися біля ліжка, обмінялися багатозначними поглядами. Тоді знову зосередилися на Регані, що почала звиватися, прибираючи найнеймовірніших поз, вигинатися всім тілом, мов стягнена тятивою, так що аж голова торкалася п'ят. Вона верещала від болю.

Лікарі спантеличено поглянули один на одного, так наче водночас про щось подумали. Тоді Клайн дав знак неврологу. Але, перш ніж той устиг схопити дівчинку, вона раптом зомліла й налурила в ліжку.

Клайн нахилився й підняв її повіку. Перевірив пульс.

— Знепритомніла на якийсь час, — пробурмотів він. — Думаю, її зсудомило. А ти?

— Я теж так гадаю.

— Ну, але треба застерегтися.

Він вправно зробив їй ін'єкцію.

— Ну, то що ти думаєш? — спитав Клайн, прикладаючи до місця уколу кружечок стерильної стрічки.

— Скронева частка. Звісно, можна припустити й шизофренію, Семє, хоча це все почалося занадто несподівано. Раніше ж у неї нічого такого не було?

— Ні, не було.

— Неврастенія?

Клайн похитав головою.

— Тоді, можливо, істерія?

— Я теж про це думав, — сказав Клайн.

— Звісно. Хоча жодна нормальна дитина не змогла б на власне бажання так перекрутити своє тіло, як це зробила вона, правда ж? — Він похитав головою. — Ні, мені здається, що це якась патологія, Семє: її неймовірна сила, параноя, галюцинації. Так, ці симптоми можна пояснити шизофренією. Проте скроневою часткою можна також пояснити конвульсії. Але мене тут турбує одна річ... — Він збентежено замовк і спохмурнів.

— Що саме?

— Ну, я не зовсім певний, але мені здалося, що я почув деякі ознаки дисоціації: «моє золотце»... «моя дитинко»... «моя квіточко»... «свиня». У мене склалося відчуття, що вона це говорила про саму себе. Тобі також це здалося чи я вже роблю зайві припущення?

Обмірковуючи це запитання, Клайн провів пальцем по нижній губі, а тоді відповів:

— Ну, чесно кажучи, я відразу про це не подумав, але тепер, коли ти зосередив на цьому увагу... — Він прокашлявся, перебуваючи в роздумах. — Можливо, — вимовив нарешті. — Так. Цілком можливо. — А тоді низав плечима. — Ну, але поки вона непритомна, я зроблю їй ЛП, і тоді, може, ми щось зрозуміємо. Згоден?

Невролог кивнув.

Клайн понишпорив у своєму саквояжі, знайшов там таблетку, сховав її до кишень і запитав невролога:

— Ти ще залишишся?

Невролог глянув на годинника.

— Так, звісно.

— Тоді поговорімо з матір'ю.

Вони вийшли з кімнати в коридор.

Кріс і Шерон, похиливши голови, стояли біля сходів, спираючись на балюстраду. Коли до них підійшли лікарі, Кріс витерла ніс вологою зім'ятою хустинкою. Очі в неї були червоні від сліз.

— Вона спить, — сказав їй Клайн, — ми дали їй снодійне. Можливо, вона проспить аж до завтра.

— Це добре, — знесилено мовила Кріс, легенько кивнувши. — Ви вже пробачте, що я поводжуся, наче дитина...

— Ви чудово тримаєтеся, — заспокоїв її Клайн. — Це жакливе випробування. До речі, це лікар Річард Коулмен.

Кріс понуро всміхнулася.

— Дякую, що прийшли.

— Лікар Коулмен — невролог.

— О, справді? І що ви про це думаете? — спитала вона, дивлячись то на одного, то на другого.

— Ну, ми й далі думаємо, що це скронева частка, — відповів Клайн, — і...

— Господи Ісусе, та що ви таке, чорт побери, *плетете!* — вибухнула раптово Кріс. — Дитина поводиться, як психопатка, як роздвоєна особа абощо! Тобто... — А тоді: — Ох! — ледь чутно й зболено зронила вона, намагаючись опанувати себе, і затулила чоло рукою. — Я просто не витримую, — мовила вона, утомлено подивившись на Клайна. — Прошу мене вибачити, — додала вона. — То що ви казали?

Цього разу відповів невролог.

— Місіс Макніл, — лагідно сказав він, — за всю історію медицини доведена не більш ніж сотня випадків роздвоєння особистості. Це дуже рідкісне явище. Я розумію спокусу звести все до психіатрії, але будь-який відповідальний психіатр насамперед дослідить усі соматичні можливості. Це найбезпечніший варіант.

— Ну гаразд, і що ж тоді далі?

— Поперекова пункція, — сказав Коулмен.

— Тобто зі спинного мозку? — збентежено перепитала Кріс.

Він кивнув.

— Ми можемо виявити те, що не показали рентген та енцефалограма. У будь-якому разі треба скористатися й цією нагодою. Я волів би зробити це прямо зараз, поки вона спить. Звичайно, я їй зроблю місцеву анестезію, але важливо уникнути зайвих рухів.

— Послухайте, а яким чином вона могла так підстрибувати над ліжком? — запитала Кріс, мружачи спантеличено очі.

— Ну, ми ж начебто вже про це говорили, — сказав Клайн. — Патологічні стани здатні спричиняти аномальну силу й пришвидшені моторні дії.

— Але ви казали, що самі не знаєте, чому це відбувається?

— Ну, це може бути пов'язане з мотивацією, — відповів Коулмен. — Але це все, що нам відомо.

— Ну то що, робимо пункцію? — запитав у Кріс Клайн. — Можемо починати?

Кріс раптово обм'якла й втупилася в підлогу.

— Починайте, — ледь чутно мовила вона. — Робіть усе, що треба. Аби тільки вона одужала.

— Можна від вас подзвонити? — спитав Клайн.

— Так, звісно. Ходімо. Там є телефон у кабінеті.

— І ще, до речі, — додав Клайн, коли Кріс уже рушила була коридором, — їй треба змінити постіль.

Шерон зронила:

— Я це зроблю, — і швидко пішла геть.

— Зварити вам кави? — запропонувала Кріс лікарям, які спустилися вслід за нею сходами. — Я відпустила на вечір прислугу, тож це буде розчинна.

Вони відмовилися.

— Я бачу, що ви ще не закріпили там вікно, — зауважив Клайн.

— Ні, але вже викликала майстрів, — сказала йому Кріс. — Завтра прийдуть і поставлять віконниці, що замикаються.

Вони зайшли в кабінет, звідки Клайн зателефонував ув офіс і звелів помічникові доставити сюди необхідне знаряддя й медикаменти.

— І підготуйте лабораторію для аналізу поперекової пункції, — розпорядився він. — Я сам його робитиму, коли прийду.

Закінчивши розмову, Клайн запитав у Кріс, що сталося, відколи він востаннє бачив Регану.

— Чекайте-но, минулого вівторка... — Кріс замислилася, — ...ні, у вівторок нічого не було. Вона відразу пішла спати

й прокинулася аж наступного ранку, досить пізно, а тоді... ой, ні, чекайте, — пригадала вона. — Ні, не зовсім так. Не пізно. Віллі зауважила, що чула її на кухні ранесенько. Я ще зраділа, що в неї прокинувся апетит. А тоді вона, здається, знову лягла в ліжко й залишалася там решту дня.

— Вона спала? — поцікавився Клайн.

— Ні, я думаю, вона читала. Ну, у мене тоді трохи поліпшився настрій. Тобто виглядало, що лібріум добре на неї подіяв. Вона ще була якась відчужена, і це мене дещо бентежило, але загалом було явне поліпшення. Тоді минулої ночі знову нічого не діялося, — провадила Кріс. — А нині вранці почалося. *Господи*, що то було!

Кріс розповіла, як вона сиділа в кухні, коли до неї з вереском збігла сходами Регана, почала ховатися за стільцем у неї за спиною, схопила Кріс за руки й перелякано повідомила її пронизливим голосом, що за нею женеться капітан Говді, що він її щипає, б'є, штовхає, обсипає прокльонами, погрожує вбити.

— *Ось він!* — репетувала вона, показуючи на двері до кухні. А тоді впала на підлогу, її тіло судомно засмикалося, а вона зойкала, ридала й вигукувала, що Говді б'є її ногами. А після цього, сказала лікарям Кріс, Регана раптом виставила руки й почала шалено вертітися посеред кухні, «наче дзига», і це тривало майже хвилину, аж поки вона знеможено впала на підлогу.

— А тоді цілком зненацька, — розпачливо закінчила розповідь Кріс, — я побачила в її очах... *ненависть*, жахливу *ненависть*, і вона мені сказала... Вона назвала мене... о Господи Ісусе!

Кріс судомно розридалася.

Клайн рушив до бару, наповнив водою з крану склянку й повернувся до Кріс. Її ридання вщухли.

— От чорт, де сигарета? — зронила вона тремтячим голосом, витираючи очі суглобом пальця.

Клайн подав їй воду й маленьку зелену пігулку.

— Спробуйте краще це, — порадив він.

— Це заспокійливе?

— Так.

— Дайте мені дві.

— Однієї досить.

Кріс відвернулася, ледь помітно всміхнувшись.

— Яка марнотратниця.

Вона проковтнула пігулку й віддала лікарєві порожню склянку.

— Дякую, — вимовила неголосно, а тоді торкнулася чола кінчиками тремтячих пальців і похитала головою. — Ось так воно й почалося, — сумовито мовила вона. — Усі ці химерні речі. Немовби вона стала кимось іншим.

— Скажімо, капітаном Говді? — уточнив Коулмен.

Кріс спантеличено глянула на нього. Він дуже пильно на неї дивився.

— Що ви маєте на увазі? — спитала вона.

Він знизав плечима.

— Не знаю. Просто запитую.

Вона втупилася невидючими очима в камін.

— Я не знаю, — глухо вимовила вона. — Просто кимось. Кимось іншим.

Запала мовчанка. Тоді Коулмен підвівся. Він повідомив, що його чекає інший пацієнт, сказав пару заспокійливих фраз і попрощався.

Клайн провів його до дверей.

— Перевіриш цукор? — запитав його Коулмен.

— Та де там, я ж місцевий сільський дурник.

Коулмен ледь помітно всміхнувся.

— Мене й самого це все трохи бентежить, — сказав він. Замишено подивився вбік, провівши пальцями по губах і підборіддю. — Химерний випадок, — зронив він неголосно. — *Дуже* химерний. — Він повернувся до Клайна. — Дай мені знати, що ти знайдеш.

— Будеш удома?

— Так. Подзвони мені, добре?

— Гаразд.

Коулмен змахнув рукою й пішов.

Коли невдовзі доставили інструменти, Клайн знеболів Регані новокаїном хребет, а тоді на очах у Кріс та Шерон почав видобувати спинномозкову рідину, пильно поглядаючи на манометр.

— Тиск нормальний, — пробурмотів він. Закінчивши, підійшов до вікна, щоб побачити при світлі, прозора чи каламутна рідина. Вона була прозора.

Він поклав до сумки пробірки з рідиною.

— Сумніваюся, що це станеться, — сказав Клайн, — але якби вона прокинулася серед ночі й була неспокійна, вам, мабуть,

було б непогано мати медсестру, що могла б уколоти їй заспокійливе.

— Хіба я сама не можу цього зробити? — спитала Кріс.

— А чому не медсестра?

Кріс знизала плечима. Їй не хотілося згадувати про свою недовіру до лікарів і медсестер.

— Просто я воліла б зробити це сама, — ухильно відповіла вона.

— Ну, але робити уколи не так уже й легко, — застеріг Клайн. — Дуже небезпечно, якщо утвориться повітряна булька.

— Ой, та я вмію це робити, — втрутилася в розмову Шерон. — Моя мати управляла будинком для старих в Орегоні.

— О, то ти могла б це зробити, Шер? — запитала в неї Кріс. — Могла б залишитися тут на ніч?

— Але ж ідеться не тільки про цю ніч, — сказав Клайн. — Можливо, вона потребуватиме внутрішньовенного годування залежно від її стану.

— А ви не могли б мене цього навчити? — спитала в нього Кріс. Вона благально подивилася на нього. — Я мушу сама це робити.

Клайн кивнув і погодився:

— Так. Звісно. Спробую.

Він виписав рецепта на розчин торазину та одноразові шприци й передав його Кріс.

— Замовте це прямо зараз.

Кріс віддала рецепта Шерон.

— Шер, займися цим, добре? Просто подзвони, і тобі все доставлять. Я хочу бути з лікарем, коли він робитиме аналізи. — Кріс повернулася до Клайна й сумовито глянула на нього. — Ви ж не заперечуєте?

Клайн помітив напругу в її розгубленому й безпомічному погляді.

— Звісно, ні, — відповів він, — звісно, я розумію, як вам важко. Я щось подібне відчуваю, коли говорю з механіками про своє авто.

Кріс мовчки на нього дивилася.

Вони вийшли з будинку рівно о 6:18 вечора.

Клайн зробив кілька аналізів у лабораторії Росслінської клініки. Спочатку перевірів рівень білка.

Нормальний.

Тоді — кількість кров'яних клітин.

— Забагато червоних, — пояснив Клайн, — означає кровотечу. А надмірна кількість білих свідчить про інфекцію. — Він особливо шукав ознак грибкової інфекції, що нерідко ставала причиною хронічних і малозрозумілих відхилень у поведінці.

І знову нічого.

Зрештою він перевірів іще рідину на вміст цукру.

— І як? — запитала Кріс.

— Ну, — сказав він їй, — рівень цукру в спинномозковій рідині має становити дві третини від його кількості в крові. Будь-яке значне зниження цієї пропорції свідчатиме про хворобу, за якої бактерії живляться цукром спинномозкової рідини, і цим можна було б пояснити симптоми вашої дочки.

Але він знову нічого не знайшов.

Кріс склала на грудях руки й похитала головою.

— І знову те ж саме, — понуро пробурмотіла вона.

Якийсь час Клайн розмірковував. Тоді нарешті повернувся й глянув на Кріс.

— Чи ви тримаєте вдома наркотики?

— Що?

— Амфетаміни? ЛСД?

Кріс похитала головою й відповіла:

— Ні. Слухайте, я б вам сама сказала. Але ні, у нас нічого такого немає.

Лікар кивнув, втупився у свої черевики, потім звів очі на Кріс і похмуро сказав:

— Що ж, гадаю, нам настав час порадитися з психіатром.

Кріс повернулася додому рівно о 7:21 вечора й прямо з дверей покликала:

— Шерон?

Жодної відповіді. Шерон там не було.

Кріс піднялася до Реганіної спальні, де та й далі міцно спала, укрита ковдрою. Кріс зауважила, що в кімнаті пахне сечею. Поглянула на вікно. «*Господи Ісусе, відчинене навстіж!*» Вона подумала, що Шерон, мабуть, відчинила його, провітрюючи кімнату. Але де ж вона сама? Куди могла піти? Кріс рушила до вікна, зачинила його та замкнула на шпінгалет і почала спускатися сходами саме тоді, коли у вхідні двері заходила Віллі.

— Вітаю, Віллі. Було щось цікаве нині?

— Магазины, місіс. І кіно.

— А де Карл, Віллі?

Віллі байдуже махнула рукою.

— Цього разу він давати мені нагоду подивитися «Бітлз». Самій.

— Це гарно!

— Так, мадам.

Віллі переможно підняла два пальці у вигляді букви «V».

На годиннику була 7:35.

О 8:01, коли Кріс розмовляла в кабінеті телефоном зі своїм агентом, вона почула, як знову відчинилися й зачинилися входні двері, тоді зацокотіли високі підбори, і ось у кабінет зайшла Шерон із кількома пакунками в руках, які вона поставила на підлогу. Шерон тоді плюхнула в м'яке крісло, чекаючи, поки Кріс закінчить розмову.

— Де ти була? — спитала Кріс, поклавши слухавку.

— О, він що, не сказав тобі?

— А хто мав мені сказати?

— Берк. Хіба він не тут?

— Він тут був?

— Ти хочеш сказати, що його не було, коли ти повернулася?

— Слухай, давай-но все спочатку, — сказала Кріс.

— Ох, цей уже мені навіжений, — буркнула Шерон, хитаючи головою. — Аптека не міг доставити замовлення, тож, коли прийшов Берк, я подумала: «От і чудово, він побуде тут із Реганою, поки я збігаю по торазин». — Вона знову похитала головою. — Марні сподіванки.

— Так, марні. А що ти ще накупила?

— Ну, я подумала, що маю трохи часу, тому пішла й купила ще гумове простирadlo для Реганиного ліжка.

— Чи ти вже щось їла?

— Ні, думала якраз зробити собі бутерброд. Зробити й тобі?

— Було б непогано.

— То як там аналізи? — поцікавилася Шерон, поки вони йшли до кухні.

— Усі негативні, — понуро відповіла Кріс. — Треба шукати психіатра.

Після кави з бутербродами Шерон показала Кріс, як робити ін'єкції.

— По-перше, — пояснила вона, — треба впевнитися, що немає повітряних бульок, а по-друге, намагатися не потрапляти

у вену. Дивися, спочатку трохи випускаєш зі шприца повітря, ось так, — показала вона, — а тоді перевіряєш, чи там немає крові.

Кріс трохи повправлялася на грейпфруті, поступово діючи дедалі вправніше. О 9:28 пролунав дзвінок у двері. Віллі їх відчинила. Там був Карл. Проходячи повз кухню до своєї кімнати, він привітався кивком голови й пояснив, що забув узяти ключі.

— Не вірю власним вухам, — звернулася до Шерон Кріс. — Це він уперше визнав свою помилку.

Решту вечора вони провели за телевізором у кабінеті.

Об 11:46 Шерон відповіла на дзвінок, сказала:

— Секундочку, — а тоді передала слухавку Кріс, повідомивши: — Це Чак.

Молодий режисер із допоміжної групи. Голос у нього був сумний.

— Ви вже чули новину, Кріс?

— Ні, яку?

— Погану.

— Погану?

— Берк мертвий.

Він був п'яний. Спіткнувся. Упав на крутих сходах біля будинку й покотився вниз, де лише випадковий перехожий на М-стріт бачив, як він провалювався в нескінченну ніч. Зламана шия. Кривава й безладна сцена, його остання.

Слухавка випала Кріс із рук, вона беззвучно заридала, а тоді, похитуючись, почала підводитися. Шерон підбігла до неї, підхопила попід руки, щоб та не впала, повісила слухавку й всадила Кріс на диван.

— Що сталося? У чому річ?

— Берк мертвий!

— О Боже, Кріс! Ні! Як це сталося?

Але Кріс лише хитала головою. Вона не могла говорити. Невтішно ридала.

Потім вони розмовляли. Багато годин. Кріс пила. Згадувала Деннінґза. То сміялася. То плакала.

— О Боже мій, — постійно зітхала вона. — Бідолашний навіжений Берк... бідолашний старенький Берк...

Їй весь час пригадувався той сон про смерть.

Десь уже по п'ятій ранку Кріс стояла замислено біля бару, спираючись на лікті. Її очі були неймовірно сумні, і вона

похилила голову, чекаючи Шерон, що мала принести з кухні тачу з льодом. Нарешті почула її кроки.

— Досі не можу в це повірити, — сказала Шерон, заходячи в кабінет.

Кріс піднесла голову. Повернула її. І враз завмерла.

Слідом за Шерон, по-зміїному вигинаючись усім тілом так, що голова ледь не торкалася п'ят, повзла Регана, швидко вистромлюючи й втягуючи язик із гадючим сичанням і ледь помітно гойдаючи головою, мов кобра.

— Шерон? — вимовила Кріс, заціпеніло на це дивлячись.

Шерон зупинилася. Регана також. Озирнувшись, Шерон не побачила нікого. І раптом зойкнула й відстрибнула, відчувши, як Регана доторкнулася до її щиколотки язиком.

Кріс зблідла й схопилася рукою за щоку.

— Дзвони лікареві й піднімай його з ліжка! Нехай приїде негайно!

Регана плазувала за Шерон невідступно, хоч би куди та йшла.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

П'ятниця, 29 квітня. Кріс чекала в коридорі біля спальні, а лікар Клайн із відомим нейропсихіатром ретельно обстежували Регану. Вони вже майже півгодини спостерігали за нею. Вона борсалася. Звивалася. Рвала на собі волосся, а вряди-годи кривилася, притискаючи руки до вух, немовби затуляла їх від несподіваного оглушливого шуму. Вигукувала лайки. Верещала від болю. Зрештою впала обличчям на ліжко, підібгавши ноги до живота, і почала тихо й нерозбірливо стогнати.

Психіатр підкликав Клайна до себе.

— Їй треба дати заспокійливе, — прошепотів він. — Я тоді спробую з нею поговорити.

Клайн кивнув і підготував для ін'єкції п'ятдесят міліграмів торазину. Але, як тільки лікарі наблизилися до ліжка, Регана, ніби відчувши їхню присутність, швидко повернулася і, коли нейропсихіатр спробував її втримати, почала пронизливо й люто верещати. Кусала його. Боролася з ним. Відбивалася. Лише коли закликали на допомогу Карла, вдалося її втримати, щоб Клайн зміг зробити укол.

Доза виявилася недостатньою. Ввели ще п'ятдесят міліграмів. Зачекали.

Невдовзі Регана стала поступливіша. Потім — сонлива. А тоді раптом здивовано глянула на лікарів.

— Де мама? Я хочу маму! — перелякано заплакала вона.

За знаком нейропсихіатра Клайн вийшов із кімнати.

— Мама зараз прийде, дитинко, — заспокійливо пообіцяв Регані психіатр. Він сів на ліжко й погладив її по голові.

— Ну от, усе буде добре, дитинко. Я лікар.

— *Я хочу маму!*

— Мама вже йде. Вона близько. Тобі боляче, дитинко?

Регана, по щоках якої котилися сльози, кивнула.

— Скажи мені де, дитинко. Де тобі болить?

— Скрізь! — ридаючи, відповіла Регана.

— Ой, моє золотце!

— *Мамо!*

Кріс підбігла до ліжка й пригорнула її. Цілувала. Заспокоювала й втішала. Потім сама почала плакати від радості.

— О Рег, ти повернулася! Ти тут! Це справді ти!

— Ой, мамо, він мені робив боляче! — схлипувала Регана. — Не дозволяй йому цього робити! Прошу тебе! Добре?

Кріс спантеличено дивилася на неї, а тоді запитливо глянула на лікарів.

— Що це? Що це таке?

— Їй ввели велику дозу заспокійливого, — лагідно мовив психіатр.

— Маєте на увазі, що...

Він увірвав її на півслові, сказавши:

— Побачимо. — Тоді повернувся до Регани. — Ти можеш розповісти, що сталося, дитинко?

— Я не *знаю!* — заплакано озвалася Регана. — Не знаю! Не знаю, чому він так робить! Раніше він завжди був моїм другом!

— Хто він?

— Капітан Говді! А потім було так, наче в мені хтось сидить!

Примушує робити різні речі!

— Це капітан Говді?

— Я не знаю!

— Але якась людина?

Регана кивнула.

— Хто це, скажи?

— Я не знаю!

— Ну добре, тоді спробуймо щось інше, Регано. Давай-но пограємо в одну гру, гаразд? — Він дістав із кишені блискучу кульку на срібному ланцюжку. — Ти бачила коли-небудь фільми про гіпнотизерів?

Регана вирячила очі й урочисто кивнула.

— Так ось, я гіпнотизер, Регано. Так, так, справді! Я весь час гіпнотизую людей. Це правда! Звісно, якщо вони дають згоду. І ось, якщо я зараз тебе загіпнотизую, Регано, мені здається, це допоможе тобівилікуватися. Так, та людина, що сидить у тобі, відразу ж вийде геть. Ти хочеш бути загіпнотизованою? Дивись, ось твоя мама поруч із тобою.

Регана запитливо глянула на Кріс.

— Не бійся, сонечку, це не страшно, — підбадьорила її мати. — Спробуй.

Регана повернулася до психіатра й кивнула головою.

— Добре, — тихенько мовила вона. — Але тільки трішки.

Психіатр усміхнувся й раптом обернувся, почувши, як позаду щось розбилося. Зі столу, на який спирався Клайн, упала на підлогу крихка ваза. Клайн спантеличено подивився на свій лікоть, потім — на скалки й нахилився, щоб позбирати їх.

— Не турбуйтеся, докторе, Віллі це прибере, — сказала йому Кріс.

— Семе, зачини, будь ласка, віконниці, — попросив Клайна психіатр. — І спусти штори.

Коли в кімнаті стало темно, психіатр узявся пальцями за ланцюжок і почав легенько розгойдувати кульку. Присвітив на неї лампочкою з авторучки. Кулька засяяла.

Він почав співуче приказувати гіпнотичне замовляння:

— Дивися сюди, Регано, дивись уважно, і скоро ти відчуєш, як твої повіки важчають...

Невдовзі Регана опинилася немовби в трансі.

— Надзвичайно піддатлива, — пробурмотів психіатр. Тоді запитав: — Тобі добре, Регано?

— Так. — Голос у неї був м'який і притишений.

— Скільки тобі років, Регано?

— Дванадцять.

— У тобі хтось сидить?

— Іноді.

— Коли?

— У різні часи.

— Це людина?

— Так.

— Хто це?

— Я не знаю.

— Капітан Говді?

— Не знаю.

— Це чоловік?

— Не знаю.

— Але він там?

— Так, інколи.

— А зараз?

— Не знаю.

— Якщо я його про щось запитаю, ти дозволиш йому відповісти?

— Ні!

— Чому?

— Я боюся!

— Чого саме?

— Я не знаю!

— Якщо він зі мною поговорить, Регано, я думаю, він тебе залишить. Ти хочеш, щоб він тебе залишив?

— Так.

— Тоді дозволь йому говорити. Дозволяєш?

Довга пауза. А тоді нарешті:

— Так.

— Я зараз говорю до того, хто сидить усередині Регани, — рішуче сказав психіатр. — Якщо ти там є, тебе також загіпнотизовано, і ти повинен відповідати на всі мої запитання. — Він витримав паузу, щоб навіювання проникло в Реганину підсвідомість. Потім знову повторив: — Якщо ти там є, тебе також загіпнотизовано, і ти повинен відповідати на всі мої запитання. Отже, відповідай: ти там є?

Тиша. А тоді сталося щось дивне. Дихання Регани зробилося раптом важким і смердючим. Психіатр відчув його за півметра. Він присвітив на обличчя Регани, і приголомшена Кріс ледве затамувала зойк, затуливши рукою рота й вирячивши очі. Риси

Її доньки перекривились у лиховісну маску: уста розтяглися в боки, а набряклий язик по-вовчому хижо вистромився з рота.

— Ти той, хто ховається в Регані? — запитав психіатр.

Дівчинка кивнула.

— Хто ти?

— Отхінея, — відповіла вона гортанним голосом.

— Це твоє ім'я?

Вона знову кивнула.

— Ти чоловік?

Вона сказала:

— Кат.

— Це твоя відповідь?

— Кат.

— Якщо це означає «так», кивни головою.

Регана кивнула.

— Ти говориш якоюсь чужинською мовою?

— Кат.

— Звідки ти?

— Агобдів.

— Це така місцевість?

— Агобдіваїн, — відповіла Регана.

Психіатр замислився, а тоді спробував інший підхід.

— Тепер, коли я запитуватиму, ти відповідатимеш жестами: якщо «так» — киватимеш головою, якщо «ні» — хитатимеш. Ти мене зрозумів?

Регана кивнула головою.

— У твоїх відповідях є сенс? — запитав він у неї. — *Так*.

— Ти хтось, кого знала Регана? — *Ні*.

— Кого вона знає? — *Ні*.

— Вона тебе придумала? — *Ні*.

— Ти існуєш насправді? — *Так*.

— Частина Регани? — *Ні*.

— Був колись частиною Регани? — *Ні*.

— Вона тобі подобається? — *Ні*.

— Не подобається? — *Так*.

— Ти її ненавидиш? — *Так*.

— За те, що вона щось зробила? — *Так*.

— Ти вважаєш її винною в розлученні батьків? — *Ні*.

— Це має якийсь стосунок до її батьків? — *Ні*.

— До друзів? — *Ні*.

— Але ти її ненавидиш? — *Так*.

— Ти караєш Регану? — *Так*.

— Хочеш завдати їй болю? — *Так*.

— Убити її? — *Так*.

— І ти тоді помреш разом із нею? — *Ні*.

Ця відповідь занепокоїла психіатра, він опустив голову й замислився. Коли він поворухнувся, рипнули пружини ліжка. У задушливій тиші хрипле дихання Регани немовби виривалося з якихось прогнилих смердючих міхів. Тут, поруч. І водночас десь ніби здалеку. І лиховісно.

Психіатр знову глянув на потворне, викривлене обличчя дівчинки. Його очі гостро світилися від роздумів.

— Чи може вона зробити щось таке, що змусило б тебе її залишити? — *Так*.

— Можеш сказати, що саме? — *Так*.

— Ти мені скажеш? — *Ні*.

— Але ж...

Зненацька психіатр аж зойкнув від болю, з жахом відчувши, що Регана схопила його за мошонку й стискає залізною рукою. Виричавши очі, він силкувався вивільнитись, але не міг.

— Семе! Семе, допоможи! — розпачливо прохрипів він.

Суцільний бедлам.

Кріс кинулася до вимикача.

Підбіг Клайн.

Регана, відкинувши назад голову, зайшлася демонічним реготом, а тоді завила по-вовчому.

Кріс дотяглася до вимикача. Клацнула. Перед її очима немовби мигтіли заповільнені чорно-білі кадри з фільму жахів: Регана та лікарі звивалися на ліжку клубком сплених рук та ніг, гримас, криків і прокльонів серед завивання, скиглення й того страхітливого реготу. Регана рохкала, мов порося, іржала, наче кінь, а тоді плівка побігла швидше, ліжка почало нестямно хитатися й підстрибувати, а очі в Регани закотилися, і з глибини її нутра вихопився немовби з кров'ю пронизливий крик жаху.

Регана обм'якла й знепритомніла.

Щось невимовне залишило кімнату.

Якусь закляту мить ніхто не міг поворухнутися. Тоді поволі й обережно лікарі розплуталися. Вони підвелися й заціпеніло

дивилися на Регану, а потім Клайн із непроникним обличчям наблизився до ліжка, поміряв Регані пульс і, вдоволений результатом, поволі й обережно накрив її ковдрою, після чого кивнув Кріс та психіатрові. Вони вийшли з кімнати й спустилися до кабінету, де впродовж якогось часу всі мовчали. Кріс сиділа на дивані, а Клайн і психіатр — на стільцях навпроти неї. Психіатр замислено щипав себе за губу, утупившись у кавовий столик.

Урешті-решт він зітхнув і глянув на Кріс, погляд якої був сповнений відчаю.

— Що то за чортівня? — прошепотіла вона виснажено й розпачливо.

— Чи ви розпізнали мову, якою вона говорила?

Кріс похитала головою.

— Ви сповідуєте якусь релігію?

— Ні, не сповідаю.

— А ваша дочка?

— Ні.

Після цього психіатр іще довго розпитував про все, пов'язане з психічним станом Регани в минулому, а коли закінчив, мав вельми стурбований вигляд.

— Що ж це таке? — запитала його Кріс, стискаючи й розтискаючи побілілими від напруги пальцями зіжмакану носову хустинку. — Лікарю, що з нею?

Психіатр відповів ухильно:

— Ну, важко ще однозначно сказати, — мовив він. — І, якщо чесно, з мого боку було б украй безвідповідально ставити діагноз після такого короткого обстеження.

— Але ж якісь припущення у вас повинні бути, — наполягала Кріс.

Психіатр поторкав брову, дивлячись у підлогу, зітхнув, а тоді нарешті глянув на неї й сказав:

— Гаразд. Я розумію вашу стурбованість, тому поділюся деякими враженнями. Але не сприймайте це за остаточні висновки, добре?

Кріс нахилилася до нього й кивнула з напруженим виразом.

— Так, звісно. І що ж це за враження? — Вона знову почала обмацувати пальцями носову хустинку на своїх колінах, перебираючи стібки на облямівці, наче вервицю.

— Почну з того, — сказав їй психіатр, — що симуляція з її боку малоімовірна. Правда, Семе? — Клайн кивнув на знак згоди. — Ми це припускаємо з цілого ряду причин, — вів далі психіатр. — Скажімо, про це свідчать абсолютно неприродні й болючі тілесні деформації, а найголовніше, на мою думку, ці драматичні зміни рис її обличчя, коли ми розмовляли з так званою особою, що перебуває, як їй здається, у неї всередині. Такого психічного ефекту неможливо було б досягти, якби вона не *вірила* в цю особу. Ви стежите за ходом моєї думки?

— Гадаю, що так, — відповіла Кріс, — я тільки одного не розумію: звідки взялася та інша особа? Тобто я чула різні розмови про «роздвоєння особистості», але досі не знаю, як це пояснити.

— Бо цього ніхто й не може по-справжньому пояснити. Ми живимо такі поняття, як «свідомість», «розум», «особистість», але насправді й самі ще не знаємо, що за цим стоїть. Тож коли я починаю говорити про множинну або роздвоєну особистість, можу лише послуговуватися деякими теоріями, що ставлять більше запитань, ніж дають відповідей. Фройд, скажімо, вважав, що свідомий розум пригнічує певні думки й почуття, які, однак, залишаються в підсвідомості особи, при цьому доволі потужними, і постійно шукають нагоди проявити себе у вигляді всіляких психіатричних симптомів. І ось коли цей непроявлений матеріал... чи, точніше, дисоційований, бо слово «дисоціація» означає відсторонення від основного потоку свідомості... Вам усе зрозуміло?

— Так, продовжуйте.

— Гарзд. Так ось, коли цей матеріал достатньо потужний або коли особистість суб'єкта слабка й дезорганізована, результатом може стати шизофренічний психоз. Але це не те ж саме, — застеріг він, — що й роздвоєння особистості. Шизофренія свідчить про *руйнування* й розпад особистості. А от коли дисоційований матеріал виявляється достатньо міцним, щоб витворити певну цілісність, організуватись якимось чином у підсвідомості індивідуума, ось тоді трапляються випадки, коли він починає функціонувати самостійно, як окрема особистість, перебираючи, іншими словами, на себе всі тілесні функції.

— І ви гадаєте, що саме це відбувається з Реганою?

— Ну, це лише одна з теорій. Існують ще й інші, до того ж деякі з них використовують поняття так званої втечі в несвідоме,

утечі від певних конфліктів або емоційних проблем. Історія хвороби вашої доньки не має жодного свідчення про шизофренію, та й енцефалограма не виявила мозкових хвиль, що зазвичай її супроводжують. Тому нам залишається зосередитися на загальних проявах істерії.

— Що й сталося зі мною минулого тижня, — пробурмотіла Кріс.

Психіатр стурбовано й криво посміхнувся.

— Істерія, — провадив він, — це форма неврозу, у якій емоційні відхилення перетворюються на тілесні розлади. І деякі її форми пов'язані з дисоціацією. Скажімо, психастенік перестає усвідомлювати власні дії й приписує їх комусь іншому. Проте його уявлення про іншу особистість доволі невиразне, на відміну від Регани. Так ми підходимо до того, що Фройд назвав «конверсійною» формою істерії, породженою підсвідомим почуттям провини та потребою покарання. Невіддільна риса цього — дисоціація й навіть множинна особистість. А синдроми можуть проявлятися в епілептоїдних конвульсіях, галюцинаціях та аномальному моторному збудженні.

Кріс напружено й зосереджено слухала, намагаючись усе це збагнути.

— Ну, тут багато спільного зі станом Регани, — мовила вона. — Ви так не вважаєте? Хіба що за винятком почуття провини. Тобто в чому вона могла почуватися винною?

— Ну, найбанальнішою відповіддю могло б бути ваше розлучення. Діти нерідко відчувають, що це *ними* знехтували, тож інколи покладають на себе всю відповідальність за відхід одного з батьків, і це могло стосуватися й випадку з вашою донькою. І ще я думаю про симптоми танатофобії — понурої й невротичної депресії, пов'язаної з думками про людську смертність. — Кріс дуже пильно на нього подивилася. — У дітей, — вів далі психіатр, — це буває пов'язане з почуттям провини, викликаним якимись родинними стресами, скажімо, зі страхом втратити когось із батьків. Це стається доволі часто, породжуючи лють і роздратування. Крім того, почуття провини, спричинене цим типом істерії, не обов'язково усвідомлюється розумом. Це може бути навіть те, що ми називаємо «вільним плаванням», тобто провинною, не пов'язаною ні з чим конкретним.

— Отже, цей страх смерті...

— Танатофобія.

— Так, те, що ви сказали. Чи це щось спадкове?

Дивлячись трохи вбік, щоб не показати, як його самого зацікавило це запитання, психіатр відповів:

— Ні. Ні, я так не думаю.

Кріс похилила голову й похитала нею.

— Я вже нічого не розумію, — зронила вона, — цілком збаламучена. — Вона звела на нього очі, довкола яких виднілися ледь помітні зморшки. — Тобто як саме вона з'являється, ця нова особистість?

Психіатр іще раз подивився на неї.

— Знову ж таки, це тільки припущення, — сказав він, — але якщо вважати, що це конверсійна істерія, породжена почуттям провини, то друга особистість — це просто посередник, який виконує покарання. Якби Регана сама це робила, це означало б, що вона *визнає* свою провину. Але вона хоче уникнути цього визнання. Тому й з'являється друга особистість.

— І це все? Гадаєте, що в неї саме це?

— Я вже казав вам, що не знаю. — Було видно, що психіатр дуже ретельно добирає слова, немовби підшуковує пласкі округлі камінчики, які б ковзали й відбивалися від поверхні ставу. — Дуже незвично, щоб дитина її віку мала здатність зібрати до купи й скласти компоненти нової особистості. А дещо... ну, є ще деякі загадкові речі. Скажімо, її гра з «Дошкою Віджа» мала б свідчити про надзвичайну схильність до навіювання, а в той же час мені так і не вдалося її цілком загіпнотизувати. — Він знизав плечима. — Можливо, вона чинила опір. Але по-справжньому розумим, — зазначив він, — виявився рівень розвитку цієї нової особистості. Це явно не була дванадцятирічна дитина. А хтось набагато старший. А тоді ще та мова, якою вона розмовляла... — Він замовк, замислено споглядаючи камін. — Існує, звісно, подібний стан, — сказав психіатр, — але ми про нього мало що знаємо.

— Який це стан?

Він повернувся до неї.

— Ну, це така форма сомнамбулізму, коли суб'єкт раптово демонструє знання або вміння, яких ніколи не навчався, а та друга особистість має намір... — Він знову замовк на півслові. — Ну, але це все страшенно складні речі, — вимовив він зрештою, — а їх надміру спрощую. — А ще він не договорив своє

речення, бо побоявся надмірно засмутити Кріс, адже хотів був уже сказати, що та друга особистість має намір знищити першу.

— То який із цього всього висновок?

— Не зовсім зрозумілий. Потрібно, щоб її ретельно обстежила ціла команда спеціалістів: два-три тижні серйозних тестів у стаціонарних умовах, скажімо, у клініці Беррінджера в Дейтоні.

Кріс відвернулася, схиливши голову.

— Є з цим якісь проблеми? — запитав психіатр.

Вона похитала головою й похмуро відповіла:

— Та ні, просто я щойно втратила «Надію», ось і все.

— Не розумію вас.

— Довго пояснювати.

Психіатр подзвонив у клініку Беррінджера. Там погодилися прийняти Регану наступного дня. Лікарі пішли.

Кріс намагалася затамувати біль від згадки про Деннінгза. Знову подумала про смерть, хробаків, пустку й невимовну самотність, тишу, застиглість і темряву внизу під землею: жодного поруху, жодного видиху, нічого. *Цього занадто... цього занадто.* Кріс опустила голову й заплакала. А тоді спробувала викинути це все з голови.

Готуючись до подорожі, Кріс якраз стояла в спальні, вибираючи маскувальну перуку для Дейтона, коли на порозі прочинених дверей з'явився Карл. Він повідомив, що хтось хоче її бачити.

— Хто саме?

— Детектив.

— Детектив? І він хоче бачити мене?

— Так, мадам.

Карл увійшов і подав Кріс візитівку: «ВІЛЬЯМ Ф. КІНДЕРМЕН, ЛЕЙТЕНАНТ СЛУЖБИ РОЗШУКУ». Слова були надруковані вишуканим рельєфним шрифтом, що пасував би якомусь торгівцеві антикваріатом. А в самому куточку притулився, мов бідний родич, маленький напис: «*Відділ розслідування вбивств*».

Кріс глянула на Карла, підозріло примруживши очі.

— А він часом не приніс із собою щось подібне до сценарію? Знаєш, у такому великому жовтому конверті абошо?

Кріс уже давно виявила, що у світі немає жодної людини, що не мала б роману, сценарію або задумів того чи іншого, захованих десь у ящику стола або в уявній шакарпетці. Вона мала

здатність притягувати таких людей так само, як священики притягують до себе пияків і волоцюг.

Карл похитав головою.

— Ні, мадам.

Детектив. Чи це не пов'язано якимось чином із Берком?

Кріс знайшла його в передпокої, де він незграбно стояв, стискаючи криси м'якого пожмаканого капелюха своїми опецькуватими пальцями з лискучими від недавнього манікюру нігтями. Пухкенький, років шістдесят з гаком, рожеві від мила щоки. З-під старомодного сірого твідового пальта, що було задовге й зашироке, визирали зім'яті й мішкуваті штани з манжетами. Побачивши Кріс, детектив зронив хрипливим голосом емфізематика:

— Хоч би скільки людей поставили в ряд, я б відразу розпізнав серед інших ваше обличчя, міс Макніл.

— Мене вже треба ставити в ряд для розпізнавання? — запитала Кріс.

— Та що ви, Бога ради! Ой, ні! Ні, звісно, ні! Ні, це суто рутинна процедура, — запевнив він її. — Ви, може, зайняті? Тоді краще завтра. Так, я прийду знову завтра.

Він почав був повертатися до виходу, коли Кріс стурбовано спитала:

— З чим це пов'язано? З Берком? Берком Деннінгзом?

Безтурботна й недбала легкість, з якою поведився детектив, ще більше її напружила, немовби стиснувши невидну пружину. Він обернувся й рушив до неї, скорботно дивлячись зволоженими карими очима, кутики яких обвисли і які, складалося враження, постійно зазирають кудись у давно минулі часи.

— Яка жажлива прикрість, — мовив він. — Яка прикрість.

— Його *вбили*? — спитала напрямки Кріс. — Бо ж ви розслідуєте вбивства. Це тому ви сюди прийшли? Берка вбили?

— Ні, я ж казав вам, що це звичайна рутинна, — повторив детектив. — Ви ж розумієте, що це відомий чоловік, тож ми не могли це все так просто залишити. Не могли, — повторив він, безпомічно знижуючи плечима. — Принаймні одне-два запитання. Він просто впав? Його хтось підштовхнув? — Запитуючи це, він похитував головою, а також піднятою рукою з виставленою вперед долонею. Тоді стенов плечима й хрипло прошепотів: — Хто його зна?

— Його *пограбували*?

— Ні, міс Макніл, ніхто його не грабував, ніхто, але кому, зрештою, потрібні бодай якісь мотиви в такі оце часи? — Руки детектива постійно ворушилися, немовби то були пухленькі рукавички, що їх смикали пальці знудженого ляльковика. — Та що там казати, для сучасного вбивці будь-який мотив стає обтяжливим, ба навіть стримувальним фактором. — Він похитав головою. — Це все наркотики, — зітхнув він. — Усі ті наркотики. — Він постукав кінчиками пальців по грудях. — Повірте мені, я сам батько, і коли бачу, що діється навколо, у мене аж серце розривається. Справді. У вас є діти?

— Так, одна дитина.

— Син чи дочка?

— Дочка?

— Бережи її Господь.

— Чуєте, ходімо в кабінет, — запропонувала йому Кріс і повила за собою, палко бажаючи почути, що ще він скаже про Деннінґза.

— Міс Макніл, чи не міг би я попросити вас про послугу?

Кріс зупинилася й повернулася до нього обличчям, очікуючи зі звичною втомою, що він попросить автографа для дітей. Ніколи не просять автографа для себе. Завжди для своїх дітей.

— Так, звісно, — люб'язно мовила вона, намагаючись приховати роздратування.

Детектив скривився й змахнув рукою.

— Мій шлунок, — пояснив він. — Чи у вас часом немає мінералки «Кальсо»? Як немає, то не турбуйтеся.

— Які там турботи, — відповіла Кріс із вимученою усмішкою. — Сідайте там, у кабінеті, — показала Кріс на стілець, а тоді повернулася й рушила до кухні. — Здається, є пляшчинка в холодильнику, — додала вона.

— Ні, я піду на кухню, — мовив детектив, шкандибаючи за нею вслід. — Я так не люблю завдавати зайвого клопоту.

— Жодного клопоту.

— Ні, справді, я й так вас відволікаю. У вас є діти? — знову запитав детектив, але відразу виправився: — Ой, зовсім вилетіло з голови. Ви ж казали мені. Дочка. Правильно. Лише одна. Скільки їй років?

— Щойно виповнилося дванадцять.

— А, тоді ще можете не хвилюватися. Ще ні. А от пізніше треба вже бути пильною. — Він похитав головою. — Оце коли щодня бачиш ту всю гидоту. Неймовірно! Жажіття! Божевілля! Знаєте, я оце поглянув на свою дружину пару днів тому... або пару тижнів, не пам'ятаю вже... і сказав їй: «Мері, цей світ... увесь цей світ... — Він підняв угору руки й обвів ними довкола. — ...страждає від шаленого нервового зриву».

Вона зайшли до кухні, де Карл начищав пічку. Він не озирнувся й жодним іншим чином не засвідчив своєї присутності.

— Мені справді страшенно незручно, — прохрипів детектив, поки Кріс відчиняла холодильник, але він не зводив очей із Карла, швидко й допитливо обвівши потилицю слуги своїм гострим поглядом, подібним на якусь маленьку темну пташку, що ковзає понад озером, мало не торкаючись поверхні. — Я приходжу до знаменитої кінозірки, — вів далі він, — і прошу в неї мінералку «Кальсо». Це просто смішно.

Кріс дістала пляшечку й почала шукати, чим її відіткнути.

— Льоду? — запитала вона.

— Ой ні, не треба. Просто водичку.

Кріс відіткнула пляшку, знайшла склянку й налила в неї шипучу мінеральну воду.

— Пригадуєте той ваш фільм під назвою «Ангел»? — запитав детектив, поринувши в приємні спогади. — Я шість разів його дивився, — зізнався він.

— Якщо ви шукаєте вбивцю, заарештуйте режисера.

— Ой, ні-ні, то було таке чудо... справді... я був у захваті! За винятком одного маленького...

— Ходімо сюди, — урвала його Кріс. Вона показала на вощений сосновий столик для сніданків біля вікна, з квітчастими подушечками на сидіннях.

— Так, звісно, — погодився детектив.

Вони присіли, і Кріс подала йому мінеральну воду.

— О так, дякую, — зрадів він.

— Пусте. То що ви казали?

— Ага, про фільм... він справді був чудовий. Такий зворушливий. За винятком, можливо, одного маленького моментика, — наважився сказати детектив, — однієї крихітної, практично непомітної вади. І прошу вибачити мені, бо я в цих речах цілковитий профан. Вірите мені? Я просто звичайний глядач. Що я можу

знати? Мені тільки здалося, що музичний супровід заважав деяким сценам. Був занадто нав'язливий. — Кріс намагалася стримати роздратування, а детектив тим часом зі щирим запалом почав викладати свої аргументи: — Це мені постійно нагадувало, що я дивлюся кіно. Розумієте, про що я? І ще ті всі надумані ракурси камери. Це так відволікало. До речі, стосовно музики... чи композитор не вкрав її, здається, у Мендельсона?

Кріс, яка вже якийсь час легенько барабанила пальцями по столу, раптово зупинилася. «Дивний якийсь детектив, — думала вона. — І чому це він постійно позирає на Карла?»

— Ми називаємо це не крадіжкою, а запозиченням, — сказала Кріс, ледь усміхнувшись, — але я тішуся, що вам сподобалася картина. Та ви пийте, — показала вона кивком на склянку з водою «Кальсо». — Бо вона видихається.

— Так, звісно. Я надто розбалакався. Вибачте мені.

Піднявши вгору склянку, немовби готуючись проголосити тост, огрядний детектив осушив її до дна, делікатно виставивши вбік мізинця.

— Ой, як добре, — видихнув він. Ставлячи на стіл порожню склянку, він зауважив Реганину фігурку пташки. Вона тепер стояла посеред столу, а її довгий дзьобик кумедно нависав над сільничкою й перчанкою. — Як оригінально, — усміхнувся він. — І дотепно. — Він подивився на Кріс. — І хто ж це виліпив?

— Моя донька.

— Дуже гарно.

— Послухайте, мені б не хотілося...

— Так, так, я розумію. Ви маєте купу справ. Чуєте, ще одне-два запитання — і все. Фактично навіть тільки одне запитання — і я забираюся звідси. — Він зиркнув на годинника, немовби боявся запізнитися на якусь важливу зустріч. — Відколи бідолашний містер Деннінгз, — почав він, — завершив знімати в цій місцевості, чи не збирався він когось відвідати того вечора, коли трапилася біда? І чи мав він, крім вас, звісно, тут якихось приятелів?

— Він був тут того вечора, — сказала йому Кріс.

— О, справді? — детектив вигнув брови. — Приблизно коли стався нещасний випадок? — поцікавився він.

— А коли це сталося?

— О сьомій нуль п'ять вечора.

— Так, гадаю, що десь у той час.

— Ну, тоді все стає на свої місця. — Детектив кивнув і зачовгався на стільці, немовби збирався вставати. — Він був п'яний, вийшов звідси й упав на сходах. Так, цим усе й пояснюється. Безсумнівно. Але просто так, заради формальності, чи не могли б ви сказати, о котрій приблизно годині він вийшов із будинку?

Схиливши голову вбік, Кріс здивовано придивилася до нього. Він обмацував усе, що стосувалося правди, немовби той прискіпливий безженець, що перебирає на базарі овочі та фрукти.

— Не знаю, — відповіла вона. — Я його не бачила.

Детектива це спантеличило.

— Я щось не розумію.

— Ну, просто він прийшов і пішов, коли мене не було вдома. Я була тоді в лікарів в Россліні.

Детектив кивнув.

— Ага, тепер ясно. Ну так, звісно. Але як ви тоді довідалися, що він тут був?

— О, ну це мені сказала Шерон...

— Шерон? — не дав він їй договорити.

— Шерон Спенсер. Моя секретарка.

— Ага.

— Вона була тут, коли сюди заскочив Берк. Вона...

— Він прийшов до неї?

— Ні, до мене.

— Ясно, прошу продовжувати. Вибачте, що я вас перебиваю.

— Моя донька була хвора, і Шерон залишила його з нею, щоб забрати в аптеці ліки, а коли я прийшла додому, Берка вже тут не було.

— І коли саме це було, ви пам'ятаєте?

Кріс низчала плечима й підібгала губи.

— Десь приблизно о сьомій п'ятнадцять або сьомій тридцять.

— А коли ви вийшли з дому?

— Приблизно о шостій п'ятнадцять.

— А коли пішла міс Спенсер?

— Я не знаю.

— А в той проміжок часу, коли міс Спенсер уже пішла, а ви ще не повернулися, хто був у будинку з містером Деннінгом, окрім вашої доньки?

— Нікого.

— Нікого? І він залишив хвору дитину саму?

Кріс кивнула з непроникним виразом обличчя.

— І прислуги не було?

— Ні, Віллі й Карл були...

— Хто це такі?

Кріс раптово відчула, як земля втікає в неї з-під ніг, коли збагнула, що ця нудна розмова перетворилася на справжнісінький допит.

— Ну, Карл якраз отут. — Кріс показала на нього кивком голови, дивлячись Карлові в спину, поки той і далі чистив пічку. — А Віллі — це його дружина, — пояснила Кріс. — Вони займаються моїм господарством. — *«Чистить. Чистить до блиску. Навіщо? Адже пічку ретельно почистили ще вчора»*. — Вони відпросилися на вечір, — додала Кріс, — і коли я прийшла додому, їх іще не було. Але тоді Віллі... — Кріс замовкла, не відводячи погляду від Карлової спини.

— Що Віллі? — нагадав їй детектив.

Кріс подивилася на нього, знизавши плечима.

— Ой, та нічого, — зронила вона. Потяглася по сигарету. Кіндермен дав їй вогню. — Отже, тільки ваша донька знає, — запитав він, — коли звідси пішов Берк Деннінгз?

— Це справді був нещасний випадок?

— Ой, та звісно. Це все рутинне опитування, міс Макніл. Абсолютно. Вашого друга Деннінгза ніхто не пограбував, тож якою могла бути мотивація?

— Берк умів дратувати людей, — похмуро визнала Кріс. — Можливо, хтось там на сходах не витримав і вдарив його.

— У неї є ім'я, у цієї пташки? Нічого не спадає на думку. Нічого цікавого. — Детектив вертів у пальцях Реганину фігурку. Помітивши пильний погляд Кріс, він забрав руку, дещо зніяковівши. — Вибачте, ви дуже зайняті. Ще тільки хвилиночку — і все. То ваша донька... вона, мабуть, знає, коли пішов містер Деннінгз?

— Ні, не знає. Їй дали велику дозу снодійного.

— Ой, як прикро, як прикро. — Детектив стурбовано опустив повіки. — У неї щось серйозне? — запитав він.

— Боюся, що так.

— Можу я запитати?.. — Він зробив делікатний жест рукою.

— Ми ще нічого не знаємо.

— Остерігайтеся протягів, — порадив із серйозним виглядом детектив. — Протяг узимку, коли будинок опалюється, це просто

летючий килим для перенесення бактерій. Так завжди казала моя мати. Можливо, це просто забобон або міф. Можливо. Я не знаю. Хоча, чесно кажучи, для мене будь-який міф — це як меню в розкішному французькому ресторані: гламурне й хитромудре маскування чогось такого, що ви інакше навіть до рота не взяли б, ось як ту лімську квасолю, що її постійно додають, коли ви замовляєте гамбурзький стейк.

Кріс відчула, як спадає напруга. Цей химерний кулінарний відступ її заспокоїв. Перед нею знову був кудлатий і безпечний сенбернар.

— Там її спальня, міс Макніл? Вашої доньки? — Детектив показував на стелю. — З великим еркерним вікном, з якого видно сходи?

Кріс кивнула.

— Так, це спальня Регани.

— Тримайте вікно зачиненим — і їй стане ліпше.

Кріс, що ще хвилю перед тим була напруженою, тепер ледве стрималася від сміху.

— Так, звісно, — погодилася вона, — хоча воно, до речі, і так завжди зачинене й затулене віконницями.

— Так, береженого Бог береже, — повчально зачитував прислів'я детектив. Він запхав пухкеньку руку до внутрішньої кишені пальта, а його погляд упав на пальці Кріс, якими вона знову почала барабанити по столі. — Ой, так, ви зайняті, — мовив він. — Ну, ми вже закінчили. Мушу ще тільки дещо записати... рутину, звіти... і все.

Він видобув із кишені пальта видруковану на мімеографі й пожмакану програмку шкільної постави «Сірано де Бержерака», понишпорив ув іншій кишені й витяг із неї короткий жовтий цурпалок звичайного олівця, що виглядав так, ніби його заточували ножом або ножицями, а тоді притиснув програмку до поверхні столу, розгладив на ній складки і, наготувавши жовтий цурпалок олівчика, прохрипів:

— Одне-два імені — і це все. Отже, Спенсер через літеру «с»?

— Так, через «с».

— Через «с», — повторив детектив, записуючи прізвище на берегах програмки. — А ваші помічники по господарству? Джозеф і Віллі?..

— Ні, Карл і Віллі Енгстроми.

— Карл. Так, правильно, Карл Енгстром. — Він нашкрывав ім'я, міцно притискаючи олівця до програмки. — Незабутні часи, — хрипливо видихнув він, обертаючи програмку в пошуках вільного місця. — Ой, ні, зачекайте! Зовсім забув! Так, ваші помічники. Ви казали, що вони прийшли додому о котрій годині?

— Я нічого не казала. Карле, коли ти повернувся додому вчора? — гукнула його Кріс.

Швейцарець повернув голову з непроникним виразом.

— Я приходжу рівно о дев'ятій тридцять.

— Ну, так, правильно. Ти ж забув свої ключі. — Вона знову подивилася на детектива. — Пригадую, що я ще подивилася на годинник у кухні, коли почула його дзвінок у двері.

— Бачили якийсь гарний фільм? — запитав у Карла детектив. — Я ніколи не читаю рецензій, — додав він, звертаючись до Кріс. — Мені цікаво, що кажуть *люди, глядачі*.

— «Лір» із Полом Скофілдом, — повідомив детектива Карл.

— Ага, я теж його бачив! Чудовий фільм!

— Я бачу його в кінотеатрі «Джеміні», — вів далі Карл. — Сеанс о шостій годині. Відразу після цього я сідаю в автобус перед кінотеатром і...

— Прошу вас, це вже цілком зайве, — запротестував детектив, піднявши вгору руку долонею до Карла. — Ні, цього досить, *справді!*

— Мені не важко.

— Якщо вже ви наполягаєте.

— Я виходжу на перехресті Вісконсин-авеню та М-стрит. Думаю, що о дев'ятій двадцять. А тоді йду додому.

— Слухайте, цього було й непотрібно розповідати, — сказав йому детектив, — та все одно дуже вам дякую, це було вельми люб'язно з вашого боку. До речі, а фільм вам сподобався?

— Був добрий.

— Так, і я так собі думав. Надзвичайний. Ну а тепер... — Він знову повернувся до Кріс і щось нашкрывав на програмці. — Я змарнував ваш час, але така в мене робота. Такі вже в неї печальні інь і ян. Для цілісності. Ну, ще секундочка — і ми закінчимо, — заспокійливо мовив він, а тоді додав: — Трагічно... трагічно... — ще щось дописуючи на берегах. — Такий талант, Берк Деннінгз. І цей чоловік розбирався в людях, я переконаний, і знав, як із ними поводитися. Бо ті, хто з ним працювали,

могли виставити його як у гарному, так і в поганому світлі... Я маю на увазі операторів, звукорежисерів, композитора, не кажучи вже, вибачте мені, про акторів. Прошу виправити мене, якщо я помиляюся, але мені здається, що в наш час будь-який видатний кінорежисер повинен у роботі з акторським складом демонструвати неабиякі якості психолога. Я помиляюся?

— Зовсім ні, бо всі ми сумніваємося у власних силах.

— Навіть ви?

— *Насамперед* я. Але Берк чудово вмів підтримати моральний дух. — Кріс невпевнено низала плечима. — Але, з другого боку, його характер був, звісно, не найприємніший.

Детектив обернув програмку.

— Ну, з видатними особистостями таке, мабуть, трапляється. З людьми його рівня. — Він знову почав щось записувати. — Але багато чого залежить і від звичайних маленьких людей, які відповідають за всілякі дрібнички, бо ці дрібнички, якщо їх не виконати належним чином, перетворюються вже на *великі* проблеми. Ви так не гадаєте?

Кріс похитала головою, розглядаючи свої нігті.

— Коли Берк розлючувався, — сказала вона, — йому було байдуже, якого рангу людину він атакує. Але це з ним траплялося, лише коли він напивався.

— Гаразд, ми закінчили. Це вже все. — Кіндермен поставив останню крапку, але раптово ще щось пригадав. — Ой, ні, зачекайте. Подружжя Енгстромів. Вони пішли й повернулися разом?

— Ні, Віллі пішла на фільм про бітлів, — відповіла Кріс, випередивши Карла, що вже повертав голову. — Вона прийшла через кілька хвилин після мене.

— Ой, та навіщо я все це розпитую? — понарікав Кіндермен. — Це ж не має жодного стосунку до справи. — Він склав програмку й запхав її разом з олівцем до внутрішньої кишені пальта. — Ну ось і все, — задоволено мовив він. — Коли я повернуся до свого кабінету, звісно ж, пригадаю ще якісь запитання до вас, про які забув. Зі мною це постійно трапляється. Але то таке, — додав він, — я ж завжди зможу вам подзвонити. — Він звівся на ноги, і Кріс також підвелася.

— Але мене не буде пару тижнів у місті, — сказала вона.

— Не страшно, — запевнив він її. — Це не горить. — Він із добродушною усмішкою подивився на фігурку. — Ой, як це

гарно, справді чудово. — Він нахилився, узяв її до рук і потер великим пальцем дзьобик виліпленої пташки, а тоді поставив її назад на стіл і рушив до виходу. — У вас є добрий лікар? — поцікавився детектив, коли Кріс відпровожувала його до вхідних дверей. — Для вашої дочки, звісно.

— Ну, цього добра в мене вистачає, — похмуро буркнула Кріс. — У будь-якому разі я кладу її до клініки, де працюють не гірші за вас професіонали, тільки вони мають справу з вірусами.

— Будемо сподіватися, міс Макніл, що вони набагато кращі за мене. Ця клініка десь поза містом?

— Так. Вона в Огайо.

— Добра клініка?

— Побачимо.

— Бережіть її від протягів.

Вони підійшли до вхідних дверей.

— Ну, я волів би сказати, що мені було дуже приємно, — мовив із серйозним виглядом детектив, тримаючи за криси свого капелюха, — але, враховуючи ситуацію... — Він легенько вклонився, похитав головою, а тоді знову звів очі. — Мені страшенно прикро.

Склавши на грудях руки й опустивши голову, Кріс неголосно сказала:

— Дякую вам. Дуже вам дякую.

Детектив прочинив двері, вийшов на вулицю, надів капелюха й знову подивився на Кріс.

— Ну, бажаю дочці одужати, — мовив він.

Кріс понуро всміхнулася.

— А вам бажаю врятувати світ.

Детектив сумовито й приязно кивнув, а тоді повернувся й, важко дихаючи, поволі пошкандибав вулицею. Кріс дивилася, як він підходить до поліційного авта, припаркованого на розі. Детектив схопився рукою за капелюх, коли з півдня раптово налетів різкий порив вітру, від чого залопотіли поли його обвислого пальта. Кріс опустила очі й зачинила двері.

Сідаючи вже на пасажирське сидіння поліційного авта, Кіндермен озирнувся й подивився на будинок. Йому здалося, ніби він зауважив якийсь рух у Реганиному вікні, немовби чиясь худенька постать спритно відскочила вбік, ховаючись. Він не був певний. Бачив це бічним зором і так швидко, що

це могло йому й привидітися. Він уважніше приглянувся й помітив, що віконниці відчинені. Дивно. Бо ж Кріс йому сказала, що вони постійно замкнені. Ще якийсь час детектив спостерігав за вікном. Там більше ніхто не з'являвся. Збентежено насупившись, детектив похитав головою, а тоді відкрив бардачок машини, дістав звідти складаного ножика й конверт для збору свідчень, витягнув найменше лезо ножика, засунув великого пальця в конверт і видобув із-під нігтя мікроскопічні частинки пофарбованої в зелений колір глини, що їх він непомітно зішкрябав, тримаючи в руках Реганину фігурку. Закінчивши, він запечатав конверта й поклав його до внутрішньої кишені пальта.

— Гарзд, — сказав він водієві, — можемо їхати. — Вони від'їхали від бордюру, а коли вже прямували Проспект-стрит, Кіндермен попередив водія: — Обережно, — помітивши попереду скупчення автівок. Потім опустив голову, заплющив очі, утомлено стиснув пальцями перенісся й розпачливо зронив: — О Боже, що то за світ. Що за життя.

Пізніше того вечора, коли доктор Клайн робив Регані ін'єкцію п'ятдесяти міліграмів спарину, щоб забезпечити її спокійний стан під час транспортування до Дейтона, штат Огайо, Кіндермен замислено стояв у своєму офісі, впираючись долонями в стіл і розмірковуючи, що можуть означати розрізнені фрагменти цієї загадкової інформації. Єдиним джерелом світла в кімнаті був вузький промінь від допотопної настільної лампи, що яскраво освітлювала безладно розкидані там рапорти. Він вірив у те, що так може значно ліпше зосередити увагу. У п'ятмі чулося його важке аденоїдне дихання, його погляд блукав з одного документа на інший, та зрештою детектив набрав повні груди повітря й заплющив очі. *«Повний ментальний розпродаж!»* — нагадав він сам собі, як робив завжди, коли намагався очистити свій мозок для свіжого погляду. — *«Не має залишитися нічого!»* Знову розплющив очі й перечитав звіт патологоанатома, що розтинав Деннінґза:

...розрив спинного мозку, проламаний череп, зламана шия, численні контузії, рани та садна; розтягнення шкіри шиї; екхімоз шкіри шиї; розриви платизми, кивального, ремінного, трапецієподібного та деяких

дрібніших м'язів шиї, перелом хребта й хребців, розрив передньої та задньої поздовжніх зв'язок...

Він визирнув із вікна на темне місто. Баня Капітолія була підсвічена, а отже, конгрес іще й досі працював. Детектив іще раз заплющив очі, пригадуючи розмову з патологоанатомом того вечора, коли помер Деннінгз, майже опівночі, об 11:55.

— *Таке могло статися під час падіння?*

— *Ну, це вкрай мало ймовірно. Цьому б насамперед завадили кивальні та трапецієподібні м'язи. Поза тим іще треба було б подолати опір зчленувань шийного відділу хребта, а також зв'язок, що утримують разом кістки.*

— *Але просто кажучи, усе ж таки це можливо?*

— *Так. Він був п'яний, і всі ці м'язи, поза сумнівом, були в розслабленому стані. Можливо, якщо початковий удар або поштовх був достатньо потужний і...*

— *Він пролетів метрів десять-дванадцять до місця падіння?*

— *Ну так, власне; і якщо відразу після удару його голова в чомусь застрягла... іншими словами, якщо щось завадило нормальному обертанню його тіла разом із головою... тоді, можливо... і я підкреслюю, тільки можливо... що ми отримали б такий результат.*

— *А чи могла це зробити з ним якась інша людина?*

— *Так, але це мав би бути чоловік, наділений неймовірною силою.*

Кіндермен перевірів, чи відповідають дійсності слова Карла Енгстрома про місце його перебування тоді, коли загинув Деннінгз. Час кіносеансу збігався, як і розклад автобусного руху. Ба більше, водій автобуса, на який Карл, за його словами, сів біля кінотеатру, здав зміну на перехресті Вісконсин-авеню та М-стрит, де Карл нібито вийшов на вулицю приблизно о дев'ятій двадцять. Відбулася Perezмінка, і водій, який закінчував роботу, записав час свого прибуття в журналі: рівно о дев'ятій вісімнадцять. Проте на Кіндерменовому столі лежало повідомлення про відкриття 27 серпня 1963 року кримінальної справи на Енгстрома, якого звинувачено в тому, що впродовж кількох місяців він викрадав наркотичні препарати з оселі одного лікаря в Беверлі-Гілз, де Карл і Віллі тоді працювали.

...народився 20 квітня 1921 року в Цюриху, Швейцарія. 7 вересня 1941 року одружився з Віллі Браун. Дочка Ельвіра народилася 11 січня 1943 року в Нью-Йорку, теперішня адреса проживання невідома. Відповідач...

Подальша інформація збивала детектива з пантелику.

Лікар, чиє свідчення вважали *sine qua non*, абсолютно необхідним для успішного судового переслідування, зненацька — і без жодного пояснення — забрав звинувачувальну заяву. *Чому він так зробиє?* А коли лише через два місяці Кріс Макніл наймала Енгстромів на роботу, лікар дав йому позитивну характеристику.

Як це все пояснити?

Не було сумніву, що Енгстром поцупив наркотики, а проте результати медичного обстеження в період розгляду судової справи свідчили про брак будь-яких доказів того, що він був наркоман або бодай інколи вживав наркотики.

Чому так?

Не розплющуючи очей, детектив упівголоса процитував початок поеми Льюїса Керрола «Джабервака»: «Смажніло, і стрізькі товки гирляли й гимбли на горві...» Це був ще один його трюк для очищення мозку, і, закінчивши цитування, він розплющив очі й сфокусував погляд на ротонді Капітолія. Намагався викинути з голови все зайве, але, як завжди, виявив, що це завдання нездійсненне. Зітхнувши, глянув на звіт поліцейного психолога про нещодавнє осквернення в церкві Святої Трійці: «...статуя... фалос... людські екскременти... Демієн Каррас». Підкреслив ці слова червоним. У тиші, що порушувалася тільки його хрипким диханням, він дістав наукову працю з чаклунства й розгорнув її на зазначеній скріпкою сторінці:

Чорна меса... форма поклоніння дияволіві, ритуал, що складається насамперед із (1) заклику («проповіді») до творення зла серед людської спільноти, (2) злягання з демоном (вельми болючим, адже пеніс демона незмінно називають «крижаним») і (3) різноманітних осквернень, здебільшого сексуального характеру. Скажімо, виготовлялися незвично великі евхаристичні гостії (з борошна, фекалій, менструальної крові та гною), що їх потім розтинали й вживали як штучні вагіни, з якими

люто злучалися священники, марячи, що вони гвалтують Діву Марію або чинять содомський гріх з Ісусом Христом. Деколи глибоко в дівочу вагіну запихали фігурку Христа, а в її анус вставляли гостію, яку священник згодом розламував, вигукуючи богохульства й займаючись із дівчиною анальним сексом. Нерідко в ритуалі використовували також зображення в натуральну величину Христа й Диви Марії. Наприклад, образ Диви, що була зазвичай зображена в розпусній подобі шльондри, доповнювався грудьми, що їх могли смоктати прибічники культу, а також вагіною, у яку вони могли вставляти свої пеніси. Статуї Христа були оснащені фалосом для вчинення актів феліяції чоловіками й жінками, а також для застромлювання їх у жіночі вагіни й чоловічі ануси. Інколи функцію такої статуї виконувала жива людина, яку прив'язували до хреста й вивержене сім'я якої збирали в богохульно освячений потир і використовували для виготовлення євхаристичної гостії для пізнішого освячення на вкритому екскрементами вівтарі. Це...

Кіндермен погортав сторінки, зупинившись на підкресленому параграфі, у якому йшлося про ритуальне вбивство, неспішно його перечитав, покусуючи подушечку вказівного пальця, а коли закінчив, насупився, похитав головою й замислено звів очі на лампу. Вимкнув її й вийшов з офісу.

Він поїхав у морг.

Коли Кіндермен підійшов до молодого працівника моргу, той сидів за письмовим столом, жуучи бутерброд із шинкою та сиром і струшуючи крихти з кросворда.

— Деннінгз, — хрипко зронив детектив.

Працівник кивнув, поспіхом заповнив горизонтальний рядок із п'яти літер, а тоді рушив уздовж коридора, тримаючи в руці бутерброд.

— Це там, — коротко повідомив він. Кіндермен рушив із капелюхом у руках услід за ним, услід за ледь чутним запахом кминового насіння й гірчиці, аж до рядів холодильних камер, у яких незрячі очі вже не бачили ніяких снів.

Вони зупинилися біля камери номер 32. Працівник із байдужим виразом відчинив дверцята й витягнув назовні тіло. Він

відкусив шматок бутерброда — і на сіре покривало впав шматочок змащеної майонезом кірки. Кіндермен якийсь час дивився, а тоді поволі й обережно відсунув простирadlo, щоб побачити ще раз те, у що він ніяк не міг повірити: голова Деннінґза була цілковито скручена й обернена назад.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Оточений зусбіч пишною зеленню улоговини, у якій розташувалося студентське містечко Джорджтаунського університету, Демієн Каррас підтюпцем колував овальною гаровою доріжкою в шортах кольору хакі й бавовняній футболці, просякнутій цілющим потом. Попереду на пагорбі пульсувала в такт його крокам біла, наче вапно, баня астрономічної обсерваторії, а позаду віддалявся корпус медичного факультету разом із грудками шлаків, що вилітали з-під його ніг, і рештками печалі. Відколи його звільнили від обов'язків, він щодня приходив сюди, долаючи милі й полюючи за втраченим сном. Він уже майже позбувся безсоння, майже вивільнився з лабетів скорботи, що стискала серце залізною хваткою, немов незмивне тавро. Коли він біг до знемоги, аж поки майже не падав із ніг, ця хватка послаблювалася, а то й узагалі щезала. На якийсь час.

Двадцять кіл.

Так, тепер краще. Набагато краще. Ще два кола.

Потужні м'язи його ніг наливалися кров'ю, пекли від болю й пульсували стрімкою лев'ячою грацією, а коли Каррас зробив черговий поворот, він помітив, що хтось сидить на лавці, де він залишив рушника, спортивну куртку й штани. То був огрядний чоловік середнього віку в обвислому пальті й м'якому зім'ятому фетровому капелюсі. Той чоловік, здається, стежив за ним. Справді? Так. Він провів його поглядом, коли Каррас пробігав повз нього.

Священик пришвидшив темп, долаючи потужними кроками останнє коло, а тоді перейшов на ходу, захекано проминув лавку, навіть не глянувши туди й притискаючи кулаки до боків, що важко здійсалися. Під натиском м'язистих грудей та плечей його футболка весь час розтягувалася, викривляючи трафаретний напис «ФІЛОСОФИ», нанесений чорними колись літерами, що давно вже зблякли від частого прання.

Чоловік у пальті підвівся й рушив до нього.

— Отець Каррас? — хрипло покликав його Кіндермен.

Священик озирнувся й коротко кивнув, примружившись від сонця й чекаючи, поки підійде детектив, а тоді кивком голови запропонував йому йти слідом і продовжив ходу. — Ви не заперечуєте? Бо інакше мене схоплять корчі, — задихано пояснив він.

— Зовсім ні, — відповів детектив без особливого ентузіазму, скривившись і запихаючи руки до кишень пальта. Він уже достатньо находився, плентаючи сюди від стоянки.

— Чи ми... ми вже зустрічалися? — запитав єзуїт.

— Ні, отче. Не зустрічалися. Просто мені сказали, що ви подібні до боксера, сказав якийсь священик у гуртожитку; забув, як його звати. — Він витягнув із кишені гаманця. — Маю жакливу пам'ять на імена.

— А вас як звати?

— Лейтенант Вільям Ф. Кіндермен, отче. — Він показав посвідчення особи. — Розслідування вбивств.

— Справді? — Каррас із непідробним хлоп'ячим зацікавленням оглянув значок і посвідчення. Він повернув до детектива своє спітніле й розчервоніле обличчя, що світилося наївною цікавістю, і запитав: — А що сталося?

— Знаєте що, отче? — відповів Кіндермен із таким виглядом, ніби зробив раптове відкриття, розглядаючи суворі риси обличчя єзуїта. — Це правда, знаєте, ви *справді* схожі на боксера! Ви мені вибачте, але що то за шрам над вашим оком? — Він показав пальцем. — Як у Марлона Брандо, отче, знаєте, у тому фільмі «У порту»; так, майже *випананий* Марлон Брандо! Йому зробили шрам отут, — він продемонстрував це, натягнувши куточок ока, — через що виглядало, ніби його око напівзаплющене, весь час трохи замріяне, трохи сумне. І це якраз ви, — зробив він висновок, — Марлон Брандо. Вам це вже казали, отче?

— А вам кажуть, що ви схожі на Пола Ньюмена?

— Постійно. І повірте мені, що містер Ньюмен весь час намагається вибратися з цього тіла. Занадто тісно. Там іще також Кларк Гейбл.

Каррас із напівусмішкою легенько похитав головою й відвернувся.

— А ви колись займалися боксом? — поцікавився детектив.

— Лише трішки.

— І де? У коледжі? Десь тут?

— Ні, у Нью-Йорку.

— А, я так і подумав! Турнір «Золоті рукавиці»! Правда?

— Вам уже можна давати капітана, — сказав йому, косо всміхнувшись, Каррас. — Ну а тим часом, лейтенанте, чим я могу прислужитися?

— Повільнішею ходою. — Детектив показав на горло. — Емфізема.

— Ой, вибачте. Звісно ж.

— Ви палите?

— Так, паю.

— Не варто цього робити.

— Послухайте, у чому річ? Чи не могли б ви перейти до суті, прошу вас, лейтенанте?

— Так, звісно; я постійно відхиляюся від теми. До речі, ви не зайняті? Я вас не відволікаю?

Каррас знову скося подивився на Кіндермена поглядом, у якому читалося здивування.

— Відволікаєте від чого?

— Ну, можливо, від розумової молитви.

— Я думаю, вам таки скоро дадуть звання капітана, знаєте?

— Вибачте, отче. Я щось недочув?

Каррас похитав головою.

— Я сумніваюся, що ви бодай колись щось недочуваєте.

— Що ви маєте на увазі, отче? Що саме?

Кіндермен зупинився й зробив потужну спробу вдати спантеличеність, але, побачивши хитро прищурені езуїтові очі, він опустил голову й жалісно всміхнувся.

— Ой, та звісно ж... психіатр. Кого я хотів надурити? Чуєте, це в мене просто така звичка, отче. *Шмальц* — методика Кіндермена. Ну, не буду видурнюватися й прямо скажу, про що мені йдеться.

— Про осквернення, — мовив Каррас.

— Отже, мій шмальц був марний, — зітхнув детектив.

— Вибачте.

— Нічого, отче, я сам це заслужив. Так, ці речі в церкві, — підтвердив він. — Правильно. Тільки йдеться, мабуть, про щось серйозніше, отче.

— Тобто про вбивство?

— Так, дайте мені ще одного копняка, отче Каррас. Мені це подобається.

Каррас знизав плечима.

— Ну, але ж «Відділ розслідування вбивств».

— Нормально, Марлоне Брандо. А вам не кажуть, що ви аж занадто мудрагель, як на священика?

— *Mea culpa*, — пробурмотів Каррас. Хоч він і всміхався, проте відчував жаль, що мимоволі міг применшити рівень самоповаги детектива. Він цього не хотів. І тепер був тільки радий, що дістав нагоду й самому виглядати збаламученим. — А який тут зв'язок? — запитав він, старанно насупивши брови. — Я щось не розумію.

Кіндермен наблизив до священика своє обличчя.

— Чуєте, отче, можна, щоб це було між нами? Конфіденційно? Щось на зразок сповіді, так би мовити?

— Так, звісно, — відповів Каррас. — І про що йдеться?

— Знаєте того режисера, що знімав був кіно, отче? Берка Деннінґза?

— Так, я його тут бачив.

— Ви його бачили, — кивнув на знак згоди детектив. — А вам відомо, як він помер?

Каррас знизав плечима.

— Ну, у газетах...

— Там була тільки частина всього.

— О?

— Так, частина. Тільки частина. Послухайте, що вам відомо про чаклунство?

Каррас збентежено скривився.

— Про що?

— Не поспішайте, слухайте, я зараз усе вам викладу.

— Маю надію.

— Так от, чаклунство... вам знайома ця тема? З чаклунського погляду, отче, а не полювання на них.

Каррас усміхнувся.

— Так, одного разу я написав про це статтю. З погляду психіатра.

— О, справді? Ой, це чудово! Прекрасно! Це додатковий бонус, отче Брандо! Ви можете значно більше мені допомогти, ніж я сподівався. Тоді слухайте... — Він схопив езуїта за руку, і вони завернули за ріг, підходячи до лавки. — Гарзд, я в цій справі профан, не надто добре освічений. Маю на увазі формальну освіту, отче.

Але я читаю. Слухайте, я знаю, що кажуть про людей із самоосвітою, що це жадливий приклад некваліфікованої робочої сили. Але стосовно мене... скажу вам прямо... я цього анітрохи не соромлюся. Анітрошечки, бо я... — Він раптом зупинив цей потік свідомості й похитав головою, дивлячись собі під ноги. — *Шмальц*, — простогнав він. — Я не годен його позбутися. — Він підвів голову. — Чуєте, ви вже мені вибачте; ви зайнятий.

— Так, я молюся.

Єзуїт це сказав із таким незворушним виглядом, що детектив аж раптово зупинився.

— Ви це серйозно? — спитав він, а тоді сам собі відповів: — Ні. — Він знову подивився на дорогу, і вони рушили далі. — Слухайте, я переходжу до суті справи. Осквернення, — сказав Кіндермен. — Чи це, на вашу думку, якимось пов'язане з чаклунством?

— Так, можливо. Деякі ритуали використовують під час чорної меси.

— Чудово. А тепер щодо Деннінгза... ви читали, як він помер?

— Так, упав зі Сходів Гічкока.

— Ну, так я вам скажу, але... *прошу вас... конфіденційно!*

— Звісно.

Детектив раптом болісно скривився, усвідомивши, що Каррас не має наміру сідати на лавку. Він зупинився, і священник також зупинився біля нього.

— Ви ж не проти? — тоскно вимовив він.

— Проти чого?

— Щоб ми зробили зупиночку? Можливо, присіли б?

— О, звісно. — Вони рушили назад до лавки.

— А вас не схоплять корчі?

— Ні, уже все гаразд.

— Ви певні?

— Так, певний.

Кіндермен вдоволено зітхнув, уможуваючи на лавці свою огрядну тушу.

— О так, це ліпше, набагато ліпше, — зронив він. — Життя не завжди суцільна «Ніч ополудні».

— Ну то гаразд, Берк Деннінгз. Що з ним?

Детектив задивився на свої черевики.

— Ах, так, Деннінгз, Берк Деннінгз, Берк Деннінгз... — Він перевів погляд на Карраса, що витирав піт із чола краєчком

рушника. — Берка Деннінґза, дорогий отче, — вимовив спокійно й неголосно детектив, — знайшли на цих сходах унизу рівно о сьомій нуль п'ять, а його голова була цілком скручена й обернена назад.

Здалеку, з бейсбольного поля, де тренувалася університетська команда, долинали збуджені вигуки. Каррас опустил рушника й витримав пильний погляд лейтенанта.

— І це не сталося під час падіння?

Кіндермен знизав плечима.

— Усе можливо, — сказав він.

— Але малоймовірно, — замислено додав священник.

— І що ж вам спадає на думку в контексті чаклунства?

Задумливо дивлячись кудись убік, Каррас присів на лавку біля Кіндермена.

— Саме так нібито ламали шиї відьмам демони. — Він поглянув на детектива. — Принаймні існує такий міф, — мовив він.

— То це міф?

— Ну, звісно, — відповів священник, — хоч я припускаю, що дехто й помирав так... скажімо, учасниці відьомського шабашу, що зраджували збіговисько або видавали секрети. — Він відвернувся. — Не знаю. Це лише припущення. — Каррас ізнову подивився на детектива. — Я тільки знаю, що так позначалися демонічні вбивства.

— Саме так, отче Каррас! Саме так! Мені в цьому зв'язку пригадалося одне вбивство в Лондоні. І це сталося *тепер*, отче, якихось чотири-п'ять років тому. Пам'ятаю, що читав про це в газетах.

— Так, я теж про це читав, але мені здається, це виявилось фальшивкою.

— Так, це правда. Але принаймні в цьому випадку можна побачити певний зв'язок між цією смертю й тим, що діялося в церкві. Можливо, це якийсь божевільний, отче, або людина, ображена церквою, можливо, це якийсь підсвідомий бунт.

Згорбившись і зчепивши перед собою руки, священник обернувся й зіткнувся з оцінним поглядом детектива.

— На що ви натякаєте? На якогось хворого священника? — спитав він. — Маєте таку підозру?

— Послухайте, це ж ви психіатр. Це *ви* мені скажіть.

Каррас відвернув голову.

— Ну, звісно, усі ці осквернення явно свідчать про патологію, — задумливо мовив він, — і якщо Деннінгз був замордований... ну, я припускаю, що вбивця теж мав патологічні нахили.

— І, можливо, володів деякими знаннями з галузі чаклунства? Каррас замислено кивнув.

— Так, можливо.

— І кого ж можна віднести до цієї категорії, щоб він іще й жив неподалік і мав ночами доступ до церкви?

Каррас обернувся й витримав погляд Кіндермена; тоді, почувши удар по м'ячу биткою, відвернувся, дивлячись, як довгов'язий правий філдер ловить м'яча.

— Хворого священика, — пробурмотів він. — Можливо.

— Послухайте, отче, я розумію — повірте мені! — як це вам важко. Але ж для священиків тут, у кампусі, ви психіатр, чи не так?

Каррас повернувся до нього.

— Ні. Мені змінили обов'язки.

— Справді? Посеред року?

— Таке було розпорядження ордену.

— Але ж ви могли б знати, хто в цей час був здоровий, а хто ні, правда? Тобто здоровий у цьому сенсі. Ви б це знали.

— Ні, лейтенанте, не обов'язково. Зовсім ні. Хіба що цілком випадково. Я не психоаналітик. Я тільки давав консультації. Крім того, я не знаю нікого, хто відповідав би цьому описові.

Кіндермен випнув щелепу.

— Ну так, — сказав він, — лікарська етика. Навіть якби ви знали, усе одно не сказали б.

— Ні, мабуть, не сказав би.

— До речі... але це я так, між іншим... ця етика останнім часом вважається незаконною. Не хочу забивати вам голову дрібничками, отче, але нещодавно один психіатр, до того ж із сонячної Каліфорнії, опинився за ґратами за відмову повідомити поліцію про все, що він знав про свого пацієнта.

— Це погроза?

— Не будьте параноїком. Це просто випадкове зауваження, нічого більше.

Каррас підвівся й глянув на детектива.

— Я завжди зможу сказати судді, що це пов'язано з тайною сповіді, — сказав він, криво посміхнувшись, а тоді додав: — Це я так, до речі.

Детектив похмуро подивився на нього.

— Хочете зайнятися бізнесом, отче? — запитав він, а тоді втупився в тренувальне поле для бейсболу. — «Отче»? Який там «отче»? — прохрипів він. — Ви просто єврей, що вдає із себе іншого, але мушу вам сказати, що ви зайшли трохи задалеко.

Каррас підвівся з лавки й усміхнувся.

— Ага, смійтеся, — буркнув детектив, понуро дивлячись на Карраса. — Насолоджуйтеся собою, отче, смійтеся, скільки завгодно. — Але тоді він і сам пустотливо всміхнувся, явно задоволений собою, глянув на Карраса й сказав: — Я оце пригадав. Вступні іспити, щоб стати полісменом. Коли я їх складав, там було таке запитання: «Що таке рабієс і що з цим треба робити?» І хтось дав таку відповідь: «Рабієс — це єврейський священик, і я для нього зроблю все, що зможу». Кіндермен підніс угору руку й сказав: — Чесно! Так і було! Клянуся Господом!

Каррас тепло йому всміхнувся.

— Ходімо, я проведу вас до авта. Ви запаркувалися на стоянці? Детектив подивився на нього, не бажаючи підводитися.

— То це вже все? — розчаровано спитав він.

Священик нахилився, поставивши ногу на лавку і впершись у коліно рукою.

— Послухайте, я справді нічого не приховую, — сказав він. — Справді. Якби я знав такого священика, якого ви розшукуєте, то принаймні сказав би вам, що така людина існує, не називаючи його імені. А тоді, мабуть, повідомив би про це керівництво. Але я не знаю нікого, хто бодай віддалено відповідав би образу людини, яку ви шукаєте.

— Ну ясно, — мовив Кіндермен, дивлячись під ноги й знову запхавши руки до кишень пальта. — Якщо на те пішло, я ніколи й не думав, що це міг би бути священик. Справді не думав. — Він підвів голову й кивнув у бік нижньої стоянки студентського містечка. — Я там запаркувавсь, — сказав він. Тоді підвівся, і вони рушили стежкою до головної будівлі. — Якби я висловив уголос, кого справді підозрюю, — вів далі детектив, — ви б подумали, що я збожеволів. Не знаю, — похитав він головою. — Не знаю. Усі ці секти, усі ці культу, де вбивають безпричинно... різні думки лізуть у голову. Щоб не відстати в наш час від життя, — поскаржився він, — треба бути трохи хворим на голову. —

Він повернувся до Карраса. — А що це у вас на сорочці? — поцікавився він, кивнувши на груди езуїта.

— Тобто?

— Та на футболці. Той напис. «Філософи». Що це таке?

— О, я просто одного року навчався в Меріленді, у Вудстоцькій семінарії, — пояснив Каррас. — Я там грав у бейсбольній команді нижчого рівня, і ми називалися «Філософами».

— Ага, зрозуміло. А команда вищого рівня?

— «Теологи».

Легенко всміхнувшись, детектив подивився на стежку.

— «Теологи» — «Філософи» — 3:2, — мовив він.

— Ні, «Філософи» — «Теологи» — 3:2.

— Та звісно, я це й мав на увазі.

— Звісно.

— Дивні речі, — замислено зронив детектив, — дуже дивні. Послухайте, отче, — сказав він, повертаючись до Карраса. — Послухайте, *лікарю*. Я збожеволів чи все ж таки тут, у Вашингтоні, може відбуватися якийсь відьомський шабаш? Тепер, у наші дні.

— Ой, та годі вам, — глузливо зронив Каррас.

— Ага! Отже, *може!*

— «Отже, *може!*»? Як це розуміти?

— Гаразд, отче, тепер я буду лікарем, — проголосив детектив із переможним виглядом, штрикнувши повітря вказівним пальцем. — Ви ж не сказали «ні», а знову вдали із себе мудрагеля, уникнувши відповіді. А це вже засіб оборони. Можливо, ви боїтеся виглядати надто довірливим: забобонний священик перед раціоналістом Кіндерменом, перед живим утілення Віку Освіти й Розуму, що іде поруч із вами! Ану, подивіться мені в очі й скажіть, що я помиляюся! Ну ж бо, подивіться! Гляньте! Не бійтеся!

Каррас повернув голову й з дедалі більшою повагою почав придивлятися до Кіндермена.

— Що ж, вельми проникливо, — зізнався він. — Чудовий хід!

— От і добре, — сказав Кіндермен. — Тепер запитую ще раз: чи може в окрузі Колумбія існувати якась відьомська секта?

Каррас знову замислено глянув на стежку.

— Ну, я цього не можу знати, — мовив він, — але в Європі є міста, де відбуваються чорні меси.

— Тобто тепер, у наш час?

— О так, тепер. Фактично в Європі центр сатанинського поклоніння розташований в Італії, у Турині. Дивна річ.

— Чому так?

— Бо там зберігається плащаниця Христа.

— Ви маєте на увазі поклоніння сатані, як колись, отче, у давнину? Знаєте, я читав, до слова, про ці речі, із сексом, статуями й хтозна-чим іще. Не хочу викликати у вас огиду, але невже це все відбувалося? Насправді?

— Я не знаю.

— Лише скажіть вашу думку, отче. Усе гаразд. У мене немає «жучків».

Каррас криво посміхнувся детективові, а тоді знову задивився на стежку.

— Ну гаразд, — мовив він. — Я думаю, що це справжні речі, точніше, я маю таку підозру, і більшість моїх розважань засновані на патології. Отже, чорні меси. Вони відбуваються. Але всі, хто беруть у них участь, страждають на серйозний психічний розлад, і то вельми специфічний розлад. Цей розлад має фактично клінічну назву — «сатанізм», і це стосується людей, які не здатні дістати сексуальне задоволення, якщо це не пов'язано з якимись блюзнірськими діями. Тому я думаю...

— Себто «підозрюєте».

— Так, я підозрюю, що чорні меси служили просто виправданням для цього.

— *Служать*.

— Служили й служать.

— Служили й служать, — луною озвався детектив. — А яку назву має психічний розлад, коли особа прагне, щоб останнє слово завжди залишалося за нею?

— Каррасманія, — відповів з усмішкою священик.

— Дякую. Це була прогалина в моїх широких пізнаннях про химерні й екзотичні речі. Але тим часом, ви вже мені вибачте, як пояснити всі ці речі, пов'язані зі статуями Ісуса й Марії?

— Що саме?

— Чи це правда?

— Ну, гадаю, це може зацікавити вас як полісмена. — Наукова зацікавленість єзуїта явно зростала, а його рухи пожвавішали. — В архівах паризької поліції й досі зберігається справа двох

ченців із монастиря неподалік... чекайте-но... — Він почував потилицю, намагаючись пригадати місцевість. — Так, здається, того, що в Крепі, — сказав нарешті він. Тоді знизав плечима. — Ну, але яка різниця. Десь там поблизу. Так от, двоє ченців прийшли в один готельчик і почали агресивно вимагати, щоб їм дали ліжко на трьох... для них обох і для статуї Диви Марії в людський зріст, що її вони принесли із собою.

— Яке жажіття, — зронив Кіндермен.

— Без жартів. Але це зайвий раз підтверджує, що те, про що ви читали, засноване на фактах.

— Ну так, усе, що пов'язане із сексом, можливо, але це зовсім інша історія. Хай там як, але що ви думаєте про ритуальні вбивства, отче? Це правда? Скажіть мені! Використання крові новонароджених немовлят? — Детектив покликався на ще одну річ, вичитану в книжці про чаклунство, — опис того, як священник-розстрига під час чорної меси інколи робив надріз на зап'ясті новонародженого немовляти, збираючи в потир кров, яку згодом освячували й споживали, наче Святе Причастя. — Щось схоже на історії про євреїв, — додав детектив. — Як ті викрадали християнських малюків і пили їхню кров. Ви мені вибачте, але ж це *ваши* колеги поширювали ці байки.

— Якщо це правда, вибачте *мені*.

— Ідіть і більше не грішіть. Даю вам відпущення.

У порожніх очах священника промайнув швидкою тінню темний і скорботний спогад болю. Він відвернув голову й задивився перед собою.

— Так, справді.

— Що ви сказали?

— Ну, я справді нічого не знаю про ритуальні вбивства, — сказав Каррас, — не маю уявлення. Знаю тільки, що одна повитуха у Швейцарії колись зізналася, що вбила для чорної меси тридцять чи сорок немовлят. Хоча, можливо, її примусили зізнатися в цьому тортурами, — уточнив він, знизавши плечима. — Хоча треба визнати, що історія, яку вона розповіла, звучала вельми переконливо. Вона описала, як ховала в рукаві довгу тонку голку, а тоді, допомагаючи народитися дитині, витягала голку, застромлювала її в тім'ячко немовляти й ховала голку назад. Жодного сліду, — пояснив Каррас, повертаючись до Кіндермена. — Немовля здавалося мертвонародженим.

Ви чули про упередження, з яким ставилися до повитух європейські католики? Ну, то воно від цього й почалося.

— О Господи!

— Атож, наше століття так і не винайшло ліків від божевілля. Але...

— Зачекайте-но, хвилиночку! — урвав його детектив. — Оці історії... що ви згадали, їх розповідали люди, яких, можливо, піддавали тортурам, правильно? Отже, вони фактично невірні. Люди підписувалися під зізнаннями, а пізніше всілякі махінатори, благочестиві психи й ненависники додавали туди все, що хотіли. Тобто тоді ще ж не існувало жодного *габеас корпус*, правильно? Жодної презумпції невинності.

— Цілковита правда, але було й чимало добровільних зізнань.

— Цікаво, хто б зізнався в такому добровільно?

— Безсумнівно, люди з порушеннями психіки.

— Ага, *ще одне* надійне джерело!

— Ну так, лейтенанте, можливо, ви й тут маєте рацію. Я просто граю роль адвоката диявола.

— І це вам дуже добре вдається.

— Послухайте, нерідко ми забуваємо, що люди, достатньо безумні для зізнання в таких речах, можуть бути також достатньо безумні для вчинення їх. Візьмімо, наприклад, міфи про вовкулак. Вони, звичайно, сміховинні: ніхто не може перетворитися на вовка. Але що, як певна особа така хвора психічно, що не просто *думає*, що стає вовкулакою, але й *діє* таким чином?

— Це все теорія, святий отче, чи факт?

— Факт. Був, скажімо, такий собі Вільям Штумпф. А може, його звали Карл. Я вже не пригадую. Жив у шістнадцятому столітті в Німеччині. Він уявляв себе вовкулакою й замордував десь двадцяттеро чи тридцяттеро дітей.

— Тобто він... — у лапках, отче... — зізнався в цьому?

— Так, і, на мою думку, його зізнання було вагоме. Коли його впіймали, він пожирав мізки двох своїх молодих невісток.

З освітленого квітневим сонцем тренувального бейсбольного поля чітко долинали в прозорому повітрі вигуки гравців і удари битки по м'ячу: «*Ну ж бо, Прайсе, лови, швидше, рухайся!*»

Вони підійшли до стоянки, якийсь короткий час нічого не кажучи, а коли наблизилися до поліційного авта, детектив сумовито глянув на священика.

— Кого ж мені тепер шукати, отче? — спитав він.

— Мабуть, якогось психа-наркомана, — відповів Каррас.

Дивлячись на хідник, детектив обміркував цю пропозицію, а тоді мовчки кивнув.

— Так, отче, слушно. Так. Мабуть. — Він підняв голову й привітно глянув на Карраса. — Чуєте, отче, а вам куди? Хочете, щоб я вас підкинув?

— Ні, лейтенанте, дякую. Мені тут близьенько пішки.

— Та то нічого! Скористайтеся нагодою! — підбадьорив його детектив, запрошуючи Карраса сісти на задне сидіння. — Ви тоді всім своїм друзям розкажете, як вас підвозили в поліційному авті. А я підпишу сертифікат із підтвердженням. Усі вам будуть заздрити. Ходіть, сідайте!

Священик кивнув і з сумовитою напівусмішкою сказав:

— Гарзд, — а тоді вмостився на задньому сидінні, після чого детектив ледве втиснувся в авто з протилежного боку.

— Дуже добре, — задихано зронив детектив. — І, до речі, святий отче, пішки *ніколи* не буває близьенько. *Ніколи!* — Він повернувся до полісмена за кермом і скомандував: — *Avanti!*

— Куди, сер?

— Тридцять шоста й Проспект-стрит, з лівого боку вулиці.

Коли водій кивнув і почав виїжджати заднім ходом зі стоянки, Каррас запитливо глянув на детектива.

— Звідки ви знаєте, де я живу? — запитав він.

— Хіба це не єзуїтський гуртожиток? Чи, може, ви не єзуїт?

Каррас відвернувся, дивлячись у вітрове скло, як поліційне авто поволі прямує до вхідної брами кампусу.

— Так, дійсно, — неголосно мовив він. Лише кілька днів тому він переїхав зі свого помешкання на подвір'ї церкви Святої Трійці до гуртожитку, сподіваючись, що це захотить людей, яких він консультував, і далі звертатися до нього по допомогу.

— Ви любите кіно, отче Каррас?

— Так, люблю.

— А бачили «Ліра» з Полом Скофілдом?

— Ні, не бачив.

— А я вже бачив. Я дістаю контрамарки.

— Щастить вам.

— Дістаю контрамарки на найкращі фільми, але місіс К. занадто втомлюється. Ніколи не складає мені компанію.

— Це погано.

— Так, бо я терпіти не можу ходити сам. Бо знаєте, я люблю потім обговорити фільм, подискутувати, покритикувати.

Каррас мовчки кивнув, а тоді подивився на свої великі й міцні руки, зчеплені на колінах. Запала тиша. А тоді Кіндермен благальним тоном запитав:

— А ви б не бажали піти якимось зі мною в кіно? Безплатно.

— Так, я знаю. Ви дістаєте контрамарки.

— То ви б не бажали?

— Як каже Елвуд П. Дауд у «Гарві»: «Коли?»

— О, я вам подзвоню! — детектив сьїнув усмішкою.

— Гаразд, домовилися. Чекатиму.

Вони виїхали з брами студентського містечка, завернули праворуч, а тоді ліворуч на Проспект-стрит, підїхали до гуртожитку й зупинилися. Каррас прочинив дверцята і, дивлячись на детектива, сказав:

— Дякую, що підкинули, — а тоді виліз з авта, зачинив дверцята, сперся руками об відчинене вікно й зронив: — Мені жаль, що я не дуже вам допоміг.

— Та ні, допомогли, — заперечив детектив. — Дякую вам. Ну, а я зателефоную щодо фільму, обов'язково.

— З нетерпінням чекатиму, — сказав Каррас. — Бережіть себе.

— Ага. Ви теж.

Каррас випростався, повернувся й рушив був геть, коли почув за спиною:

— Отче, *зачекайте!*

Каррас озирнувся й побачив, що Кіндермен вийшов із машини й підкликав його кивком голови. Каррас рушив назад і зустрів Кіндермена на хіднику.

— Чуєте, отче, я зовсім забув, — сказав йому детектив. — Цілком вилетіло з голови. Знаєте, про ту картку з написами на ній латиною? Яку знайшли в церкві?

— Так, вівтарну картку.

— Вам краще знати. Вона збереглася?

— Так, вона в моїй кімнаті. Я перевіряв, що там написано, але вже закінчив. Вона вам потрібна?

— Можливо, щось підкаже. Так. Я можу її взяти?

— Звісно. Зачекайте, я зараз вам принесу.

— Був би вдячний.

Поки Кіндермен очікував, притулившись до поліційного авта, езуїт швиденько пішов до своєї кімнатки на першому поверсі, знайшов картку, поклав її в жовтий конверт, знову виїшов на вулицю й вручив конверта Кіндерменові.

— Ось маєте.

— Дякую вам, отче, — сказав Кіндермен, піднявши конверта вгору й пильно розглядаючи. — Гадаю, там могли залишитися відбитки пальців. — Тоді він збентежено зиркнув на Карраса й вигукнув: — Ой! Та ж ви давали картку, як Кірк Дуглас у «Детективній історії»? Без рукавичок? Голими руками.

— Визнаю провину.

— І без жодного пояснення, — буркнув Кіндермен. Він похитав головою і, похмуро дивлячись на Карраса, додав: — Ви явно не отець Браун. Нічого, можливо, ми все одно щось тут розшукаємо. — Він підняв угору конверта. — Ви, до речі, кажете, що досліджували це?

Каррас кивнув.

— Так, досліджував.

— І ваші висновки? Чекаю, затамувавши дух.

— Важко сказати, — відповів Каррас, — хіба що мотивом була, мабуть, ненависть до католицизму. Хтозна? З певністю можна сказати лише те, що чоловік, який це писав, має серйозні порушення психіки.

— А звідки ви знаєте, що це був чоловік?

Каррас знизав плечима й відвернувся, проводжаючи поглядом вагоза з пивом «Гюнтер», що прогуркотів бруківкою вулиці. — Ну, взагалі я цього не знаю, — визнав він.

— А чи не міг би це бути якийсь розбишака-підліток?

— Ні, не міг би. — Каррас знову подивився на Кіндермена. — Бо це латина, — пояснив він.

— Латина? О, себто написи на вівтарній картці.

— Так. Бездоганна латина, лейтенанте, навіть більше, відчувається вишуканий і дуже індивідуальний стиль.

— Аж так?

— Аж так. Таке враження, що той, хто це писав, *думає* латиною.

— А священики на це здатні?

— Ой, та годі вам! — глузливо вишкірився Каррас.

— Прощу відповісти на запитання, отче Параноя.

Каррас знову глянув на Кіндермена й після короткої паузи визнав:

— Гаразд, хай буде так. У процесі нашого навчання настає момент, коли ми справді починаємо думати латиною... це сто-сується принаймні єзуїтів і ще, можливо, представників кількох інших орденів. У Вудстоцькій семінарії в Меріленді нам *вклали* латиною курс філософії.

— Для чого?

— Для точності думки. Англійською неможливо виразити деякі найтонші нюанси й відмінності.

— Зрозуміло.

Священик раптом посерйознішав і, пильно дивлячись на детектива, мало не впритул наблизив до нього обличчя.

— Чуєте, лейтенанте, чи могу я вам сказати, хто *справді* це міг би зробити, на мою думку?

Детектив заінтриговано звів брови.

— Так, кажіть!

— Домініканці. Займіться ними серйозно.

Каррас усміхнувся, а коли вже повернувся й рушив геть, детектив гукнув йому вслід:

— Я збрехав! Ви подібні до Села Мінео!

Каррас озирнувся, усміхаючись, привітно помахав рукою, а тоді відчинив двері до гуртожитку й зайшов туди, тоді як детектив стояв незрушно на хіднику, замислено дивлячись услід і бурмочучи:

— Він мов той камертон під водою. — Ще якийсь час він розглядав вхідні двері гуртожитку. А тоді раптово повернувся, відчинив передні праві дверцята поліційної машини, уместився на пасажирському сидінні й звелів водієві: — Назад в управління. Швидко. Порушуй правила.

Нове помешкання Карраса в єзуїтському гуртожитку не мало зайвих меблів: лише вбудовані в одну стіну книжкові полички, односпальне ліжко, два зручні крісла та ще письмовий стіл і дерев'яний стілець із прямою спинкою. На столі стояло фото його матері в молодості, а на стіні над ліжком мовчазним докором висіло бронзове розп'яття. Каррасові було цілком достатньо цієї маленької кімнатки. Він мало дбав про матеріальні речі; головне, щоб ті, які йому належали, трималися в чистоті.

Він швиденько взяв душ, перевдягнувся в білу футболку й чиноси кольору хакі, а тоді рушив на вечерю до священничої трапезної, де побачив рожевощого Даера. Той самотньо сидів у кутку за столиком у побляклому светрі з песиком Снупі на грудях. Каррас попрямував до нього.

— Вітаю, Демієне.

— Привіт, Джо.

Зупинившись перед своїм стільцем, Каррас перехрестився й заплющив очі, швиденько й нечутно пробурмотівши молитву, а тоді сів за стіл і розклав на колінах серветку.

— Як життя, неробо? — поцікавився Даер.

— Ти це про що? Я працюю.

— Одна лекція на тиждень?

— Головне — якість. Що на вечерю?

— Тобі відняло нюх?

Каррас скривив міну.

— От лихо, нині собачий день?

Сардельки й квашена капуста.

— Головне — кількість, — вишкірився Даер, а коли Каррас простягнув руку по глечик із молоком, молодий священник спокійно попередив, намащуючи маслом кусень пшеничного хліба: — Я б цього не робив. Бачиш бульбашки? Селітра.

— Якраз для мене. — Нахилиючи склянку, щоб наповнити її, Каррас почув, як хтось підсовує стільця до їхнього столу.

— Ну, я нарешті прочитав цю книжку, — весело повідомив новоприбулець.

Каррас звів очі й одразу відчув бентегу, відчув свинцевий тягар на плечах, упізнавши молодого священника, що приходив до нього нещодавно по пораду, який не годен був ні з ким по-товаришувати.

— О, і якої ви думки про неї? — запитав Каррас, удаючи зацікавленість. Відставив глечика з молоком, немов пожертву за порушену дев'ятницю.

Молодий священник почав говорити, а за якихось півгодини Даер уже бігав від одного столу до іншого, а вся трапезна заливалася реготом. Каррас зиркнув на годинника.

— Не хочете вбрати куртку й прогулятися вулицею? — запитав він молодого священника. — Я завжди намагаюся не пропустити захід сонця.

Невдовзі вони вже спиралися на поруччя сходів, що стрімко спускалися вниз до М-стрит. Кінець дня. Лискучі промені призахідного сонця запалювали хмари тріумфальним вогнем, а тоді розпадалися на безліч золотистих і червоних цяточок, що вкривали потемнілі води річки. Колись це видовище допомагало Каррасові пізнати Бога. Давно вже. Немов покинутий коханець, він і далі приходив на побачення.

Упиваючись красою, молоденький священик вимовив:

— Яке це чудо. Справді.

— Так, чудо.

Годинник на університетській вежі пробамкав годину — сьому вечора.

О 7:23 лейтенант Кіндермен обмірковував результати спектрографічного аналізу, згідно з яким фарба з виготовленої Реганою фігурки була тотожна взірцям фарби, зішкрябаної з оскверненої статуї Діви Марії, а о 8:47 у нетрях північно-східної частини міста з багатоквартирного будинку, де аж кишіло від шурів, вийшов Карл Енгстром. Він пройшов три квартали на південь, до автобусної зупинки, де якусь хвилину чекав із непроникним обличчям, а тоді обхопив руками ліхтарного стовпа й розридався, припавши до нього.

Лейтенант Кіндермен у цей час дивився кіно.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

У середу, 11 травня, вони повернулися додому. Коли Регана лягла в ліжку, на віконниці почепили замок, а з її спальні та ванної повиносили всі дзеркала.

«...все менше світлих моментів, і я боюся, що тепер під час нападів у неї настає повна знепам'яття. Це щось нове й, очевидно, усуває можливість звичної істерії. Тим часом симптоми того, що ми називаємо парасихічними явищами, мали...»

Доктор Клайн навчав Кріс і Шерон, як правильно провадити штучне годування Регани під час періодів коми. Він вставив їй до носа спеціальну сустагенну трубку. — Насамперед...

Кріс примусила себе дивитися так, щоб не бачити обличчя доньки, чіплятися за ті слова, що їх говорив лікар, і відкидати ті, які вона почула в клініці.

— *Отже, місіс Макніл, ви нічого не вписали в графі «релігія». Це правильно? Жодної релігійної освіти?*

— *Ну хіба що розуміння слова «Бог». У загальному сенсі. А що?*

— *Ну, по-перше, зміст більшості її марень... якщо це не цілковита нісенітниця, яку вона верзе... пов'язаний із релігією. Звідки, на вашу думку, вона могла цього набратися?*

— *Наведіть мені бодай якийсь приклад.*

— *Гаразд, ну, скажімо, «Ісус і Марія, позиція шістдесят дев'ять».*

Клайн увів трубку до шлунка Регани.

— *Насамперед треба перевірити, чи рідина не потрапила в легені, — проінструктував він, стискаючи трубку, щоб перекрити потік сустагену. — Якщо ж...*

— *...синдром розладу, який тепер загалом не трапляється, хіба що в примітивних культурах. Ми називаємо його сомнамбулічною одержимістю. Чесно кажучи, ми мало що знаємо про цей розлад, крім того, що він починається через якийсь конфлікт або почуття провини, унаслідок чого у хворого створюється ілюзія, ніби його тілом оволодів сторонній розум або, якщо хочете, дух. У давнину, коли ще доволі міцною була віра в диявола, цією сторонньою сутністю був найчастіше демон. Проте вже у відносно недавніх випадках нею здебільшого ставав дух якогось небіжчика, нерідко того, кого міг знати або бачити хворий, маючи здатність підсвідомо імітувати голос і манери померлого, навіть інколи риси його обличчя.*

Коли похмурий доктор Клайн пішов, Кріс подзвонила своєму агентові в Беверлі-Гіллз і повідомила його напівмертвим голосом, що вона вже точно не зможе бути режисеркою «Надії». Потім зателефонувала до місіс Перрін. Ніхто не відповів. Кріс повісила слухавку, відчуваючи, як наростає в душі розпач. Хто зможе їй допомогти, у відчаї думала вона. Чи є хтось такий? Або щось таке? Що?

— *...Простіше діяти в ситуаціях із духами небіжчиків, адже в більшості таких випадків нема проявів агресії, гіперактивності або моторного збудження. Однак інша головна форма сомнамбулічної одержимості характеризується тим, що нова особистість завжди ставить до першої лиховісно й вороже. Фактично її головна мета — прагнення завдати страждань, а інколи навіть убити...*

До будинку на Проспект-стрит доставили гамівні паси, і Кріс, бліда й виснажена, стояла, спостерігаючи, як Карл прилаштував

їх до ліжка й рук Регани. Коли Кріс поправляла подушку, підставляючи її зручніше Регані під голову, швейцарець випростався й жалісливо подивився на змучене обличчя дівчинки.

— Вона буде видужати? — запитав він.

Кріс промовчала. Поки Карл говорив, вона витягла з-під Реганиної подушки якийсь предмет і тепер спантеличено його розглядала. Тоді зиркнула на Карла й суворо запитала:

— Карле, хто поклав сюди розп'яття?

— *Синдром — це тільки прояв якогось конфлікту, почуття провини за щось, тому ми намагаємося з'ясувати, що стало його першопрчиною. Ну, і найкраща процедура в таких випадках — гіпнотерапія, але нам не вдалося її застосувати. Тоді ми спробували наркосинтез, але й тут зайшли в безвихідь.*

— *Що ж робити далі?*

— *Чекати. Здебільшого чекати. Ми будемо боротися й сподіватися на краще. А поки що її треба покласти в лікарню.*

Кріс знайшла на кухні Шерон, яка ставила на стіл друкарську машинку. Вона щойно принесла її з дитячої кімнати в підвалі. Віллі біля зливноїниці різала моркву для рагу.

Кріс, ледве стримуючи роздратування, запитала:

— Це ти поклала розп'яття під подушку, Шер?

Шерон розгубилася:

— Що ти маєш на увазі?

— Не ти?

— Кріс, я навіть не знаю, про що ти говориш! Слухай, я ж тобі вже казала, Кріс, казала в літаку, що я не мала з Рег жодної розмови на релігійні теми, хіба що «Бог створив світ» і ще, можливо, пару...

— Добре, Шерон, добре. Я тобі вірю, але ж...

— Я нічого не клала! — буркнула, уникаючи звинувачень, Віллі.

— Чорт забирай, але *хтось* його мусив там покласти! — вибухнула раптово Кріс. Тоді вона налетіла на Карла, який саме зайшов до кухні й відчиняв дверцята холодильника. — *Карле!* — гостро гукнула вона йому.

— Так, мадам, — спокійно озвався Карл, не повертаючи голови. Він складав у рушничок кубики льоду.

— Я ще раз тебе питаю, — процідила крізь зуби Кріс, мало не зриваючись на крик: — Це ти поклав те кляте розп'яття під подушку Регані?

— Ні, мадам. Не я. Я цього не робити, — відповів Карл, кидаючи на рушничок черговий кубик льоду.

— Цей довбаний хрест не міг прийти туди сам, чорт забирай! — заверещала Кріс, різко повертаючись до Віллі та Шерон. — *То хто з вас тут бреше? Признавайтесь!*

Карл зупинив свою роботу й повернувся, дивлячись на Кріс. Її несподівана лють приголомшила всіх у кімнаті, аж тут вона раптово впала в крісло й заридала, обхопивши голову тремтливими руками.

— Ой, пробачте, я сама не тямлю, що роблю! — вимовила вона, ридаючи, надламаним голосом. — О Господи, я вже нічого не тямлю!

Віллі й Карл мовчки на це дивилися, а Шерон підійшла ззаду до Кріс і почала заспокійливо масажувати їй шию та плечі.

— Усе гаразд. Усе гаразд.

Кріс витерла рукавом обличчя.

— Ага, я думаю, що хоч хто б це зробив... — Вона намацала в кишені носову хустинку, висякалася, а тоді продовжила: — Хоч хто б це зробив, він тільки хотів допомогти.

— *Слухайте, я це раз вам повторюю й прошу мені повірити, що я не збираюся запроторити свою дитину в божевільню!*

— *Мадам, це зовсім не...*

— *Мені начхати, як ви це називаєте! І не надійтеся! Вона буде тільки зі мною!*

— *Мені так жаль. Усім нам жаль.*

— Ага, якраз. *Господи Ісусе, вісімдесят вісім лікарів, і все, що мені можуть сказати, — це повна фігня і!..*

Кріс зірвала целофан із синьої пачки імпортованих французьких сигарет «Голуаз блонд», зробила кілька глибоких затяжок, а тоді швидко загасила сигарету в попільничці й пішла нагору подивитися на Регану. Кола вона відчинила двері, розрізнила в напівтемряві спальні чоловічу постать біля Реганиного ліжка, що сиділа на дерев'яному стільці з прямою спинкою, приклавши руку до чола Регани. Кріс підступила ближче. То був Карл. Коли Кріс підійшла до ліжка, він не подивився на неї й нічого не сказав, далі пильно придивляючись до обличчя дівчинки. Щось було в його руці, що лежала на Реганиному чолі. Що саме? Тут вона зрозуміла, що це був імпровізований пакет із льодом.

Здивована й зворушена, Кріс нагородила флегматичного швейцарця сповненим приязні поглядом, чого давно вже не робила, а коли він жодним порухом не відреагував на її присутність, тихенько вийшла з кімнати. Спустилася до кухні, сіла за столик для сніданків, випила кави і якийсь час замислено сиділа, дивлячись у простір, а тоді раптово підвелася й швидко рушила до обшитого панелями з червоного дерева кабінету.

— *Одержимість лише певною мірою пов'язана з істерією, бо майже завжди причина синдрому — самонавіювання. Ваша донька могла довідатися про явище одержимості, повірити в нього й навіть знати, можливо, деякі симптоми, унаслідок чого її підсвідомість відтворює цей синдром. Розумієте? Так ось, якщо це твердо встановимо, але ви й далі будете проти госпіталізації, то можете спробувати ще одну річ, яку я вам запропоную. Шанс на успішне цілення мізерний, як на мене, але все ж таки це шанс.*

— *Ой, та кажіть уже, Бога ради! Що це таке?*

— *Ви чули коли-небудь про екзорцизм, місіс Макніл?*

Кріс була мало ознайомлена з книжками у своєму кабінеті, що дістались їй разом із меблями в будинку, тому зараз уважно переглядала палітурки з назвами.

— *Це стилізований, доволі вже забутий ритуал, за допомогою якого рабини й священники намагалися вигнати злого духа. Тепер до нього вдаються лише католики, але й вони приховують це, ніби соромлячись. Та на особу, яка вважає себе одержимою, цей ритуал, я б сказав, таки справляє враження. Він часто спрацьовував, хоча, звісно, не з тієї причини, з якої гадали. Це була просто сила навіювання. Віра жертви у свою одержимість нерідко поступала перед її вірою в могутність екзорцизму. Це... я бачу, ви спохмурили. Ну, звісно, я розумію, що це звучить невірогідно. Тому дозвольте мені розповісти подібну історію, про яку відомо, що це реальний факт. Ідеться про австралійських аборигенів. Вони вірять, що неминуче помруть, якщо чаклун спрямує на них подумки «смертельне проміння». І вони таки вмирають, це факт! Просто лягають собі й повільно вмирають! Єдине, що їх найчастіше рятує, це подібна форма гіпнозу, протидійне «проміння» іншого чаклуна.*

— *То ви радите мені відвести доньку до знахаря?*

— *Ну, так... як крайній, відчайдушний захід. Саме це я вам і раджу. Приведіть її до католицького священника. Я розумію, що ця порада щонайменше дивна, можливо, навіть трохи небезпечна,*

поки ми не впевнимся остаточно, що вашій дочці було щось відомо про одержимість, і особливо про екзорцизм, перед тим як у неї виникли перші симптоми. Ви не думаєте, що вона могла десь про це прочитати?

— Ні.

— Побачити в кіно? У телевізори? Почути з радіо?

— Ні.

— Може, вона читала Євангелія? Новий Заповіт?

— Ні, не читала. Чому ви це запитали?

— Там згадані випадки одержимості й екзорцизму, коли Христос виганяв бісів. Описані симптоми, фактично ідентичні явищам одержимості в наш час, тому...

— Слухайте, годі вже про це. Гаразд? Просто забудьте! Мені тільки не вистачає, щоб її батько почув, як я...

Кріс водила пальцями по палітурках, шукаючи й нічого не знаходячи, аж поки... «Стривай-но!» Її очі ковзнули назад до примірника на нижній полиці. Там стояла книжка з чаклунства, яку їй прислала Мері Джо Перрін. Кріс дістала її з полиці й хутко перебігла пальцем по змісту, аж поки раптово завмерла з думкою: «Ось! Ось воно!» Вона відчула, як її охопило збудження. Невже ті лікарі з клініки Беррінджера мали врешті-решт рацію? Невже це так і є? Може, і справді Регана шляхом самонавіювання викликала в себе симптоми розладу, вичитавши про це на сторінках цієї книжки?

Розділ мав назву «Стан одержимості».

Кріс попрямувала до кухні, де Шерон перечитувала з блокнота стенограму, друкуючи одночасно листа. Кріс простягнула їй книжку.

— Шер, ти це колись читала?

Шерон, і далі друкуючи, перепитала:

— Читала що?

— Цю книжку про чаклунство.

Шерон перестала друкувати, подивилася на Кріс і на книжку, сказала:

— Ні, — і продовжила свою роботу.

— І ніколи її не бачила? Не ставила на книжкову полицку в кабінеті?

— Ні.

— А де Віллі?

— На ринку.

Кріс кивнула, якийсь час постояла в роздумах, а тоді піднялася до Реганиної спальні, де й далі сидів, мов на чатах, біля ліжка доньки Карл.

— Карле!

— Так, мадам.

Кріс показала книжку.

— Чи ти випадково не знаходив це десь і не поставив потім разом з іншими книжками в кабінеті?

Карл повернувся з кам'яним виразом обличчя до Кріс, перевів погляд на книжку, а тоді знову на господиню.

— Ні, мадам, — заперечив він, — не я. — А тоді знову повернувся обличчям до Регани.

Гаразд тоді, можливо, то Вілі.

Кріс повернулася на кухню, сіла за стіл і, розгорнувши книжку на розділі про одержимість, почала шукати якусь доречну інформацію про те, що, на думку лікарів із клініки Беррінджера, могло сприяти виникненню в Регани відповідних симптомів.

І вона це знайшла.

Безпосереднім наслідком поширеної віри в демонів було явище, відоме під назвою одержимості. Це стан, за якого багато індивідуумів вірило, ніби їхніми фізичними та розумовими функціями заволодіває й бере їх під контроль або демон (що було найхарактерніше для обговорюваного періоду), або дух якогось мерця. Немає такого історичного періоду й такої частини земної кулі, де б не виникало подібне явище, описи якого майже не відрізняються в деталях, проте воно ще й досі не дістало адекватного пояснення. Попри досягнення психіатрії, дуже мало нового з'явилося від часу першої публікації фундаментального дослідження Трауготта Естеррайха в 1921 році.

Кріс нахмурилася. Досі не дістало пояснення? Після розмови з лікарями в клініці Беррінджера в неї склалося інше враження.

Відомо лише, що в різні часи з різними людьми відбувалися такі великі метаморфози, що всім, хто їх оточував, здавалося, ніби вони мають справу з цілком іншою

особою. Інколи мінялися не тільки голос, манери, риси обличчя й характерні рухи, але й сама людина сприймала себе цілковито іншою особою, що має нове ім'я, чи то людське, чи демонічне, і свою власну біографію. На Малайському архіпелазі, де навіть у наш час одержимість — звичне, буденне явище, дух мерця, вселяючись в одержимого, примушує його імітувати свої жести, голос і манери з такою різючою подібністю, що родичі покійного заливаються сльозами. Та якщо не брати до уваги так звану квазіодержимість, тобто випадки, які можна врешті-решт пояснити симуляцією, параноєю чи істерією, проблема завжди полягала в інтерпретації цього феномена. Найдавніші інтерпретації були пов'язані зі спиритизмом, і це враження тільки підсилювалося тим фактом, що нова особистість, яка вселялася в жертву, могла виявляти цілком недоступні цій жертві здатності. За демонічної форми одержимості «демон», скажімо, може говорити мовами, незнайомими першій особистості.

Ось воно! Оті нісенітниці, що плете Регана! Спроба розмовляти іншою мовою?

Кріс швидко читала далі.

...або викликати різні парапсихічні явища, наприклад телекінез: рух об'єктів без застосування матеріальної сили.

Стукіт у стелю? Двигіння ліжка?

...У випадках одержимості мерцями трапляються явища, подібні до того, що описав Естеррайх, коли один чернець у стані одержимості раптово став чудовим танцюристом, хоча досі в нього жодного разу не було навіть нагоди танцювати. Ці прояви іноді бувають такі різючі, що визначний психіатр Юнг після дослідження подібного випадку спромігся лише частково пояснити те, що, на його думку, «аж ніяк не могло бути симуляцією»...

Кріс нахмурилася. Усе це вселяло тривогу.

...а Вільям Джеймз, найвидатніший психолог, якого будь-коли народила Америка, дійшов висновку про «ймовірність спіритуалістичного тлумачення явища» після старанного дослідження так званого «вотсецького чуда» — дівчини-підлітка з містечка Вотсека в штаті Іллінойсі, яку стало неможливо відрізнити від Мері Рофф — дівчинки, що за 12 років до того померла в державному притулку для божевільних...

Захопившись, Кріс не чула дзвінка, не чула, як Шерон перестала друкувати й пішла відчинити двері.

Здебільшого вважається, що демонічна форма одержимості зародилася в ранньому християнстві, але фактично одержимість, як і екзорцизм, має давнішу історію. Давні єгиптяни, а також представники найдавніших цивілізацій із берегів Тигру і Євфрату вірили в те, що фізичний та духовний розлад виникає внаслідок вселення в людину демонів. Ось, наприклад, уривок з опису ритуалу екзорцизму, спрямованого проти хвороб дітей у Давньому Єгипті: «Забирайся геть, ти, що приходиш у темряві, чий ніс звернений назад, чиє обличчя перевернуте догори дригом. Ти прийшов поцілувати це дитя? Я не дозволю тобі...»

— Кріс!

— Шер, я зайнята.

— З тобою хоче побачитися детектив.

— О Боже, Шерон, скажи йому... — Кріс раптом затнулася, а тоді підняла голову й додала: — А втім, ні, стривай, Шерон. Скажи, нехай увійде. Запроси його.

Шерон пішла, а Кріс дивилася невидючими очима на сторінки книжки, охоплена ще не до кінця сформованим передчуттям жаху, що насувається. Чутно, як зачинилися двері. Кроки, що наближаються. Відчуття очікування. «Очікування? Але чого?» Мов яскравий сон, що вислизає з пам'яті, вона відчувала щось ніби знайоме й водночас невловне.

Він зайшов разом із Шерон, зібгавши в руці криси капелюха й важко дихаючи, і шанобливо вклонився.

— Мені справді страшенно прикро, — сказав, наближаючись, Кіндермен. — Ви зайняті. Я бачу. Я вам набридаю.

— Що чути у світі? — запитала в нього Кріс.

— Нічого доброго. А як ваша донька?

— Без змін.

— Мені так жаль. — Хрипло дихаючи, Кіндермен зупинився біля столу, а його по-собачому печальні очі були вологі та стурбовані. — Знаєте, я б не хотів вас тривожити, тобто через вашу доньку, така прикрість. Мені це добре відомо, адже коли моя маленька Джулія злягла з... Чекайте-но, що це? Що це було? Вилетіло з голови. Це...

— Присядьте, будь ласка, — урвала його Кріс.

— О так, дуже вам дякую, — радісно прохрипів детектив, уможуваючи свою тушу на крісло навпроти Шерон, що й далі друкувала, не звертаючи ні на що уваги.

— Вибачте. То що ви казали? — спитала Кріс.

— Ну, моя дочка, вона... ой, та то таке. Нічого важливого. Бо якщо мене не зупинити, я почну розповідати вам цілу історію свого життя, ви можете зняти про це кінофільм. Ні, справді! Просто неймовірно! Якби ви дізналися хоча б *половину* тих божевільних речей, що сталися з моєю родиною, ви б тоді... Але ні. Ні, це все дурниці. Ну добре, лише *одну!* Я розповім лише *одну!* Про те, як моя мати щоп'ятниці готувала нам начинену рибу, гаразд? Але перед цим упродовж тижня... *цілісінького тижня*... ніхто не може брати ванну, бо мати запускає туди карпа, і той там плаває туди-сюди, туди-сюди, бо мати каже, що це допомагає видалити з його організму отруту. Ну справді, хто б міг подумати! Хто б міг знати, що карпи весь цей час виношують жакливі, лиховісні та мстиві думки! Але годі вже. Справді. Хоч треба вряди-годи жартувати, щоб не розплакатися.

Кріс пильно приглядалася до нього. І чекала.

— Ага, ви щось читаєте! — детектив придивився до книжки з чаклунства. — Це для фільму?

— Ні, просто гаю час.

— Щось добре?

— Я шойно почала.

— Чаклунство, — пробурмотів Кіндермен, нахиливши голову вбік, щоб прочитати назву книжки на першій сторінці.

— Ну, то як там справи? — спитала Кріс.

— Так, вибачте. Ви зайняті. Я швидко. Як я вже казав, я б вас не турбував, якби не...

— Якби не що?

Раптово спохмурнівши, детектив склав руки на гладенькій поверхні соснового стола.

— Ну, виглядає, що Берк...

— Чорт забирай! — роздратовано вигукнула Шерон, а тоді висмикнула з друкарської машинки листа, зібгала його й кинула, не дивлячись, у бік кошика для паперів біля ніг Кіндермена. Він і Кріс подивилися на неї, а коли секретарка зауважила їх, вона зронила:

— Ой, прошу вибачити! Я навіть не знала, що ви тут!

— Ви міс Фенстер? — запитав Кіндермен.

— Спенсер, — виправила його Шерон, а тоді відсунула назад крісло й підвелася, щоб підібрати з підлоги зім'ятий аркуш, бурмочучи: — Ніколи не казала, що я Джуліус Ервінг¹.

— Нічого, не турбуйтеся, — сказав їй детектив, нахилиючись і піднімаючи з підлоги біля ніг зім'ятого листа.

— О, дякую. — Шерон повернулася й рушила назад до крісла.

— Перепрошую... то ви секретарка? — запитав у неї Кіндермен.

— Шерон, це... — Кріс повернулася до Кіндермена. — Вибачте, — сказала вона. — Нагадайте, як вас звати?

— Кіндермен. Вільям Ф. Кіндермен.

— А це Шерон. Шерон Спенсер.

Поштиво вклонившись, детектив сказав Шерон:

— Дуже приємно. — Шерон зацікавлено його розглядала, нахилившись і поклавши підборіддя на складені на друкарській машинці руки. — І ви, можливо, теж мені допоможете, — додав детектив.

Не забираючи рук із машинки, Шерон випросталась і перепитала:

— Я?

— Так, можливо. Того вечора, коли загинув містер Деннінгз, ви пішли до аптеки й залишили його в домі самого, правильно?

— Ну, не зовсім. Тут іще була Регана.

— Це моя дочка, — уточнила Кріс.

¹ Джуліус Ервінг (Доктор Джей) — один із найвидатніших гравців в історії баскетболу.

— Як правильно писати?

— Р-е-г-а-н-а, — вимовила йому по літерах Кріс.

— Гарне ім'я, — сказав Кіндермен.

— Дякую.

Детектив знову повернувся до Шерон.

— Деннінгз того вечора прийшов, щоб побачитися з місіс Макніл?

— Так, правильно.

— Він мав її зачекати?

— Так, я сказала йому, що вона ось-ось повернеться.

— Дуже добре. А коли ви вийшли звідси? Ви пам'ятаєте?

— Чекайте-но. Я дивилася новини, отже... ой, ні, хвилиночку... так, правильно. Пригадую, що я розізлилася, бо аптекар сказав, що хлопець-кур'єр пішов уже додому, і я ще обурилася: «Як це пішов?» — бо було ще тільки пів на сьому. А Берк з'явився за якихось десять-двадцять хвилин після цього.

— Отже, — зробив висновок детектив, — він міг прийти о шостій сорок п'ять, якщо взяти середню цифру. Правильно?

— Ну й що з цього? — буркнула Кріс.

Невиразне роздратування, що його вона відчувала досі, стало дедалі сильнішим.

— Ну, виникає запитання, місіс Макніл. Приходить сюди приблизно десь за чверть сьома, а вже через двадцять хвилин іти геть...

Кріс знизала плечима.

— Ой, ну але ж це був Берк, — сказала вона. — Якраз у його стилі.

— А чи також у його стилі, — поцікавився Кіндермен, — було вчашати в бари на М-стріт?

— Ні. Зовсім ні. Принаймні я такого не чула.

— Ні, я теж так подумав. Я це перевірів. А отже, у нього не було жодної підстави для того, щоб опинитися на тих сходах угорі біля вашого будинку, після того як він того вечора звідси пішов. І ще хіба в нього не було звички їздити на таксі? Чи він би не замовив звідси тачку, перед тим як виходити?

— Так, замовив би. Принаймні він завжди так робив.

— Тоді виникає запитання... Хіба ні?.. Чому і як він там опинився того вечора? І чому в жодному таксопарку того вечора не зареєстровано викликів із вашого дому, за винятком одного, коли таксі забирало звідси міс Спенсер рівно о шостій сорок сім?

Кріс ледь чутно вимовила:

— Я не знаю.

— Я в цьому й не сумнівався, — сказав їй детектив. — А справа тим часом стає дедалі серйознішою.

Кріс відчула, що їй важко дихати.

— У якому сенсі?

— Висновок патологоанатома, — вів далі Кіндермен, — аж ніяк не означає, що Деннінгз не міг померти внаслідок нещасливого випадку. Одначе...

— Ви хочете сказати, що його вбили?

— Ну, виглядає, що положення... — Кіндермен завагався. — Ви мені вибачте, — застеріг він, — але це буде не надто приємно.

— Кажіть.

— Положення, у якому була голова Деннінгза, і характерні розриви м'язів шиї...

— О Боже! — скривилася Кріс, заплющивши очі.

— Так, я попереджав, що це неприємні речі. Мені дуже шкода. Справді. Але зрозумійте, що такі наслідки... я гадаю, що не вдаватимуся, мабуть, у деталі... Цього б ніколи не могло статися, якби містер Деннінгз не впав із якоїсь відстані перед тим, як торкнутися сходів, скажімо, з двадцяти-тридцяти футів, і аж тоді покотився сходами вниз. Тому, якщо чесно, існує велика ймовірність того, що... — Тут Кіндермен повернувся до Шерон. Вона приголомшено слухала, широко розплющивши очі й склавши руки на грудях. — Ну, але дозвольте спочатку дещо у вас запитати, міс Спенсер. Коли ви пішли, він, містер Деннінгз, був де? З дитиною?

— Ні, він збирався щось випити тут, у кабінеті.

— А ваша дочка могла б пригадати, — звернувся він до Кріс, — чи заходив того вечора містер Деннінгз до її кімнати?

— Чому ви це питаєте?

— Чи ваша дочка могла б це пригадати?

— Яким чином? Я ж вам казала, що вона була під потужною дією заспокійливого і...

— Так, так, ви це мені казали, правильно, я пам'ятаю, але, можливо, вона прокидалася?

— Ні, не прокидалася, — заперечила Кріс.

— А коли ми розмовляли минулого разу, вона також була під дією цього препарату?

— Так, також.

— Бо мені здалося, що я побачив її того дня біля вікна.

— Ні, ви помилилися.

— Можливо. Мабуть. Я не певний.

— Слухайте, але чому ви це все запитуєте?

— Просто існує велика ймовірність, як я вже казав, що покійник був такий п'яний, що міг спіткнутися й випасти з вікна спальні вашої дочки. Хіба ні?

— Ніколи в житті. По-перше, це вікно постійно зачинене, а по-друге, Берк був *завжди* п'яний, але по ньому цього й видно не було. Берк навіть *фільмуванням* керував напідпитку. Як він міг спіткнутися й випасти з вікна?

— Можливо, ви сподівалися того вечора якихось гостей?

— Якихось гостей? Ні, зовсім ні.

— А чи є у вас друзі, які могли б прийти без попередження?

— Ніхто, крім Берка.

Детектив опустил голову й похитав нею.

— Так дивно, — утомлено зітхнув він. — Незрозуміло. — Тоді подивився на Кріс. — Покійний приходив у гості, перебуває тут тільки двадцять хвилин, так вас і не дочекавшись, а тоді залишає в будинку саму дуже хвору дівчинку? І як ви кажете, малоімовірно, щоб він випав із вікна. При цьому є лише один шанс із сотні або й тисячі так ушкодити шию під час падіння. — Він кивнув на книжку з чаклунства. — Ви читали в цій книжці про ритуальні вбивства?

Похоловши від дедалі сильнішої підозри, Кріс тихенько зронила:

— Ні.

— Може, у цій книжці й немає, — провадив Кіндермен. — Проте... ви вже мені пробачте, але я згадав це лише для того, щоб ви трохи замислилися. У бідолахи Деннінгза в'язи були скручені достоту так, як це роблять під час ритуального вбивства так звані демони, місіс Макніл.

Кріс стала цілком блідою.

— Якийсь божевільний убив містера Деннінгза і... — Кіндермен замовк. — Що сталося? — запитав він, зауваживши її раптову блідість і напружений погляд.

— Ні, нічого не сталося. Продовжуйте.

— Вельми вдячний. Я взагалі не хотів цього казати, щоб не завдавати вам болю. До того ж суто технічно ще й далі не можна

не допускати можливості нещасного випадку. Але я так не думаю. Мої відчуття? Моє припущення? По-перше, я думаю, що його вбив якийсь кременний чоловік. А по-друге, травми його черепа та інші згадані мною речі дають привід із великою певністю припускати... припускати, а не стверджувати... що вашого режисера спочатку вбили й тільки *після цього* виштовхнули з вікна вашої дочки. Але ж тут нікого не було, *крім* вашої дочки. Тож як це могло статися? А це могло статися лише в одному випадку: якщо хтось сюди прийшов після того, як дім залишила міс Спенсер, але перед тим, як повернулися ви. Хіба не так? Тому я ще раз прошу вас сказати мені: хто міг сюди прийти?

Кріс похилила голову.

— Господи, дайте подумати!

— Ох, мені так жаль. Це неприємні речі. Можливо, я й помиляюся. Але подумайте, гаразд? Хто міг би сюди прийти, скажіть, будь ласка?

Похмура Кріс іще якийсь час міркувала, а тоді підняла голову.

— Ні, вибачте мені. Мені просто ніхто не спадає на думку.

Кіндермен перевів погляд на Шерон.

— Може, тоді ви, міс Спенсер? До вас хтось сюди приходив?

— О ні, ніхто.

— А чи той вершник знає, де ти працюєш? — запитала в неї Кріс.

Кіндермен звів брови.

— Вершник?

— Приятель Шерон, — пояснила Кріс.

Шерон похитала головою.

— Він ніколи сюди не приходив, — сказала вона. — Крім того, він був у Бостоні на якійсь конференції того вечора.

— Він комівояжер? — запитав Кіндермен.

— Юрист.

— Ага. — Детектив знову глянув на Кріс. — Ваша прислуга? У них бувають гості? — поцікавився він.

— Ні, ніколи. Узагалі.

— Ви не очікували того дня якоїсь пошти? Або пакунка?

— Чому?

— Містер Деннінгз був... не хочеться говорити погано про покійника... але ж ви самі згадували, що, напиваючись, він став дещо... ну, скажімо так, дратівливий, здатний спровокувати

сварку й розгнівати або навіть розлютити, наприклад, кур'єра, який доставив пакунок. То чи сподівалися ви якоїсь доставки? Можливо, з хімчистки? Або якихось продуктів? Алкоголю? Пошти?

— Я навіть не знаю. Цим усім займається Карл.

— Ну так, звісно.

— Хочете його запитати? Прошу вас.

Детектив важко зітхнув. Відхилившись від столу, він засунув руки в кишені пальта й похмуро зиркнув на книжку з чаклунства.

— Не варто, не варто, це й так малоймовірно. У вас хвора дочка і... ну, годі вже. — Він махнув рукою, немовби завершуючи розмову. — Це все. На сьогодні досить. — Він підвівся. — Дякую, що приділили мені час, — сказав він Кріс, а тоді додав, повернувшись до Шерон: — Було дуже приємно зустрітися з вами, міс Спенсер.

— Мені теж, — неуважно відповіла Спенсер. Вона дивилася кудись у простір.

— Незрозуміло, — похитав головою Кіндермен. — Як дивно, як це все дивно. — Він немовби щось обмірковував. Тоді подивився на Кріс, яка підводилася з крісла. — Ну, прошу мені вивачити. Я намарне згаяв ваш час, — почав виправдовуватися він.

— Я проведу вас до дверей, — сказала йому Кріс.

Її голос був притишений, а обличчя — смутне.

— Ой, прошу вас, не треба турбуватися!

— Які там турботи.

— Ну, якщо ви наполягаєте.

— До речі, — сказав детектив, коли вони вже виходили з кухні, — я знаю, що це один шанс із мільйона, але ваша донька... ви не могли б запитати в неї, чи не бачила вона випадково того вечора у своїй кімнаті містера Деннінгза?

— Послухайте, якщо на те пішло, у нього взагалі не було причин туди підніматися.

— Так, я це знаю й розумію, що так воно, мабуть, і було, але якби певні британські лікарі не поцікавилися колись: «Що то за пліснява?» — ми б так і не мали досі пеніциліну. Я маю рацію? Прошу вас, запитайте. Ви це зробите?

— Гаразд, коли вона достатньо одужає, я запитаю.

— Це не зашкодить.

Вони підійшли до вхідних дверей.

— А тим часом... — почав говорити детектив. Але тоді завагався і, приклавши два пальці до губ, сказав серйозним голосом: — Чуєте, я б не хотів цього просити. Вибачте мені, будь ласка.

Очікуючи нового шоку, Кріс напружилася й запитала:

— Що?

— Для моєї дочки... ви б не могли дати автографа? — Шоки детектива почервоніли. Після миттєвого здивування Кріс мало не розсміялася з полегшенням. Їй стало смішно за свої страхи, за розпач, за слабкість людської природи.

— Ой, та звісно! Маєте ручку?

— Уже даю! — миттєво відповів Кіндермен, витягаючи з кишені пальта ручку. Тоді він іще понишпорив у кишені куртки й витяг звідти візитівку. Передав це все Кріс. — Вона буде в захваті.

— Як її звати? — запитала Кріс, притиснувши візитівку до дверей і наготувавшись писати. У відповідь почула лише сопіння за спиною. Вона озирнулася й побачила в очах Кіндермена та на його розпашілому обличчі сліди вагань і напруженої внутрішньої боротьби.

— Я збрехав, — сказав він урешті-решт, а в його погляді світилися одночасно розпач і виклик. — Це для мене автограф. Напишіть «Вільямові... Вільямові Ф. Кіндермену»... там на звороті видно, як правильно пишеться.

Кріс подивилася на нього з несподіваною приязню, перевірила написання прізвища й вивела на картці: «Вільям Ф. Кіндермен, я вас люблю! Кріс Макніл», а тоді віддала йому візитівку, яку він запахав у кишеню, не читаючи, що там написано.

— Ви дуже приємна жінка, — сказав він Кріс із дурнуватою усмішкою.

— Дякую. А ви дуже приємний чоловік.

Він іще більше зашарівся.

— Ні, неправда. Я набридливий. — Він відчинив двері. — Не звертайте уваги на все, що я вам нині казав. Забудьте це. Думайте лише про доньку. Про вашу *доньку!*

Кріс кивнула, а коли Кіндермен ступив на широкий і низенький ганок, оточений чорною залізною огорожею, її знову почав охоплювати смуток. Кіндермен озирнувся, зауваживши при денному світлі темні мішки під очима кінозірки.

— То ви запитаете її? — нагадав він, і вона відповіла:

— Так, обіцяю.

— Ну, то до побачення. І бережіть себе.

— Ви теж.

Кріс зачинила двері, притулилася до них спиною й заплющила очі, але майже відразу їх розплющила, почувши дзвінок у двері. Відчинила їх, побачивши там Кіндермена. Він скривив вибачливу міну.

— Я вам так надокучаю. Мені страшенно прикро. Але я забув свою ручку.

Кріс опустила голову й побачила, що ручка ще й досі була в її руці. Вона ледь помітно всміхнулася й віддала її детективові.

— І ще одне, — додав він. — Я знаю, що це безглуздо, але я знаю також, що не зможу сьогодні заснути, думаючи, що десь тут може блукати якийсь психопат або наркоман, а я не перевірю кожної найменшої деталі. Чи не міг би я... ні, ні, це просто безглуздя, це... так, так, пробачте мені, але я справді думаю, що мушу. Чи не міг би я перекинутися словом із містером Енгстромом, як ви гадаєте? Стосовно доставки, спитати про доставку.

Кріс прочинила ширше двері.

— Звісно, заходьте. Можете поговорити з ним у кабінеті.

— Ні, ви зайняті. Ви дуже люб'язні, але я й так вас замучив. Я можу поговорити з ним тут. Це нормально. Тут буде нормально.

Він відступив на крок і притулився до залізної огорожі ганку.

— Якщо ви так наполягаєте, — легенько всміхнулася Кріс. — Я думаю, він нагорі з Реганою. Зараз покличу його сюди.

— Буду вам вельми вдячний.

Кріс зачинила двері, а невдовзі їх відчинив Карл. Він вийшов на ганок, не зачиняючи дверей і тримаючи рукою дверну клямку. Виструнчившись перед Кіндерменом, він дивився своїми холодними ясними очима прямо на нього.

— Так? — зронив Карл без жодної емоції.

— Ви маєте право нічого не відповідати, — сказав Кіндермен замість привітання, свердлячи його сталевим поглядом. — Якщо ви відмовитеся від права нічого не відповідати, — швидко й загрозово провадив детектив, — усе, що ви скажете, може бути використане проти вас у суді. Ви маєте право зв'язатися з вашим адвокатом і вимагати, щоб він був присутній під час допиту. Якщо ви не маєте можливості залучити свого адвоката, він буде призначений вам безплатно до початку допиту. Вам зрозумілі всі ваші права, що їх я щойно розтлумачив?

На гілках бузини біля будинку щебетали пташки, а з М-стріт долинав приглушений гул машин, подібний до дзижчання бджіл на лузі.

Карл і оком не змигнув, коли відповів:

— Так.

— Ви хочете відмовитися від права зберігати мовчанку?

— Так.

— Ви хочете відмовитися від права зв'язатися з адвокатом, щоб він був присутній під час допиту?

— Так.

— Ви раніше стверджували, що ввечері двадцять восьмого квітня, коли помер британський режисер Берк Деннінгз, ви дивилися фільм у кінотеатрі.

— Я дивився.

— А коли саме ви зайшли до кінотеатру?

— Я не пам'ятаю.

— Ви раніше стверджували, що були на сеансі, який розпочинався о шостій годині. Чи це вам допоможе пригадати?

— Так, сеанс о шостій годині. Я пригадати.

— І ви дивилися картину... *фільм*... від самого початку?

— Я дивився.

— І вийшли звідти, коли закінчився фільм?

— Коли закінчився.

— Не раніше?

— Ні, я бачити весь фільм.

— І вийшовши з кінотеатру, ви сіли на автобус «Ді Сі транзит» біля входу до театру, а тоді вийшли з нього на розі М-стріт і Вісконсин-авеню приблизно о дев'ятій двадцять вечора?

— Так.

— І пішли додому.

— Я йти додому.

— І були вже вдома приблизно о дев'ятій тридцять?

— Я бути *точно* о дев'ятій тридцять, — відповів Карл.

— Ви впевнені.

— Так, я дивитися на годинник. Це точно.

— І ви дивилися весь фільм до кінця?

— Так, я це сказав.

— Ваші відповіді записуються на плівку, містере Енгстром. Тому я хочу, щоб ви були абсолютно впевнені у своїх словах.

— Я впевнений.

— Ви пригадуєте сварку, що виникла між білетером і п'яним глядачем за п'ять хвилин до закінчення сеансу?

— Так, я пам'ятати.

— Ви може назвати мені причину сварки?

— Той чоловік був п'яний і порушував спокій.

— І що з ним зробили врешті-решт?

— Його геть. Його викинути геть.

— Жодної сварки там не було. А чи пригадуєте ви, що під час шестигодинного сеансу через технічну несправність показ фільму перервали на п'ятнадцять хвилин?

— Я не пам'ятати.

— І не пам'ятаєте, як обурено свистіли глядачі.

— Ні, нічого. Не було несправності.

— Ви впевнені?

— Не було нічого.

— Було, і в журналі кіномеханіка зафіксовано, що сеанс того вечора закінчився не о восьмій сорок, а приблизно о восьмій п'ятдесят п'ять, а отже, наступний автобус міг вас доставити на ріг М-стріт і Вісконсин не о дев'ятій двадцять, а о дев'ятій сорок п'ять, і, відповідно, додому ви могли прийти найраніше за п'ять хвилин десята, а не о пів на десяту, що засвідчила також і місіс Макніл. Чи могли б ви тепер пояснити цю загадкову невідповідність?

Карл ні на мить не втратив витримки й навіть тепер відповів спокійно й незворушно:

— Ні. Я не можу.

Детектив мовчки на нього дивився, а тоді зітхнув і опустив голову, вимикаючи записувальний пристрій, захований у підкладці його пальта. Якийсь час дивився собі під ноги, а тоді знову глянув на Карла.

— Містере Енгстром... — почав він утомлено й спочутливо. — Скоєно серйозний злочин. Вас у нього підозрюють. Містер Деннінгз знущався з вас. Я про це дізнався з різних джерел. І ви явно збрехали про місце свого перебування під час його загибелі. Нерідко трапляється... ми ж усі люди зі своїми вадами... що одружений чоловік інколи може опинитися там, де, як він стверджує, його не було. Ви, мабуть, звернули увагу на те, що ми розмовляємо з вами наодинці? Без зайвих свідків? І без

вашої дружини? Я зараз уже не записую розмову. Диктофон вимкнuto. Можете мені довіритись. Якщо так сталося, що ви були десь того вечора не з вашою дружиною, а з іншою жінкою, ви це мені скажіть, я все перевірю, над вами не висітиме підозра, а ваша дружина нічого не довідається. А тепер скажіть мені, де ви були в той час, коли помер Деннінгз?

Щось промайнуло на дні Карлових очей, але знову згасло, і він вперто процідив крізь зуби:

— У кіно!

Детектив невідривно дивився на нього, мовчки й нерухомо, лише чутно було його хрипле дихання. Це тривало кілька секунд, а тоді Карл запитав ледь-ледь тремтячим голосом:

— Ви мене арештувати?

Детектив нічого не відповів, тільки далі, не кліпаючи, дивився на нього, а коли здалося, що Карл знову почне щось говорити, детектив різко відштовхнувся від перил і рушив до припаркованого поліцейного авта з водієм, засунувши руки в кишені й неквапливо чимчикуючи та роздивляючись навсібіч, немовби якийсь цікавий турист. Карл дивився з непроникним і флегматичним виразом, як Кіндермен відчинив дверця авта, дістав із коробки, причепленої до панелі приладів, паперову хустинку, висякався й ліниво глянув на протилежний бік річки, немовби прикидуючи, чи не варто пообідати в «Марріот гот шопп». Потім він сів у авто, не озираючись.

Коли авто від'їхало й завершило за ріг Тридцять п'ятої вулиці, Карл подивився на свою руку.

Рука тремтіла.

Кріс почула, як зачиняються вхідні двері. Вона замислено сиділа біля бару в кабінеті, наливаючи в склянку з льодом горілку. Кроки. Карл піднімався сходами. Кріс узяла склянку, відпила ковточок, а тоді поволі рушила до кухні, помішуючи напій вказівним пальцем і дивлячись прямо перед собою відсутнім поглядом. Сталося щось жахливе. Немовби світло, що просочується попід дверима в потемнілий коридор, відблиск жахття, що насувалося, дедалі глибше проникав у її свідомість. Що там лежить за цими дверима?

Вона боялася їх відчиняти.

Зайшла на кухню, сіла за стіл, відпила зі склянки, а тоді пригадала: «Я думаю, що його вбив якийсь кремезний чоловік». Вона

подивилася на книжку з чаклунства. Щось там про це було. Але що? І знову легенькі кроки вниз сходами. Це Шерон вертається з Реганиної спальні. Заходить на кухню. Сідає за стіл і вставляє новий аркуш паперу в друкарську машинку «Ай-Бі-Ем».

— Досить моторошно, — пробурмотіла вона, торкаючись кінчиками пальців клавіатури й приглядаючись до стенографічних нотаток на столі.

Дивлячись перед собою, Кріс неухважно відпила ковточок, тоді відставила склянку й знову втупилася в обкладинку книжки.

У кімнаті зависло відчуття неспокою.

Не відриваючи очей від нотаток, Шерон спробувала розвіяти тишу напруженим низьким голосом:

— Довкола М-стрит і Віконсин є море гіпівських притулків. Там і наркомани, і окультисти, і кого там тільки немає. Полісмени їх називають «пекельними псами». Цікаво, чи не міг Берк...

— Ой, та заткайся, Шер! — вибухнула раптово Кріс. — Забудь про це, ясно? З мене досить однієї Рег! Ти зрозуміла?

Запала мовчанка, а тоді Шерон почала друкувати в шаленому темпі, а Кріс уперлася ліктями об стіл і закулила долонями обличчя. Шерон зненацька рвучко відсунула крісло так, що аж зарипіла підлога, зірвалася з місця й рушила з кухні геть.

— Я йду прогулятися, Кріс, — зронила вона крижаним голосом.

— Чудово! І тримайся подалі від клятої М-стрит! — гукнула Кріс, не підносячи голови.

— Ясно!

— І від Н-стрит!

Кріс почула, як відчинилися й зачинилися вхідні двері, зітхнула, забрала з обличчя руки й підвела голову. Її почало гризти сумління. Цей емоційний вибух допоміг їй зняти напругу. Але не зовсім: той лиховісний відблиск хоч і став не таким пронизливим, проте й далі залишався десь на краю її свідомості. «Позбудься його!» Кріс набрала повні груди повітря й спробувала зосередитися на книжці. Знайшла відповідне місце й почала нетерпляче, гарячково гортати сторінки, шукаючи специфічних описів, що відповідали б симптомам Реганиної хвороби: «...синдром демонічної одержимості... випадок із восьмирічною дівчинкою... ненормальне... чотири міцних чоловіки не могли втримати її від...»

Перегорнувши сторінку, Кріс завмерла.

Тоді кроки: Віллі прийшла на кухню з продуктами.

— Віллі? — безбарвним голосом гукнула Кріс, не відриваючи очей від книжки.

— Так, мадам, я тут, — озвалася Віллі. Вона ставила сумки з продуктами на білий кахель кухонного столу. Кріс із непроникним виразом підняла тремтячими пальцями книжку й запитала:

— Це ти принесла в кабінет цю книжку, Віллі?

Віллі підступила на пару кроків, зиркнула скосячи на книжку, коротко кивнула й рушила назад до сумок із продуктами зі словами:

— Так, місіс. Так. Так, я принести її.

— Віллі, а де ти її знайшла? — запитала помертвілим голосом Кріс.

— Нагорі, у спальні, — відказала Віллі, витягаючи із сумок продукти й ставлячи на кухонний стіл.

Кріс не відводила очей від сторінок книжки, що лежала перед нею на столі.

— У чийй спальні, Віллі?

— У спальні міс Регани, місіс. Я знайти її під ліжком, коли прибирала.

Широко розплющивши очі, Кріс запитала онімілим голосом:

— Коли ти її знайшла?

— Коли всі поїхати в лікарню, мадам, коли я чистила в спальні Регани.

— Віллі, ти в цьому певна?

— Я певна.

Кріс дивилася на сторінки книжки і якийсь час не ворухилася, не кліпала, не дихала, бо спогад про відчинене вікно в Реганіній спальні в день нещасливого випадку з Деннінгзом увірвався нестримно в її пам'ять, простягнувши кігті, мов хижий птах, що знав її ім'я. Вона впізнала щось до болю знайоме, дивлячись на праву сторінку розгорнутої книжки, з краю якої по всій довжині була акуратно відірвана вузька смужка паперу.

Кріс рвучко звела голову. Якась метушня в спальні Регани: швидкі й гучні удари зі страхітливим відлунням, важким і водночас приглушеним, немовби хтось гатив молотом по вапняковій стіні якоїсь древньої гробниці.

Болісний, нажаханий вереск Регани. У ньому розпач, благання!

Карл сердито й нажахано кричить на Регану!

Кріс вискочила з кухні.

Боже всемогутній! Що це діється? Що?

Кріс, мов божевільна, кинулася вгору сходами на другий поверх, до спальні Регани, почула удар, хтось покотився й важко впав на підлогу, а її донька ридала:

— *Ні!* Ой ні, *не треба!* Ой ні, *прошу!* — А Карл волав!.. Ні! Ні, то не Карл! То хтось інший погрожував і лютував низьким страхотливим басом!

Кріс промчала коридором і аж задихнулася, ускочивши до спальні. Стояла, паралізована шоком, тоді як моторошні удари й далі важко гупали, струшуючи стіни. Карл лежав непритомний на підлозі біля комода, а Регана розкарячила ноги на ліжку, що нестямно двигтіло й ходило ходором. Її очі були витріщені від жаху, а обличчя — вимашене кров'ю, що крапала з її носа, звідки хтось видер назогастральний зонд. Регана перелякано дивилася на затиснуте в її руках розп'яття кольору слонов'ячої кістки, що застигло в повітрі, націлившись прямісінько на її вагіну.

— Ой, будь ласка! Ой, ні, *прошу!* — верещала вона, а її руки дедалі ближче підсовували розп'яття, одночасно немовби опираючись цьому.

— Робитимеш, як я тобі *скажу*, паскудо! Ти це *зробиш!*

Це загрозливе ревіння, ці слова вилітали з вуст самої Регани, а її голос став грубий, гортанний, сповнений люті, тоді як риси її обличчя зненацька викривилися, перетворившись на ту лиховісну демонічну подобу, що з'являлася під час гіпнозу, і на очах у приголомшеної Кріс ці дві подоби, ці два голоси почали миттєво взаємозмінюватися:

— *Ні!*

— Ти це *зробиш!*

— *Ні!* Будь ласка, *ні!*

— Ти *зробиш*, сучко, або я тебе *приб'ю!*

І знову Регана з вираженими очима. Вона тремтіла, передчуваючи прихід чогось жахливого й неминучого, а з її широко роззявленого рота лунав вереск, аж поки в неї знову не вселилася демонічна сутність, заволодівши нею; кімнату раптово сповнив сморід, а зі стін почав точитися крижаний холод. Страшне гупання припинилося, а пронизливий крик Регани

перетворився на гортанний, гвалтовний регіт зловтішної ненависті й переможної люті. Вона застромила розп'яття у свою вагіну й почала нестямно мастурбувати, волаючи низьким, грубим, оглушливим голосом:

— Тепер ти *моя*, сучко, смердюча корова! Так, нехай тебе *трахне* Ісус, *трахне* тебе, *трахне*!

Кріс немовби прикипіла від жаху до підлоги, притискаючи долоні до щік, тоді як кімнату заповнював демонічний і триумфальний регіт, а з Реганиної вагіни почала литися на біле простирadlo кров. Зненацька з горла Кріс вирвався несамовитий крик, вона кинулася до ліжка, наосліп хапаючи розп'яття, але риси Реганиного обличчя викривилися в пекельну маску, і вона розлючено схопила Кріс за волосся, потужно смикнула її голову донизу, міцно притисла обличчям до своєї закривавленої піхви й почала вертїти тазом.

— Ага-а, мамуся нашої свинки! — почала еротично стогнати Регана. — *Лиж* мене, *лиж* мене, *лиж*! А-а-а-ах! — Тоді тією рукою, що притискала голову Кріс, вона смикнула її догори, а другою з такою силою вдарила в груди, що Кріс полетїла шкереберть через усю кімнату, ударившись із розгону об стїну, тоді як Регана глузливо зареготала.

Кріс сповзла на підлогу, охоплена жахом, у голові в неї вертілися образи, звуки, вона не могла сфокусувати свій зїр, а в її вухах лунав якийсь хаотичний і спотворений дзвїн. Вона спробувала підвестися — їй бракувало сил, щоб відштовхнутися руками від підлоги; похитуючись, вона звела очі на ліжка, де Регана сидїла спиною до неї, лагідно й чуттєво запихаючи в піхву розп'яття, знову витягаючи його, а тоді застромлюючи назад, примовляючи тим низьким, глибоким басом:

— Ах, моя свинко, так, моє солодке поросятку, моє...

Кріс, обличчя якої було заюшене кров'ю, а погляд — розфокусований, поповзла, долаючи біль у кінцівках, до ліжка, але враз зіщулилась і відсахнулася від невимовного жаху, коли їй здалося, що вона побачила немовби в тумані, крізь пелену, як голова її доньки поволі й невблаганно почала повертатися довокола нерухомого тулуба, аж поки Кріс уздрїла перед собою сердиті лисячі очі Берка Деннінґза.

— Знаєш, що вона *зробила*, твоя пиздувата дочка?

Кріс завершала й зомліла.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

БЕЗОДНЯ

А вони відказали Йому: Яке ж знамено Ти чиниш, щоб побачили ми й поняли Тобі віри?

Ів. 6:30

...хоч ви й бачили, та не віруєте.

Ів. 6:36

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Вона стояла на хіднику мосту Кі-бридж, спершись на парапет, у неспокійному очікуванні, а за її спиною гуркотів суцільний потік машин. Водії, роздратовані щоденними клопотами, тиснули на клаксони, і скреготіли бампери, з байдужістю штурхаючи одне одного. Вона зв'язалася з Мері Джо. Ввела її в оману.

«З Реганою все добре. До речі, я б хотіла ще раз запросити всіх на вечерю. Як звали того єзуїта-психіатра, не пригадуєш? Можливо, я б і його внесла в...»

Знизу долинув сміх: молоденька пара в джинсах веслувала орендованим каное. Швидким нервовим рухом струсивши попіл останньої з пачки сигарети, вона подивилася в бік центру міста. Хтось квапливо прямував сюди: штани кольору хакі й синій

светр. Ні, це не священник, не він. Вона знову задивилася на річку, на власну безпомічність, що зникала у вирі, залишеному яскраво-червоним каное. Могла розрізнити назву на борту: «*Каприз*».

Кроки: той чоловік у светрі й чиносах наближався, уповільнюючи ходу. Краєм ока вона побачила, що він сперся рукою на парапет, і швидко відвернулася в бік Вірджинії. Черговий прохач автографів? Чи щось гірше?

— Кріс Макніл?

Шпурнувши в річку недопалок сигарети, Кріс холодно зринула:

— Ідіть собі далі, бо я покличу поліцію, клянуся!

— Міс Макніл? Я отець Каррас.

Вона здригнулася, почервоніла, рвучко обернулася до його обвітреного обличчя з різкими рисами.

— О Боже мій! Ой, вибачте мені! — Хотіла була зняти свої протисонячні окуляри, завагалася й знову їх наділа. Її пронизував погляд сумовитих темних очей.

— Мені треба було попередити вас, що я буду без сутани.

Його голос заспокоював, звільняв її від тягаря. Він зчепив на парапеті руки, великі, чутливі й жилаві, мов у статуй Мікеланджело.

— Я думав, що так не притягуватиму до себе надмірної уваги, — пояснив він. — Бо ж ви, здається, також не зацікавлені в зайвому розголосі.

— Я не мала б бути зацікавлена в тому, щоб робити із себе дурепу, — відрізала Кріс. — Просто я подумала, що ви...

— Нормальна людина? — договорив за неї Каррас із ледь помітною кривою посмішкою.

Кріс пильно на нього глянула, а тоді кивнула й усміхнулась у відповідь.

— Ага. Я це відразу зрозуміла, коли вас побачила вперше.

— А коли це було?

— У студентському містечку, коли в нас було фільмування. У вас є сигаретка, отче?

Каррас поліз до кишеньки своєї сорочки.

— Нічого, що без фільтра?

— Та я б зараз і махорку курила.

— З моїми прибутками мені це часто доводиться робити.

Силувано всімнувшись, Кріс кивнула.

— Авжеж. Обітниця бідності, — пробурмотіла вона, дістаючи сигарету із запропонованої пачки. Каррас поліз у кишеню штанів по сірники.

— Обітниця бідності має свої переваги, — сказав він.

— Справді? І які ж саме?

— Махорка смакує ліпше. — І знову він ледь-ледь усміхнувся, дивлячись, як Кріс тримає сигарету. Її рука тремтіла, тож і сигарета в ній химерно здригалася. Довго не думаючи, він забрав із її пальців сигарету, затулив долонями вогник сірника, припалив сигарету й віддав її Кріс зі словами: — Страшений протяг від усіх тих машин.

Кріс пильно на нього подивилася з удячністю й навіть із надією. Вона знала, для чого він це зробив.

— Дякую, отче, — сказала вона, дивлячись, як він і собі припалює сигаретку «Кемел». Він забув затулити долонями вогник. Коли священник затягнувся, вони обоє сперлися ліктями на парапет.

— Звідки ви, отче Каррас? Маю на увазі родом?

— З Нью-Йорка, — відповів він.

— Я теж. Проте ніколи б туди не повернулася. А ви?

Каррас відчув, як до горла підступив клубок.

— Я б теж ні. — Він силувано всміхнувся. — Але це не мені вирішувати.

Кріс похитала головою, глянувши вбік.

— Боже, яка я тупа, — мовила вона. — Ви ж священник. Мусите їхати туди, куди вас направлять.

— Саме так.

— А яким чином психіатр став священником?

Йому не терпілося дізнатися, про яку нагальну проблему вона згадувала, коли зателефонувала йому в гуртожиток. Він відчував, що вона немовби намацує шлях... але до чого? Не варто її квапити. Усе у свій час.

— Сталося навпаки, — м'яко виправив її він. — Мене відправило Товариство...

— Хто?

— Товариство Ісуса. Скорочено нас називають *езуїтами*.

— Ага, зрозуміло.

— Так ось, Товариство мене відправило на навчання в медичний коледж і на курси психіатрії.

— І куди?

— Ну, у такі місця, як Гарвард, університет Джонса Гопкінза.

Він раптом усвідомив, що хоче справити на неї враження. «Чому?» — здивувався він і майже відразу знайшов відповідь у нетрях свого дитинства, на дешевеньких балкончиках кіно-театрів Нижнього Іст-Сайду. Маленький Диммі з кінозіркою.

Кріс схвально кивнула.

— Непогано, — сказала вона.

— Ми не даємо обітниці *розумової* бідності.

Вона відчула в його голосі роздратування, понизила плечима й задивилася на річку.

— Бачите, я просто вас не знаю і... — Вона зробила глибоку затажку, тоді видихнула дим, загасила недопалок об парапет і пожурила його в річку. — Ви товариш отця Даєра, це правда?

— Так.

— Досить близький?

— Досить близький.

— Чи він розповідав щось про вечірку?

— Дома у вас?

— У мене вдома.

— Так, він казав, що ви нібито нормальна людина.

Вона не вловила іронії або не дала взнаки.

— Чи він говорив щось про мою дочку?

— Ні, я навіть не знав, що у вас є дочка.

— Їй дванадцять. То він її не згадував?

— Ні.

— І не казав, що вона вчинила?

— Він зовсім про неї не згадував.

— Бачу, що священники вміють тримати язик за зубами, так?

— По-різному буває, — відповів Каррас.

— І від чого це залежить?

— Від священника.

Десь на краєчку езуїтової свідомості спалахнув застережний сигнал про жінок із невротичним потягом до священників, жінок, що підсвідомо або маскуючись якимись вигаданими проблемами, намагалися звабити недоступних їм духовних осіб.

— Знаєте, я маю на увазі щось таке, як сповідь. Вам же не дозволено розкривати її тайну, правда?

— Так, це правда.

— А поза сповіддю? — запитала вона. — Тобто якщо... — Її руки тепер не знаходили собі місця й тремтіли. — Мені цікаво. Я... Ні. Ні, я справді хотіла б це знати. От якби якась особа була, скажімо, злочинець, наприклад убивця або щось таке, розумієте? Якби вона звернулася до вас по допомогу, чи ви повинні були б здати її в поліцію?

Вона потребувала якихось порад? Чи позбувалася сумнівів на шляху до навернення? Каррасові було відомо, що для деяких людей дорога до спасіння душі пролягала над проваллям, що його треба було перейти хитким місточком.

— Якби ця особа звернулася по духовну допомогу, я б певніше за все цього не зробив, — відповів він.

— Ви б її не здали?

— Ні, не здав би. Але спробував би переконати її зробити це самій.

— А як би ви поставилися до екзорцизму?

Якийсь час Каррас мовчки дивився на неї.

— Я перепошую? — вимовив він зрештою.

— Якби в людину вселився якийсь демон, як би ви поставилися до екзорцизму?

Каррас відвернувся, набрав повні груди повітря, а тоді знову подивився на неї.

— Ну, спершу цю людину треба було б посадити в машину часу й відправити в шістнадцяте століття.

Кріс спантеличено нахмурилася.

— Що ви маєте на увазі?

— Просто такого вже не буває.

— О, справді? І відколи?

— Відколи? Відтоді, як ми дізналися про душевні хвороби, про шизофренію, про роздвоєння особистості, про все те, чого мене навчали в Гарварді.

— Ви що, жартуєте?

Голос Кріс затремтів, вона це вимовила так безпомічно й розгублено, що Каррас одразу пожалкував про свої різкі слова. «Звідки вони взялися?» — дивувався він. Зірвалися з його вуст самі по собі, мимоволі.

— Багато освічених католиків, — додав він лагіднішим тоном, — не вірять більше в диявола, а що стосується одержимості, то, відколи я долучився до ордену єзуїтів, ще не зустрічав

священика, що хоч би раз у житті виконував обряд екзорцизму. Жодного.

— Ви справді священик чи вас відібрали на цю роль для фільму? — несподівано вигукнула ображена й розчарована Кріс. — Бо що ж тоді ці всі біблійні історії про Ісуса, що виганяв демонів?

Каррас відповів не менш палко:

— Послухайте, якби Христос тоді сказав, що всі ці люди хворі на шизофренію, а я гадаю, що так воно й було, його б, мабуть, розіп'яли на три роки раніше.

— О, справді? — Кріс приклала тремтячу руку до окулярів, намагаючись себе опанувати. — Але так сталося, отче Каррас, що одержимою стала дуже близька мені людина, і їй потрібна допомога екзорциста. Ви б до цього взялися?

Каррасові ця вся ситуація здалася раптом нереальною: Кі-бридж, потік машин, за річкою «Гот шопп» із холодними молочними коктейлями, а поруч із ним кінозірка, що просить про екзорцизм. Він дивився на неї, не знаючи, що відповісти, а вона зняла свої завеликі чорні окуляри, і Каррас аж здригнувся, вражений відчайдушним розпачем у цих червоних виснажених очах. Він раптом усвідомив, як це серйозно.

— Отче Каррас, це моя дочка, — благально мовила вона. — *Моя дочка!*

— Тоді тим більше, — сказав він заспокійливо, — треба забути про екзорцизм і...

— *Чому?* — вибухнула раптом Кріс хриплим і надтріснутим голосом. — Поясніть мені *чому!* Господи, я цього не розумію!

Каррас узяв її за руку, силкуючись заспокоїти.

— По-перше, — сказав він їй, — це може тільки погіршити ситуацію.

Кріс недовірливо поглянула на нього.

— *Погіршити?*

— Так, погіршити. Безперечно. Адже ритуал екзорцизму небезпечний своєю сугестивністю. Він може нав'язати думку про одержимість, якої досі не було, а якщо вона й була, то ритуал може її тільки підсилити.

— Але ж...

— А по-друге, — не дав їй договорити Каррас, — перед тим як католицька церква схвалить екзорцизм, вона проведе роз-

слідування, щоб підтвердити його необхідність, а це забере якийсь час. Тим часом ваша...

— А ви б не могли зробити це самі? — нижня губа Кріс легенько тремтіла, а очі її заблищали від сліз.

— Розумієте, обряд екзорцизму може провести будь-який священник, але для цього потрібне схвалення церкви, яке дається, чесно кажучи, украй рідко, тому...

— А ви могли б хоч *подивитися* на неї?

— Ну, як психіатр я міг би, так, але...

— Її потрібен *священник!* — раптом закричала Кріс, і її обличчя викривилося від злості й страху. — Я її вже водила до всіх тих клятих, довбаних лікарів та психіатрів, і вони відіслали мене до вас. А ви тепер знову посилаєте мене до них?

— Але ваша...

— Господи *Ісусе*, ну хто ж мені *допоможе!*!

Її несамовите волення полетіло над річкою, налякавши зграї птахів, які зірвалися в повітря з порослих травою берегів, здійнявши галас і лопочучи крильми.

— О Боже мій, допоможіть мені хто-небудь! — стогнула Кріс, припавши до грудей Карраса й конвульсійно ридуючи. — Прошу вас, допоможіть мені! Прошу вас! Будь ласка, допоможіть!..

Єзуїт дивився на неї, а тоді почав заспокійливо гладити по голові. Водії машин, що застрягли в заторі на мості, байдуже поглядали на них із вікон.

— Ну гаразд, — вимовив Каррас. Йому хотілось якось розрадити її, утішити, запобігти істеричі. «*Моя дочка?*» Та Кріс сама, на його думку, потребувала допомоги психіатра! — Гаразд. Я піду подивлюся на неї, — погодився він. — Прямо зараз подивлюся. Ходімо.

І далі сприймаючи це все як щось нереальне, Каррас мовчки йшов услід за нею до будинку, думаючи про лекцію наступного дня на медфакультеті Джорджтаунського університету. Йому ще треба приготувати конспект.

Коли вони піднялися на ганок, Каррас зиркнув на годинника. За десять шоста. Він подивився на єзуїтський гуртожиток трохи далі по вулиці й усвідомив, що залишиться нині без вечері.

— Отче Каррас? — Священник обернувся до Кріс. Вона вже намірилася відмикати ключем вхідні двері, але завагалася

й повернулася до нього. — А може, вам було б варто вбратися в сутану? — запитала вона.

Каррас подивився на неї з ледь прихованим жалем. Її обличчя й голос — які ж вони були дитинячі й безпомічні.

— Занадто небезпечно, — сказав він їй.

— Гаразд.

Кріс відвернулася й почала відмикати двері, і саме тоді Каррас це відчув: холодне й чіпке застереження. Немовби хтось сипонув йому у вени шорсткі друзочки льоду.

— Отче Каррас?

Він звів очі. Кріс уже зайшла всередину.

Якусь мить священик стояв нерухомо, немовби вагаючись, а тоді поволі, але впевнено, врешті вирішивши, він ступив у будинок із химерним відчуттям невідворотності.

Каррас почув вигуки. Нагорі. Глибокий і гулкий голос сипав непристойностями й погрозами люто й роздратовано. Священик приголомшено глянув на Кріс. Вона мовчки спостерігала за його реакцією. А тоді рушила далі. Він піднявся вслід за нею сходами й попрямував коридором до дверей Реганиної спальні, навпроти яких стояв із похиленою головою й складеними на грудях руками Карл. Голос, що доносився зі спальні, тепер лунав так гучно, немовби був підсилений динаміками. Карл подивився на них, і священик зауважив збентеження й страх у його очах, коли той повідомив Кріс надтріснутим і переляканим голосом:

— Вона не хоче ременів.

Кріс обернулася до Карраса.

— Я зараз прийду, — сказала вона глухим голосом, що лунав немовби з глибин її виснаженого нутра. Каррас дивився, як вона попрямувала коридором до своєї спальні й зайшла туди, не зачиняючи за собою дверей.

Каррас подивився на Карла. Той пильно його вивчав, а тоді запитав:

— Ви священик?

Каррас кивнув і знову швидко перевів погляд на двері Реганиної спальні.

Розлючений голос раптово змінився протяжним і скрипучим муканням якоїсь тварини, подібної на волика. Каррас відчув, як щось торкнулося його руки. Глянув униз.

— Це вона, — сказала Кріс, — Регана. — Вона простягла йому фотографію, і він її взяв. Маленька дівчинка. Гарненька. Із солодкою усмішкою.

— Це її сфотографували чотири місяці тому, — мрійливо вимовила Кріс. Забрала фото й кивнула на двері спальні. — А тепер зайдіть і погляньте на неї зараз. — Кріс притулилася до стіни біля Карла, опустила очі, склала на грудях руки й сказала тихо й безнадійно: — Я зачекаю тут.

— А хто там із нею? — поцікавився Каррас.

Кріс подивилася на нього без жодного виразу.

— Нікого.

Священик витримав її примарний погляд, а тоді нахмурився й повернувся до дверей спальні, та коли взявся рукою за клямку, звуки всередині раптово стихли. У цій дзвінкій тиші Каррас на мить завагався, а тоді поволі увійшов до кімнати й ледве не сахнувся назад, коли йому в лице й у ніздрі щосили вдарив ядучий дух лайна. Притамувавши відразу, він причинив за собою двері. Його очі приголомшено зупинилися на істоті, що звалася Реганою, істоті, яка лежала в ліжку горілиць, підперши голову подушкою, і пильно спостерігала за ним викоченими запаленими очима, що світилися шаленою підступністю, гострим розумом, цікавістю й ненавистю з обличчя, яке перетворилося на страхітливую маску нелюдської злоби. Каррас перевів погляд на сплутане, розкуйовджене волосся, на схудлі руки та ноги, на недоладно випнутий живіт, потім знову на очі: вони стежили за ним... пронизували його... пильнували, як він іде до столу й крісла біля великого еркерного вікна. Каррас з останніх сил намагався зберігати спокій.

— Привіт, Регано, — сказав він теплим, приязним тоном. Тоді підняв крісло й переніс його до ліжка. — Я приятель твоєї матері, — вів далі він, — і вона сказала мені, що ти важко захворіла. — Каррас присів. — Ти б не розповіла мені, що з тобою сталося? Я хотів би тобі допомогти.

Очі Регани люто, не кліпаючи, виблискували, а з кутика рота на підборіддя стікала жовтувата слина. Уста її розтяглися у лиховісній глузливій посмішці.

— Ну-ну-ну, — зловтішно вишкірилася вона, і по спині Карраса аж мурашки поповзли від цього неймовірно низького голосу, загрозливого й потужного. — Отже, це ти... прислали *мене!* — вдоволено провадила вона. — Ну, то нам нема чого боятися.

— Так, це правда, — погодився Каррас, — я твій друг і хочу тобі допомогти.

— Тоді послаб ці ремені, — прохрипіла Регана. Вона напружила кисті рук, і Каррас помітив, що вони прив'язані подвійними гамівними пасками зі шкіри.

— Вони тобі заважають?

— Страшенно. Така незручність. Просто *пекельна*.

Її очі підступно зблиснули з прихованою втіхою.

Каррас побачив подряпини на Реганіному обличчі, рани на устах, що їх вона, як видно, покусала.

— Я боюся, що ти завдаси собі шкоди, Регано, — сказав він їй.

— Я не Регана! — гаркнула вона з тією ж викривленою й страхітливою посмішкою, що тепер здавалася Каррасові постійним виразом її обличчя.

«Якими недоречними видаються брекети на її зубах», — подумав він.

— О, я розумію, — сказав він, уклонившись. — Ну тоді, може, познайомимося? Я Демієн Каррас. А ти хто?

— Я диявол.

— Ага, чудово. — Каррас схвально кивнув. — Можемо тепер поговорити.

— Світська бесіда?

— Якщо ти не проти.

— Чого ж, я із задоволенням, — зронила Регана, пускаючи слину з кутика рота. — Але ж ти бачиш, що я не можу вільно говорити, прив'язаний цими ременями. Тобі ж відомо, Каррасе, що я провів багато часу в Римі й звик жестикулювати. Тож будь ласкавий і зніми ці ремені.

«Які в неї розвинені мова й думка», — міркував Каррас. Він нахилився, сидячи на кріслі, відчуваючи суміш здивування й професійного інтересу.

— Ти кажеш, що ти диявол? — перепитав він.

— Можу тебе запевнити.

— Чому ж ти тоді не зробиш так, щоб ремені просто зeszли?

— Ой, та це занадто вульгарна демонстрація сили. Я ж князь, якщо на те пішло. «Князь цього світу», як висловився про мене одного разу якийсь химерний чоловік. Я вже й не пам'ятаю, хто це був. — Глухе хихотіння, а тоді: — Я віддаю перевагу силі переконання, Каррасе, спільним діям, залученню до співпраці.

Навіть більше, якби я сам розслабив ремені, я б позбавив тебе нагоди вчинити акт милосердя.

«*Неймовірно!*» — подумав Каррас.

— Але ж акт милосердя, — відбив він, — це чеснота, тобто те, чому диявол завжди намагався запобігти, а отже, я фактично *допоможу* тобі, якщо *не зніму* з тебе ременів. Хіба що, звісно, — знизав плечима Каррас, — хіба що ти *ніякий* не диявол, і тоді, можливо, я їх і *зніму*.

— Хитрий ти, Каррасе, як той лис. Шкода, що тут немає лютого Ірода, щоб цим утішитися.

Каррас зі ще більшою цікавістю дивився на Регану, примруживши очі. Невже вона натякає на те, як Христос назвав Ірода «тим лисом»?

— Якого Ірода? — перепитав він. — Їх є двоє. Чи ти говориш про царя Юдеї?

— Ні, я говорю про тетрарха Галілеї! — гаркнула на Карраса Регана голосом, сповненим презирства, а тоді раптово знову вишкірилась і почала тихенько вмовляти його м'яким, але зловісним тоном: — Ну ось, ти ж бачиш, як засмучують мене ці клятві ремені? Розв'яжи їх. Зніми — і я повідаю тобі майбутнє.

— Дуже спокусливо.

— Моя специфіка.

— Але ж як мені знати, що ти *справді* можеш провіщати майбутнє?

— Бо я диявол, йолопе!

— Так, ти це кажеш, але ж не даєш мені доказів.

— Тобі бракує віри.

Каррас заціпенів.

— Віри в *що*?

— Та ж у мене, любий Каррасе, у мене! — Щось глузливе й лиховісне зачалося і витанцьовувало в тих очах. — Усі ці докази, усі небесні знаки!

Каррасові ледве вдалося зберегти самовладання, коли він відповів:

— Ну, але достатньо було б чогось простенького. Скажімо, диявол знає все, чи не так?

— Ні, Каррасе, я знаю *майже* все. Ось бачиш? Мене звинувачують у гордині. А я не гордий. Ну, але кажи, що в тебе на умі, хитрий лисе? Викладуй!

— Ну, я просто думав, чи не могли б ми перевірити міру твоїх знань.

— Ну й чудово. Як тобі таке? Найбільше озеро в Південній Америці, — сутність у Реганіній подобі вишкірилася, глузливо вибалушивши очі, — Тітікака в Перу! Цього достатньо?

— Ні, я хотів запитати щось таке, що тільки диявол може знати.

— Ага, розумію. І що ж це таке?

— Де Регана?

— Вона тут.

— Де це «тут»?

— У свинці.

— Покажи мені її.

— Навіщо, Каррасе? Ти хочеш її виїбати? Попусти ремені, і я дозволю тобі це зробити!

— Я хочу пересвідчитися, що ти кажеш правду. Покажи мені її.

— Дуже соковита пизда, — лиховісно зиркнула на нього Регана, злизуючи розпухлим і обкладеним язиком слину із сухих, потрісканих губ. — Але з нею нема про що говорити, приятелю. Я дуже тобі раджу залишатися зі мною.

— Ну, ти явно не знаєш, де вона, — знизав плечима Каррас, — тож цілком очевидно, що ти не диявол.

— *Диявол я!* — заревіла Регана, смикнувшись раптово вперед, а її обличчя викривилося від люті. Каррас аж здригнувся, коли цей страхітливий гучний голос розлетівся кімнатою, відбиваючись від стін. — *Диявол!*

— Ну, то покажи мені Регану. Це стане доказом.

— Є значно ліпші варіанти! Я доведу тобі! Я прочитаю твої думки! — лютувала істота в Реганіному тілі. — Подумай про будь-яке число від одиниці до ста!

— Ні, це нічого не доведе. Я мушу побачити Регану.

Раптом істота захихотіла, відкинувшись на спинку ліжка.

— Ні, тобі вже не допоможуть ніякі докази, Каррасе. Ось чому я люблю розважливих людей. Як чудово! Справді, як це чудово! Але ми тебе ще трохи порозважаємо. Зрештою, тепер ми не хотіли б тебе втратити.

— Хто це «ми»? — живо поцікавився Каррас.

— Ми — це невеличкий гурт, що сидить у цій свинці, — пролунала відповідь. — Такий собі чималенький натопт. Згодом я, можливо, познайомлю тебе ближче. А зараз мене мучить жахлива

сверблячка, та я ніяк не можу туди дістати. Попустиш на хвилинку пасочок? Лише один?

— Ні, скажи, де тобі свербить, і я там почухаю.

— От хитрун, який хитрун!

— Покажи мені Регану, і тоді я, може, розв'яжу один ремінь, — запропонував Каррас. — За умови, що вона...

Раптом священик здригнувся від несподіванки, збагнувши, що бачить перед собою очі, сповнені жаху, і рот, широко розтулений у безгучному благанні про допомогу. Але подоба Регани швидко зникла. Риси обличчя блискавично змінилися.

— Бога ради, ви б не зняли, якщо ваша ласка, ці пиздуваті реміні? — запитав улесливий голос з уривчастим британським акцентом. Зненацька знову виникла подоба демона. — Допоможіть стагому слухителю вівтагя, очче! — прохрипіла вона, а тоді з диким і пронизливим реготом відкинула голову.

Каррас сидів геть приголомшений, відчуваючи, як невидні крижані руки все міцніше стискають його потилицю, відчутні на дотик, і це вже йому не уявлялося.

Істота в тілі Регани урвала свій сміх і вп'ялася в нього глумливими очима.

— Відчув холодні пальці? До речі, Каррасе, твоя мати тут, із нами. Не хочеш щось переказати їй? Я подбаю, щоб вона отримала твою вістку. — Насмішкуватий регіт. Раптом Каррас підхопився з крісла, щоб ухилитися від потужного струменя блювотиння. Трохи потрапило йому на рукав светра та руку.

Священик, обличчя якого поблідло, втупився в ліжку, на якому зловтішно реготала Регана, дивлячись, як із його руки крапає на килим блювота.

— Якщо це правда, — мовив він глухо, — тоді ти повинен знати ім'я моєї матері.

— Я знаю.

— Ну то назви його.

Істота в подобі Регани засичала до нього, виблискуючи безтямними очима й вихляючи головою, наче кобра.

— Назви його! — повторив Каррас.

Закотивши очі, Регана заревла, як бугай, лютим ревом, що струснув віконниці й шибки у великому еркерному вікні. Якийсь час Каррас спостерігав за цим божевіллям, а тоді подивився на свою руку й вийшов із кімнати.

Кріс одразу відштовхнулася від стіни й стурбовано глянула на светр єзуїта.

— Що сталося? Вона блювала?

— Маєте рушника? — запитав її Каррас.

— Там є ванна! — поспіхом сказала Кріс, показуючи на двері в коридорі. — Карле, піди й припилньуй її! — кинула вона через плече, прямуючи вслід за священником до ванної. — Мені так прикро! — вигукнула вона.

Єзуїт рушив до вмивальника.

— Ви їй даєте заспокійливе?

Кріс відкрутила кран і відповіла:

— Так, лібріум. Ось, скиньте светр і помийтеся.

— Яку дозу? — запитав Каррас, стягуючи чистою рукою светра.

— Я вам допоможу. — Кріс потягла за светра знизу догори. — Ну, сьогодні вона отримала чотириста міліграмів, отче.

— *Чотириста?*

Кріс підтягнула светра йому до грудей.

— Ага, бо тільки так ми змогли обв'язати її ремнями. Ми мусили всі разом...

— Ви дали вашій дочці *відразу* чотириста міліграмів?

— Ви не повірите, яка вона сильна. Підніміть угору руки, отче.

— Гарзд.

Він підняв руки, і Кріс стягла з нього светра, відсунула завісу для душа й кинула светр у ванну.

— Я скажу Віллі, щоб почистила його вам, отче. — Вона пригнічено сіла на краєчок ванни й зняла з вішака рожевий рушник, мимоволі прикривши долонею вишитий темно-синіми нитками напис «*Регана*». — Мені так прикро, — бідкалася вона.

— Не переймайтеся. Нічого страшного. — Каррас розстібнув правий рукав накрохмаленої білої сорочки й закотив його, виставивши напоказ мускулисту руку, усяяну тонкими темнашими волосинками, а тоді спитав: — Чи вона отримує бодай якусь поживу? — Він підставив руку під гарячий струмінь води, змиваючи блювотиння.

— Ні, отче. Тільки сустаген, коли засинає. Але вона видерла зонд.

— Видерла? Коли?

— Сьогодні.

Стурбований Каррас помив руки милом, прополоскав їх, замислився на мить, після чого похмуρο сказав:

— Вашій дочці справді потрібно перебувати в лікарні.

Кріс опустила голову.

— Я цього не можу зробити, отче, — сказала вона тихо й невиразно.

— Чому не можете?

— Просто не можу, — повторила Кріс хриплим напівмертвим шепотом. — Вона... вона зробила щось таке, отче, що я не можу ризикувати, щоб хтось про це довідався. Лікар... чи медсестра... чи будь-хто інший.

Каррас спохмурнів, закручуючи крани. *«От якби якась особа була, скажімо, злочинець»*. Він занепокоєно дивився на вмиральник, тримаючись за його краї.

— Хто їй давав сустаген? Лібріум? Інші ліки?

— Ми самі. Її лікар показав нам, як це робити.

— Вам потрібні рецепти.

— Ну, але ж ви теж могли б їх виписати, правда, отче?

Каррас, у голові якого крутилися різні думки, повернувся до неї з піднятими руками, зіткнувшись з її примарним і знеможеним поглядом. Він кивнув на рушник у її руках і вимовив:

— Прошу.

Кріс тупо на нього подивилася й перепитала:

— Що?

— Прошу подати рушника, — лагідно сказав Каррас.

— Ой, вибачте мені! — Кріс поспіхом дала йому рушника і, поки єзуїт витирав руки, запитала в нього з проблизком надії в голосі: — Ну то як тепер, отче? Гадаєте, вона одержима?

— Слухайте, а що ви знаєте про одержимість?

— Лише те, що читала, а дещо мені розповіли лікарі.

— Які лікарі?

— З клініки Беррінджера.

— Зрозуміло, — сказав Каррас, легенько схиливши голову.

Він склав рушника й акуратно повісив його на вішак, а тоді запитав: — Міс Макніл, а ви католичка?

— Ні.

— А ваша дочка?

— Теж ні.

— Якої ж ви конфесії?

— Жодної.

Каррас замислено подивився на неї.

— Чому ж тоді ви звернулися до мене? — спитав він.

— Тому, що я була в розпачі! — вигукнула Кріс тремтячим голосом.

— Мені здається, ви казали, що це вам порадили зробити психіатри.

— Ой, та я вже не знаю, *що* я вам казала! Я була взагалі сама не своя!

Каррас обернувся, склав руки на грудях, сперся вагою свого тіла на білу мармурову підставку для вмивальника, подивився на Кріс і сказав, ретельно підбираючи слова:

— Послухайте, мене обходить лише одне — яким чином найкраще допомогти вашій дочці. Але мушу вам відверто сказати: якщо ви справді сподіваєтеся на екзорцизм як на автосугестивну шокотерапію, вам легше буде знайти виконавця ролі екзорциста на кіностудії, міс Макніл, бо католицька церква на це не піде, і ви лише втрачаєте дорогоцінний час.

Каррас відчув, що його руки легенько тремтять.

«*Що сталося зі мною?* — здивувався він. — *У чому річ?*»

— Я, до речі, *місіс* Макніл, — уїдливо виправила його Кріс.

Каррас пом'якшив свій тон.

— Вибачте мені. Слухайте, демон це чи просто нервовий розлад, я зроблю все можливе, щоб допомогти вашій доньці. Але мені треба знати правду, усю правду. Це важливо. Важливо для Регани. Зараз я намагаюся намацати відповідь, *місіс* Макніл. Я цілком приголомшений тим, що побачив і почув у спальні вашої дочки. Чому б нам тепер не залишити цю ванну кімнату й не зійти вниз, де ми могли б поговорити? — З ледь помітною й теплою заспокійливою усмішкою Каррас простягнув руку й допоміг Кріс підвестися. — Я б не відмовився від чашечки кави.

— А я б не відмовилася від віскі з льодом.

Поки Карл і Шерон опікувалися Реганією, Каррас і Кріс сиділи в кабінеті: вона — на диванчику, а Каррас — у кріслі біля каміна, і Кріс розповіла йому всю історію хвороби Регани, старанно приховуючи будь-яку згадку про випадок із Деннінгом. Священик уважно слухав, майже нічого не говорячи, лише інколи щось запитував або реагував кивком голови, тоді як Кріс

визнала, що на початку справді вважала екзорцизм своєрідною шокотерапією.

— А тепер не знаю, — сказала вона, хитаючи головою, — просто не знаю. — Вона подивилася на свої поцятковані ластовинням руки зі зчепленими на колінах пальцями, що ледь помітно тремтіли. Тоді безпомічно глянула на священика. — А що думаєте *ви*, отче Каррас?

Опустивши голову, священик набрав повні груди повітря, тоді похитав головою й неголосно сказав:

— Я справді не знаю. Нав'язлива поведінка, спричинена почуттям провини, можливо, у поєднанні з роздвоєнням особистості.

— *Що?* — обурилася Кріс. — Отче, ну як ви можете таке казати після всього побаченого нагорі!

Каррас подивився на неї.

— Якби ви бачили стільки пацієнтів психлікарень, скільки їх бачив я, ви б і не таке сказали, — мовив він. — Послухайте-но мене! Одержимість демонами? Гаразд, припустимо, що це справді іноді стається. Але ж ваша дочка не називає себе демоном, вона наполягає, що вона ніхто інший, як *сам диявол*, а це рівнозначне тому, що величати себе Наполеоном Бонапартом!

— Тоді поясніть усі ці стуки та інше.

— Я цього не чув.

— Але це чули в клініці Беррінджера, отче, тобто це діялося не лише тут, у будинку.

— Можливо, але ми навряд чи потребуватимемо диявола, щоб пояснити такі речі.

— То поясніть їх!

— Ну, можливо, це психокінез.

— *Що?*

— Ви, мабуть, чули про таке явище, як полтергейст?

— Це коли привиди жбурляються тарілками й поводяться, як ідіоти?

— Це не таке вже рідкісне явище, і найчастіше це стається з емоційно неврівноваженими підлітками. Очевидно, що екстремальне перенапруження мозку може інколи стимулювати появу невідомого нам різновиду енергії, спроможної, видається, рухати предметами на відстані. Але в цьому немає нічого надприродного. Це стосується також і аномальної сили Регани —

у патології такі явища трапляються. Можете це називати, якщо бажаєте, приматом свідомості над матерією, але в будь-якому разі таке трапляється безвідносно до одержимості.

Кріс відвернулася вбік, легенько похитуючи головою.

— Ну, і чи не дивина? — утомлено зіронізувала вона. — Я ось атеїстка, а ви священик, і...

— Найкраще тлумачення будь-якого феномена, — лагідно урвав її він, — завжди найпростіше з тих доступних, що враховують усі факти.

— О, справді? — огризнулася Кріс, а її очі з червоними прожилками спалахнули благанням, розпачем і бентегою. — Можливо, я тупа, отче Каррас, але мені здаються ще тупішими пояснення, ніби тарілки на стіну жбурляє якась невідома штуkenція в чийсь голові! І що ж це *таке*? Ви можете мені це пояснити? І що таке, до речі, «роздвоєна особистість»? Ось ви це *кажете*. І я це *чую*. Але *що* це таке? Невже я така тупа? Ви можете це пояснити так, щоб до мене нарешті дійшло?

— Послухайте, ніхто й не вдає, що все це розуміє. Ми тільки знаємо, що такі речі стаються, а все поза межами самого цього феномена ніщо інше, як звичайні гіпотези. Але спробуйте уявити це так ось.

— Гарзд, кажіть уже.

— Людський мозок складається десь із сімнадцяти мільярдів клітин, і коли ми дивимося на них, то бачимо, що вони щосекундно мають справу з приблизно сотнею мільйонів різних відчуттів, що бомбардують мозок, і мозок не просто опрацьовує всі ці сигнали, але й робить це ефективно, щоб вони не заважали одне одному й не перечіплялися. Виникає запитання, як клітини здатні це все робити без певної взаємодії? Мабуть, ніяк, тож очевидно, що кожна з цих клітин наділена, можливо, власною свідомістю. Ви стежите за ходом моїх думок?

Кріс кивнула.

— Так, намагаюся.

— Добре. Тепер уявімо, що людське тіло — це гігантський океанський лайнер, команда якого складається з усіх клітин мозку. Одна з цих клітин стоїть на капітанському мостіку. Це капітан. Але йому ніколи *достеменно* невідомо, чим займається решта команди в трюмі. Він тільки знає, що корабель рухається своїм курсом і все відбувається належним чином. Цей

капітан — це ви, ваша пробуджена свідомість. А в разі роздвоєння особистості стається таке... *можливо...* що одна з клітин, яка перебувала в трюмі разом з іншими членами команди, захоплює капітанський мостик і починає сама керувати кораблем. Іншими словами, влаштовує бунт. Чи вам тепер стало зрозуміліше?

Кріс недовіриливо дивилася, не кліпаючи, на нього.

— Отче, це щось таке штучне й надумане, що легше, мабуть, повірити в існування того бісового диявола!

— Я...

— Слушайте, я не знаю всіх цих теорій і всякого такого, — урвала його Кріс низьким напруженим голосом, — але скажу вам ось що, отче: ви покажіть мені ідентичного двійника Регани — з такими самими обличчям, голосом, запахом, манерами — і я миттєво знатиму, що це насправді не вона! Я знатиму це, відчую нутром, і я вам кажу, що *та істота нагорі* — не моя *донька*! А тепер скажіть мені, що робити! — вигукнула вона голосом, що зривався на крик і аж тремтів від стримуваних емоцій. — Скажіть, запевніть мене, що в неї просто щось негаразд із головою! Що ви абсолютно впевнені в тому, що їй не потрібен ніякий екзорцизм і що він їй не допоможе! Ну ж бо! Скажіть мені, отче! *Скажіть!*

Останні слова вона вже майже верещала.

Каррас відвернувся й кілька довгих секунд замислено мовчав. Потім знову пильно подивився на Кріс.

— Чи в Регани низький тембр голосу? — неголосно спитав він. — Тобто в нормальному стані.

— Ні. Якраз навпаки — дуже високий.

— Гадаєте, вона розвивалася надто швидко для свого віку?

— Зовсім ні.

— Її коефіцієнт інтелекту?

— Пересічний.

— Що вона любить читати?

— Здебільшого книжечки про Ненсі Дрю й комікси.

— А стиль її мови тепер: як він відрізняється від звичайного?

— Цілком. Вона ніколи не вживала й половини цих слів.

— Ні, я маю на увазі не *зміст* її мови, а *стиль*.

— Стиль?

— Те, як вона komponує слова.

Кріс насупилася.

— Я й далі вас не зовсім розумію.

— У вас є якісь її листи? Шкільні твори? Запис її голосу був би...

— Так. Так, є плівка, яку вона записала для батька. Вона збиралася послати її йому замість листа, але так і не закінчила. Хочете послухати?

— Так, хочу. І ще мені будуть потрібні її медичні карти, особливо з клініки Беррінджера.

Кріс похитала головою, відвернувши очі.

— Ой, отче, я вже пройшла цей шлях і...

— Так. Так, я знаю, але хотів би переглянути їх сам.

— То ви й далі проти екзорцизму?

— Ні. Я тільки проти того, щоб нашкодити вашій дочці замість того, щоб допомогти.

— Але ви зараз говорите явно як психіатр, чи не так?

— Ні, я говорю також і як священник. Якщо я звернуся до канцелярії чи куди там іще по дозвіл на екзорцизм, мені треба буде навести суттєві докази того, що у випадку з вашою дочкою йдеться не тільки про психіатричну проблему, а ще й надати церкві переконливі свідчення ознак одержимості.

— Яких саме?

— Я ще не знаю. Мушу все дослідити.

— Ви що, жартуєте? Я думала, що ви експерт у цій галузі.

— У цій галузі *немає* експертів. Ви зараз, мабуть, краще ознайомлені з демонічною одержимістю, ніж більшість священників. То як скоро ви зможете передати мені історію хвороби з клініки Беррінджера?

— Якщо треба, я полечу туди чартерним рейсом!

— А плівку?

Кріс підвелася.

— Зараз піду пошукаю.

— І ще одна річ.

— Яка?

— Та книжка, про яку ви згадували, з розділом про одержимість... ви не могли б пригадати, чи не читала її Регана *раніше*, перш ніж почалася хвороба?

Кріс зосереджено думала, схиливши голову.

— Мені здається, вона читала *щось* за день до того, як почалася ця біда, хоч я не можу цього стверджувати стовідсотково.

Але гадаю, що вона її колись читала. Тобто я таки певна. *Досить* певна.

— Я хотів би на неї поглянути.

Кріс попрямувала до дверей.

— Звичайно, отче, зараз принесу. І плівку. Вона, мабуть, у підвалі. Зараз подивлюся.

Каррас неухважно кивнув, розглядаючи східний орнамент на килимі. За якийсь час він підвівся й поволі рушив до передпокою, де стояв нерухомо в темряві, немовби в якомусь іншому вимірі, запхавши руки в кишені штанів і слухаючи, як згори долинали то хрюкання свині, то гавкання шакала, а то гикавка й гадюче сичання.

— О, ви тут! А я шукала вас у кабінеті.

Каррас обернувся до Кріс, яка вмикала в передпокої світло.

— Ви вже йдете? — спитала вона, підходячи до нього з книжкою про чаклунство й листом до батька, що Регана записала на плівку.

— Так, мушу йти. Маю ще приготуватися до завтрашньої лекції.

— Справді? А де це буде?

— На медичному факультеті, — відповів Каррас, беручи з рук Кріс книжку й плівку. — Я постараюся прийти сюди завтра по обіді або ввечері. Якщо ж трапиться щось нагальне, дзвоніть мені о будь-якій порі дня чи ночі. Я попереджу телефоністок на комутаторі, щоб вас одразу з'єднували зі мною. Чуєте, а як у вас справи з медикаментами?

— Усе гаразд. Маю багаторазові рецепти.

— Може, зателефонуєте ще раз лікареві?

Актриса опустила голова.

— Не можу, — ледь чутно прошепотіла вона, — я просто не можу.

— Бо я ж не лікар, знаєте, — застеріг її Каррас.

— Усе гаразд.

Кріс так і не підводила голову, і Каррас дивився на неї пильно й стурбовано. Він майже відчував на дотик тривогу, що переповнювала її.

— І ще: рано чи пізно, — лагідно мовив він, — я мушу повідомити когось зі своїх зверхників, чим займаюся, особливо якщо мені доведеться приходити до вас у специфічні нічні години.

Кріс подивилася на нього, стурбовано нахмурившись.

— А це обов'язково? Тобто повідомляти про це?

— Ну, але якщо я цього не зроблю, вам не здається, що це виглядатиме трохи дивно?

Кріс знову опустила голову й кивнула.

— Так, я розумію, про що ви, — сказала вона впівголоса.

— То ви не заперечуєте? Я їм скажу лише найнеобхідніше. І не хвилюйтеся: про це ніхто більше не знатиме.

Вона безпомічно підняла своє виснажене обличчя й побачила його сумовиті й проникливі очі. Побачила в них силу. Побачила біль.

— Гаразд, — ледь чутно мовила вона.

Вона довірилася болю.

— Будемо контактувати, — сказав їй Каррас.

Він почав був виходити, але затримався на порозі, нахиливши голову й замислено приклавши долоню до вуст, а тоді знову подивився на Кріс.

— Чи ваша донька знала, що сюди мав прийти священик?

— Ні, крім мене, ніхто цього не знав.

— А ви знали, що недавно померла моя мати?

— Так. Прийміть моє спочуття.

— А чи Регані це відомо?

— Чому ви питаєте?

— Чи їй це відомо?

— Ні, зовсім ні. Чому ви запитали?

Каррас знизав плечима.

— Нічого важливого, — сказав він, — просто мені було цікаво. — Він дещо стурбовано глянув на обличчя Кріс. — Чи ви хоч трохи спите?

— Ну так, інколи.

— Вам потрібне снодійне. Ви вживаєте лібріум?

— Так.

— Яку дозу?

— По десять міліграмів двічі на день.

— Спробуйте двадцять. А ще тримайтеся подалі від дочки. Що довше ви будете свідком її теперішньої поведінки, то більшою буде ймовірність того, що ваші почуття до неї зазнають неправої шкоди. Займіться чимось іншим. І не накручуйте себе. Ви нічим не допоможете Регані, якщо вас саму зрадять нерви.

Кріс пригнічено кивнула, не підводячи очей.

— А тепер лягайте в ліжко, — сказав їй Каррас. — Будь ласка, ляжете прямо зараз у ліжко?

— Ага, добре, — неголосно мовила Кріс, — я обіцяю. — Вона приязно глянула на нього й ледь помітно всміхнулася. — На добраніч, отче Каррас. І дякую вам. Дуже вам дякую.

Іще якусь мить Каррас пильно дивився на неї, а тоді сказав:

— Ну то гаразд, на добраніч, — відвернувся й швидко рушив геть.

Кріс стояла на порозі, дивлячись йому вслід. Коли перетинала вулицю, вона подумала, що він, мабуть, залишився без вечері, а ще її стурбувало, що йому, напевне, холодно, бо він опускав рукави сорочки. Коли проходив повз ресторан «1789», щось випало з його рук, можливо, книжка з чаклунства або плівка з голосом Регани. Він нахилився, щоб підняти це, а на розі Тридцять шостої вулиці і П-стріт завернув ліворуч і шез з очей. Кріс раптово відчула полегшення.

Вона не побачила Кіндермена, що сидів самотньо в авті без розпізнавальних знаків.

Ще через півгодини Деміен Каррас квапливо йшов до своєї кімнатки в єзуїтському гуртожитку з цілим стосом книжок і журналів, що їх він знайшов на полицках бібліотеки Джорджтаунського кампусу. Він поспіхом кинув їх на письмовий стіл, понишпорив у шухлядах, шукаючи сигарети, знайшов там напівпорожню пачку злежалого «Кемела», запалив сигарету, глибоко затагнувся й затримав у легенях дим, думаючи знову про Регану. «Істерія, — припустив він, — мабуть, це воно». Видихнув дим, запхав великі пальці за ремінь штанів і подивився на книжки. Там були «Одержимість» Естеррайха, «Луденські біси» Гакслі, «Парапраксіс у дослідженні Зігмундом Фройдом справи Гайцмана», «Демонічна одержимість і екзорцизм у ранньому християнстві у світлі сучасних поглядів на психічні хвороби» Маккасленда, а також уривки з психіатричних журналів Фройдових «Неврозу демонічної одержимості в XVII столітті» та «Демонології сучасної психіатрії».

«Допоможіть стагому слухителю вітага, очче!»

Єзуїт поторкав чоло, а тоді подивився на липкий піт, що вкрив його пальці. Тут він помітив, що залишив відчиненими двері. Пішов їх зачинити, а тоді попрямував до полиці, на якій

стояв примірник «Римського ритуалу» в червоній палітурці, збірка таїнств і молитов. Затиснувши між губами сигарету, він примружився від диму, проглядаючи «Основні правила» для екзорцистів у пошуках ознак демонічної одержимості. Спочатку ковзнув поглядом по рядках, а тоді почав читати уважніше.

...Екзорцист не повинен квапитися брати на віру те, що якась особа одержима злим духом, а виявляти натомість ознаки, за допомогою яких можна відрізнити одержиму особу від такої, що страждає від якоїсь хвороби, особливо психічного походження. Існують такі ознаки одержимості: здатність досить вільно говорити невідомою мовою або розуміти її, коли нею говорять інші; здатність розкривати майбутні або потайні події; прояви сили, невластивої особі певного віку за звичайних умов, а також інші ознаки, які сукупно дають підстави для вагомих доказів.

Якийсь час Каррас розмірковував, а тоді притулився спиною до книжкової полиці й дочитав решту настанов. Коли закінчив, піймав себе на тому, що не відводить очей від настанови номер 8:

Дехто свідчить про скоєні злочини.

Легенький стук у двері.

— Деміен?

Каррас підняв голову й відповів:

— Заходь.

То був Даер.

— Слухай, тебе розшукувала Кріс Макніл, — повідомив він, заходячи в кімнату. — Вона тебе знайшла?

— Коли? Зараз, увечері?

— Ні, ще вдень, по обіді.

— О так, Джо. Дякую. Так, я з нею розмовляв.

— Добре. Я просто хотів переконатися, що ти про це знав. Подібний на ельфа священник тинявся кімнатою, немовби щось шукав.

— Що тобі треба, Джо? — спитав Каррас.

— У тебе нема льодяників? Я вже де тільки не шукав, але ні в кого їх немає, а мені *страшенно* хочеться бодай одного льодяничка або парочку, — замислено зронив Даєр, не припиняючи пошуків. — Яюсь я цілий рік вислуховував дитячі сповіді і, як наслідок, присів на льодяники. Малі паршивці *дихають* на тебе сумішшю льодяників і травки, тому не дивно, що я потрапив у наркотичну залежність. — Даєр підняв кришку коробки для тютюну, що була наполовину заповнена фісташками. — Що це таке? — здивувався він. — Відмерлі мексиканські стрибучі боби?

Каррас переглядав книжкові полицки, шукаючи потрібний том.

— Слухай, Джо, я зараз трохи зайнятий і...

— Чуєш, а та Кріс справді приємна, га? — урвав його Даєр, падаючи на ліжко Карраса, і розтягнувся там на повен зріст, зручно заклавши за голову руки. — Елегантна дама. То ти її зустрів? Тобто бачив її особисто?

— Ми розмовляли, — відповів Каррас, витягаючи книжку в зеленій палітурці під назвою «Сатана», збірку статей і наукових праць французьких теологів-католиків. Рушив із нею до письмового столу. — Ну, а тепер...

— Проста. Безпретензійна. Щира, — просторікував, дивлячись на високу стелю й забувши все на світі, Даєр. — Вона допоможе нам здійснити мій план, коли ми з тобою зречемося священства.

Каррас різко глянув на Даєра.

— *Хто* це зрікається священства?

— Та ж голубі. Цілими юрбами. Бо чорний колір вийшов із моди.

Каррас здивовано й несхвально похитав головою, ставлячи книжки на стіл.

— Слухай, Джо, — дорікнув йому Каррас, — розкажеш це в якомусь казино у Вегасі. Годі вже, шивайся! Я мушу приготуватися до завтрашньої лекції.

— Спочатку ми підемо до Кріс Макніл, — не вгавав юний священник, — з моєю задумкою сценарію на основі життя святого Ігнатія Лойоли з попередньою назвою «Марш бравих єзуїтів».

Гасячи в попільничці сигарету, Каррас подивився з-під лоба на Даєра.

— Може, ти нарешті забереш звідси свій зад, Джо? Я маю багато роботи.

— А хто тобі заважає?

— Ти! — Каррас почав розстібати сорочку. — Я йду в душ, а коли вийду з нього, маю надію, що тут уже й духу твого не буде.

— Ну добре, — неохоче простогнав Даер, ставлячи ноги на підлогу, але й далі сидючи на ліжку. — До речі, щось не бачив тебе на вечері. Де ти сьогодні їв?

— Ніде.

— А це вже безглуздо. Чого мучити себе дієтами, коли все одно носиш тільки сутану?

— Чи є тут якийсь магнітофон?

— Тут навіть льодяників немає. Іди у фонолабораторію.

— А в кого ключі? В отця ректора?

— Ні, в отця доглядача. Тобі треба вже сьогодні?

— Так, сьогодні, — відповів Каррас, вішаючи сорочку на спинку стільця. — А де його знайти?

— Хочеш, щоб я це зробив, Демієне?

— А ти можеш, Джо? Бо я справді маю купу справ.

Даер підвівся.

— Не журися!

Каррас узяв душ і перебрався в чисту футболку й штани. Сідаючи за стіл, він побачив там цілий блок «Кемела» без фільтра, а біля нього один ключик із биркою «ФОНОЛАБОРАТОРІЯ», а другий — із биркою «ХОЛОДИЛЬНИК ТРАПЕЗНОЇ». До цього ключика була ще причеплена записочка: «Ліпше вже ти, ніж пацюки й домініканські коти-грабіжники». Каррас усміхнувся, побачивши підпис: «Льодяник Джо». Відклав убік записку, зняв із руки годинника й поклав його перед собою на стіл. Була 10:58 вечора.

Почав читати. Спочатку Фройда, тоді Маккасленда, уривки із «Сатани», частини фундаментального дослідження Естеррайха, і десь після 4:00 ранку він нарешті закінчив, потираючи обличчя й очі, які пекли від диму, що стояв стовпом, а попільничка на столі Карраса була завалена покрученими недопалками сигарет. Він підвівся й втомлено рушив до вікна, відчинив його навстіж, вдихнув прохолоду вологого вранішнього повітря й залишився там стояти, думаючи про Регану. Так, у неї був фізичний синдром одержимості. Тут не було жодного сумніву.

Тому що в усіх випадках незалежно від історичного періоду чи місця, де це відбувалося, симптоми одержимості були по суті незмінні. Деякі з них у Регани ще не проявилися: стигмати, прагнення їсти всяку гидоту, нечутливість до болю, нестримна гучна гикавка. Але решта їх чітко простежувалася: мимовільні безладні рухи, сморідне дихання, обкладений язик, виснаження організму, набряклий живіт, подразнення шкіри та слизової оболонки. Але найголовніше те, що були наявні основні симптоми найважчих випадків, що їх Естеррайх характеризував як ознаки «істинної» одержимості: різюча зміна голосу й рис обличчя та прояви цілком нової особистості.

Каррас похмуро дивився з вікна на вулицю. Крізь гілки дерев він міг бачити будинок Макніл і велике еркерне вікно Реганиної спальні. Він вичитав у книжках, що в разі добровільної одержимості, як із медіумами, нова особистість зазвичай добра. *«Ось як Тія, — думав Каррас, — той дух жінки, що вселявся в одного чоловіка, скульптора, і то тільки вряди-годи й ненадовго, щоразу десь лише на годинку, аж поки приятель цього скульптора безнадійно закохався в Тію й почав благати скульптора, щоб той дозволив їй назавжди залишитися в його тілі. Але що стосується Регани, це далеко не Тія»*, — похмуро розмірковував священник, адже та «сутність», що в неї вселилася, була лиховісна, що типово для демонічної одержимості, коли нова особистість прагне до фізичного знищення людини, у яку вона вселилася.

І нерідко цього досягає.

Замислившись, священник підійшов до столу, узяв сигарету й запалив. *«Ну гаразд, у неї фізичний синдром демонічної одержимості. То як же її вилікувати? — Він загасив сірника. — Усе залежить від того, що стало причиною синдрому»*. Він сів на край столу й почав міркувати про те, що сталося з черницями Лілльського монастиря у Франції на початку XVII століття. Ці нібито одержимі черниці «зізнавалися» своїм екзорцистам у своїй безпомічності в стані одержимості та про регулярну участь у сатанинських оргіях, де еротичні забави видозмінювалися залежно від днів тижня: у понеділки й вівторки це були гетеросексуальні злягання, у четверги — содомія, феляція й кунілінгус із гомосексуальними партнерами, а в суботи — скотолозтво з домашніми тваринами й драконами. *І драконами?* Єзуйт сумовито похитав головою. Як і з Ліллем, у багатьох випадках, на його

думку, причиною одержимості була суміш шахрайства й міфманії, а іноді до цього спричинялися нервові хвороби: параноя, шизофренія, неврастенія, психастенія. І саме через це, як він знав, церква вже роками рекомендувала екзорцистам виконувати ритуал у присутності психіатра або невролога. Проте не в усіх випадках одержимості причина була очевидна. Багато з них змусили Естеррайха охарактеризувати одержимість як цілком окремий різновид розладу, а також відкинути традиційний для психіатрії термін «роздвоєння особистості» як такий, що мало чим відрізняється від окультних заміників таких понять, як «демон» і «дух мерця».

Каррас потер указівним пальцем складку біля носа. У клініці Беррінджера, за словами Кріс, були схильні визнати причиною розладу Регани навіювання, щось таке, що було певним чином пов'язане з істерією. І Каррас теж схилявся до цього висновку. Більшість випадків, що він дослідив, була, на його думку, спричинена саме цими двома факторами. *По-перше, це найчастіше ставалося з жінками. А по-друге, усі ці спалахи одержимості, що переростали в епідемії. А ще ті екзорцисти...* Каррас спохмурнів. Екзорцисти нерідко й самі ставали жертвами одержимості, як це відбулося 1634 року у французькому Лудені, в урсулінському жіночому монастирі. З чотирьох екзорцистів-езуїтів, посланих туди, щоб покласти край епідемії одержимості, троє — отці Люка, Ляктанс і Транкілль — не лише стали одержимими, але й невдовзі померли, судячи з усього, від зупинки серця, спричиненої невпинною психомоторною гіперактивністю: вони безперестанно сипали лайками, нестямно ревіли й кидалися в конвульсіях на ліжку. А четвертий, отець Сурен, якому в той час було тридцять три роки і якого вважали одним із найяскравіших інтелектуалів Європи, збожеволів і потім двадцять п'ять років свого життя провів у притулку для божевільних. Каррас замислено кивнув сам до себе. Якщо хвороба Регани істеричного характеру і якщо перші симптоми одержимості з'явилися внаслідок навіювання, тоді єдиним вірогідним джерелом цього навіювання міг бути лише розділ про одержимість у книжці про чаклунство. Він погортав сторінки. Чи прочитала це Регана? Чи є якісь разучі подібності між описаними тут деталями й поведінкою Регани? Невдовзі він знайшов деякі збіги.

...Описаний у розділі випадок із восьмирічною дівчинкою, що «ревла, наче бугай, низьким оглушливим басом». *Регана мукала, як віл.*

...Випадок із Гелен Сміт, яку лікував видатний психолог Флорнуа. Він описав, як вона з «блискавичною швидкістю» змінювала свій голос і риси обличчя, перетворюючись на багатьох інших осіб. *«Вона це робила при мені. Особа, що говорила з британським акцентом. Швидкі зміни. Миттєві».*

...Випадок у Південній Африці, що описав очевидець, відомий етнолог Жуно. Він розповідав про жінку, яка однієї ночі зникла зі своєї домівки. Наступного ранку її знайшли «прив'язаною до верхівки» дуже високого дерева «тонкими ліанами», а згодом вона почала «сповзати з дерева головою донизу, із сичанням вистромлюючи язика, наче змія. Висячи на дереві, вона говорила мовою, якої ніхто ніколи не чув». *Регана плазувала змією слідом за Шерон. Верзла якусь нісенітницю. Спроба «невідомої мови»?*

... Випадок із Жозефом і Тібо Бернерами, восьми й десяти років, які «лежали на спині й раптом починали крутитися з шаленою швидкістю, мов дзиги». *Це звучить як абсолютна вигадка або перебільшення, але дуже скидається на Регану, що оберталася, наче дервіш.*

Була ще подібність де в чому, додаткові підстави, щоб запідозрити навіювання: згадка про ненормальну силу, непристойні вислови, а ще свідчення про одержимість у Євангелії, що стали, мабуть, причиною, припускав Каррас, на диво релігійного характеру Реганиної маячні в клініці Беррінджера. Ба більше, у розділі була згадка про початкові стадії одержимості: *«...Перша стадія, інфестація, полягає в атакуванні оточення жертви звуками, запахами, пересуванням предметів без очевидних причин. А друга, власне одержимість, характеризується атаками на саму жертву з метою вселити в неї жах завданням травм та інших ушкоджень ударами рук і ніг».* *Стукіт. Жбурляння. Атаки капітана Говді.*

«Гаразд, можливо... можливо, вона це прочитала», — думав Каррас. Але він не був певний. *Ні, зовсім ні!* І навіть Кріс. Вона також вагалася щодо ймовірності цього.

Каррас знову підійшов до вікна. *Яка ж тоді відповідь? Справжнє одержимість? Демон?* Він опустил голову й похитав нею. *Ой,*

та годі вже! Це неможливо! А от паранормальні явища? Звісно. Чому б ні? Про це повідомляло забагато компетентних очевидців. Лікарі. Психіатри. Узяти хоча б Жуно. Але як пояснити ці явища — ось у чому проблема. Він подумав про згаданого Естеррайхом шамана на Алтаї в Сибіру, що навмисне впадав ув одержимість для виконання «магічного акту». Коли його обстежили в клініці перед самим актом левітації, його пульс був на рівні ста ударів за хвилину, а потім узагалі підскочив до неймовірних двохсот ударів. Були також зафіксовані різючі зміни температури його тіла й частоти дихання. Отже, його паранормальні дії були тісно пов'язані з фізіологією! Їх спричиняла якась невідома тілесна енергія або сила! Але як докази одержимості, довідався Каррас, церква вимагає чітких і підтверджених свідчень про такі зовнішні феномени, що дозволяли б... Він забув точне формулювання, але, провівши пальцем по сторінці з книжки «Сатана», що лежала в нього на столі, Каррас це знайшов: «...підтверджених свідчень про такі зовнішні феномени, що дозволяли б припустити можливість екстраординарного втручання відмінного від людини інтелекту». Чи це стосувалося випадку з шаманом? Ні, не обов'язково. А з Реганю? Чи це її випадок?

Каррас перечитав підкреслене олівцем місце в «Римському ритуалі»: «Екзорцист повинен пильнувати, щоб жоден із проявів хвороби пацієнта не залишився без пояснення». Каррас замислено кивнув. «Ну гаразд. Подивимося». Почав ходити по кімнаті, згадуючи всі прояви Реганіної хвороби й намагаючись дати їм можливе пояснення. Перераховував їх подумки один за одним.

Разюча зміна рис обличчя Регани.

Частково її хвороба й частково недостатнє харчування, хоча здебільшого, дійшов він висновку, причина цього — те, що психічна конституція людини знаходить вираження в її фізіономії.

Разюча зміна голосу Регани.

Йому ще треба почути її «справжній» голос, подумав Каррас. Навіть якщо він був високим, як стверджує її мати, постійне верещання могло огрубити голосові зв'язки, зробивши голос низьким. Єдина проблема, міркував він, це оглушлива й нез'ясована потужність цього голосу, бо навіть з огрубленими зв'язками це неможливо пояснити фізіологічно. Але в патологічному стані

вияви паранормальної сили, що перевищує потенційні властивості м'язів, — явище відоме й досить поширене. Можливо, цей загадковий ефект вплинув і на її голосові зв'язки та гортань.

Раптове збільшення словникового запасу й знань Регани.

Криптомнезія: приховані уривки слів та фактів, які вона колись могла почути, навіть у немовлячому віці. У сновид, а також у людей на грані смерті приховані спогади нерідко виходять на поверхню з мало не фотографічною докладністю.

Здогад Регани про те, що він священник.

Могла просто вгадати. Якщо вона *справді* читала розділ про одержимість, то, можливо, і чекала візиту священника. А згідно з Юнгом, підсвідоме сприйняття й чутливість хворих на істерію пацієнтів бувають часом у п'ятдесят разів гостріші, ніж у нормальних людей, і саме цим, на думку Юнга, пояснювалося нібито автентичне «читання думок» медіумами під час спиритичних сеансів, адже їхня підсвідомість медіума насправді «читала» на столі майже невловні тремтіння й вібрації, створені руками особи, чиї думки нібито «читалися». Ці тремтіння творили своєрідні матриці літер або цифр. Так і Регані, можливо, вдалося «прочитати», хто він такий, на підставі його поведінки або навіть пахощів мира на його руках.

Знання Регани про смерть його матері.

Також могла вгадати. Адже йому вже сорок шість.

«Допоможіть стагому слухителю вівага, очче!»

Підручники в католицьких семінаріях допускали існування телепатії як цілком реального природного феномена.

Ранній розвиток інтелекту Регани.

Це було найважче пояснити. Однак персонально досліджуючи випадки множинної особистості разом із нібито окультними феноменами, психіатр Юнг дійшов висновку, що в стані істеричного сомнамбулізму загострюються не тільки підсвідомі сприйняття та відчуття, але й функціонування інтелекту, унаслідок чого нова особистість виявляється набагато розумнішою за стару. Але чи звичайний опис феномена пояснює його?

Він раптово зупинив ходу й нахилився над столом, усвідомивши, що Реганин каламбур про Ірода мав значно глибше значення, ніж йому здалося спочатку, бо, коли фарисеї повідомили Христа про Іродові погрози, Христос, скільки пригадував єзуїт, відповів таке: «Ідіть і скажіть тому лисові, що я виганяю бісів!»

Він глянув на плівку з голосом Регани, а тоді втомлено сів за стіл, запалив чергову сигарету, випустив нерівне кільце синювато-сірого диму, знову замислившись про тих хлопців Бернерів і про випадок із восьмирічною дівчинкою, що демонструвала всі симптоми повноцінної одержимості. Яку *ця* дівчинка могла прочитати книжку, що змусила б її підсвідомість так досконало зімітувати симптоми одержимості? І яким чином підсвідомість жертв у Китаї могла поділитися цими симптомами з підсвідомістю інших одержимих людей у Німеччині, Сибіру, Африці? І чому в різних культурах і в різні часи ці симптоми завжди були ідентичні?

«До речі, Каррасе, твоя мати тут, із нами».

Єзуїт дивився перед собою невидючими очима, затиснувши в пальцях сигарету, цівочки диму з якої підносилися вгору до короткочасного життя й миттєвої смерті, мов мимовільні спогади про забуті сни. Він подивився на ліву нижню шухляду письмового столу, якийсь час не ворухився, а тоді відкрив, нахилившись, шухляду й витягнув із неї вицвілий підручник англійської мови для дорослих. Підручник для вправ його матері. Він поклав його на стіл, зачекав, а тоді почав обережно й лагідно гортати сторінки. Спочатку багаторазово повторені літери абетки. Тоді простенькі вправи:

6-Й УРОК МОЯ ПОВНА АДРЕСА

Між сторінками спроба написати листа:

*Дорогий Диммі,
я чекала*

Ще одна спроба. Незавершена. Він відвернувся. Побачив у шибі її очі... які чекали...

— *Domine, non sum dignus.*

Тепер це були очі Регани.

— *Скажи хоч слово...*

Каррас подивився знову на плівку з голосом Регани.

Він вийшов із кімнати й поніс плівку до лінгвістичного кабінету кампусу. Знайшов там магнітофон, сів, акуратно заправив

кінець плівки в порожню бобіну, надів навушники, клацнув вимикачем, а тоді знеможено нахилився й почав напружено слухати. Спочатку тільки шипіння плівки. Гудіння моторчика. Раптово щось клацнуло. Якісь шуми. «Привіт, татку?» Свист від надмірної гучності. Приглушений голос Кріс Макніл звідкись іззаду: «Не так близько до мікрофона, сонечку. Трохи далі». — «Так?» — «Ні, більше». — «Так?» — «Ага, так добре. А тепер говори». Хихотіння. Удар мікрофоном об стіл. А тоді чистий ніжний голос Регани Макніл: «Привіт, татку? Це я. М-м-м...» Сміх, тоді пошепки вбік: «Мамо, я не знаю, що казати!» — «Та просто розкажи йому про себе, сонечку. Скажи, чим ти займаєшся». Знову хихотіння. «Е-е-е, татку... Ну, знаєш... Тобто я маю надію, що ти мене добре чуєш, і, е-е-е... чекай-но. М-м-м, по-перше, ми... Ні, зачекай! По-перше, ми у Вашингтоні, татку, знаєш? Це там, де живе президент, і цей його дім... знаєш, татку?.. Це... Чорт! Татку, зачекай, я краще почну спочатку. Розумієш, татку, там...»

Далі Каррас слухав неухважно, наче здалеку, крізь гупання крові в скронях, мов крізь шум океану, а його нутро сповнювало непоборне переконання: «*Та істота, яку я бачив у кімнаті, не Регана!*»

Каррас повернувся до езуїтського гуртожитку, знайшов там вільну кабінку й відправив месу перед початком ранкової години пік. Підняв для освячення гостію, і вона затремтіла в його пальцях із надією, у яку він не наважувався вірити, яку він відганяв кожною клітинкою тіла й кожнісіньким фібром душі.

— Бо це... є... тіло Моє, — прошепотів він напруженим голосом.

«Ні, це хліб! Звичайний хліб!»

Він не наважувався полюбити знову й втратити. Ця втрата була занадто велика, а біль — занадто гострий. Причиною його скепсису й сумнівів, його спроб усунути всі природні підстави очевидної Реганиної одержимості було його несамовите й потужне прагнення віри. Він схилив голову й поклав освячену гостію до рота, де за якусь мить вона застрягне в сухості його горла. І його віри.

Після меси він пропустив сніданок, склав нашвидкуруч конспект лекції, а тоді прийшов на медфакультет Джорджтаунського університету, де хриплим голосом прочитав своїй аудиторії погано підготовлену лекцію:

— ...стосовно симптомів маніакального психозу ви можете...

«Татку, це я... це я...»

Але хто була «я»?

Каррас рано відпустив студентів, повернувся до своєї кімнати, де негайно сів за стіл і ще раз ретельно ознайомився з позицією церкви стосовно паранормальних ознак демонічної одержимості. «*Може, я був занадто прискінливий?*» — замислився він. Уважно перечитав найважливіші пункти, виділені в примірнику «Сатани»: «Телепатія... природне явище... навіть телекінез, пересування предметів на відстані... наші предки... наука... у наш час ми маємо бути обережніші, попри всі нібито паранормальні свідчення». Діставшись далі, Каррас почав читати повільніше: «Усі розмови з пацієнтом треба ретельно аналізувати, адже, якщо вони відповідають тим самим асоціаціям ідей і логіко-граматичним звичкам, які він демонструє в нормальному стані, одержимість треба ставити під сумнів».

Каррас легенько похитав головою. *Щось тут не грає.* Він подивився на малюнок на сторінці перед його очима. Демон. Його погляд ковзнув на напис під малюнком. «Пазузу». Каррас заплющився, уявляючи смерть ексзорциста, отця Транкілля: його болісну агонію, ревіння, сичання та блювання, його жбурляння з ліжка на землю «демонами», розлюченими, що скоро він помре й вони вже не зможуть його мучити. *А тоді Люка! О Боже! Отець Люка!* Він падає навколішки біля ліжка умирущого Транкілля, молиться, а в мить його смерті Люка негайно приймає ідентичність Транкіллевих демонів і починає зловісно штурхати ногами ще не застиглий понівечений труп, що просмердівся екскрементами й блювотинням, тоді як четверо кремезних чоловіків намагаються його втримати, але він, судячи з опису, не зупиняється, аж поки небіжчика не виносять із кімнати. «Могло таке бути?» — дивується Каррас. Чи справді єдиною надією для Регани може стати ритуал ексзорцизму? Чи варто йому відчинити цю скриньку Пандори? Він не міг би просто потрусити її або залишити неторканою. Повинен дізнатися. Але ж як? Каррас розплющив очі. «...Розмови з пацієнтом треба ретельно...» Так. Так, чому б ні? Якщо виявиться, що зразки розмов Регани й «демона» суттєво відрізняються, це означатиме ймовірність одержимості; якщо ж ці зразки будуть подібні, таку ймовірність слід буде відкинути.

Каррас підвівся й почав ходити кімнатою. «Що ще? Що ще? Швидко. Вона... Хвилиночку!» Каррас застиг як укупаний, замислено дивлячись на підлогу. «Той розділ у книжці з чаклунства. Чи в ньому згадувалося?.. Так! Так, саме так!» Там зазначалося, що демони незмінно й люто реагують на освячену гостію, нетлінні мощі або навіть... Каррас підняв голову й подивився перед собою, зненацька усвідомивши: «І на святу воду! Правильно! Це стане важливим свідощвом так чи інакше!» Він гарячково понишпорив у чорній валізі. Шукав там флакон для святої води.

Віллі впустила його в дім, і він одразу подивився вгору, де була спальня Регани. Крики. Лайки. Але не тим глибоким, грубим голосом демона. А значно м'якшим. Надтріснутим. З британським акцентом... Так! Ця сутність короткочасно з'явилася, коли Каррас бачив Регану.

Каррас поглянув на Віллі, що мовчки очікувала. Вона спантеличено дивилася на круглий римський комірць-колоратку й на сутану священника.

— Прошу сказати, де місіс Макніл?

Віллі показала нагору.

— Дякую вам.

Каррас попрямував до сходів. Піднявся ними. Побачив у коридорі Кріс. Вона сиділа на кріслі біля спальні Регани з опущеною головою й складеними на грудях руками. Коли наблизився езуїт, вона почула шелестіння його сутани, обернулася, побачила його й швидко підвелася.

— Вітаю, отче.

Каррас спохмурнів. Під її очима були сині мішки.

— Ви хоч поспали? — стурбовано запитав він.

— Ой, трошечки.

Каррас докірливо похитав головою.

— Кріс.

— Ну, але я не могла, — пояснила йому Кріс, киваючи на двері Реганиної спальні. — Вона не вмовкала цілу ніч.

— Блювала?

— Ні. — Кріс торкнулася рукава його сутани, немовби хотіла кудись його відвести звідси. — Ходімо вниз, де зможемо...

— Ні, я хотів би її побачити, — рішуче відмовився Каррас.

— Прямо зараз?

«Щось тут не те», — подумав Каррас. Кріс виглядала напруженою. Переляканою.

— Чому б ні? — запитав він.

Вона нишком зиркнула на двері Реганіної спальні. Звідти долинув пронизливий і нестямний голос із британським акцентом.

— Клятий наци-исте! Нацистська наволоч! — Кріс опустила голову й відвернулася. — Ну то йдіть, — ледь чутно мовила вона. — Заходьте.

— Чи є тут у вас магнітофончик? Знаєте, такий маленький, переносний? — поцікавився Каррас.

Кріс поглянула на нього.

— Так, отче, є. А що таке?

— Ви не могли б, якщо ваша ласка, принести його до кімнати разом із чистою бобіною?

Кріс раптом стурбовано нахмурилася.

— Навіщо? Чекайте-но хвилиночку. Ви що, хочете записати Регану?

— Це важливо.

— Ніколи, отче! У жодному разі!

— Послухайте, мені тільки треба порівняти зразки її мови, — серйозним голосом пояснив Каррас. — Це може стати доказом для католицького керівництва, що ваша дочка й справді одержима!

Вони раптово повернулися, почувши особливо гучний потік огидних лайок, націлених на Карла, що якраз відчинив двері до спальні Регані й виходив звідти з мішком для прання, заповненим брудними підгузками й постільною білизною. З попелястим лицем він зачинив за собою двері, приглушивши тираду, що долинала зі спальні.

— Поміняв підгузки, Карле? — запитала Кріс.

Слуга перевів свій переляканий погляд із Карраса на Кріс.

— Поміняв, — коротко зронив він. Тоді повернувся й хутко рушив коридором до сходів. Кріс прислухалася до його покvapливих гулких кроків, а коли вони стихли, повернулася до Карраса й вимовила тихо й покірно, опустивши плечі й дивлячись у підлогу:

— Гаразд, отче. Вам усе принесуть.

І вона поспіхом рушила коридором геть.

Каррас дивився їй услід. «Що вона приховувала?» — думав він. Бо щось таки приховувала. Відчувши, що в спальні раптово запанувала тиша, він рушив до дверей, відчинив їх, увійшов, зачинив тихенько за собою двері й обернувся, дивлячись на цей жах. На цю виснажену й худющу, як скелет, істоту на ліжку, що пильно спостерігала за ним глузливими очима, сповненими підступності, ненависті й, що було найбентежніше, усвідомленням власної зверхності.

Каррас поволі наблизився до підніжжя ліжка й зупинився там, почувши, як у пластиковий підгузок із неголосним бульканням вилився рідкий вміст її кишок.

— Ну що, Каррасе, привіт! — приязно зустріла його Регана.

— Привіт, — спокійно озвався священник. — То як ти почувашся?

— Оце зараз дуже тішуся, що можу тебе бачити. Так. Дуже тішуся. — Істота висолопила довгого обкладеного язика й зухвало зміряла Карраса очима. — Я бачу, ти прийшов із розгорнутими вітрилами. Дуже добре. — Чергове діарейне булькання. — Ти не проти цього смороду, Каррасе, га?

— Анітрохи.

— Яке брехло!

— Хіба тебе турбує брехня?

— Трошечки.

— Але ж диявол *любить* брехунів.

— Тільки хороших, любий Каррасе, тільки хороших. До того ж хто тобі сказав, що я диявол?

— Хіба не *ти* сам?

— Ой, можливо. Я міг таке сказати. Трохи погано відчуваюся. До речі, ти мені повірив?

— О так.

— Тоді прийми мої вибачення, що я ввів тебе в оману. Я всього лише бідолашний нещасний демон. Бісик, а не диявол. Різниця незначна, але її добре відчуває наш отець у пеклі. Якась огидна назва — «пекло». Я пропонував змінити її на «Шотландський вимір», але він і слухати не хоче. Ти ж не нагадаєш йому, Каррасе, про цю мою обмовку, правда? Га? Коли його побачиш?

— Побачу його? Він що, тут?

— У свінці? Та де там. Ми всього лише невеличка вбога сімейка заблукалих душ. До речі, ти ж не станеш нас звинувачувати?

чувати, що ми тут опинилися, правда? Бо, зрештою, нам і нема куди податися. Адже ми бездомні.

— І як довго ви плануєте тут залишатися?

Зі спотвореним від люті обличчям Регана раптом зірвалася з подушки й нестямно заводала:

— *Поки не здохне свиня!* — а тоді так само раптово вона відкинулася на подушки, слиняво вишкірилася розпухлими губами й сказала: — Між іншим, який розкішний деньочок для екзорцизму.

Книжка! Вона це вичитала в книжці!

Глузливі очі пронизували його своїм поглядом.

— Швидше починай, Каррасе. Не барися.

— Ти цього хочеш?

— Ще й як.

— Але хіба це не вижене тебе з Регани?

— Це зведе нас разом.

— Тебе й Регану?

— Тебе і *нас*, мій ласий шматочок. Тебе і *нас*.

Каррас не відводив очей. Він відчув, як його потилиці ледько торкнулися крижані пальці. А тоді раптово це відчуття зникло. «Чи це був страх? — подумав Каррас. — Але страх *чого?*»

— Так, ти долучишся до нашої маленької сімейки, — провадила Регана. — Розумієш, проблема з небесними знаками полягає в тому, що варто їх побачити хоч раз, як усі відмовки стають марні. Чи ти помітив, як рідко останнім часом згадують про чудеса? І це не *наша* провина, любий Каррасе. *Ми стараємось!*

Каррас смикнув головою, почувши раптом, як щось голосно грюкнуло. Шухляда комода виїхала на повну довжину, а тоді перед очима у схвильованого священика знову різко зачинилася. *Ось воно! Підтверджене паранормальне явище!* Та враз його емоції змінилися сумнівами, відпавши, мов зігнилий шматок кори зі старезного дерева, коли священик згадав про психокінез та всі природні пояснення цього явища. Почувши хихотіння, він знову подивився на Регану. Вона задоволено шкірилася.

— Як приємно вести з тобою розмову, Каррасе, — зронила вона низьким гортанним голосом, — я відчуваю свободу. Я, мов розпусниця, розправляю свої широкі крила. Фактично я говорю

все це з однією метою — поглибити твоє прокляття, мій лікарю, мій любий і безславний цілителю.

— Це ти зробив? Ти шойно висунув шухляду?

Істота, що звалася Реганою, його не слухала. Вона зиркнула на двері, де з коридору долинали чийсь швидкі кроки, а риси її обличчя набрали вигляду іншої особи, що вже з'являлася раніше.

— Клятий паскудний байстрюк! — зарепетувала вона хриплим голосом із британським акцентом. — Пиздуватий *гун!*

У двері хутко зайшов Карл із магнітофончиком. Відвертаючи очі від ліжка, він передав магнітофон Каррасові, а тоді швидко залишив кімнату з мертотно-блідим обличчям.

— *Геть, Гімmlер!* Зникни з моїх очей! Піди відвідай свою клишоногоу доньку! Принеси їй *квашену капусту!* Капусту й *героїн*, Горндайку! Їй це *сподобається!* Вона!..

Карл grimнув за собою дверима, і раптово істота в тілі Регани стала приязною.

— О так, привіт, привіт, привіт! Що там чувати? — весело запитала вона, дивлячись, як Каррас ставить магнітофон на невеличкий круглий столик біля ліжка. — Ми будемо щось записувати, падре? Як гарно! *Я так* люблю бути комедіантом, знаєш! О так, страшенно люблю!

— От і чудово! — відповів Каррас, натискаючи червону кнопку запису, від чого запалився крихітний червоний вогник. — Я, до речі, Демієн Каррас. А ти хто?

— Тебе цікавлять мої заслуги, золотце? — захихотіла істота. — Ну, скажімо, я грав Пака в шкільній виставі «Сон літньої ночі». — Істота розирнулася довкола. — Тут є щось випити, до речі? Усе в горлі пересохло.

— Назви своє ім'я, і я тобі щось розшукаю.

— Ага, звісно, — знову захихотіла істота. — А тоді хильнеш це сам.

— Чому б тобі не назвати своє ім'я? — наполягав Каррас.

— Йобаний злодюго!

На цих словах особа з британським акцентом зникла й нагомість з'явилася демонічна Регана.

— То що ми тепер робимо, Каррасе? О, я бачу. Записуємо. Як оригінально.

Каррас підсунув до ліжка стільця й сів на нього.

— Ти не проти? — запитав він.

— Зовсім ні. Почитай вашого Мільтона й побачиш, що мені *подобаються* пекельні машини. Вони блокують усі ті дурнуваті послання від «нього».

— Від кого це, від «нього»?

Істота гучно випустила газу.

— Ось тобі відповідь.

Раптово Каррас відчув потужний сморід. Він був подібний до...

— Квашеної капусти, Каррасе? Ти зауважив?

«І справді *запах квашеної капусти*», — здивувався єзуїт. Здавалося, що капустою тхнуло ліжко й тіло Регани, але тоді цей запах зник і натомість повернувся знову знайомий гнилий сморід. Каррас нахмурився. «*Чи це мені уявилося! Самонавіювання?*»

— Хто та особа, з якою я щойно розмовляв? — запитав Каррас.

— Просто один із нашої сімейки.

— Демон?

— Ти занадто високої думки про нього. Слово «*демон*» означає «*мудрець*». А він дурень.

Каррас насторожився.

— О, справді? І якою це мовою «*демон*» означає «*мудрець*»? — запитав він.

— Як якою? Грецькою.

— Ти розмовляєш грецькою?

— Цілком вільно.

«*Одна з ознак!* — подумав схвильовано Каррас. — *Розмова невідомою мовою!*» Він на таке й не сподівався.

— *Pos egnokas hoti piesbyteros eimi?* — швидко запитав він класичною грецькою мовою.

— Я зараз не в настрої, Каррасе.

— О, я бачу. Значить, ти не...

— *Я сказав, що я не в настрої!*

Каррас подивився вбік, тоді знову повернувся й приязно спитав:

— Це ти примусив висунутися шухляду?

— О, можеш не сумніватися в цьому, Каррасе.

Каррас кивнув.

— Вражає. Ти, мабуть, надзвичайно потужний демон.

— О так, мій ласий шматочок, це правда. До речі, тобі подобається, що часом я звучу точнісінько, як мій старший брат

Крутень? — Істота вибухла пронизливим хриплим реготом. Каррас зачекав, поки вшухне регіт.

— Так, це вельми цікаво, — сказав він, — але мене інтригує той фокус із шухлядою.

— Що саме?

— Це неймовірна річ! Мене цікавить, чи ти зміг би це ще раз повторити.

— З часом.

— Чому не зараз?

— Як це чому? Ми ж мусимо дати тобі хоч *якісь* підстави для сумнівів! Якраз достатньо, щоб забезпечити кінцевий результат. — Демонічна сутність лиховісно розреготалася. — Ах, як це незвично — атакувати правдою! Так, «захоплений радістю», справді!

Каррас дивився, відчуваючи, як його потилиці знову торкнулися крижані пальці. «Звідки знову цей страх? — дивувався він. — Чому?»

Огідно вишкірившись, Регана сказала:

— Через мене.

Каррас знову відчув зачудування, але негайно відкинув цю емоцію: «*У цьому стані вона просто може володіти телепатією*».

— А ти можеш сказати, дияволе, про що я зараз думаю?

— Мій любий Каррасе, твої думки занадто нудні й зовсім мене не цікавлять.

— О, то ти *не можеш* прочитати мої думки. Ти це хотів сказати?

Регана відвернулася, неухважливо стискаючи пальцями простирадло, і то піднімала вгору цей невеличкий полотняний конус, то опускала його вниз.

— Думай собі, що хочеш, — пробубоніла зрештою вона, — що хочеш.

Запала тиша. Каррас чув шелестіння магнітофонної плівки й важке хрипле дихання Регани. Подумавши, що варто записати ще кілька зразків її мови в цьому стані, він нахилився до неї, зобразивши щире зацікавлення.

— Ти така дивовижна особа, — сказав він лагідно.

Вона повернулася до нього, насмішкувато вишкірившись.

— Глузуєш?

— Та ні, справді! Я б хотів дізнатися про тебе більше. Ти ж, наприклад, так і не сказав мені, хто ти такий.

— Ти що, *глухий*? Я вже ж тобі *казав*! Я диявол!
 — Так, я розумію, але *який* диявол? Як тебе звати?
 — Ет, що важить ім'я, Каррасе? Справді! Але гаразд, називай мене Говді, якщо тобі так зручніше.
 — Ага, зрозуміло! Ти капітан Говді, приятель Регани!
 — Дуже *близький* її приятель, Каррасе.
 — О, справді? Але чому ж ти тоді її мучиш?
 — *Тому, що я її приятель!* Свинці це подобається!
 — Це якась нісенітниця, капітане Говді. Чого б це Регани мало подобатися, коли її мучать?
 — Запитай у неї.
 — А ти дозволиш їй відповісти?
 — Не дозволю!
 — Ну то який сенс мені запитувати?
 — Жодного! — Очі істоти блищали глузливо й зловтішно.
 — А хто та особа, з якою я розмовляв раніше? — запитав Каррас.

— Слухай, ти це вже в мене питав.
 — Так, я знаю, але ж ти мені так і не відповів.
 — Просто ще один гарний приятель цієї солодкої свинки.
 — А можу я поговорити з ним?
 — Ні. Він займається твоєю матір'ю. Вона смокче його член аж до *волосні*, Каррасе! До самого *кореня*! — Глибокий і низький регіт, а тоді істота додала: — Розкішний язичок. М'якенькі губки.
 Каррас відчув, як його охоплює лють, а тоді раптово збагнув, що ця його лють скерована не на Регану, а на демона! На *демона*! Він спробував угамувати свій гнів, набрав повні груди повітря, а тоді дістав із кишені маленький скляний флакончик і відкоркував його.

Регана насторожено за цим стежила.

— Що це в тебе в руці? — прохрипіла вона, сахаючись назад.
 — А ти не знаєш? Та ж це свята вода, дияволе! — відповів Каррас і почав бризкати водою на Регану, яка заскиглила й намагалася вивільнитися з-під ременів. — Ой, це пече! Пече! — Регана корчилася й ревіла від жаху та болю. — Припини, припини, святий байструче! — репетувала вона. — Припини-и-и-и-и-и!

Каррас дивився спорожнілими очима, і йому здалося, що обм'якли і тіло його, і душа. Він перестав бризкати, мляво

опустивши руку з флаконом. *«Істерія. Навіювання. Вона таки читала ту книжку!»* Він подивився на магнітофон, а тоді похитав опущеною головою. *«Чого цим перейматися?»* Але тепер він звернув увагу на тишу, глибоку й невагому, подивився на Регану й відразу спантеличено насупив брови. *«Що це? — подумав він. — Що діється?»* Демонічна подоба зникла, а натомість з'явилися інші риси, подібні, але все ж таки інші. Очі закотилися, так що було видно лише білки. Губи зарухалися. Почулося якесь нісенітне й горячкове бурмотіння. Каррас підступив до ліжка. Нахилився, щоб краще чути. *«Нічого розбірливого, просто безглуздий набір складів, — подумав він, — і все ж таки вчувалися якись інтонації, наче в нормальній мові. Чи це могло бути?»* — замислився Каррас. Відчув надію. А ще відчув немовби тріпотіння крилець у грудях. Швидко схопив ці крильця й не відпускав. *«Годі тобі, Демієне, не будь ідіотом!»*

І все ж таки...

Він перевіряв на магнітофоні рівень гучності, підкрутив її й пильно прислухався, нахиливши вухо мало не до губ Регани, аж раптом безглузде бурмотіння припинилося й натомість було чути лише важке, з присвистом дихання. Це щось нове. Ні. Це *хтось* новий. Каррас випростався й зачудовано глянув на Регану. Білки її очей. Тремтячі повіки.

— Хто ти? — запитав він.

— Отхінея, — почувалася відповідь болісним напівстогоном, напівшепотом. — Отхінея. Отхінея. — Здавалося, цей надтріснутий, тихий голос долинав звідкись іздала, з якогось темного замкненого простору на краю світів, десь поза часом, поза надією, навіть поза відчуженістю й розпачем.

Каррас нахмурився.

— Це твоє ім'я?

Ворухнулись уста. Горячкові склади. Мляві. Нерозбірливі. А потім і вони раптом затихли.

— Ти можеш мене розуміти? — запитав Каррас.

Тиша. Лише дихання, глибоке й повільне. Звук дихання крізь сон у лікарняному респіраторі. Каррас чекав. Сподівався ще чогось.

Нічого не було.

Каррас узяв магнітофон, востаннє пильно глянув на ліжку, а тоді вийшов із кімнати й спустився сходами вниз.

Кріс понуро сиділа на кухні разом із Шерон за столиком, на якому стояла кавка. Побачивши священика, вони допитливо й стурбовано подивилися на нього.

— Піди перевір, як там Регана, — негласно попросила секретарку Кріс.

— Так, звісно. — Шерон сьорбнула останній ковточок кавки, приязно всміхнулася Каррасові й вийшла. Каррас провів її поглядом, а коли вона зникла, сів за столик.

Тривожно зазираючи йому в очі, Кріс запитала:

— Ну що там? — Намірившись було відповідати, Каррас завагався, коли з комори нечутно вийшов і рушив до зливальниці відшкрябати каструлі Карл.

— Усе гаразд, — мовила м'яко Кріс. — Кажіть, отче Каррас. То що там сталося, нагорі? Що ви про це думаєте?

Каррас зчепив перед собою руки на столі.

— З'явилися дві особи, — розповів він, — одну з яких я ніколи не бачив раніше, а другу лише побіжно. Дорослий чоловік. З британським акцентом. Це хтось із ваших знайомих?

— А це так важливо? — спитала Кріс.

Каррас знову помітив на її обличчі дивне напруження.

— Я гадаю, що так, — мовив він. — Так, це важливо.

Кріс подивилася на синій порцеляновий молочник на столі.

А тоді сказала:

— Так, я його знала.

— Знали?

Вона глянула на нього й тихенько вимовила:

— Берк Деннінгз.

— Режисер?

— Так.

— Той режисер, що...

— Так.

Розмірковуючи над її відповіддю, Каррас подивився на її руки. У Кріс ледь-ледь здригався вказівний палець.

— Може, хочете кавки або ще чогось, отче?

Каррас звів очі.

— Ні, дякую, — сказав він. — Не треба, — а тоді, склавши руки на столі, нахилився до неї. — Отже, Регана була з ним знайома? — запитав він.

— Тобто з Берком?

— Так, з Деннінгзом.

— Ну...

Раптом щось гучно забряжчало. Кріс перелякано здригнулася, а тоді побачила, що це з Карлових рук випала на підлогу сковорідка, а коли він нагнувся й підняв її, то знову випустив із рук.

— Боже всемогутній, Карле!

— Вибачте, мадам! Вибачте!

— Ану забирайся звідси, Карле! Перепочинь! Піди в кіно чи ще кудись!

— Ні, мадам, краще я...

— Карле, не сперечайся! — гостро озвалася Кріс. — Забирайся! Піди кудись бодай на годинку! Нам усім пора вже забратися звідси! *Йди* геть!

— Так, іди геть! — луною озвалася Віллі, заходячи на кухню й хапаючи з Карлових рук сковорідку. Вона роздратовано підставила його до комори.

Карл кинув оком на Карраса й Кріс і вийшов.

— Вибачте, отче, — пробурмотіла Кріс. Вона сягнула по сигарету. — Останнім часом йому було дуже нелегко.

— Ви мали рацію, — лагідно сказав Каррас. Тоді взяв коробку із сірниками. — Дійсно, вам усім варто буде звідси забратися. — Припалив їй сигарету, загасив сірника, поклав його в попільничку й додав: — І вам особисто теж.

— Так, я знаю. І як той Берк... чи хто там іще... тобто що він казав? — Кріс пильно дивилася на священника.

Каррас низав плечима.

— Лише лаявся.

— І все?

Священик уловив легенькі нотки страху в її голосі.

— Загалом так, — відповів він. А тоді притишив голос: — До речі, чи в Карла є дочка?

— Дочка? Ні, принаймні мені це невідомо. Або, якщо це й так, він ніколи про неї не згадує.

— Ви певні?

Кріс повернулася до Віллі, що драяла зливальницю.

— Чуєш, Віллі, ви ж не маєте дочки, правда?

Віллі відповіла, не піднімаючи голови:

— Була, мадам, але вона давно померти.

— Ой, Віллі, прийміть спочуття.

— Дякую вам.

Кріс повернулася знову до Карраса.

— Я вперше про неї почула, — прошепотіла вона. — А чому ви спитали? Звідки ви дізналися?

— Про це згадала Регана.

Кріс недовіриливо на нього глянула й прошепотіла:

— *Що?*

— Вона згадала. Чи раніше вона колись демонструвала ознаки... ну... екстрасенсорики?

— Екстрасенсорики, отче?

— Так.

Вагаючись, Кріс відвела очі й спохмурніла.

— Я не знаю. Не певна. Тобто доволі часто траплялося, що вона думала про ті самі речі, що й я, але ж хіба такого не буває з дуже близькими людьми?

Каррас кивнув і погодився:

— Так. Буває. Тепер оця третя особа, про яку я згадував... це та, що з'являлася, коли вона була під дією гіпнозу?

— Та, що плела нісенітниці?

— Саме так. Хто це?

— Я не знаю.

— Зовсім вам не знайома?

— Ні, зовсім.

— Чи ви вже домовилися про медичні карти Регани?

— Вони будуть тут по обіді. Їх доставлять особисто вам, отче.

Інакше вони взагалі не хотіли їх давати, і то я мусила вчинити страшний скандал.

— Так, я припускав, що виникнуть проблеми.

— Вони й виникли. Але карти будуть у вас.

— Це добре.

Склавши на грудях руки, Кріс відхилилася в кріслі й похмуро подивилася на Карраса.

— Гаразд, отче, то яка наша ситуація? Де ми опинилися врешті?

— Ну, ваша донька...

— Ні, ви ж розумієте, про що я, — урвала його Кріс. — Тобто чи збираєтеся ви дістати дозвіл на екзорцизм?

Каррас опустил очі й легенько похитав головою.

— Я просто не маю великої надії, що мені вдасться переконати єпископа.

— Тобто як це «не маєте надії»? Поясніть.

Каррас запхав руку в кишеню, видобув флакончик для святої води й показав його Кріс.

— Бачите це? — запитав він.

— А що це таке?

— Я сказав Регані, що це була свята вода, — м'яко відповів Каррас, — і коли я почав на неї брызкати, вона відреагувала дуже бурхливо.

— О, то це добре, отче. Хіба ні?

— Ні. Бо це зовсім не свята вода, а звичайна вода з-під крана.

— Ну? А яка тут різниця, отче?

— Святу воду освячено.

— Ой, я дуже цьому рада, отче! Справді рада! — роздратовано огризнулася Кріс. — Можливо, деякі демони просто тупі!

— Ви справді вірите, що в неї вселився демон?

— Я вірю, що в неї всередині є *щось таке*, що прагне її вбити, а те, що воно нездатне відрізнити сечу від пепсі, не має великого значення, ви так не гадаєте, отче Каррас? Вибачте, але ж ви хотіли взнати мою думку! — Кріс роздратовано загасила в попільничці сигарету. — То що ви тепер мені кажете? Екзорцизму не буде?

— Послухайте, я тільки починаю все з'ясовувати, — різко відповів їй Каррас, також починаючи дратуватися. — Але в церкві є певні критерії, яких треба дотримуватися, і для цього є вагомі підстави, щоб замість користі не завдати ще більшої шкоди, а також щоб не давати приводу для поширення марновірних нісенітниць, що їх роками нам приписують! Таких, скажімо, як священики, що левітують, або статуї Пресвятої Богородиці, що нібито плачуть кривавими сльозами в Страсну п'ятницю та інші свята! Гадаю, що я можу прожити без того, щоб робити свій внесок у такі дурниці!

— Може, дати вам пігулку лібріуму, отче?

— Вибачте, але ви хотіли взнати мою думку.

— Гадаю, ви мене ознайомили з нею.

Каррас сягнув по сигаретну пачку.

— Мені теж, — попросила Кріс.

Каррас подав їй пачку. Кріс узяла сигарету, тоді Каррас. Він припалив обидві сигарети, і вони затягнулися й видихнули дим із явним полегшенням, що довкола знову запанував спокій.

— Прошу вибачити, — сказав Каррас, втупивши очі в стіл.

— Ага, ці сигарети без фільтра вас колись уб'ють.

Вони курили мовчки, а Кріс дивилася крізь височенне, від стелі до підлоги, вікно на міст Кі-бридж. Почула м'яке періодичне постукування. Кріс обернулася й побачила, що Каррас, не відводячи очей від сигаретної пачки, поволі крутив її між пальцями.

Раптом він підвів голову й зіткнувся з вологим і запитливим поглядом Кріс.

— Гарзд, послушайте, — сказав він, — я зараз розповім вам про деякі ознаки, що їх може визнати церква за докази, перед тим як дати офіційний дозвіл на проведення ритуалу екзорцизму.

— Ага, добре. Хотіла б їх почути.

— По-перше, говоріння мовою, якої людина досі не знала й не вивчала. Я над цим працюю. Побачимо. Тоді ще ясновидіння, хоча в наш час це можуть пояснити звичайною телепатією або екстрасенсорикою.

— І ви в це *вірите*?

Каррас пильно подивився на неї, на її недовірливу, похмуру міну. «Вона це серйозно», подумав він.

— У наші дні це неможливо заперечувати, — сказав він їй, — хоча, як я вже казав, тут немає нічого надприродного.

— От тобі й на, Чарлі Браун!

— Я бачу, що й ви не позбавлені скепсису.

— А які інші симптоми?

— Ну, останнє, що може прийняти церква... я процитую... це «здатності, недоступні її можливостям або віку». Це може означати що завгодно, тобто будь-які незбагненні паранормальні або окультні явища.

— О, справді? А що тоді з тими стуками об стіну або тим, як її підкидало над ліжком?

— Саме по собі це нічого не означає.

— Ну, а що тоді з тими штуками на її шкірі?

— Якими штуками?

— Я вам не казала?

— Що не казали?

— О, та це сталося в клініці Беррінджера, — пояснила Кріс. — Там з'явилися... ну... — Вона провела пальцем по грудях. —

Знаєте, немовби написи? Якись букви. Вони з'являлися в неї на грудях, а тоді шезали. Ось так.

Каррас нахмурився.

— Ви сказали «букви». Не слова?

— Ні, не слова. Просто літера «М» раз або двічі. Тоді літера «Л».

— І ви це *бачили*? — запитав у неї Каррас.

— Не бачила. Але мені сказали.

— *Хто* вам сказав?

— Та як хто, чорт забирай, лікарі в клініці! — роздратовано зронила Кріс. А тоді вибачилася: — Гаразд, перепрошую. Та ви й самі побачите в медичній карті. Це не вигадка.

— Але це також може бути природним явищем.

— Де? У Трансильванії?! — знову вибухнула Кріс, не вірячи власним вухам.

Каррас похитав головою.

— Слухайте, мені траплялись у журналах описи подібних речей, і єпископ може висунути це як контраргумент проти нас. Я пригадую один випадок, коли тюремний психіатр описував, як його пацієнт-в'язень міг вводити себе в стан трансу, від чого на його шкірі з'являлися знаки зодіаку. — Він показав собі на груди. — Шкіра там немовби піднімалася.

— Бачу, що вас нелегко примусити повірити в чудеса, га?

— Що я можу вам сказати? Одного разу провели-таки експеримент, під час якого загіпнотизована людина впадала в стан трансу, а тоді на кожній її руці робили хірургічні надрізи. Людині казали, що її ліва рука кривавитиме, а права — ні. Так воно й сталося: ліва рука кривавила, а права — ні.

— Ого!

— Власне, що ого! Мозок контролював кровотік. Яким чином? Хтозна. Але таке трапляється. Так й у випадках зі стигматами... от як у того в'язня, про якого я згадував, або навіть, можливо, у Регани... мозок підсвідомо регулює рівень кровотоку до шкіри, скеровуючи його насамперед до тих частин, що їх він хоче підняти. І так виникають букви, образи, можливо, навіть цілі слова. Загадкове явище, але далеко не надприродне.

— Міцний ви горішок, отче Каррас, чи ви це знаєте?

— Правила встановлюю не я.

— Ну, але підтримуєте їх явно душею й серцем.

Священик замислено опустив голову й приклав до губ кінчик великого пальця, а тоді забрав його й подивився на Кріс.

— Послухайте, може, це вам допоможе зрозуміти, — вимовив він повільно й лагідно. — Церква... не я, а церква... колись опублікувала засторогу для екзорцистів. Я прочитав її цієї ночі. Там зазначено, що більшість людей, які вважають себе одержимими або яких *інші люди* вважають одержимими... а тепер я вам зачитую слово в слово: «насамперед потребують допомоги лікарів, а не священиків». Як ви гадаєте, коли була видана ця засторога?

— Не знаю... Коли?

— У тисяча п'ятсот вісімдесят третьому році.

Кріс якийсь час здивовано на нього дивилася, а тоді опустила голову й пробурмотіла:

— Це був, мабуть, до біса складний рік. — Вона почула, як підводиться зі стільця священик.

— Зачекаймо, поки я перегляну медичні карти з клініки, — сказав він, — а тим часом віднесу плівку з листом Регани до батька й плівку, яку я щойно записав, до інституту мов і мовознавства Джорджтаунського університету. Цілком можливо, що її нісенітне бурмотіння може виявитися якоюсь мовою. Я в цьому сумніваюся. Але все може бути. Також буде важливо порівняти зразки мови Регани в нормальному стані з тим, що я щойно записав. Якщо вони подібні, ви знатимете напевно, що вона зовсім не одержима.

— І що тоді? — запитала в нього Кріс.

Священик пильно подивився їй у вічі. Там був справжній вихор емоцій. «*Боже мій*, — подумав Каррас, — *вона стурбована тим, що її дочка, можливо, не одержима!*» Він знову відчув, що тут прихована ще якась, глибша проблема.

— Чи не міг би я тимчасово скористатися вашим автом? — запитав він.

Кріс похмуро дивилася вбік.

— Ви навіть моїм *життям* можете скористатися. Лише поверніть авто до четверга. Ніколи не знати, можливо, воно мені знадобиться.

Каррас із болем дивився на її безпомічно похилену голову. Він дуже хотів би взяти Кріс за руку й запевнити її, що все буде добре. Але не міг цього зробити. Бо й сам у це не вірив.

Кріс підвелася.

— Я піду по ключі.

Вона віддалялася, мов безнадійна молитва.

Коли вона дала йому ключі, Каррас повернувся до своєї кімнати в гуртожитку, де залишив магнітофончик Кріс, узяв плівку з голосом Регани й знову перетнув вулицю до припаркованого авта акторки. Коли він уможувався на водійському сидінні, то почув Карла Енгстрема, що гукав із порога будинку Кріс:

— Отче Каррас! — Каррас озирнувся. Карл збігав униз ганком. На ходу збирав чорну шкіряну куртку й махав рукою. — Отче Каррас! Хвилиночку, прошу! — покликав він, підбігаючи до авта Кріс.

Каррас нахилився й опустив вікно з пасажирського боку, куди підбіг Карл, запитуючи в Карраса:

— Ви куди їдете, отче Каррас?

— Дюпонт-серкл.

— Ага, чудово! Ви могли мене підкинути, будь ласка, отче? Ви не проти?

— З радістю, Карле. Сідайте.

— Дякую вам, отче!

Карл сів до авта й зачинив дверцята. Каррас запустив мотор.

— Місіс Макніл мала рацію, Карле, — сказав він. — Вам варто піти десь розвіятися.

— Так, я теж так думаю. Я йти дивитися кіно, отче.

— Прекрасно.

Каррас натиснув на газ і від'їхав від хідника.

Якийсь час вони їхали мовчки. Каррас був зайнятий пошуками відповідей.

Одержимість? Неможливо! Свята вода!

І все ж таки...

— Карле, ви добре знали містера Деннінгза?

Карл, який сидів заціпеніло й нерухомо, дивлячись перед собою у вітрове скло, відповів:

— Так. Так, я знати його.

— Коли Регана... тобто, коли вона прибирає подобу Деннінгза... чи у вас не з'являється враження, що це дійсно він.

Важка тиша.

А тоді коротко й без жодної емоції:

— Так.

Каррас кивнув і пробурмотів:

— Ясно.

Після цього вони вже їхали мовчки аж до самого Дюпонт-серкл, де зупинилися перед світлофором. Каррас відчинив дверцята.

— Я вийти тут, отець Каррас.

— Справді? Тут?

— Так, я звідси сідати в автобус. — Він виліз з авта і, тримаючись рукою за відчинені дверцята, нахилився й сказав: — Дякую вам, отче Каррас. Дуже дякую.

— Не хочете, щоб я підкинув вас далі? Я маю вільний час.

— Ні, ні, отче! Тут добре! Дуже добре!

— Ну гаразд. Гарного вам фільму.

— Дякую, отче! Дякую вам!

Карл зачинив дверцята авта, зупинився в безпечній зоні, чекаючи, коли світлофор спалахне зеленим, а коли Каррас відїхав, він іще деякий час нерухомо дивився вслід яскраво-червоному «ягуарові», аж поки той зник за поворотом на Мас-сачусетс-авеню. Карл подивився на світлофор. Світло змінилося, і він побіг до автобуса, що саме підїжджав до зупинки. Він сів у нього, купив квиток із пересадкою, пізніше пересів ув інший автобус і врешті-решт висадився з нього в північно-східній частині міста, проминув три квартали, а тоді увійшов до занедбаного багатоквартирного будинку. Біля підніжжя по-нурих сходів він зупинився, вдихаючи різкі запахи з малесеньких кухоньок, почув десь угорі приглушений немовлячий плач і побачив таргана, що швидко вискочив з-за плінтуса, рухаючись хаотичними зигзагами. Цієї миті Карл почав на очах утрачати свою стоїчну витримку й незворушність, але тоді опанував себе, рушив до сходів, поклав руку на перила й почав поволі здійснювати старими рипучими дерев'яними сходами. Кожен його крок відлунював у вухах докором.

На другому поверсі Карл підступив до дверей у темному закутку і якусь мить стояв там, приклавши руку до одвірка. Він подивився на стіну: облущена фарба, графіті, нашкрябані олівцем закарлючки «Піті + Шарлотта» з датою внизу й малюнком серця, розділеного навпіл тонкою нерівною тріщинкою в штукатурці. Карл натиснув дзвінок і чекав, похиливши голову. Зсередини долинув скрип пружин ліжка. Глухе бурмотіння.

Тоді чиїсь нерівні кроки, немовби хтось незграбно волік ногу в ортопедичному черевуку, аж раптом двері рвучко відчинилися, скільки дозволяв дверний ланцюжок, і в отворі виникла жінка в плямистій рожевій комбінації зі східним орнаментом пейслі та сигаретою, що звисала з кутика її рота.

— А, це ти, — прохрипіла вона й зняла ланцюжок.

Карл подивився в сповнені гіркоти очі, у ці понурі колодязі болю й докорів, швидко обвів поглядом розпусний вигин її губ і зів'яле обличчя, колишня дівоча краса якого була похована живцем у тисячах мотельних номерів, у тисячах пробуджень після незатишних снів із затамованим плачем після згадок про втрачену благодать.

— Пішли 'го на хуй!

Грубий чоловічий голос зсередини квартири.

Язик заплітається. Коханець.

Дівчина відвернула голову.

— Заткайся, мудило, то мій старий! — гарикнула вона, а тоді знову повернулася до Карла. — Чуєш, старий, він упився. Тобі краще не заходити.

Карл кивнув.

Порожні очі дівчини простежили за рухом його руки, коли він поліз до задньої кишені штанів по гаманець.

— Як мама? — спитала вона, затягуючись сигаретою й не відводячи очей від його пальців, що витягали з гаманця десяти-доларові купюри.

— З нею все нормально, — коротко кивнув Карл. — З матір'ю все нормально.

Коли він простягнув їй гроші, дівчина натужно закашлялася, прикриваючи рукою рота.

— Йобані сигарети! — поскаржилася вона, мало не задихаючись, — мушу кидати, чорти б їх побрали! — Карл дивився на струпи від уколів на її руці, відчуваючи, як у нього з-під пальців вислизують купюри.

— Дякую, старий.

— Господи, ну швидше ти! — прогарчав ізсередини коханець.

— Слухай, старий, краще, мабуть, закінчуємо. Гаразд? Ти ж знаєш, який він буває.

— Ельвіро!.. — Карл раптово простягнув крізь отвір у дверях руку й схопив її зап'ясток. — Тут тепер є клініка в Нью-Йорку! —

благально прошепотів він, а вона, скрививши міну, намагалася вивільнитися з Карлової хватки.

— Відпусти!

— Я вишлю тебе туди! Тобі там допоможуть! Ти не йти до в'язниці! Це...

— Господи, та *godì* вже, старий! — верескнула Ельвіра, вириваючи руку.

— Ні, ні, будь ласка!

Дочка щосили грюкнула дверима.

Заклякши мовчки й нерухомо в цій вогкій, розписаній графіті труні його надій, слуга-швейцарець довго дивився кудись невидючими очима, а тоді поволі й скорботно похилив голову.

Зсередини квартири він міг чути приглушену розмову, що закінчилася цинічним і лунким жіночим реготом, після чого на неї напав черговий напад кашлю. Карл відвернувся.

І відчув раптовий шок.

— Мабуть, нам варто поговорити, — сказав задихано Кіндермен, не витягаючи рук із кишень пальта й сумовито дивлячись на Карла. — Так, гадаю, нам варто поговорити.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Каррас заправив плівку в порожню бобіну магнітофона, що стояв на столі в кабінеті Френка Міранди, кругленького й сивочолого директора інституту мов і мовознавства. Зредагувавши окремі частини плівок і вставивши їх у різні бобіни, Каррас увімкнув магнітофон, і вони обоє, надівши навушники, слухали гарячкову й хриплу абракадабру. Коли закінчився запис, Каррас зсунув навушники на плечі й запитав:

— Що це таке, Френку? Чи є тут якісь натяки на мову?

Знявши також навушники, Міранда сидів на краєчку письмового столу, склавши руки на грудях і нахмуривши брови. Він спантеличено подивився на підлогу й сказав, хитаючи головою:

— Навіть не знаю. Щось дуже дивне. — Він подивився на Карраса. — Звідки ти це взяв?

— Я працюю над випадком роздвоєння особистості.

— Жартуєш! Священик?

— Не можу все розповісти.

— Так, звісно. Я розумію.

— Ну, але що з цим, Френку? Ти допоможеш?

Замислено дивлячись убік, Міранда обережно зняв окуляри для читання в черепаховій оправі, неуважно склав їх, а тоді за-сунув до нагрудної кишені бавовняного піджака.

— Знаєш, це не схоже на жодну з *відомих* мені мов, — сказав він. — Проте... — Нахмуривши брови, він подивився на Карраса. — Можеш прокрутити ще раз?

Каррас відмотав плівку, пустив її знову, після чого вимкнув магнітофон і спитав:

— Якісь ідеї?

— Ну, мушу сказати, що відчуються мовні інтонації.

Єзуїт раптом відчув спалах надії, його очі на мить засяяли, але тоді знову згасли, коли він інстинктивно притлумив цю надію.

— Але я не впізнаю цієї мови, отче, — вів далі директор. — Вона давня чи сучасна? — поцікавився він.

— Я не знаю.

— Ну то, може, залиши плівку в мене? Я ще раз дуже ретельно проаналізую її разом зі своїми хлопцями. Можливо, хтось розпізнає, що це таке.

— Чи ти не міг би зробити собі копію, Френку? Я хотів би, щоб оригінал залишався в мене.

— О, ну звісно.

— Між іншим, я маю ще одну плівку. У тебе є трохи часу?

— Так, звичайно. А що на цій плівці?

— Дозволь спочатку про щось тебе запитати.

— Певна річ, що саме?

— Френку, якби я дав тобі зразки звичайної мови нібито двох різних людей, ти зумів би за допомогою семантичного аналізу визначити, чи ці різні мовні зразки могли б належати якійсь одній людині?

— Гадаю, що так. Ага. Безсумнівно. Тут може допомогти співвідношення між загальною кількістю слів у певному тексті й кількістю там різних слів. Якщо мати для аналізу зразки на тисячу або більше слів, можна легко перевірити частоту використання різних частин мови.

— І якою мірою ти вважаєш таку методику переконливою?

— Досить великою мірою. Розумієш, цей тест ігнорує будь-які зміни базового словника. Ідеться не просто про слова, а про їх *вимовляння*, про стиль. Ми називаємо це «індексом

різноманітності». Непрофесіоналам це нелегко збагнути, але ми, звісно, цього й прагнемо. — Директор криво посміхнувся. Потім кивнув на плівку в руках у Карраса. — То тут є голос тієї іншої особи?

— Не зовсім.

— Не зовсім?

— Голос і слова на обох плівках лунали з уст тієї самої особи.

Директор звів брови.

— *Тієї самої?*

— Так. Я вже казав, що це випадок роздвоєння особистості. Чи міг би ти порівняти ці зразки, Френку? Тобто звучать ці голоси, як цілком різні, але мені цікаво знати, які будуть результати порівняльного аналізу.

Було видно, що директора це заінтригувало й втішило. Він вигукнув:

— Чудово! Так. Так, ми проведемо аналіз. Думаю, що я до ручу це зробити Полові, моєму найкращому фахівцеві. Блискучий розум. Мені здається, що він навіть сни бачить якоюсь кодовою мовою індіанських радистів-шифрувальників.

— Маю ще одне прохання. Велике.

— Яке?

— Я волів би, щоб ти зробив це сам.

— Он як?

— Так. І якомога швидше. Якщо твоя ласка.

Директор зрозумів, яка важлива й термінова ця справа, судячи з голосу й очей Карраса.

— Гарзд, — кивнув він. — Я цим займаюся.

Повернувшись до своєї кімнатки в єзуїтському гуртожитку, Каррас побачив записку, підсунуту під двері: прибула медична карта Регани з клініки Беррінджера. Каррас квапливо рушив до приймальні, розписався в отриманні пакунка, повернувся до кімнати, сів за столом і почав жадібно читати, та врешті-решт, коли він дійшов до висновку психіатрів клініки, його обнадійливий настрій змінився розчаруванням і усвідомленням поразки: «...ознаки обсесії вини з подальшими істерично-сомнамбулістичними...» Далі можна було й не читати, тож Каррас уперся ліктями об стіл, зітхнув і затулив обличчя руками. «*Не здавайся. Є місце для сумнівів. Інтерпретації*». Але стосовно Реганиних стигматів на шкірі, які, згідно з медичною картою,

постійно з'являлися, поки її обстежували в клініці, у підсумковому аналізі зазначалося, що Регана з її гіперактивною шкірою могла сама творити там ці загадкові літери, виводячи їх пальцем на шкірі незадовго до їхньої з'яви. Цей процес відомий як дерматографія, а підтвердженням цієї гіпотези міг слугувати той факт, що варто було зв'язати Реганіні руки запобіжними ремнями, як загадкове явище припинилося.

Каррас підвів голову й глянув на телефон. Френк. Чи був тепер якийсь сенс у порівнюванні голосів на плівках? Дати відбій? *«Так, мабуть»*, — дійшов висновку священик. Він підняв слухавку. Набрал номер. Відповіді не було. Залишивши повідомлення директорові інституту з проханням передзвонити, він підвівся, утомлено побрів до ванної й там побризкав на лице холодною водою. *«Екзорцист повинен пильнувати, щоб жоден із проявів хвороби пацієнта не залишився без пояснення»*. Каррас стурбовано глянув на себе в дзеркалі. Може, він щось пропустив? *Що саме? Запах квашеної капусти?* Він зняв із вішака рушник і витер обличчя. Та ні, пригадав він, це все пояснюється самонавіюванням, а також свідченнями про те, що деколи психічно хворі мають здатність підсвідомо змушувати своє тіло виділяти всілякі запахи.

Каррас витер руки. Стукіт. Висування й засування шухляди. Чи це був психокінез? Справді? *«І ви в це вірите?»* Каррас раптово відчув, що думки починають йому плутатися, і повісив рушника на вішак. *Утомлений. Занадто втомлений*. Проте щось у його нутрі відмовлялося визнавати поразку, віддавати цю дитину на поталу сумнівним теоріям і гіпотезам, у руки кривавій історії зрад людського розуму.

Він вийшов із гуртожитку й швидко попрямував уздовж Проспект-стрит до сірих кам'яних мурів бібліотеки Лаїнгера Джорджтаунського університету. Зайшовши туди, він швидко проглянув указівник періодики, провівши пальцем по назвах, що починалися з літери «П». Коли знайшов те, що шукав, він сів за довгий дубовий стіл у читальні з науковим журналом, у якому була стаття про явище полтергейсту видатного німецького психіатра доктора Ганса Бендера. *Безсумнівно*, дійшов висновку єзуїт, дочитавши статтю, ретельно задокументовані, відзняті й досліджені впродовж багатьох років психокінетичні явища були реальні. *Але!* Жоден з описаних у статті випадків

не був пов'язаний із демонічною одержимістю. Найпопулярніша гіпотеза скорше пояснювала це явище «скерованою мозком енергією», що творять підсвідомо, до того ж найчастіше... а це істотно, зазначив Каррас... підлітки в стані «вкрай високої внутрішньої напруги, гніву й роздратування».

Каррас легенько потер суглобами пальців кутики вологих і стомлених очей. Ще й далі відчуваючи непевність, він знову пригадав Реганіні симптоми, перебираючи їх, наче школяр, що старанно торкається кожної планки білого парканаштахетника, ідучи повз нього. «Що я міг випустити з уваги?» — думав Каррас.

І втомлено зробив висновок, що відповідь була: «Нічого».

Він попрямував до будинку Макніл. Віллі його впустила й повела до дверей кабінету. Вони були зачинені. Віллі постукала.

— Отець Каррас, — повідомила вона, і Каррас почув ізсередины приглушене «Заходьте».

Каррас увійшов і зачинив за собою двері. Стоячи до нього спиною, Кріс упиралася ліктем об стійку бару, опустивши голову на руки. Не повертаючись, вона вимовила:

— Вітаю, отче, — хриплим і розпачливим голосом.

Каррас стурбовано наблизився до неї.

— З вами все гаразд?

— Так, усе нормально, отче. Справді.

Каррас нахмурився, а його тривога поглибилася: у голосі Кріс відчувалася ледве стримувана напруга, а рука, що затуляла її обличчя, тремтіла. Тоді вона опустила руку й повернула до Карраса змарніле й вологе від сліз обличчя.

— Ну як там? — запитала вона. — Що нового?

Каррас пильно на неї подивився, перш ніж відповісти:

— Ну, насамперед я переглянув медичну карту з клініки Беррінджера і...

— Що? — напружено озвалася Кріс.

— Ну, я гадаю...

— Що ви гадаєте, отче Каррас? Що?

— Ну, якщо чесно, я вважаю, що Регані найкраще може допомогти інтенсивна психотерапія.

Кріс мовчки подивилася на Карраса, округливши очі, а тоді дуже повільно похитала головою.

— У жодному разі!

— Де її батько? — запитав Каррас.

— У Європі.

— Чи ви повідомили його про те, що діється?

— Ні.

— Ну, мені здається, якби він був тут, це допомогло б.

— Слухайте, тут уже нічого не допоможе, за винятком чогось *нечуваного!* — вибухнула Кріс лунким і тремтячим голосом.

— Думаю, його таки слід викликати.

— *Навіщо?*

— Це могло б...

— Я вас просила *вигнати* геть демона, чорт забирай, а не за-
прошувати сюди *ще одного!* — викрикнула Кріс зі спотвореним
від болю обличчям. — Що раптом трапилося з екзорцизмом?

— Послухайте...

— На біса мені потрібен той *Говард?*

— Поговоримо про це пізніше, коли...

— Кажіть *зараз*, чорти б його побрали! Яка в біса може бути
користь із того *Говарда?*

— Ну, існує велика ймовірність того, що причиною хвороби
Регани стало почуття провини через...

— Провини через *що?* — верескнула Кріс, нестямно виря-
чивши очі.

— Це могло бути...

— *Розлучення?* Знов оте психоаналітичне *лайн?*

— Але...

— Регана винна в тому, що *вбила Берка Деннінґза!* — про-
низливо крикнула Кріс, притиснувши долоні до скроні. — Вона
його *вбила!* Вона його вбила, і тепер її посадять, запроторять!
О Боже мій, Боже...

І Кріс розридалася, а Каррас підхопив її обм'якле тіло й по-
вів до дивана.

— Усе гаразд, — лагідно примовляв він, — усе гаразд...

— Ні, її заберуть... від мене, — ридала Кріс. — Її посадять...
посадять...

— Усе гаразд.

Каррас поклав Кріс на диван і допоміг їй лягти там на повен
зріст, а сам сів скраечку, узявши її за руку. У голові нестямно
літали думки. Про Кіндермена. Про Деннінґза. Ридання Кріс.
Нереальність усього цього.

— Гаразд... усе гаразд... не переживайте... усе буде добре...

Невдовзі ридання стихли, і він допоміг їй сісти. Приніс їй воду й пачку паперових серветок, що їх знайшов на полиці за баром, а тоді сів біля неї.

— Ой, я така рада, — вимовила Кріс, сякаючись і шморгаючи носом.

— Ви *раді*?

— Ага, рада, що більше не тримаю це в собі.

— О, ну, так... так... так, це добре.

І езуїт знову відчув на своїх плечах важкий тягар. «*Нічого! Нічого більше не кажи!*» — спробував він сам себе застерегти, але натомість лагідно спитав у Кріс:

— Хочете розповісти ще щось?

Кріс мовчки кивнула, а тоді ледь чутно вимовила:

— Так. Так, хочу. — Вона витерла очі й почала розповідати судомно й уривчасто про Кіндермена, про вузькі смужки паперу, видерті зі сторінок книжки про чаклунство, і про її переконаність у тому, що Деннінгз був у Реганії спальні того вечора, коли помер. Про аномально потужну силу Регани й про те, що Кріс бачила, на її думку, особу Деннінгза з головою, скрученою назад. Закінчивши, вона спустошено чекала, як на все це відреагує Каррас, і коли він уже збирався сказати, що про це думає, то подивився в її очі та на благальний вираз обличчя й натомість сказав:

— Ви ж не можете бути *справді* впевненою в тім, що це скоїла вона.

— А як же тоді голова Берка, скручена цілком назад? І те, що він казав?

— Ви ж і самі боляче вдарилися об стіну, — озвався Каррас. — Ви теж були в стані шоку. Вам це все уявилося.

Не відводячи від Карраса своїх помертвілих очей, Кріс тихенько вимовила:

— Ні. Берк мені сказав, що це скоїла вона. Вона виштовхнула його з вікна й убила.

Якусь мить священник ошелешено дивився на неї порожніми очима, а тоді опанував себе.

— Ваша донька психічно неврівноважена, — сказав він, — тому її словам не можна вірити.

Кріс опустила голову й похитала нею.

— Я не знаю, — ледь чутно прошепотіла вона. — Не знаю, чи роблю все правильно. Але я гадаю, що це скоїла вона, а отже, вона може вбити ще когось. Не знаю. — Вона знову звела на Карраса сповнений безнадії порожній погляд і хрипко прошепотіла йому: — Що ж мені робити?

У Карраса все опустилося всередині. Тягар, що тиснув йому на плечі, перетворився на бетонний розчин, що гуснув і прибирав обрисів його спини.

— Те, що мали зробити, ви вже зробили, — сказав він. — Ви все комусь розповіли, Кріс. Розповіли *мені*. Тож тепер залиште мені вирішувати, що тут найліпше зробити. Ви на це погодитеся? Будь ласка, залиште все мені.

Витираючи очі рукою, Кріс кивнула й сказала:

— Ага. Ну так, звичайно. Так буде найліпше. — Силувано всміхнувшись, вона додала слабеньким голосом: — Дякую, отче. Дуже вам дякую.

— Вам тепер краще?

— Так.

— Тоді зробите мені послугу?

— Звісно, що завгодно. Яку послугу?

— Підіть на якийсь фільм.

Якусь мить Кріс тупо на нього дивилася, а тоді всміхнулася й похитала головою.

— Ні, терпіти не можу кіно.

— Тоді відвідайте друга чи подругу.

Кріс тепло глянула на нього.

— Мій друг сидить отут.

— Вірю вам. Але хоч трохи відпочиньте, прошу вас. Ви обіцяєте?

— Так, обіцяю.

Каррасові ще щось пригадалося, і він запитав:

— Ви думаєте, це Деннінгз приніс нагору книжку чи вона вже там була?

— Думаю, що вже була.

Дивлячись трохи вбік, Каррас кивнув.

— Розумію, — тихенько мовив він. А тоді раптово підвівся. — Ну добре. До речі, віддати вже вам авто?

— Ні, нехай іще буде у вас.

— Тоді гаразд. Зайду ще до вас пізніше.

Опустивши голову, Кріс тихенько сказала:

— Добре.

Каррас вийшов із будинку на вулицю, а в його голові хаотично снували думки. Регана вбила Деннінга? Що за божевільня! Він уявив, як вона виштовхує його з вікна спальні і як він котиться вниз цими довгими й стрімкими кам'яними сходами, перевертаючись безпомічно знову й знову, аж поки його світ зненацька зупиняється. *«Неможливо!»* — подумав Каррас. — *Ні!»* Але ж Кріс майже переконана, що так воно й сталося! Її істерика! *«І це саме воно!»* — спробував переконати сам себе священик. — *Це просто істерична гра уяви!»* І все ж таки...

Каррас намагався впізнати інші переконливі пояснення, що відлітали, мов опале листя, гнане вітром.

Коли він проминав мало не прямовисні сходи за будинком, знизу, від річки, до Карраса долинули якісь звуки, він зупинився й поглянув униз, де вздовж річки тягнувся канал. Губна гармоніка. Хтось награвав «Долину Червоної річки», улюблену з дитинства пісню єзуїта. Він стояв і слухав, аж поки внизу змінилися вогні світлофора й меленхолійну мелодію заглушили шум машин, що рухалися М-стрит, та важкий тягар світу, що змучено стікав кров'ю серед викидних газів, благаючи про допомогу. Дивлячись невидючими очима на сходи, Каррас засунув руки в кишені й знову гарячково почав думати про скруту, у якій опинилися Кріс Макніл, Регана, а ще давніше отець Люка, що штурхав ногами мертвого Транкілля. Щось треба робити. Але що? Чи він надіється перехитрити лікарів із клініки Беррінджера? *«Ви справді священик чи вас відібрали на цю роль для фільму?»* Каррас неуважливо кивнув, пригадавши випадок одержимості, що стався з одним французом на ім'я Ашілль, який, як і Регана, називав себе дияволом і чия хвороба, як і Реганина, мала своїм корінням почуття провини, тільки в ситуації з Ашіллем це були гризоти сумління за подружню зраду. Видатний психолог Жане вилікував його, нав'явши йому гіпнотично присутність дружини, що з'явилася перед Ашіллем у його галюцинаціях і врочисто його вибачила. Каррас кивнув. Так, нав'ювання могло б спрацювати і з Реганою. Але не через гіпноз. Це вже випробовували в клініці Беррінджера. Протидійним нав'юванням для Регани, подумав він, могло стати те, на чому постійно наполягала її мати. Ритуал екзорцизму. Регана

знала, що це таке і якого можна очікувати ефекту. Її реакція на святу воду. Вона прочитала про це в одному з розділів книжки, і в цьому ж розділі були описи успішних екзорцизмів. Це може спрацювати! Справді, може! Але ж як тоді дістати дозвіл із церковної канцелярії? Як надати всі свідчення, не згадуючи про Деннінгза? Каррас не міг би збрехати єпископові. Які ж тоді в нього є достатньо переконливі факти? Його скроні почали пульсувати від головного болю, і Каррас поторкав рукою чоло. Він знав, що йому треба виспатися. Але не міг собі цього дозволити. Не зараз. *«Які ж факти? Плівки в інституті? Що міг там знайти Френк? Чи там було хоч щось, варте цих пошуків? Ні. Хоча хтозна? Регана не змогла відрізнити святу воду від води з-під крана. Точно. Але ж, якщо вона нібито читала мої думки, чому тоді вона не вловила цієї різниці?»* Каррас знову приклав руку до чола. Головний біль. Плутанина в думках. *«Годі вже, малий! Хтось помирає! Прокинься!»*

Повернувшись до своєї кімнати, Каррас подзвонив до інституту. Френка не було. Він замислено відклав слухавку. *Свята вода. Вода з-під крана. Щось тут є.* Він розгорнув «Ритуал» на сторінці з настановами для екзорцистів: «...злі духи... оманливі відповіді... може здатися, що вражений недугою зовсім не одержимий». «Чи це воно?» — подумав Каррас. Але відразу нетерпляче відігнав цю думку геть. *«Про яку чортівню ти говориши? Які ще “злі духи”?»*

Він різко згорнув книжку й знову почав переглядати медичні карти, гарячково й поспіхом шукаючи там бодай щось таке, що допомогло б йому виправдати необхідність екзорцизму. *«Ось дещо. Жодного попереднього прояву істерії. Це вже щось. Хоч і слабенський доказ. Там ще щось було, — згадав він, — якась невідповідність. Що ж це було?»* Він пригадав. *«Не надто переконливо. Але хоч щось».* Він подзвонив Кріс Макніл. Вона була заспана.

— Вітаю, отче.

— Я вас розбудив? Вибачте.

— Нічого, отче, усе гаразд. Справді. То в чому річ?

— Кріс, де б я міг знайти цього?.. — Каррас провів пальцем по карті. Зупинився. — Лікаря Клайна, — сказав він, — Семюєла Клайна.

— Лікаря Клайна? Та він тут, зразу за мостом. У Рослині.

— Там, де медична клініка?

— Так, саме там. А що сталося?

— Прошу йому зателефонувати й сказати, що до нього прийде лікар Каррас і що я хотів би подивитися на електроенцефалограму Регани. І не забудьте сказати, що прийде *лікар* Каррас.

— Зрозуміло.

Повісивши слухавку, Каррас відчепив свою колоратку, зняв сутану й чорні штани, перебрався швиденько в штани кольору хакі та светр, накинувши зверху чорний священицький плащ. Але коли поглянув на себе в дзеркало, насупився й подумав: «*Священики й поліцаї!* Як не приховуй, але їх відразу можна розпізнати». Каррас зняв плаща, скинув черевики й взувся в єдину свою пару взуття, що не була чорна, а саме в білі потерті тенісні туфлі «Треторн».

Він швидко поїхав автом Кріс до Рослину. Чекаючи на М-стріт перед мостом Кі-бридж, коли спалахне зелене світло, він подивився ліворуч і побачив Карла, що висідав із чорного седана, припаркованого перед крамницею спиртних напоїв «Діксі».

Водієм машини був Кіндермен.

Змінилося світло. Каррас розігнав авто, завернув на міст, а тоді подивився в дзеркальце заднього огляду. Чи вони його бачили? Він думав, що ні. «Але що вони там робили разом? Чи це було якось пов'язане з Реганою? — стурбовано подумав він. — З Реганою і?..»

Забудь про це! Усе своєю чергою!

Він припаркувався біля медичної клініки й піднявся вгору сходами до офісів лікаря Клайна. Лікар був зайнятий, але якась медсестра вручила Каррасові енцефалограму, і вже невдовзі він стояв у маленькій кабінці, поволі розкручуючи пальцями довгу вузьку стрічку розграфленого паперу.

Прийшов Клайн, ковзнувши оком по вбранню Карраса.

— Ви лікар Каррас?

— Так.

— Сем Клайн. Радий вас бачити.

Вони обмінялися потисками рук, і Клайн запитав:

— Як там дівчинка?

— Трохи краще.

— Радий це чути. — Каррас знову придивився до стрічки, і Клайн долучився до нього, проводячи пальцем по хвилястому

графіку. — Ось тут, бачите. Усе дуже регулярно. Жодної флюктуації, — зазначив він.

— Так, я це бачу. Дивно.

— Дивно? Як це?

— Ну, враховуючи те, що ми маємо справу з істерією.

— Що ви маєте на увазі?

— Та я не знаю, як добре це досліджено, — відповів Каррас, розкручуючи й далі паперову стрічку, — але один бельгійець на ім'я Ітека виявив, що істерія може спричиняти доволі дивні флюктуації на енцефалограмі: ледве помітний, але завжди однаковий рисунок. Я шукав його тут, але ніде не бачу.

Клайн ухильно буркнув:

— Навіть так.

Каррас перестав розкручувати стрічку й подивився на нього.

— Коли ви робили енцефалограму, хвороба вже була в гострій стадії, чи не так?

— Я б сказав, що так. Так. Так, безумовно.

— Ну, але ж чи не дивно тоді, що результат виявився таким досконалим? Навіть здорові пацієнти можуть інколи впливати на хвилі головного мозку, принаймні в межах нормального діапазону, а хвороба Регани була в стані загострення, тож можна було очікувати побачити бодай *якись* флюктуації. Якщо...

— Лікарю, місіс Сіммонз починає втрачати терпець, — урвала їхню бесіду медсестра, прочиняючи двері.

— Гарзд, іду, — сказав їй Клайн. Медсестра квапливо побігла назад, а він рушив до виходу в коридор, але тоді озирнувся, схопившись рукою за одвірок. — Ось вам і приклад істерії, — іронічно прокоментував він. — Вибачте. Мушу бігти.

Він причинив за собою двері. Каррас чув, як він ішов коридором, тоді відчинив якись двері й сказав:

— Ну, то як ви почуваетесь нині, місіс?.. — Двері зачинилися, тож решти речення Каррас не почув. Він іще раз пильно обстежив енцефалограму, а коли закінчив, скрутив стрічку й закріпив гумкою, а тоді віддав медсестрі в реєстратурі. *Ще щось*. Щось таке, що він міг би навести єпископові як доказ, що Регана не мала жодної ознаки істерії, а отже, цілком могла бути одержима. Але, з другого боку, енцефалограма не пояснювала ще однієї загадки: чому не було флюктуацій, узагалі жодної?

Каррас поїхав назад до будинку Кріс, але, зупинившись на перехресті Проспект-стрит і Тридцять п'ятої, він аж заціпенів за кермом: на водійському сидінні авта, припаркованого під езуїтським гуртожитком, побачив Кіндермена, що пильно вдивлявся перед собою, виставивши лікоть із вікна. Каррас завернув праворуч, перш ніж детектив із розслідування вбивств міг його помітити. Швидко знайшов вільне місце, припаркувався й замкнув авто на ключ, а тоді попростував за риг, немовби прямуючи до гуртожитку. *«Він що, стежить за будинком?»* — стурбовано подумав Каррас. Його знову почав переслідувати привид Деннінгза. Чи не міг Кіндермен підозрювати, що Регана?..

«Спокійно, хлопче! Спокійно! Не поспішай!»

Він обійшов авто ззаду й нахилився до відчиненого вікна з пасажирського боку.

— Вітаю, лейтенанте, — приязно мовив він. — Приїхали до мене в гості чи просто вирішили подихати свіжим повітрям?

Детектив розгублено озирнувся, але тоді засяяв усмішкою.

— Це ви, отець Каррас? Так ось де ви! Дуже радий вас бачити!

«Фальшива гра, — подумав Каррас. — Що він замислив? Не показуй йому, що ти стурбований! Невимушено підіграй!»

— А знаєте, що вас оштрафують? — Каррас показав на знак. — У будні стоянка заборонена з четвертої до шостої.

— Не страшно, — прохрипів Кіндермен. — Я ж розмовляю зі священником. Тут, у Джорджтауні, кожна дамочка, що виписує штрафи, католичка.

— Як ваші справи?

— Чесно кажучи, отче Каррас, лише так собі. А ваші?

— Не можу нарікати. Чи ви вже розкрили той випадок?

— Який?

— Ну, знаєте, з кінорежисером?

— О, цей випадок. — Детектив махнув рукою: мовляв, що тут говорити. — І не питайте! Слухайте, а що ви робите сьогодні? Маєте багато справ? Бо в мене є контрамарки до «Байогрефу». Там крутять «Отелло».

— Залежно від того, хто там у ролях.

— Хто у ролях? Джон Вейн у ролі Отелло, а Дездемону грає Доріс Дей. Ви задоволені? Це безплатно, отець Марлон Страшенно Скрупульозний! І це Вільям Шекспір! Яка різниця, хто там у ролях! То що, підемо?

— Мабуть, цього разу без мене. Роботи по горло.

— Я бачу, — сумовито озвався детектив, дивлячись на обличчя єзуїта. — Працюєте, мабуть, допізна? Жажливо виглядаєте.

— Та я *завжди* виглядаю жахливо.

— Але тепер іще жахливіше. Забудьте про роботу! Перепочиньте хоч один вечорок! Дістанете насолоду!

Каррас вирішив для експерименту торкнутися оголеного нерва.

— А ви певні, що там сьогодні «Отелло»? — запитав він, пильно дивлячись на детектива. — Мені здавалося, що в «Байо-грефі» нині йде якийсь фільм за участю Кріс Макніл.

Детектив на мить завагався, але тоді швидко заперечив:

— Ні, ви помиляєтеся. Сьогодні там «Отелло».

— Он як. А що ж тоді привело вас сюди?

— Та ж ви! Я спеціально приїхав, щоб запросити вас на фільм!

— Так, їхати, мабуть, набагато легше, ніж зателефонувати.

Детектив вигнув брови у вельми непереконливій спробі надати собі невинного вигляду.

— Ваш телефон був зайнятий.

Єзуїт мовчки й стурбовано подивився на нього.

— У чому річ? — здивувався Кіндермен. — Що таке?

Каррас простягнув до нього руку, підняв Кіндермену повіку й придивився до його ока.

— Не знаю, — спохмурнів він. — Ви жахливо виглядаєте. Боюся, щоб ви не злягли з міфоманією.

— Не чув такої хвороби. Вона серйозна?

— Так, але не смертельна.

— То що це? Я збожеволю, якщо ви не скажете!

— Подивіться в словнику, — порадив йому Каррас.

— Слухайте, не будьте таким зарозумілим. Хоч інколи віддавайте кесареві кесарева. Я представник закону. Я міг би вас депортувати, ви це знаєте?

— За що?

— Психіатр не повинен принижувати людей, а ще, чесно кажучи, від цього будуть у захваті *гої*. Ви й так їм усім як кістка в горлі, отче. Справді, їм просто соромно за вас. Кому потрібен священник у кросівках і спортивній куртці?

Легенько всміхнувшись, Каррас кивнув.

— Мушу йти. Тримайтеся. — Він двічі поплескав на прощання рукою по віконній рамі, а тоді повернувся й поволі рушив до входу в гуртожиток.

— Підіть до психоаналітика! — хрипко гукнув йому вслід детектив. Тоді його приязний вираз обличчя змінився на вельми стурбований. Він зиркнув крізь вітрове скло на будинок, тоді запустив мотор і поїхав далі вулицею. Проминаючи Карраса, натиснув на клаксон і помахав рукою. Каррас помахав у відповідь, а коли авто Кіндермена завершило за рік на Тридцять шосту вулицю, він зупинився і якийсь час стояв нерухомо, потираючи чоло тремтячою рукою. Чи справді вона могла це зробити? Чи могла Регана так жадливо замордувати Берка Деннінґза? Каррас обернувся й гарячковим поглядом придивився до вікна Регани, міркуючи, *що, Бога ради, діється в цьому будинку?* І скільки промине ще часу, перш ніж Кіндермен зажадає побачити Регану? Матиме нагоду побачити особу Деннінґза? Почути його? І скільки мине часу, перш ніж Регану запроторять до психлікарні? Або вона помре?

Він мусить надати церковній канцелярії переконливі докази для проведення екзорцизму.

Він швидко перетнув вулицю до будинку Кріс Макніл, натиснув кнопку дзвінка й зачекав, поки його впустить Віллі.

— Місіс трохи спати зараз, — повідомила вона.

Каррас кивнув.

— Добре. Це добре. — Він пройшов повз неї й піднявся до спальні Регани. Шукав якісь беззаперечні докази.

Він увійшов і побачив у кріслі біля вікна Карла. Той сидів мовчазно й нерухомо, немовби був вирізьблений із темного дерева. Склав на грудях руки й не відводив очей від Регани.

Каррас підійшов до ліжка й подивився на дівчинку. Білки очей схожі на молочний туман, бурмотіння, заклинання з якогось іншого світу.

Каррас поволі нахилився й почав попускати один із гамівних ременів Регани.

— *Hi, отче! Hi!*

Карл кинувся до ліжка й рвучко відштовхнув руку Карраса.

— Дуже погано, отче! Міцна! Міцна! Вона міцна!

У Карлових очах світився непідробний жах. Каррас тепер не сумнівався в тому, що неймовірна сила Регани не була вигадкою.

Вона могла це зробити. Могла скрутити Деннінгзові в'язи.
«Хутчіше, Каррасе! Поквапся! Знайди якісь докази! Думай!»

І тут він почув за спиною голос. Він лунав із ліжка.

— *Ich möchte Sie etwas fragen, Herr Engstrom!*¹

Відчувши, як спалахнув вогник надії, Каррас смикнув головою й подивився на ліжку, де побачив демонічні риси обличчя Регани, що шкірилася до Карла.

— *Tanzt Ihre Tochter gern?* — глузливо мовила істота, а тоді вибухнула саркастичним реготом. Німецька мова. Вона запитала, чи клишонога донька Карла любить танцювати! Каррас подивився схвильовано на Карла й побачив, що той побагровів. Стиснувши кулаки так, що аж побіліли суглоби пальців, він люто дивився на Регану, що й далі реготала.

— Карле, вам ліпше звідси вийти, — застеріг його Каррас.

Швейцарець похитав головою.

— Ні, я бути тут!

— Вийдіть, будьте ласкаві, — рішуче наполіг єзуїт, свердлячи Карла неблаганним поглядом, і той після коротких вагань повернувся й поспіхом залишив кімнату. Коли двері за ним зачинилися, регіт раптово урвався, а натомість зависла важка й гнітюча тиша.

Каррас подивився на ліжку. Демон спостерігав за ним. Він мав задоволений вигляд.

— Отже, ти повернувся, — прохрипів він. — Я здивований. Я думав, що конфуз зі святою водою відбив у тебе бажання з'являтися тут знову. Але ж я забув, що священики не мають сорому.

Каррас кілька разів глибоко вдихнув, щоб зосередитися й не губити думки. Він знав, що мовний тест на одержимість вимагає інтелектуальної бесіди як свідчення того, що зміст розмови не можна звести до прихованих лінгвістичних спогадів. «Спокійно! Не квапся! Пам'ятаєш ту дівчину?» Служницю-підлітка з Парижа, також нібито одержиму, що в стані марення щось белькотіла мовою, яку пізніше розпізнали як арамейський діалект сирійської. Каррас примусив себе згадати, який це спричинило фурор і як пізніше з'ясувалося, що дівчина якось працювала в пансіоні, де одним із пожитків був студент-

¹ Я хочу щось запитати, гер Енгстром (нім.).

теолог, який напередодні іспитів ходив своєю кімнатою, а також сходами пансіону, декламуючи вголос арамейські тексти. І дівчина це все могла чути.

«Спокійно. Не обпечися».

— *Sprechen Sie deutsch?* — запитав Каррас.

— Чергові забави?

— *Sprechen Sie deutsch?* — повторив єзуїт, ще й далі відчуваючи, як б'ється його пульс зі слабкою надією.

— *Natürlich*, — відповів із лиховісною посмішкою демон. — *Mirabile dictu*¹, ти не погодишся?

Серце єзуїта мало не вистрибнуло з грудей. Не тільки німецька, але й латина! Та ще й у контексті!

— *Quod nomen mihi est?* — швидко запитав він. — Як мене звати?

— Каррас.

Священик почав схвильовано розпитувати далі.

— *Ubi sum?* — Де я?

— *In cubiculo*. — У кімнаті.

— *Et ubi est cubiculum?* — А де кімната?

— *In domo*. — У будинку.

— *Ubi est Burke Dennings?* — Де Берк Деннінгз?

— *Mortuus*. — Мертвий.

— *Quomodo mortuus est?* — Як він помер?

— *Inventus est capite reverso*. — Його знайшли зі скрученою головою.

— *Quis occidit eum?* — Хто його вбив?

— Реґана.

— *Quomodo ea occidit ilium? Dic mihi exacte!* — Як вона його вбила? Розкажи детальніше!

— Ну, на сьогодні вже досить гострих відчуттів, — вишкірився демон. — Так, гадаю, що цілком досить. Хоча, знаючи тебе, я припускаю, що ти, звісно, вважатимеш, що, запитуючи в мене щось латиною, водночас формулював подумки й *відповіді* латиною. — Він розреготався. — Звичайно, підсвідомо. Ну що б ми з тобою робили без підсвідомості, Каррасе? Відчуваєш, до чого це я веду? Я взагалі не розмовляю латиною! Я просто читаю твої думки! Висмикував відповіді прямо з твоєї голови!

¹ Дивно (*лат.*).

Каррас відчув миттєве розчарування, коли його впевненість розбилася вщент. Відчув біль і роздратування від надокучливого сумніву, що знову опанував його мозок.

Демон реготнув.

— Я знав, що з тобою так і буде, Каррасе, — прохрипів він. — Ось чому я так тебе люблю, любий мій ласий шматочку. Ось чому я так ціную розважливих людей.

Демон відкинув назад голову, вибухнувши нестямним реготом.

Єзуїт відчайдушно намагався сформулювати запитання, на які не може бути однієї правильної відповіді, лише багато. «*Але, можливо, я думатиму про них усіх!* — усвідомив він. — *Тоді постав запитання, на яке ти сам не знаєш відповіді!*» — подумав він. А те, чи відповідь була правильна, можна буде перевірити пізніше.

Він зачекав, поки стих регіт, і тоді запитав:

— *Quam profundus est imus Oceanus Indicus?* — Яка глибина Індійського океану в найглибшій точці?

Очі демона зблиснули.

— *La plume de ma tante.*

— *Responde Latine.*

— *Bon jour! Bonne nuit!*

— *Quat...*

Каррас замовк на півслові, бо істота закотила очі й виникла нова сутність, що плела нісенітниці. Роздратований Каррас нетерпляче домагався:

— Дай мені знову розмовляти з демоном!

Жодної відповіді. Лише дихання з якогось чужого берега.

— *Quis es tu?*¹ — гаркнув він хрипко й лунко.

Тільки тиша. Імпульсивне дихання. Гикавка.

— Дай мені поговорити з Берком Деннінґзом!

Гикавка, спазматична й невпинна. Каррас опустил голову й похитав нею, тоді пошкандибав до крісла з м'якою оббивкою, сів у нього, відхилився й заплющив очі. Напруження. Біль. І чекання...

Минав час. Каррас задрімав. Тоді струснув головою. «*Не спи!*» Ледве здіймаючи важкі повіки, він подивився на Регану. Гикавки вже не було. Заплющені очі. Вона заснула?

¹ Хто ти? (франц.)

Він підвівся, підійшов до ліжка, простягнув руку й помацав її пульс. Тоді нахилився й обстежив її губи. Були пересохлі. Він випростався, іще трохи зачекав, а тоді нарешті вийшов із кімнати й спустився на кухню в пошуках Шерон. Вона сиділа там за столом і їла суп із сендвічем.

— Зробити вам щось їсти, отче Каррас? — запитала вона. — Ви ж, мабуть, голодні.

— Ні, не голодний, — відповів Каррас. — Дякую. — Він сів, простягнув руку й узяв олівця та блокнота, що лежали біля друкарської машинки Шерон. — У неї була гикавка, — повідомив він. — У вас є компазин?

— Так, трохи є.

Він почав писати в блокноті.

— Тоді дайте їй сьогодні половинку двадцятип'ятиміліграмового супозиторію.

— Гаразд.

— У неї починається зневоднення, — вів далі Каррас, — тому я переводжу її на внутрішньовенне годування. Завтра зранку відразу подзвонить на аптечний склад, щоб вони вам це все доставили. — Він підштовхнув блокнота до Шерон. — А тим часом, поки вона спить, почніть давати їй сустаген.

Шерон кивнула.

— Гаразд. Я все зроблю. — Набираючи ложкою суп, вона повернула до себе блокнот і переглянула список.

Каррас спостерігав за нею. Тоді насупився, зосереджено про щось міркуючи.

— Ви її репетиторка? — запитав він.

— Так, правильно.

— Чи ви її колись навчали латини?

— Латини? Ні, я не знаю латинської мови. А що таке?

— А німецької?

— Тільки французької.

— На якому рівні? *La plume de ma tante*?

— Десь так.

— Але жодної німецької чи латини?

— Ні.

— Але Енгстроми... чи вони інколи розмовляють німецькою?

— Ну, звичайно.

— У присутності Регани?

Шерон підвелася й знизала плечима.

— Ну, мабуть, що інколи. — Вона рушила до кухонної зливальниці з тарілками й дорогою додала: — Фактично я в цьому досить певна.

— А чи ви колись вивчали латину? — поцікавився Каррас.

Шерон аж захихотіла:

— Я — латину? Ні, ніколи.

— Але розпізнали б, якби хтось заговорив нею?

— Думаю, що так.

Вона помила супницю й поставила її сушитися.

— Чи вона колись говорила латиною при вас?

— Регана?

— Так. Відколи захворіла.

— Ні, ніколи.

— Якоюсь іншою мовою?

Замислившись, Шерон закрутила кран.

— Ну, можливо, мені здалося, але...

— Але що?

— Ну, я думаю... — Шерон насупила брови. — Я певна, що одного разу чула, як вона говорила російською мовою.

Каррас, у горлі якого пересохло, подивився на неї.

— А ви розмовляєте російською? — запитав він.

— Ну як, трішки. Вивчала два роки в коледжі, це й усе.

Каррас обм'як. *«Отже, Регана справді видобула латинські фрази в мене з голови!»* Зі спорожнілим поглядом він опустил чоло на руки, охоплений сумнівами: *«Телепатія найчастіше проявляється в стані великої напруги: суб'єкт завжди говорить мовою, відомою комусь із присутніх у кімнаті: "...думає те саме, що й я..."; "Bon jour..."; "La plume de ma tante..."; "Bonne nuit..."»*. З такими думками Каррас сумовито спостерігав, як кров обертається назад на вино.

«Що робити? Трохи поспати. Тоді вернутися й спробувати знову... спробувати знову...» Він підвівся й понуро глянув на Шерон. Притулившись спиною до зливальниці й склавши на грудях руки, вона замислено й зацікавлено спостерігала за ним.

— Я йду в гуртожиток, — сказав він їй. — Зателефонуйте, як тільки прокинеться Регана.

— Так, я зателефоную.

— І компазин. Гарзд? Не забудете?

Вона похитала головою.

— Ні, зроблю це прямо зараз.

Каррас кивнув і, запхавши руки в кишені й опустивши голову, замислився, чи не забув дати Шерон ще якихось настанов. Завжди згадуються якісь додаткові речі, навіть тоді, коли, здавалося б, усе продумано до дрібниць.

— Отче, що відбувається? — почув, як до нього дуже серйозним голосом звертається Шерон. — Що це таке? Що насправді діється з нашою Рег?

Каррас подивився на неї виснаженими пересохлими очима.

— Я не знаю, — відповів він без жодної емоції, — я справді не знаю.

Він повернувся й вийшов із кухні.

Проминаючи передпокій, Каррас почув за спиною кроки, що швидко наближалися.

— Отче Каррас!

Каррас озирнувся й побачив Карла з його светром у руках.

— Дуже вибачте, — сказав слуга, віддаючи светра. — Я думав закінчити багато раніше. Але я забути.

Каррас узяв светра. Плями від блювоти зникли, і светр мав свіжий, приємний запах.

— Це дуже люб'язно з вашого боку, Карле, — сказав йому лагідно священник. — Дякую вам.

— Це я вам дякую, отче Каррас, — сказав Карл, голос якого тремтів, а очі сльозилися. — Дякую, що ви допомагаєте міс Регані. — Немовби засоромившись своїх слів, він швидко відвернувся й пішов геть.

Дивлячись йому вслід, Каррас пригадав, як побачив його в авті Кіндермена. Чому? Чергова загадка, чергова плутанина. Каррас відвернувся й утомлено відчинив двері. Була вже ніч. Він у розпачі ступив із темряви в пільму.

Він перетнув вулицю до гуртожитку, мріючи про ліжку, але вирішив зупинитися біля кімнати Даера. Постукав у двері, почув ізсередини:

— Заходьте й навертайтеся до віри! — і побачив, увійшовши, Даера за друкарською машинкою «Ай-Бі-Ем Селектрік». Каррас сів на краєчок Даєрового ліжка, а юний єзуїт і далі щось друкував.

— Гей, Джо!

— Ага, я слухаю. Що там?

— Чи знаєш ти когось, хто проводив ритуал екзорцизму?¹

— Джо Луїс, Макс Шмелінг, 22 червня 1938 року.

— Джо, давай без жартів.

— Це *ти* давай без жартів. Екзорцизм? Ти що, знущаєшся?

Каррас нічого не відповів і якийсь час просто тупо дивився на Даєра, що далі друкував, а тоді підвівся й рушив до дверей.

— Так, Джо, — сказав він, — я пожартував.

— Я так і подумав.

— Побачимося в кампусі.

— Придумай кумедніші жарти.

Каррас попрямував коридором, а коли заходив до своєї кімнати, побачив під дверима рожеву записку. Підняв її. Від Френка. Домашній телефон. «Прошу перетелефонувати...»

Каррас узяв слухавку й попросив, щоб його з'єднали з домашнім номером директора інституту. Чекаючи, він подивився на свою вільну праву руку. Вона тремтіла від розпачливого сподівання.

— Алло? — писклявий голосок маленького хлопчика.

— Чи можу я поговорити з твоїм батьком?

— Так. Хвилиночку. — Стук слухавки об стіл. Тоді її знову беруть. Той самий хлопчик. — А хто це?

— Отець Каррас.

— Отець Карітс?

— Каррас. Отець Каррас...

Слухавку знову відклали.

Каррас підніс тремтячу руку, легенько торкнувшись пальцями чола.

Шум у слухавці.

— Отець Каррас?

— Так, вітаю, Френку. Я все не міг до тебе додзвонитися.

— Ой, вибач. Я працював над твоїми плівками.

— І що, закінчив?

— Так. Між іншим, там доволі дивні речі.

— Так, я знаю, — сказав Каррас, намагаючись не виказувати голосом збудження. — Ну й що там цікавого? Що ти знайшов?

— Ну, насамперед співвідношення між кількістю слів...

— Так, Френку?

¹ Ідеться про знаменитий боксерський поєдинок.

— Я не мав достатньої кількості зразків для абсолютної впевненості, як ти розумієш, але й цього було достатньо, щоб зробити доволі точні висновки, принаймні скільки це можливо з такими речами. Ну, я б сказав, що в будь-якому разі обидва голоси на плівках належать, найпевніше, двом різним особистостям.

— Найпевніше?

— Ну, я б не наполягав на цьому під присягою в суді, адже відмінності доволі мінімальні.

— Мінімальні... — повторив тупо Каррас. *«Ось так і закінчується гра»*. — А що з тією абракадаброю? — поцікавився він. — Чи це якась мова?

Френк захихотів.

— Що такого смішного? — похмуро спитав езуїт.

— Чи це був якийсь підступний психологічний тест, отче?

— Що ти маєш на увазі?

— Ну, мені здається, ти щось там наплутав із плівками або що. Там...

— Френку, це мова чи ні? — не дав йому договорити Каррас.

— О, я б сказав, що це, звичайно, мова.

Каррас ошелешено заляк.

— Ти що, жартуєш?

— Ні, анітрохи.

— І яка це мова?

— Англійська.

Якусь мить Каррас тупо дивився перед собою, а коли заговорив, у його голосі звучали металеві нотки.

— Френку, мені здається, у нас дуже поганий зв'язок. Може, ти поясниш мені свій жарт?

— Маєш поблизу магнітофон?

Він стояв поруч на столі.

— Так, маю.

— Там є перемикач на «зворотне відтворення»?

— Для чого це?

— Там є такий перемикач?

— Секундочку. — Каррас роздратовано відклав слухавку й зняв кришку магнітофона, щоб перевірити. — Так, є. Френку, що все це означає?

— Встав плівку в магнітофон і прокрути задом наперед.

— *Що?*

— У тебе завелися гремліни, — добродушно захихотів Френк. — Слухай-но, прокрути плівку, і поговоримо завтра. Добраніч, отче.

— На добраніч, Френку.

— Гарного настрою.

— Ага, якраз.

Каррас повісив слухавку. Мав спантеличений вигляд. Знайшов плівку з нісенітним белькотінням і вставив її в магнітофон. Спочатку прокрутив її нормально, киваючи головою. Жодної помилки. Суцільна абракадабра.

Прослухав її до кінця, а туди пустив у зворотному відтворенні. Почув свій голос задом наперед. А тоді Реганин демонічний голос: *«Марін марін каррас дай нам бути дай нам...»*

Англійська мова! Безглузда! Але англійська!

«Як вона на таке спромоглася?» — не міг збагнути Каррас.

Він переслухав плівку до кінця, тоді перемотав і пустив знову. Тоді ще раз. І тут усвідомив, що порядок слів також був зворотний. Він зупинив плівку, перемотав її, а тоді сів за стіл з олівцем і блокнотом і почав прокручувати плівку від самого початку, ретельно транскрибуючи слова, що тривало досить довго з постійними зупинками магнітофона й відмотуванням плівки. Коли ж він нарешті закінчив цю роботу, записав транскрипції слів на іншому аркуші паперу у зворотному порядку. Тоді нахилився й перечитав записане:

...небезпека. Ще ні. [нерозбірливо] помре. Мало часу. Тепер [нерозбірливо]. Нехай вона помре. Ні, ні, солодко! У тілі солодко! Я відчуваю! Тут [нерозбірливо]. Краще [нерозбірливо], ніж пустота. Я боюся священика. Дай нам часу. Боюся священика! Він [нерозбірливо]. Ні, не цей, а [нерозбірливо] той, хто [нерозбірливо]. Він хворий. Ах, кров, відчуй кров, як вона [співає?].

Каррас запитав на плівці: *«Хто ти?»* — почувши у відповідь:

Я є ніхто. Я є ніхто.

Тоді Каррас запитав: *«Це твоє ім'я?»*. Почув у відповідь:

Я не маю імені. Я є ніхто. Багато. Дай нам бути. Дай нам грітися в тілі. Не [нерозбірливо] з тіла в пустоту, у [нерозбірливо]. Залиши нас. Залиши нас. Дай нам бути. Каррас. Меррін. Меррін.

Знову й знову перечитував Каррас транскрипцію, стурбований її змістом і відчуттям, що з ним розмовляла більш ніж одна особа, аж поки врешті-решт від постійного повторення слова почали втрачати сенс, і він відклав транскрипцію, розтираючи руками чоло, очі й навіть думки. Зовсім не чужа мова. А вміння писати задом наперед було далеко не паранормальне чи навіть незвичне явище. Але *розмовляти* задом наперед, пристосовуючи й змінюючи фонетику так, щоб у зворотному порядку слова й фрази звучали цілком зрозуміло, — хіба така здатність не була недоступна навіть гіперстимульованому інтелектові, прискореній підсвідомості, на яку покликався Юнг? Ні, ще щось... щось крутиться в його пам'яті. Тут він згадав. Пішов до полицок по книжку Юнга «Психологія та патологія так званих окультних феноменів». Щось подібне він там бачив, згадував він, швидко гортаючи сторінки. Що це було?

І він знайшов опис експерименту з автоматичним письмом, під час якого підсвідомість суб'єкта була, як виглядає, здатна відповідати на його запитання анаграмами. *Анаграмами!*

Розгорнувши книжку на столі, він нахилився й прочитав опис частини експерименту.

ТРЕТІЙ ДЕНЬ

- Що таке чоловік? — *Жадосом илпож текрен тяне.*
- Це анаграма? — *Так.*
- Скільки в ній слів? — *Три.*
- Яке перше слово? — *Дивись.*
- А друге слово? — *И-и-и-ись.*
- *Дивись?* Я мушу це інтерпретувати сам? — *Спробуй!*

Піддослідний знайшов такий варіант: «*Життя далеко неспроможне*». Його вразив інтелектуальний рівень відповіді, що нібито свідчило про існування незалежного від нього самого розуму. Тому він продовжив розпитувати:

- Хто ти? — *Клелія.*
- Ти жінка? — *Так.*
- Чи ти жила на землі? — *Ні.*
- Ти колись іще народишся? — *Так.*
- Коли? — *Через шість років.*
- Чому ти розмовляєш зі мною? — *Ічю ява Клелія дув.*

Підослідний інтерпретував цю відповідь як анаграму: «Я, Клелія, відчуваю».

ЧЕТВЕРТИЙ ДЕНЬ

- Це я відповідаю на запитання? — *Так.*
- Чи Клелія там? — *Ні.*
- А хто тоді там? — *Нікого.*
- Чи існує взагалі Клелія? — *Ні.*
- То з ким я тоді розмовляв учора? — *Ні з ким.*

Каррас перестав читати й похитав головою. «Тут не було нічого паранормального, — подумав він, — лише свідчення необмежених можливостей мозку». Він потягнувся по сигарету, сів і запалив її. «*Я є ніхто. Багато.*». «Звідки це все, — дивувався Каррас, — цей моторошний зміст Реганиної розмови? Звідти ж, звідки прийшла Клелія? Особистості, що раптово виникають?»
«*Меррін... Меррін...*», «*Ах, кров...*», «*Він хворий...*».

Очима, що злипалися від втоми, Каррас подивився на свій примірник «Сатани» і похмуро погортав сторінки до початкової фрази: «*Нехай не керує мною дракон...*». Видихаючи дим, Каррас заплющив очі, а тоді закашлявся, прикриваючи рота кулаком. Відчувши, яке вже в нього пересохле й запалене горло, він загасив сигарету в попільничці. Цілком виснажений, Каррас поволі й незграбно підвівся, вимкнув у кімнаті світло, опустив віконниці, скинув черевики й впав долілиць на вузьке ліжко. У голові в нього гарячково кружляли уривки спогадів і думок. Регана. Кіндермен. Деннінгз. Що робити? Він має допомогти! Він мусить допомогти! Але як? Звернутися до єпископа з тим, що в нього є? Навряд чи. Він аж ніяк не зможе надати переконливих аргументів.

Подумав, що варто було б роздягнутися, лягти під ковдру.

Занадто втомлений. Цей тягар. Він хотів би звільнитися від нього.

«...Дай нам бути!»

Каррас почав провалюватися у важкий, кам'яний сон, а його уста ледь помітно рухалися, беззвучно шепочучи: «Дайте бути мені». А тоді раптово він підняв голову, пробуджений астматичним диханням і шурхотінням целофану. Розплющивши очі, він побачив у кімнаті незнайомця, переобтяженого зайвою вагою священника середнього віку з веснянкуватим обличчям і зачесаними назад на лисуватій голові ріденькими пасмами рудого волосся. Сидячи в кутку в кріслі з м'якою оббивкою, він стежив за Каррасом, здираючи целофан із сигаретної пачки «Голуаз». Священик усміхнувся.

— О, ну то вітаю.

Каррас звисив із ліжка ноги й сів.

— Ага, вітаю й до побачення, — буркнув Каррас. — Хто ви такий і якого дідька робите тут, у моїй кімнаті?

— Чуєте, мені вибачте, але коли я постукав і ви не озвалися, я побачив, що двері незамкнені, тож я й подумав, що просто зайду й зачекаю вас тут. А виявилось, ось ви де! — Священик показав на милиці, притулені до стіни біля ліжка. — Бачите, мені було б важко довго чекати в коридорі, якийсь час я можу постояти, але тоді мушу присісти. Маю надію, що ви мене пробачите. До речі, мене звати Ед Люка. Ваш отець-ректор запропонував мені побачитися з вами.

Каррас нахмурився й схилив голову вбік.

— Ви сказали «Люка»?

— Так, завжди був Люка, — підтвердив священник, вишкіривши довгі, пожовклі від нікотину зуби. Він видобув із пачки сигарету й поліз у кишеню по запальничку. — Не проти, щоб я закурив?

— Ні, не проти. Я сам курець.

— О, ну так, — сказав Люка, дивлячись на гору недопалків у попільничці на столі біля крісла. Він простягнув сигаретну пачку Каррасові. — Спробуєте «Голуаз»?

— Ні, дякую. Чуєте, ви сказали, що вас прислав Том Бермінгем?

— Старий добряга Том. Так, ми з ним давні приятелі. Були однокласниками в Реджіз, а потім проходили разом третю пробацію в коледжі Сейнт-Ендрю-он-Гудзон. Так, саме Том

порекомендував мені побачитися з вами, тож я й сів на автобус «Грейгаунд» із Нью-Йорка. Я працюю у Фордгемі.

У Карраса раптово покращився настрій. Він вигукнув:

— О, Нью-Йорк! Це пов'язано з моїм проханням про нове призначення?

— Нове призначення? Ні, я нічого про це не знаю. Ідеться про особисту справу, — пояснив священик.

Каррас похилив плечі, втрачаючи надію.

— Ну, то гаразд, — значно понурише мовив він. Тоді підвівся, рушив до дерев'яного стільця за письмовим столом, сів на нього й почав прискіпливо оглядати Люку. Зблизька Каррас міг бачити, що чорне вбрання священика було зім'яте, мішкувате й поношене. Плечі лисніли від лупи. Гість видобув із пачки сигарету й припалив її тремливим вогником запальнички «Зіппо», що її він витяг із кишені цілком непомітно, наче фокусник, а тоді замислено випустив у повітря струмінь синювато-сірого диму, дивлячись на нього з явним задоволенням.

— Ах, що може краще за «Голуаз» заспокоювати нерви! — неквапливо вимовив він.

— А ви, Еде, нервуетесь?

— Трошечки.

— Ну то гаразд, берімося до справи. Викладайте все, Еде. Чим я можу допомогти?

Люка стурбовано подивився на Карраса.

— Ви цілком виснажені, — сказав він. — Нам буде ліпше, мабуть, зустрітися завтра. Що ви на це? — а тоді швидко додав: — Так! Так, безперечно, завтра! Можете мені подати їх, будь ласка?

Він показав рукою на милиці.

— Ні-ні-ні! — заперечив Каррас. — Зі мною все гаразд, Еде! Усе гаразд!

Стиснувши руки між колінами й трохи нахилившись, Каррас пильно придивився до обличчя священика й сказав: — Зволікаючи, насправді ми чинимо опір.

Люка вигнув брову, а в його очах зблиснув натяк на розгубленість чи здивування.

— О, справді?

— Саме так.

Каррас придивився до ніг Люки.

— Це вас пригнічує? — запитав він.

— Що саме? А, мої ноги! Ну, мабуть, інколи.

— Це вроджене?

— Ні. Ні, результат падіння.

Якусь мить Каррас вивчав обличчя гостя. Ця ледь помітна, загадкова посмішка. Чи він колись її вже бачив?

— Як це прикро, — спочутливо пробурмотів Каррас.

— Ну, але такий уже нам дістався світ, хіба не так? — відреагував Люка, з кутика рота якого ще й далі звисала сигаретка «Голуаз». Він узяв її двома пальцями й прорік, випускаючи струмінь диму: — Що тут поробиш.

— Ну, гаразд, Еде, ближче до справи. Гаразд? Ви ж не їхали сюди із самого Нью-Йорка, щоб грати зі мною в пінг-понг, тому викладайте, що там у вас є. Розкажіть мені все. Гаразд? Нічого не приховуйте.

Люка лагідно похитав головою й подивився вбік.

— Ну, але це довга історія, — почав був він, але тоді мусив затулити долонею рота, коли на нього напав новий напад кашлю.

— Дати щось випити? — запитав Каррас.

Священик похитав головою, очі його сльозилися.

— Ні, ні, усе добре, — сказав він задихано. — Справді! — Спазм потроху минав. Він опустив голову й струсив із куртки сигаретний попіл. — Паршива звичка! — поскаржився він, а Каррас помітив на його чорній священицькій сорочці під курткою пляму від некруто звареного яйця.

— Гаразд, то в чому проблема? — запитав Каррас.

Люка звів на нього очі й зронив:

— У вас.

Каррас закліпав очима й перепитав:

— У мені?

— Так, Демієне, у вас. Том страшенно цим стурбований.

Каррас пильно дивився на Люку, починаючи щось усвідомлювати, адже очі й голос гостя були сповнені глибокого спочуття.

— Еде, а що ви робите у Фордгемі? — запитав Каррас.

— Даю консультації, — відповів священик.

— Консультації?

— Так, Демієне. Я психіатр.

Не відводячи очей, Каррас тупо повторив услід за ним:

— Психіатр.

Люка відвернув погляд.

— Ну, з чого ж мені почати? — неохоче промовив він. — Навіть не знаю. Делікатна справа. *Дуже* делікатна. Ну, добре, побажимо, що з цього вийде, — сказав він м'яко, нахилиючись і гасячи в попільничці «Голуаз». — Але, з другого боку, ви ж профі, — додав він, підводячи голову, — тож інколи найкраще говорити все відверто. — Священик знову закашлявся, прикриваючи кулаком рота. — От чорт! Вибачте мені! Справді! — Кашель припинився, і Люка серйозно подивився на Карраса. — Слушайте, це все через ту божевільну ситуацію з вами й родиною Макніл.

Каррас не міг стримати здивування.

— Макніл? — перепитав він. — Слушайте, звідки вам це відомо? Том ніколи в житті про це б не розповів. Ні, у жодному разі. Бо це ж могло б зашкодити родині.

— Є інші джерела.

— Які це джерела? Хто це? Або що?

— Хіба це має значення? — запитав священик. — Ні, зовсім ні. Мають значення тільки ваше здоров'я та емоційна стабільність, які опинилися під загрозою, а ця історія з родиною Макніл лише погіршує ситуацію, тому керівництво наказує вам усе це облишити. Облишити заради вашого ж добра, Каррасе, а також заради добра цілого ордену! — Священик так насупив свої кошлаті брови, що вони майже зійшлися до купи, а його очі й вираз обличчя набули загрозливого вигляду. — Облиште цю справу! — застеріг він, — поки це не призвело до серйозної біди, поки справи не стали значно гірші, *набагато* гірші! Нам не потрібні нові осквернення, Демієне, ви з цим погоджуєтесь?

Каррас дивився на гостя спантеличено, навіть шоковано.

— Осквернення? Еде, що ви таке говорите? Який стосунок має до *цього* моє психічне здоров'я?

Люка відхилився в кріслі.

— Ой, та годі вам! — цинічно вишкірився він. — Ви стаєте езуїтом, залишивши бідолашну матір помирати самотньо й злиденно! І кого ж тоді ненавидіти за це підсвідомо, як не католицьку церкву? — Тут священик знову нахилився, згорбивши спину, і просичав: — Не будьте тупим! *Тримайтеся подалі від тих Макніл!*

Схиливши голову вбік, немовби про щось здогадуючись, Каррас підвівся, не відводячи очей від священика, і хрипко запитав:

— Хто ти в біса такий, чоловіче? *Хто ти?*

М'який дзвінок телефона на письмовому столі примусив Карраса відвести стурбований погляд від отця Люки.

— Стережіться Шерон! — різко застеріг той Карраса, аж тут раптом телефон задзвенів так голосно, що Каррас прокинувся, збагнувши, що це був сон. Він заспано підвівся з ліжка, рушив, похитуючись, до вимикача, увімкнув світло, а тоді підійшов до столу й узяв слухавку. То була Шерон. «Котра година?» — запитав він у неї. Початок четвертої. Чи не міг би він прямо зараз прийти до них? «*О Господи!*» — простогнав подумки Каррас, але відповів: «Так». Так. Він прийде. І знову почувся в пастці, у капкані, у западні.

Він поплентався до обкладеної білими кахлями ванни, побризкав на лице холодною водою і, витираючи його, згадав раптово сон з отцем Люкою. Що це означало? Можливо, нічого. Поміркує над цим пізніше. Виходячи вже з кімнати, Каррас зупинився на порозі, а тоді повернувся назад по чорного вовняного светра. Натягнув його через голову й тут раптом завмер, тупо дивлячись на край столу біля крісла в кутку. Набравши повні груди повітря, він поволі туди підступив, простягнув руку до попільнички, узяв недопалок сигарети, а тоді якийсь час нерухомо стояв, приголомшено його розглядаючи. Це був «Голуаз». Сумбурні думки. Припущення. Холоднеча. А тоді наполегливо: «*Стережіться Шерон!*» Каррас поклав назад у попільничку недопалок «Голуазу», поспіхом залишив кімнату, перетнув коридор і опинився на Проспект-стрит, де повітря було прозоре, нерухоме й вологе. Він проминув сходи, перейшов на другий бік вулиці й побачив на порозі будинку Макніл біля відчинених вхідних дверей Шерон, яка вже чекала його. Перелякана й спантеличена, вона тримала в одній руці ліхтарика, а другою стискала біля шиї краї ковдри, накинутої прямо на плечі.

— Вибачте, отче, — хрипко прошепотіла вона, коли єзуїт увійшов у будинок, — але я подумала, що ви повинні це побачити.

— Що саме?

Шерон безшумно зачинила двері.

— Я мушу вам показати, — прошепотіла вона. — Тільки тихенько, прошу. Не хочу розбудити Кріс. Їй не потрібно це бачити. — Вона поманила пальцем, і Каррас пішов за нею вслід, навшпиньки піднімаючись сходами до спальні Регани.

Увійшовши, езуїт відчув холод. Кімната була крижана. Нахмурившись, він запитливо глянув на Шерон. Вона кивнула головою, прошепотівши: — Так, отче. Так. Радіатори увімкнені. — Вони поглянули на Регану, білки очей якої моторошно ясніли в тьмяному світлі лампи. Вона, як видно, була в стані коми. Важко дихала. Лежала нерухомо. Зонд був на місці, і сустаген поволі точився в її тіло.

Шерон тихенько рушила до ліжка, і Каррас, усе ще приголомшений холодом, пішов за нею. Коли вони стали біля ліжка, він побачив на чолі Регани краплі поту. Глянув на її руки, міцно стиснуті гамівними пасками.

Шерон нахилилася, обережно відгорнула біло-рожеву піжаму Регани, і Карраса охопив гострий жаль, коли він побачив виснажене дитяче тільце й випнуті ребра, по яких можна було порохувати тижні або й дні, які їй іще залишилося жити.

Він відчув на собі виснажений погляд Шерон.

— Я не знаю, може, це припинилося, — прошепотіла вона. — Але ось дивіться, стежте за її грудьми.

Шерон увімкнула ліхтарика й освітила голі Реганіні груди, а езуїт спантеличено простежив за її поглядом. Запала тиша. Дихання з легеньким присвистом Регани. Стеження. Холод. І раптом езуїт приголомшено звів брови, помітивши, як щось діється зі шкірою на грудях Регани: якісь червоні плями, але з чіткими контурами. Він придивився пильніше.

— Ось воно, з'являється! — різко прошепотіла Шерон.

Зненацька шкіра на руках Карраса взялася сиротами, але не від крижаного холоду, що панував у кімнаті, а від того, що він побачив на грудях Регани — від виразних слів, що проступили чіткими, мов барельєф, криваво-червоними літерами на шкірі. Від двох слів:

рятуйте мене

Вирячивши очі, Шерон прикипіла поглядом до цих слів, а її віддих був крижаний, коли вона прошепотіла:

— Це її почерк, отче.

О дев'ятій годині ранку отець Демієн Каррас прийшов до ректора Джорджтаунського університету й попросив дозволу

провести ритуал екзорцизму. Він дістав такий дозвіл і негайно по тому подався до єпископа єпархії, що уважно й серйозно вислухав його.

— Ви певні, що це справжня одержимість? — запитав наприкінці єпископ.

— Ну, я дійшов доволі переконливого висновку, що все відповідає умовам, викладеним у «Ритуалі», — ухильно відповів Каррас. Він досі не міг наважитися повірити в це. Не розум, а серце штовхало його на цей крок: жаль і надія на можливість лікування шляхом навіювання.

— Ви самі хочете виконати ритуал?

Каррас відчув піднесення. Він ніби побачив, як прочинилися двері, за якими він зможе позбутися нестерпного тягара турбот і присмеркових зустрічей із примарою власної віри.

— Так, Ваше Преосвященство, — відповів він.

— Як у вас зі здоров'ям?

— Усе гаразд, Ваше Преосвященство.

— Чи вам раніше траплялося займатися подібними речами?

— Ні. Не траплялося.

— Що ж, побачимо. Було б, можливо, краще мати досвідчену людину. Їх, звичайно, не так тепер і багато, але, може, хто-небудь повернувся із закордонної місії. Я довідаюся про це. І як тільки дізнаюся, я вам зателефоную.

Коли Каррас пішов, єпископ зателефонував ректорові Джорджтаунського університету, і вони вже вдруге того дня поговорили про Карраса.

— Що ж, він знає ситуацію, — сказав ректор у певний момент розмови. — Я не думаю, що його участь у ритуалі в ролі асистента становитиме якусь небезпеку. Усе одно там має бути присутній психіатр.

— А щодо самого екзорциста? Хто міг би підійти? Я не в курсі цих справ.

— Ну є, скажімо, Ланкестер Меррін.

— Меррін? Я думав, що він в Іраку. Здається, я читав, що він займається розкопками Ніневії.

— Так, в околицях Мосула. Усе правильно. Але розкопки закінчилися, і він повернувся вже три-чотири місяці тому, Майку. Він тепер у Вудстоку.

— Викладає?

— Ні, працює над новою книжкою.

— Допомагай нам, Господи! Але чи він не застарий для цього? Як у нього зі здоров'ям?

— Ну, мабуть, незле, а то б не гасав світом, розкопуючи могили, як ти гадаєш?

— Так, у цьому щось є.

— Крім того, він має досвід, Майку.

— Я цього не знав.

— Ну, принаймні так кажуть.

— А коли це було? Я маю на увазі досвід?

— О, я думаю, років десять-двадцять тому, десь в Африці. Сам екзорцизм тривав, здається, кілька місяців. Я чув, що він тоді ледве сам залишився живий.

— Ну, тоді сумнівно, що він захоче ще раз це повторити.

— Ми тут робимо те, що нам звеліли, Майку. Усі бунтарі перебувають там, з мирянами.

— Дякую, що нагадав.

— Ну, то що ти думаєш?

— Слухай, це вже я залишаю на розсуд тобі й керівництву.

Рано ввечері того ж дня юний схоласт, що готувався стати священником, прямував територією Вудстоцької семінарії в штаті Меріленд. Він розшукував худорлявого й сивочолого старого єзуїта. Знайшов його на стежці в гайочку, де той прогулювався на самоті. Вручив йому телеграму. Старий священник спокійно подякував йому, а тоді продовжив свої роздуми й свою прогулянку на лоні природи, яку він так любив. Час від часу він зупинявся, щоб послухати спів вільшанки, подивитися на барвистого метелика, що сів на гілочку. Телеграму він не розгортав і не читав. Він знав, що там написано. Прочитав її ще в куряві храмів Ніневії. Був до цього готовий.

Він продовжив ритуал прощання.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

«І НЕХАЙ МОЄ ВОЛАННЯ ДІЙДЕ ДО ТЕБЕ...»

Хто пробуває в любові, пробуває той в Бозі, і в нім Бог пробуває!

1 Ів. 4:16

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Кіндермен замислено схилився над столом у тремтливій п'їтми свого кабінету. Трішки підлаштував промінь настільної лампи. Перед ним лежали записи, стенограми, свідчення, теки з документами, звіти криміналістів, зроблені від руки нотатки. Розмірковуючи, він акуратно розклав усе це перед собою своєрідним колажем у формі троянди, немовби заперечуючи тим самим потворний висновок, до якого підводили його ці матеріали і який він відмовлявся сприйняти.

Енгстром був невинний. У мить смерті Деннінґза він був у дочки, приносив їй гроші для закупівлі наркотиків. Він збрехав про те, куди ходив того вечора, захищаючи її саму й оберігаючи її матір, що вірила в те, що Ельвіри вже немає на світі, а отже, вона вже не може завдати собі жодної шкоди й цілком здеградувати.

Кіндермен довідався про все це не від Карла. Того вечора, коли вони зустрілися в Ельвіриному коридорі, Карл уперто мовчав. Лише після того, як Кіндермен повідомив Ельвіру про

те, чим загрожує батькові справа Деннінґза, вона наважилася розповісти правду. Знайшлися свідки, готові це підтвердити. Енгстром був невинний. Невинний і мовчазний стосовно подій, пов'язаних із родиною Макніл.

Кіндермен нахмурився, розглядаючи колаж: композиції чогось бракувало. Він пересунув одну з пелюсток — кутик письмового свідчення — трошечки нижче й правіше.

Троянди. Ельвіра. Він суворо її попередив: якщо впродовж двох тижнів вона не ляже до клініки, він зробить усе, щоб набирати достатню кількість свідчень для її арешту. Хоч він і не вірив, що вона це зробить. Були часи, коли він дивився на закон пильно й не кліпаючи, немов на полуденне сонце, сподіваючись, що це його засліпить на короткий час і жертві його переслідування пощастить утекти. Енгстром був невинний. Що залишалось? Детектив із сопінням змінив позу, а тоді заплющив очі й уявив себе в гарячій пінистій ванні. *«Повний ментальний розпродаж! — проголосив він сам собі. — Робимо нові висновки! Немає залишитися нічого! Абсолютно!»* — додав він суворо, а тоді розплющив очі й заново проаналізував приголомшливу інформацію.

Факт. Смерть режисера Берка Деннінґза якимось чином явно пов'язана з оскверненнями в Святій Трійці. В обох випадках залучено чаклунство, а невідомий осквернитель міг легко стати вбивцею Деннінґза.

Факт. Фахівець із чаклунства, єзуїтський священик, неодноразово відвідував будинок родини Макніл.

Факт. Машинописний аркуш паперу з текстом блюзнірської вітварної картки, знайденої у Святій Трійці, перевірено на наявність відбитків пальців. Відбитки виявлено з обох боків. Деякі належать Демієнові Каррасу. Але є й інші, що, судячи з розмірів, могли належати особі з дуже маленькими руками, цілком імовірно, що дитині.

Факт. Машинопис на вітварній картці проаналізовано й порівняно з машинописом незавершеного листа, що його Шерон Спенсер витягла з друкарської машинки, зіжмакала й кинула в кошик для сміття, але не влучила, тоді як Кіндермен розпитував Кріс. Він підняв цей аркуш і нишком виніс його з будинку. І цей лист, і текст на вітварній картці надруковані на тій самій машинці. Проте у звіті зазначено, що друкували їх різні люди. Особа, що друкувала блюзнірський текст, вдарила по

клавішах набагато сильніше, ніж Шерон Спенсер. Поза тим ця особа явно не була новачком, що друкує одним-двома пальцями, а друкувала професійно й досвідчено, до того ж напрошуються висновки, що невідомий автор тексту вівтарної картки був наділений неймовірною силою.

Факт. Якщо смерть Берка Деннінґза не сталася внаслідок нещасного випадку, його вбила особа, наділена неймовірною силою.

Факт. Енгстром тепер поза підозрами.

Факт. Перевірка замовлень авіаквитків на внутрішні рейси показала, що Кріс Макніл возила дочку в Дейтон, штат Огайо. Кіндермен знав, що дочка захворіла, отже, її возили до клініки. А в Дейтоні це мала б бути клініка Беррінджера. Кіндермен узяв довідки, і в клініці підтвердили, що дочка була там на обстеженні. У клініці відмовилися розголошувати природу її хвороби, але це явно був серйозний психічний розлад.

Факт. Серйозні психічні розлади часом характеризуються надзвичайною фізичною силою.

Кіндермен зітхнув, заплющив очі й похитав головою. Він знову дійшов того самого висновку. Тоді розплющив очі й подивився в серцевину паперової троянди: вицвілий старий примірник загальнонаціонального журналу. На обкладинці були Кріс і Регана. Він придивився до доньки: миле веснянкувате личко, кінський хвостик зі стрічкою, усмішка, брак передніх зубів. Він задивився в темряву за вікном, де починала сіятися мжичка.

Тоді спустився в гараж, сів у чорний седан без розпізнавальних знаків і поїхав лискучими від дощу вулицями до Джорджтауну, де припаркувався на східному боці Проспект-стріт і кілька хвилин мовчки сидів, дивлячись на Реганине вікно. Може, постукати у двері й наполягти на побаченні з нею? Він опустив голову й потер чоло. *«Вільяме Ф. Кіндермен, ти хвора людина! — подумав він. — Ти занедужав! Іди додому! Зажий ліки! Виспись! Тобі стане краще!»* Він знову подивився на вікно й сумовито похитав головою. Ось куди привела його клята логіка. Він перевів погляд на таксі, що підїхало до будинку. Запустив мотор і ввімкнув двірники на вітровому склі, устигнувши побачити, як із таксі вийшов високий літній чоловік. Той чоловік розрахувався з таксистом, тоді повернувся й завмер нерухомо в імлістому саяві вуличного ліхтаря, дивлячись на вікно будинку, мов якийсь меланхолійний

мандрівник, застиглий у часі. Коли таксі від'їхало й повернуло за ріг Тридцять шостої вулиці, Кіндермен швидко поїхав йому навздогін. За рогом поблимав фарами, сигналізуючи таксистові зупинитися, а в будинку Макніл у цей час Каррас і Карл тримали худючі ручки Регани, поки Шерон робила їй ін'єкцію лібріуму, доводячи загальну дозу, уведена їй упродовж останніх двох годин, до чотирьохсот міліграмів. Каррас розумів, що це приголомшлива доза, але після затишшя, що тривало багато годин, демонічна сутність пробудилась у стані такої неймовірної люті, що знесиленний організм Регани міг цього просто не витримати.

Каррас і сам був виснажений. Відвідавши зранку церковну канцелярію, він прийшов сюди, щоб повідомити новину Кріс, а тоді, налаштувавши внутрішньовенне годування для Регани, повернувся до своєї кімнатки в єзуїтському гуртожитку, де впав долілиць на ліжко й миттєво провалився в глибокий сон. Та не минуло й двох годин, як його розбудив гучний телефонний дзвінок. То була Шерон. Регана була й далі непритомна, а її пульс поступово слабшав. Каррас квапливо побіг до їхнього будинку з медичним саквоюжем і почав щипати ахіллове сухожилля Регани, перевіряючи реакцію на біль. Реакції не було. Він міцно стиснув їй ніготь на руці. І знову жодної реакції. Каррас занепокоївся: хоч він і знав, що в деяких станах істерії або трансу хворий стає нечутливим до болю, але боявся, що Регана опиниться в комі, звідки їй дуже легко буде зісковзнути в смерть. Він перевірів кров'яний тиск: дев'яносто на шістдесят. Тоді пульс: шістдесят за хвилину. Він пробув у кімнаті ще півтори години, перевіряючи її стан щоп'ятнадцять хвилин, аж поки переконався, що її тиск і пульс стабілізувалися, отже, вона перебувала не в шоківому стані, а просто в глибокому ступорі. Каррас звелів Шерон і далі щогодини перевіряти Регані пульс, а сам повернувся до своєї кімнати й знову заснув. Але й цього разу його невдовзі розбудив телефонний дзвінок. З церковної канцелярії його повідомили, що екзорцистом буде Ланкестер Меррін, а Каррас йому асистуватиме.

Новина його приголомшила. Меррін! Філософ-палеонтолог! Разючий, потужний інтелект! Його книжки лихоманили церкву, інтерпретуючи віру через призму матерії, що й досі еволюціонує і якій суджено стати духом, щоб наприкінці часів з'єднатися з Христом, «Точкою Омега».

Каррас одразу подзвонив Кріс, щоб повідомити новину, але виявив, що вона вже чула безпосередньо від єпископа про те, що Меррін прибуде наступного дня.

— Я сказала єпископові, що він може залишатися в нас, — додала Кріс. — Це ж триватиме один-два дні, чи не так?

Перш ніж відповісти, Каррас витримав паузу, а тоді неголосно сказав:

— Я не знаю. — Знову помовчав і додав: — Не варто забагато очікувати.

— Тобто, якщо це спрацює, — зронила пригніченим тоном Кріс.

— Я не мав на увазі, що це не спрацює, — заспокоїв її священик. — Але це може тривати якийсь час.

— Як довго?

— Буває по-різному. — Каррас знав, що екзорцизм може тривати тижнями, а то й місяцями, знав, що нерідко він узагалі не допомагає. Він очікував, що так воно й станеться, що на його плечі знову звалиться важкий тягар, що заперечуватиме зцілення через навіювання. — Це може протривати кілька днів або й тижнів, — сказав він їй і почув напівпошепки у відповідь:

— А скільки їй залишилося, отче Каррас?

Повісивши слухавку, він відчув себе знеможеним і виснаженим. Розтягнувся на ліжку, думаючи про Мерріна. *Меррін!* Він відчув хвилювання й надію, проте майже відразу їх змінила тривога. Він сам природним чином пасував на роль екзорциста, проте єпископ обрав іншого. Чому? Бо Меррін це вже робив раніше? Заплющивши очі, він пригадав, що екзорцистів обирають на засадах «благочестя» й «високих моральних якостей» і що в Євангелії від Матвія згадано, що коли учні запитали в Христа, чому вони не зуміли вигнати біса, він відповів: «Через ваше невірство». Керівництву було відомо про цю його проблему, як і Томові Бермінгему, ректорові Джорджтауну. Чи хтось із них натякнув про це єпископові?

Каррас засмучено перекутився в ліжку. Почувся недостойним, некомпетентним, відкинутим. Це було боляче. Немовби нерозсудливо, та все одно боляче. Урешті-решт у пустку його серця просякнув сон, заповнюючи собою всі тріщинки й ніші.

І знову його розбудив телефон. Кріс повідомляла, що в Реґанни раптом розпочався напад шаленства. Прибігши до їхнього

будинку, перевірів у Регани пульс. Був пришвидшений. Він дав їй лібріум, тоді ще одну дозу. І ще одну. Нарешті повернувся до кухні, де вмовстився за столиком для сніданків разом із Кріс. Вона читала одну з книжок Мерріна, що їх замовила поштою.

— Мені це важко збагнути, — сказала тихенько Каррасові, проте було видно, яка вона зворушена. — Там є такі прекрасні місця... просто чудесні. — Вона погортала кілька сторінок назад до зазначеного розділу, а тоді підсунула книжку Каррасові.

— Ось тут, подивіться. Ви це читали?

— Я не знаю. Зараз подивлюся.

Каррас узяв книжку й почав читати:

Нам усім знайомі порядок, сталість, постійне оновлення матеріального світу, що нас оточує. Хоч які крихкі й ефемерні його частинки, хоч які непостійні й мінливі його компоненти, він сам залишається незмінним, пов'язаним в одне ціле законом сталості, тож вічно помираючи, він вічно відроджується знову. Розпад породжує свіжі форми буття, а смерть стає матір'ю тисяч нових існувань. Кожна година, що минає, — свідчення швидкоплинності й одночасно надійності й міцності цієї цілості. Це ніби відображення на воді, що залишається незмінним, хоча вода постійно тече. Сонце сідає, щоб піднятися знову. День щезає в п'ятмі ночі, щоб народитися знову таким юним, немовби він ніколи й не згасав. Весна змінюється літом, а тоді осінню й зимою, щоб, повернувшись урешті-решт, ще впевненіше запанувати над могилою, до якої вона так рішуче квапилася з першої ж години свого життя. Ми оплакуємо травневий цвіт, бо він зів'яне, але ми знаємо, що одного дня травень візьме реванш у листопада завдяки обертанню того величного кола, що ніколи не зупиняється й вчить нас бути тверезими, коли нас п'янить надія, а в безодні нашого спустошення ніколи не впадати у відчай.

— Так, це прекрасно, — тихо погодився Каррас, наливаючи собі чашку кави, а згори доносилося дедалі гучніше лютування демона:

— *Вилупок... байстрюк... благочестивий лицемір!*

— Вона любила класти мені на тарілку троянду... зранку, перед тим як я йшла на роботу, — неголосно мовила Кріс.

Каррас здивовано глянув на неї, і Кріс уточнила:

— Регана.

Вона опустила очі.

— Так, дійсно. Я й забула.

— Забули що?

— Забула, що ви ж її ніколи не бачили.

Вона висякалась і витерла очі.

— Хочете трохи бренді до кави?

— Ні, дякую.

— Кава якась без смаку, — прошепотіла тремтячим голосом Кріс. — Мабуть, додам собі бренді. Перепрошую. — Вона підвелася й вийшла з кухні.

Каррас залишився сам, попиваючи неквапом каву. Відчував тепло светра під сутанною й ніяковість від того, що не зміг заспокоїти Кріс. Тоді пригадалися сумні спогади з дитинства, спогади про Реджі, його собаку-дворняжку, що лежав худючий, як скелет, заціпеніло в коробці в їхній занедбаній квартирі. Реджі тремтів у лихоманці й блював, а Каррас намагався вкрити його рушниками, напоїти теплим молоком, аж поки до них зайшов сусід, подивився на Реджі й сказав, хитаючи головою: «У вашого собаки чумка. Йому терміново потрібні уколи». Тоді одного дня кінець школи... усі виходять на вулицю... парами завертають за ріг... його зустрічає мати... несподівано... сумна... кладе йому в руку лискучу монетку в п'ятдесят центів... радість... стільки грошей!.. тоді її голос, тихий і лагідний: «Реджі помер...»

Він подивився на огорнену парою чорну гіркоту в чашці й відчув, що його руки не здатні ані втішити, ані зцілити.

— ...побожний байстрюк!

Демон. Усе ще лютував.

«Вашому собаці терміново потрібні уколи».

Каррас миттєво підвівся й рушив до Реганиної спальні, де тримав її, поки Шерон робила чергову ін'єкцію лібріуму, довівши загальну дозу до п'ятисот міліграмів. Шерон витирала тампоном місце уколу, готуючись заліпити його пластирем «Бенд-Ейд», а Каррас збентежено дивився на Регану, бо безтямні непристойності, що зривалися з її вуст, не були, здається,

націлені на будь-кого з присутніх у кімнаті, а скорше на когось невидимого... або відсутнього.

Він струсив головою.

— Зараз прийду, — сказав він Шерон.

Його непокоїла Кріс, тож спустився до кухні, де вона сиділа самотньо за столом, наливаючи собі бренді до кави.

— Ви справді не хочете трошечки, отче? — запитала вона в нього.

Похитавши головою, він підійшов до столу й втомлено сів, затуливши лице руками. Він чув, як клацала об порцеляну ложечка, розмішуючи каву.

— Чи ви розмовляли з її батьком? — поцікавився він.

— Так, він дзвонив, — відповіла Кріс. — Хотів поговорити з Рег.

— І що ви йому сказали?

— Що вона пішла в гості.

Тиша. Каррас більше не чув клацань. Звів очі й побачив, що Кріс дивиться в стелю. А тоді й він це зауважив: непристойні вигуки припинилися.

— Мабуть, почав діяти лібріум, — полегшено зітхнув він.

Дзвінок у двері. Каррас глянув на двері, а тоді на Кріс, що дивилася на нього з німим запитанням в очах, боязко вигнувши брови. Кіндермен?

Минали секунди, а вони сиділи й прислухалися. Ніхто не поспішав відчиняти двері. Віллі вже відпочивала в себе в кімнаті, а Шерон і Карл були й досі нагорі. Кріс раптово звелася на ноги, пішла в передпокій і там, ставши навколішки на дивані, відслонила штору й крадькома визирнула у вікно, щоб побачити, хто дзвонить. Ні, це не Кіндермен. *Дякувати Богу!* То був високий літній чоловік у потертому чорному дощовику й чорному фетровому капелюсі. Він стояв під дощем, терпляче схиливши голову й тримаючи в руці чорну валізку. На мить у сяйві вуличного ліхтаря зблиснула срібна пряжка, коли він зручніше поправив у руці валізку. *Що це таке діється?*

Ще один дзвінок.

Кріс спантеличено встала з дивана й пішла до вхідних дверей. Легенько їх прочинивши, вона визирнула в пільму, мружачи очі від дрібнесенької мжички. Краї капелюха затуляли обличчя чоловіка.

— Так, вітаю, чим можу допомогти?

— Місіс Макніл? — долинув голос із тіні, м'який, вишуканий і дуже соковитий.

Незнайомець почав знімати капелюха, а Кріс кивнула головою й враз уже бачила перед собою дивовижні очі: вони світилися інтелектом, добротою й розумінням, з них лився спокій, заповнюючи її єство, повноводною й цілющою рікою, джерело якої було водночас і в ньому, і поза ним, а течія була розмірена, проте нестримна й нескінченна.

— Я отець Ланкестер Меррін, — представився він.

Якусь мить Кріс мовчки дивилася на худе, аскетичне обличчя, на різьблені й немовби виполіровані мильним каменем вилиці; потім швидко розчинила двері навстіж.

— О Господи, прошу заходити! *Прошу!* Боже, я... *Чесно!* Я не знаю, де...

Він увійшов, і вона зачинила за ним двері.

— Тобто я ж вас чекала тільки завтра! — виправдовувалася Кріс.

— Так, я знаю, — почула вона його голос.

Повернувшись, вона побачила, що він стояв, нахиливши вбік голову й дивлячись угору, наче до чогось дослухався... ні, скоріше *відчував*, подумала Кріс, чиюсь незриму присутність, якусь далеку вібрацію, уже добре знайому йому. Вона збентежено стежила за ним. Їй здалося, що його шкіра обвітрена чужими вітрами, сонцем, яке сяяло вдалині від її часу та простору.

Що він робить?

— Можу я взяти вашу валізку, отче?

— Усе гаразд, — м'яко озвався він. Ще й далі ніби щось відчував. Щось зондував. — Вона вже ніби продовження моєї руки, старезна... і дуже пошарпана. — Він подивився на Кріс із теплою втомленою усмішкою в очах. — Я звик до її ваги. Чи тут отець Каррас?

— Так, тут. Він у кухні. А чи ви вже вечеряли, отче?

Меррін не відповів. Натомість звів очі догори, почувши, як там відчиняються двері.

— Так, я перекусив у поїзді.

— І ви певні, що не хочете ще попоїсти?

Жодної відповіді. Було чутно, як нагорі зачинилися двері. Меррін знову м'яко подивився на Кріс.

— Ні, дякую, — сказав він. — Ви дуже люб'язні.

Ще й далі розгублена, Кріс пролепетала:

— Боже мій, такий дощ. Якби я знала, що ви прибуваєте, я б зустріла вас на вокзалі.

— Усе гаразд.

— Ви довго чекали таксі?

— Пару хвилин.

— Я візьму, отче!

Карл. Він швидко збіг сходами, вихопив із рук священика валізку й поніс її далі коридором.

— Ми приготували для вас ліжко в кабінеті, отче. — Кріс заметушилася. — Воно дуже зручне, і вам там ніхто не заважатиме. Я покажу вам, де воно. — Вона ступила пару кроків, а тоді зупинилася. — Чи ви хотіли б спочатку привітатися з отцем Каррасом?

— Спершу я хотів би подивитися на вашу дочку.

— Тобто прямо зараз, отче? — засумнівалася Кріс.

Меррін знову подивився на стелю, пильно й якось відчужено.

— Так, зараз, — озвався він. — Гадаю, що зараз.

— Але я певна, що вона спить.

— Думаю, що ні.

— Ну, якщо...

Зненацька Кріс здригнулася, зачувши нагорі голос демона. Гулкий і водночас приглушений, хрипливий, мов якийсь передчасне поховання, він заревів:

— Мер-р-рі-і-і-і-і-і-і-і-і-ін! — Потім розлігся глухий потужний удар, немовби хтось щосили гупнув об стіну спальні довбнею.

— *Боже всемогутній!* — видихнула Кріс, притиснувши поблідлу руку до грудей. Вона приголомшено глянула на Мерріна. Священик не рухався. Він і далі дивився вгору, напружено, але спокійно, і в його очах не було й тіні подиву. Скорше, подумала Кріс, це було схоже на впізнавання.

Ще один удар струснув стіни.

— *Мер-р-рі-і-і-і-і-і-і-і-і-і-і-і-ін!*

Езуїт повільно рушив із місця, не зважаючи ні на Кріс, яка зачудовано розтулила рота, ні на Карла, що занепокоєно вислизнув із кабінету, ні на Карраса, що ошелешено став у дверях кухні, тоді як страхітливе гупання й ревіння не втихали. Меррін

спокійно піднімався сходами, тримаючись тонкою, мов алебастровою, рукою за бильце.

Каррас підійшов до Кріс, і вони разом стежили, як Меррін увійшов до Реганиної спальні й причинив за собою двері. На якийсь час запала тиша. Тоді раптом демон злісно зареготав, і Меррін швидко вийшов із кімнати, зачинив двері й хутко рушив коридором. За його спиною знову прочинилися двері до спальні, з яких вистромила голову Шерон, з дивним виразом обличчя дивлячись йому вслід.

Меррін стрімко спустився сходами й простягнув руку Каррасові, що чекав унизу.

— Отче Каррас!

— Вітаю вас, отче.

Меррін стиснув у руках долоню Карраса, серйозно й стурбовано вдивляючись у його обличчя. Тим часом регіт нагорі змінився лиховісною лайкою на адресу Мерріна.

— У вас дуже стомлений вигляд, — сказав Меррін. — Ви стомилися?

— Ні.

— Добре. Маєте із собою дощовик?

— Ні, не маю.

— Ну, то візьміть мій, — сказав сивочолий єзуїт, розстібаючи вологий від дощу плащ. — Я хотів би, щоб ви пішли в гуртожиток, Демієне, і принесли сутану для мене, два стихарі, пурпурову епітрахиль, трохи святої води й два примірники «Римського ритуалу», великі. — Він подав дощовика спантеличеному Каррасові. — Я гадаю, нам треба починати.

Каррас нахмурився.

— Тобто як? Оце зараз?

— Гадаю, що так.

— А ви не хотіли б спершу ознайомитися з історією хвороби?

— Навіщо?

Каррас збагнув, що не має чого відповісти. І відвів погляд від тих бентежних очей.

— Гарзд, отче, — сказав він. Одягнув дощовика й рушив до виходу. — Зараз усе принесу.

Карл кинувся вслід, випередив Карраса й відчинив йому вхідні двері. Вони обмінялися короткими поглядами, і Каррас вийшов у дощову ніч. Меррін подивився на Кріс.

— Я мав би запитати у вас. Ви не проти, щоб ми почали відразу?

Вона весь час спостерігала за ним, відчуваючи неабияке полегшення від його рішучості, цілеспрямованості й упевненості, що увірвалися в цей дім, мов ясний сонячний день.

— Ні, я тільки рада, — вдячно відповіла вона. — Але ж ви, мабуть, такі втомлені, отче Меррін.

Старий священик помітив, як вона стурбовано зиркнула нагору, де біснувався демон.

— Хочете випити кави? — запитала вона голосом, у якому відчувались і наполегливість, і благання. — Вона гаряча й щойно зварена. Вип'єте трішки?

Меррін зауважив, як вона нервово стискала й розтискала пальці, а також побачив чорні кола довкола її очей.

— Так, вип'ю, — погодився він. — Дякую вам. — Щось тяжке було обережно відсунуте вбік, діставши команду зачекати. — Якщо вам не важко.

Кріс повела його на кухню, і невдовзі він уже стояв, притулившись до плити, тримаючи в руках кухлик чорної кави. Кріс дістала пляшку бренді.

— Додати вам до кави, отче? — запитала вона.

Меррін схилив голову й подивився без жодної емоції на кухлик із кавою.

— Ну, лікарі мені цього не радять, — сказав він, — але моя воля, дякувати Богу, слабка.

Кріс закліпала очима, не зовсім певна, що він цим хотів сказати, аж поки не побачила його усміхнені очі. Він простягнув їй кухлик.

— Так, дякую вам.

Кріс додала, усміхаючись, бренді.

— Яке гарне у вас ім'я, — сказав їй Меррін. — Кріс Макніл. Це ж не псевдонім?

Наливаючи бренді до своєї кави, Кріс похитала головою.

— Ні, я справді не Сейді Глатц із «сім'ї» Менсона¹.

— Дякувати Богу за це, — пробурмотів Меррін, опустивши очі.

¹ Сузан Деніз Аткінз (Сейді Глатц, або Сексі Сейді), засуджена за участь у восьми вбивствах. Глатц (*glutz*), зокрема, означає «потіпах», «шльонд-ра», «жінка низької моралі».

Кріс лагідно всміхнулася й сіла.

— А ім'я Ланкестер, отче? Таке незвичне. Вас назвали на чийось честь?

— Мабуть, на честь якогось торгового корабля, — пробурмотів Меррін, дивлячись кудись у простір. Відсюрбнув трохи кави, а тоді сказав: — Або мосту. Так, гадаю, на честь мосту. — Подивившись на Кріс, він додав із ледь помітною усмішкою: — Інша річ — Деміен. Як же мені хотілося б мати подібне ім'я. Таке чудове.

— А звідки воно походить, отче? Це ім'я?

— Так звали священика, що присвятив своє життя опіці над прокаженими на острові Молокай. Пізніше він заразився сам. — Меррін подивився вбік. — Гарне ім'я, — додав він знову. — З таким ім'ям я міг би погодитися навіть на прізвище Глатц.

Кріс захихотіла. Зникла її напруга. Вона відчула легкість. І ще якийсь час вона розмовляла з Мерріном про різні дріб'язки, домашні справи. Нарешті в кухні з'явилася Шерон, і лише тоді Меррін намірився йти. Так, ніби він тільки й чекав її приходу, бо відразу ж поніс до зливальниці свій кухлик, прополоскав його й поставив сушитися на стійку для посуду. — Гарна була кава, якраз така, яку я люблю, — сказав він.

Кріс підвелася й запропонувала:

— Я проведу вас до вашої кімнати. — Меррін подякував і рушив услід за нею до дверей кабінету, де вона йому сказала: — Якщо вам буде щось потрібно, отче, дайте знати.

Він поклав їй руку на плече й стиснув легенько й заспокійливо, а Кріс відчула, як її тіло наповнилося теплом і силою, і ще вона відчула спокій і якесь дивне відчуття... «Чого саме? — подумала вона. — Безпеки? Так, чогось такого».

— Ви дуже добра людина, — сказала вона. Його очі світилися усміхом.

— Дякую, — відповів він. Забрав із її плеча руку, а коли вона відійшла, його обличчя раптом викривилося від болю. Він увійшов до кабінету й зачинив за собою двері. Видобув із кишені штанів бляшанку з написом «Аспірин Баер», відкрив її, узяв таблетку нітрогліцерину й обережно поклав собі під язик.

Зайшовши до кухні, Кріс зупинилася біля дверей і подивилася на Шерон. Та стояла біля плити, приклавши долоню до кавоварки, де грілася кава. Стурбовано дивилася кудись

перед собою. Занепокоївшись, Кріс підступила до неї й лагідно мовила:

— Чуєш, дорогенька, може, ти б трішки перепочила?

Якусь мить Шерон не відповідала. Годі повернулася й вступилася відсутнім поглядом у Кріс.

— Вибач. Ти щось казала?

Кріс побачила її напружене обличчя, відсутній погляд.

— Що там сталося, Шерон? — запитала вона.

— Сталося де?

— Коли отець Меррін зайшов до спальні Регани?

— О, там... — Злегка насупившись, Шерон перевела свій відсутній погляд у якусь точку в просторі між сумнівом і спогадом. — Так, кумедна річ.

— Кумедна?

— Дивна. Вони просто... — Шерон зробила паузу. — Ну, просто якийсь час дивилися одне на одного, а тоді Регана... та істота... сказала...

— Що?

— Вона сказала: «Цього разу ти програєш».

Кріс чекала, не відводячи від Шерон погляду.

— А тоді?

— Це все, — озвалася Шерон. — Він повернувся й вийшов із кімнати.

— І як він виглядав? — наполягала Кріс.

— Кумедно.

— О Господи, Шерон, придумай якесь інше слово! — огризулася Кріс і вже збиралася ще щось додати, коли помітила, що Шерон задерла голову до стелі, немовби прислухаючись. Кріс простежила за її поглядом, також це відчувши: тишу, раптове припинення демонічного біснування, але натомість щось інше... щось нове... що наростало.

Жінки обмінялися скося поглядами.

— Ти теж це відчуваєш? — запитала Шерон.

Кріс кивнула. Щось нове в будинку. Напруга. Поступове загуснення й вібрація повітря, немовби там поволі накопичувалися ворожі енергії. Дзвінок у двері пролунав наче з іншого світу.

Шерон відвернулася.

— Я відчиню.

Вона рушила до передпокою й відчинила двері. То був Каррас. Він тримав картонну коробку для білизни.

— Отець Меррін у кабінеті, — сказала йому Шерон.

— Дякую.

Каррас швидко рушив до кабінету, легенько постукав і зайшов із коробкою.

— Вибачте, отче, — почав він говорити, — я мав трохи...

Каррас замовк на півслові. Меррін стояв навколішки біля ліжка в штанах і футболці, схиливши чоло на міцно стиснуті перед собою руки, і на якусь мить Каррас прикипів до землі, немовби, випадково завернувши за риг, зустрів самого себе в дитинстві з перекинутою через руку сутаною вівтарного хлопчика-міністранта, але цей хлопчик пробіг далі, його не впізнавши.

Каррас перевів погляд на відкриту коробку для білизни з крапельками дощу на накрохмаленій тканині. Підійшов до дивана, безшумно виклав туди вміст коробки, а закінчивши, зняв дошовика й акуратно повісив його на спинку стільця. Подивившись на Мерріна, побачив, що священник хреститься, і швидко відвернувся. Узяв більший із двох білих бавовняних стихарів і вже почав одягати його поверх сутани, коли почув, що Меррін підводиться й прямує до нього. Поправляючи на собі стихар, Каррас повернувся до нього, а старий священник зупинився біля дивана, турботливо оглядаючи все викладене з коробки.

Каррас сягнув по светра.

— Я подумав, що вам було б варто вбрати це під сутану, отче, — сказав він, подаючи светра. — Часом у її кімнаті стає страшенно холодно.

Меррін подивився на светра й торкнувся його пальцями.

— Це дуже дбайливо з вашого боку, Демієне. Дякую вам.

Каррас узяв із дивана Меррінову сутану й дивився, як той натягає через голову светра. І тільки тепер, спостерігаючи за цими буденними, прозаїчними діями, він цілком зненацька відчув, якою разючою силою впливу наділений цей чоловік, ця мить, ця загусла тиша в будинку, що тисне на нього своїм тягарем, позбавляючи можливості дихати й погрожуючи розтрошити його такий міцний і реальний світ. Він раптом усвідомив, що хтось висмикує з його рук сутану. Меррін. Він уже вбирав її на себе.

— Вам відомі правила екзорцизму, Демієне?

— Так.

Меррін почав застібати сутану.

— Особливо важливо пам'ятати, що слід уникати розмов із демоном.

«З демоном!» — подумав Каррас. Сказано так буденно. Його це просто вразило.

— Ми можемо запитувати про те, що стосується справи, — сказав Меррін. — А все поза цим загрожує небезпекою. Величезною. — Він узяв із рук Карраса стихаря й почав натягати його на сутану. — Особливо старайтеся не слухати того, що він говоритиме. Демон підступний. Він буде брехати, щоб нас заплутати, але також змішуватиме брехню з правдою, щоб болючіше нас уразити. Це психологічна атака, Демієне. І дуже потужна. Не слухайте його. Пам'ятайте про це. Не слухайте.

Коли Каррас подавав йому епітрахиль, екзорцист запитав:

— Чи є ще щось, про що ви хотіли б запитати, Демієне?

Каррас похитав головою.

— Ні. Але гадаю, було б корисно розповісти вам усе про різних особистостей, що їх являла Регана. Досі їх було, здається, три.

Поправляючи на плечах епітрахиль, Меррін спокійно уточнив:

— Є тільки один. — Тоді він узяв примірники «Римського ритуалу» і передав один Каррасові. — Літанію до всіх святих ми пропустимо. Ви маєте святу воду, Демієне?

Каррас витягнув із кишені маленьку закорковану пляшечку. Меррін узяв її, а тоді спокійно кивнув на двері.

— Прошу йти першим, Демієне.

Нагорі, біля входу до Реганиної спальні, їх уже напружено чекали Шерон і Кріс. Убрані в теплі светри й куртки, вони повернулися на звук дверей, що відчинялися, і побачили Мерріна й Карраса, які врочистою ходою наближались до сходів. Разучий у них вигляд, подумала Кріс: високий худорлявий Меррін і Каррас із темним, немовби висіченим зі скелі обличчям, що так контрастувало з невинною білиною стихаря. Вона дивилася, як вони поволі піднімалися сходами, і хоча її раціональний розум переконував, що вони не наділені якимись надприродними силами, та все ж відчувала дивовижне й глибоке зворушення, коли щось нашіптувало душі, що такі сили в них, можливо, є. Вона відчула, як пришвидшено закалатало серце.

Біля дверей до кімнати єзуїти зупинилися. Каррас нахмурився, побачивши Кріс у светрі й куртці.

— Ви хочете зайти?

— Гадаєте, не варто?

— Не треба, будь ласка, — наполог Каррас. — Ні. Це буде помилка.

Кріс подивилася запитливо на Мерріна.

— Отцеві Каррасу ліпше знати, — спокійно мовив екзорцист.

Кріс знову подивилася на Карраса. Опустила голову.

— Гаразд, — зронила сумовито. Тоді притулилася спиною до стіни. — Я почекаю тут.

— Яке середнє ім'я вашої доньки? — запитав Меррін.

— Тереза.

— Яке гарнє ім'я, — тепло мовив старий священник. Він якусь мить заспокійливо дивився на Кріс, а коли повернувся й поглянув на двері до спальні Регани, Кріс знову відчула ту напругу, ту загуслу пільму, що скрутилася, мов гадюка, кільцями там. У спальні.

За цими дверима.

Меррін кивнув.

— Гаразд, — м'яко мовив він.

Каррас відчинив двері й мало не відсахнувся від смороду та крижаного холоду.

У кутку кімнати сидів на стільці, загорнувшись у вилинялу мисливську куртку із зеленої овчини, Карл. Він очікувально глянув на Карраса, що швидко перевів погляд на демона в ліжку, чії блискучі очі дивилися повз нього в коридор. Вони вп'ялися в Мерріна.

Каррас підійшов до підніжжя ліжка, а Меррін, високий і стрункий, поволі наблизився збоку, зупинився й поглянув у сповнені ненависті очі. У кімнаті повисла задушлива тиша. Тоді Регана облизала хижим почорнілим язиком свої потріскані й розпухлі губи. Здалося, ніби хтось розгладжує рукою зіжмаканий пергамент.

— Ну, зарозумілий мерзотнику! — гарикнув демонічний голос. — Нарешті! Нарешті ти прийшов!

Старий священник підняв руку й перехрестив ліжко, а тоді все, що було в кімнаті. Потім відвернувся й відкоркував пляшечку зі святою водою.

— Ах, так! Знову свята сеча! — прохрипів демонічний голос. — Сперма святих!

Меррін підняв пляшечку, і демонічна фізія посиніла й викривилась, а голос просичав:

— Ти що, байстрюче, *наважишся?* Ти *посмієш?*

Меррін почав кропити святою водою, а демон відкинув голову, його рот і м'язи шиї затремтіли від люті.

— Ну-ну, кропи! Кропи, Мерріне! Змочи нас! Утопи у своєму поті! Твій піт освячений, святий Мерріне! Нахилися й перд-ни хмарами фіміаму! Нахилися й покажи свій святий зад, щоб ми йому поклонялися й щоб обожнювали його, Мерріне! *Цілували б його!* Робили б...

— *Замовкни!*

Слово вдарило, наче грім. Каррас здригнувся й здивовано поглянув на Мерріна, що владно вп'явся очима в Регану. І демон замовк. Не відводив погляду.

Його очі стали розгублені. Кліпали. Чекали.

Меррін буденно заткнув пляшечку зі святою водою й віддав Каррасові. Психіатр засунув її до кишені й дивився, як Меррін став біля ліжка навколішки, заплющив очі й почав промовляти молитву:

— Отче наш...

Регана плюнула, влучивши Мерріну в обличчя жовтавим згустком слизу. Мокротиння поволі стікало щокою екзорциста.

— ...нехай прийде царство Твоє... — І далі зі схиленою головою Меррін продовжив, не зупиняючись, молитву, а тоді витяг із кишені носову хустинку й неквапливо витер плювок. — ...і не введи нас у спокусу, — вимовив він м'яко.

— Але визволи нас від лукавого, — відізвався Каррас.

Швидко звів погляд. Регана закотила очі так, що виднілися тільки білки.

Каррас відчув неспокій. Відчув щось у кімнаті. Зосередився на тексті молитви, що її промовляв Меррін:

— Боже й Отче нашого Господа Ісуса Христа, закликаю Твоїм святим ім'ям, смиренно молю тебе, щоб Ти у доброті Твоїй через Господа нашого Ісуса Христа дарував мені допомогу супроти цього нечистого духа, що терзає дитя Твоє.

— Амінь, — відгукнувся Каррас.

Меррін підвівся й далі читав із побожністю молитву:

— Боже, Творцю й захиснику роду людського, зглянься із жалем на рабу Твою Регану Терезу Макніл, що потрапила в пастку древнього недруга людини, залятого ворога роду людського, що...

Каррас підняв голову, почувши сичання Регани, і побачив, що вона сидить, виблискуючи білками очей, язик її швидко з'являється й зникає в роті, а голова повільно гойдається, наче в кобри, і він знову відчув неспокій. Заглянув у текст «Ритуалу».

— Урятуй свою рабу, — стояв і молився Меррін, читаючи зі свого примірника.

— Яка вірить у Тебе, мій Боже, — відіззався Каррас.

— Хай вона знайде надійну опору в Тобі, Господи...

— Перед лицем ворога.

Поки Меррін читав дальший рядок:

— Нехай не має влади над нею ворог, — Каррас почув, як зойкнула в нього за спиною Шерон, і, швидко озирнувшись, побачив, що вона спантеличено дивиться на ліжко. Здивований цим, він і собі повернувся в той бік. І раптом аж заляк.

Передня частина ліжка підіймалася над підлогою!

Каррас приголомшено дивився, не вірячи своїм очам. Чотири дюйми. Півфута. Фут. Аж ось почали підійматися й задні ніжки.

— *Gott in Himmel!*¹ — перелякано прошепотів Карл. Але Каррас цього не чув і не бачив, як хреститься Карл, коли задня частина ліжка піднялася на один рівень із передньою.

«Цього не може бути!» — подумав він.

Ліжко піднялося ще на фут і зависло в повітрі, похитуючись, наче на хвилях спокійного озера.

— Отче Каррас?

Регана розхитувалася й сичала.

— Отче Каррас?

Каррас озирнувся. Екзорцист спокійно дивився на нього, показуючи кивком голови на примірник «Ритуалу» в руках Карраса.

— Відповідь, будь ласка, Демієне.

Каррас дивився на нього відсутнім поглядом, нічого не розуміючи й не усвідомлюючи, що Шерон вибігла з кімнати.

— Нехай не має влади над нею ворог, — повторив Меррін.

Каррас, серце якого калатало, похапцем глянув у текст і видихнув відповідь:

¹ Господь на небесах.

- І нехай не зможе зашкодити їй син беззаконня.
- Господи, почуй мою молитву, — промовляв далі Меррін.
- І нехай моє волення дійде до Тебе.
- Господь із тобою.
- І з духом твоїм.

Меррін почав чергову довгу молитву, а Каррас знову прикипів поглядом до ліжка, до своїх сподівань на Бога й на божественні надприродні енергії, що ширяли в порожньому повітрі. Усе його ество було охоплене піднесенням. «*Ось воно! Ось тут! Прямо переді мною!*» Він раптом озирнувся, почувши, як відчинилися двері. У кімнату вбігли Шерон і Кріс, що заціпеніла, не вірячи власним очам, і зойкнула:

- *Господи Ісусе!*
- Отче всемогутній, предвічний Боже...

Екзорцист діловито підняв руку й тричі неквапно перехрестив чоло Регани, не припиняючи читати далі текст «Ритуалу»:

— ...який послав свого єдиного Сина в цей світ здолати рикучого лева...

Сичання припинилося, і з рота Регани вихопилося несамо-вита воляче мукання, від якого проймала дрож.

— ...і врятуй від загибелі, вирви з кігтів полуденного біса цю людську істоту, створену за Твоїм образом та...

Мукання посилювалося, роздираючи плоть і пронизуючи кістки.

— Боже й Господи всього суцього... — Меррін буденно простягнув руку й притиснув до Реганиної шиї краєчок епітрахилі, не припиняючи молитву: — ...чиєю могутністю сатана був скинутий із неба, мов блискавка, всели жах у звіра, що спустошує тепер Твій виноградник...

Ревіння стихло, і спочатку запанувала дзвеняча тиша, а тоді з Реганиного рота почала короткими уривчастими цівками вивертатися густа й смердюча зеленкувата блювотина, що скрапувала з її губ на руку Мерріна. Але він її не забирав.

— Нехай Твоя всемогутня рука вижене цього лихого демона з тіла Регани Терези Макніл, яка...

Каррас краєм вуха почув, що відчинилися двері й Кріс про-жомом вилетіла з кімнати.

— Вижени цього мучителя невинних...

Ліжко почало хитатися спочатку ліниво, потім дедалі сильніше, аж раптом воно вже ходило ходором вгору й вниз. Блювота

й далі сочилася з Реганиного рота, а Меррін лише спокійно поправляв епітрахиль, міцно притискаючи її до шиї Регани.

— Дай мужність Твоїм слугам, щоб вони рішуче чинили опір цьому нечестивому драконові, не даючи йому сповнитися зневагою до тих, хто вірить у Тебе, і...

Раптом ліжко перестало хитатися й перед очима приголомшеного Карраса поволі й легко, мов пір'їнка, воно опустилося на підлогу, легенько гупнувши об килим.

— Господи, даруй цій...

Заціпенілий Каррас перевів погляд. Меррінова рука. Він не міг її бачити. Вона ховалася під цілою горою смердючого блювотиння, що парувало.

— Демієне?

Каррас звів очі.

— Господи, почуй мою молитву, — лагідно вимовив екзорцист. Каррас обернувся.

— І нехай моє волення дійде до Тебе.

Меррін підняв епітрахиль, відступив на крок назад, а тоді в кімнаті гучно пролунав його владний голос:

— Я виганяю тебе, нечистий духу, разом з усією ворожою силою! З усіма пекельними примарами! З кожним твоїм дикунським супутником! — З Меррінової руки на килим скрапувала блювотина. — Це тобі наказує Христос, який колись угамував вітер, море й бурю! Який...

Регана перестала блювати й сиділа тепер мовчки й нерухомо, а білки її очей лиховісно виблискували до Мерріна. Каррас пильно вдивлявся в неї, тимчасом як вщухали його збудження й шок, а його мозок починав гарячково розмірковувати, пхаючи без дозволу свої пальці в найсокровенніші глибини й закутки логічних сумнівів: полтергейст, психокінетична активність, підліткова напруга, керована підсвідомістю енергія. Тоді, щось пригадавши, він нахмурився. Підійшов до ліжка, нахилився, узяв руку Регани. І виявив те, чого боявся. Як у того шамана в Сибіру, Реганин пульс бився з неймовірною швидкістю. Від цього відразу немовби померкло сонце, і, дивлячись на годинника, Каррас рахував удари серця, неначе аргументи проти свого власного життя.

— Це Він наказує тобі, Він, хто скинув тебе додолу з небесних висот!..

Голосні заклинання Мерріна відгукувалися десь на краю свідомості Карраса неблаганними ударами. Пульс дівчинки став іще частішим. Потім іще. Каррас глянув на Регану. Вона лежала мовчазна. Нерухома. Тоненькі цівки пари піднімалися в крижане повітря від блювотиння, немовби смердюча пожертва. І тут на руках у нього почало підійматися волосся, коли страхітливо повільно, мов у кошмарному мареві, голова Регани почала повертатись, як у манекена, зі скрипом іржавого механізму, аж поки в нього вп'ялися жакливі, палючі більма цих мертвотних очей.

— А тому тремти від страху, сатано...

Голова так само повільно знову повернулася до Мерріна.

— ... ти, занапаснику справедливості! Ти, породжувачу смерті! Ти, зраднику людства! Ти, грабіжнику життя! Ти...

Каррас насторожено роззирнувся, бо світло в кімнаті почало мерехтіти, слабнути, а потім набрало кольору моторошного, мигтючого бурштину. Каррас здригнувся. У кімнаті стало ще холодніше.

— ...ти, князю вбивць! Ти, творцю безчестя! Ти, вороже людського роду! Ти...

У кімнаті почулося приглушене гупання. Потім іще. Тоді, рівномірно струшуючи стіни, підлогу, стелю, розляглися страхітливі удари, немов пульсування величезного хворого серця.

— Зникни ти, потворо! Твоє місце — на відлюдді! Твоя оселя — у гадючому кублі! Іди й плазууй із гадям! Це тобі наказує сам Бог! Кров...

Гупання ставало все гучнішим, лиховісно частішало й пришвидшувалося.

— Я закликаю тебе, древній змію...

Ще частіше...

— ...судею живих і мертвих, твоїм Творцем, Творцем цілого Всесвіту...

Заверещала Шерон, притискаючи долоні до вух, бо гупання стало оглушливим і раптом пришвидшилося до просто страхітливого темпу.

Неймовірно частим був і пульс у Регани. Його удари вже годі було злічити. Меррін нахилився над ліжком і спокійно перехрестив великим пальцем закаляні блювотиною Реганіні груди. Гупання заглушало слова його молитви.

Раптом Каррас відчув, що пульс сповільнився, і, коли Меррін, і далі ревно молячись, перехрестив чоло Регани, жакливе гупання враз урвалося.

— О Володарю неба і землі, ангелів і архангелів... — Каррас уже міг почути молитву Мерріна, а пульс у Регани ставав дедалі повільнішим...

— Пихатий байстрюче Мерріне! Покидьок! Ти програєш! Вона здохне! *Свиня здохне!*

Мерехтлива імла почала прояснюватися, а демон знову став несамовито клясти Мерріна.

— Чванливий фазан! Ветхий єретик, що сміє вірите в те, що Всесвіт одного разу стане Христом! Заклинаю тебе, подивись-но на мене! Так, на мене подивися, гнидо! — Демон смикнувся й плюнув Меррінові в обличчя, прохрипівши після цього: — *Ось як твій господар зцілює сліпих!*

— Боже й Господи всього сущого... — промовляв молитву Меррін, незворушно сягаючи по носову хустинку й витираючи слину.

— А тепер дотримайся його вчення, Мерріне! *Нумо!* Запхай свого освяченого хуя до рота свинці й *очисти* його, зроби *позмазання* своєю зморщеною реліквією, і вона буде *зцілена*, святий Мерріне! Так, станеться *чудо!* Це...

— ...порятуй рабу Твою...

— *Лицемір!* Тобі *взагалі* начхати на свиню. Начхати *абсолютно!* Вона просто *черговий привід позмагатися зі мною!*

— ...я смиренно...

— Брехло! Брехливий байстрюк! Скажи нам, де твоя смиренність, Мерріне? У пустелі? Серед руїн? Серед могил, куди ти втік, ховаючись від побратимів? Від тих, хто недостойний тебе, від калік і вбогих духом? Чи ти спілкуєшся з *людьми*, побожна блювото?..

— ...порятуй...

— Твоя оселя у фазанячому гнізді, Мерріне! Твоє місце в тобі самому! Вертайся на вершину гори й розмовляй із тим єдиним, хто рівний тобі!

Меррін незворушно промовляв молитви, а потік образливих лайок не вщухав:

— Чи ти зголоднів, святий Мерріне? *Ось, я даю тобі нектар і амброзію, даю тобі хліб насущний від твого Бога!* — глузливо

гаркнув демон, а Регана випустила струмись проносу. — Бо це тіло моє! Освяти його, святий Мерріне!

Відчуваючи огиду, Каррас зосередив усю свою увагу на тексті. Меррін саме читав уривок зі святого Луки:

...І той відказав: «Легіон», бо багато ввійшло в нього демонів. І благали Його, щоб Він їм не звелів іти в безодню. Пасся ж там на горі гурт великих свиней. І просилися демони ті, щоб дозволив піти їм у них. І дозволив Він їм. А як демони вийшли з того чоловіка, то в свиней увійшли. І череда кинулась із кручі до озера — і потопилась...

— Віллі, я приніс тобі благу вість! — прохрипів демон. Каррас звів очі й побачив біля дверей Віллі з оберемком чистих рушників і простирадл. — Я приніс вістку про спокуту! — зловтішався він. — Ельвіра *жива!* Вона *жива!* Вона...

Віллі приголомшено залякла, а Карл обернувся й крикнув їй:

— *Hi, Віллі! Hi!*

— *...наркоманка, Віллі, безнадійна...*

— Віллі, не слухай! — закричав Карл.

— Сказати тобі, де вона живе?

— *Не слухай! Не слухай!* — Карл виштовхував Віллі з кімнати.

— Піди до неї в гості на *День матері*, Віллі! Зроби їй сюрприз!

Піди і...

Раптово демон замовк і вп'явся очима в Карраса. Той ще раз помацав у Регани пульс і побачив, що він уже достатньо сильний, отже, можна було знову ввести лібріум. Він рушив до Шерон, щоб попросити її підготувати все для ін'єкції.

— Каррасе, ти її хочеш? — вишкірився демон. — Вона твоя! Так, ця кобила твоя! Можеш її об'їздити! Вона ж і так щоночі фантазує про тебе, Каррасе! Так, про тебе й про твій довгий товстий священицький хуй!

Шерон почервоніла й відвернулася, поки Каррас пояснював їй, що вже безпечно давати Регані лібріум.

— А також свічку компазину, якщо вона знову почне блювати, — додав він.

Шерон кивнула, не підводячи голови, і попрямувала до дверей. Коли вона проходила повз ліжко, Регана гаркнула їй:

— *Шльондра!* — а тоді смикнулася й влучила їй в обличчя струменем блювоти. Шерон застигла, немов у паралічі, і тут з'явилася подоба Деннінґза й заволатала: — Блядюга! Курва!

Шерон кинулася геть із кімнати.

Особа Деннінґза тепер скривилася з огидою, роззирнулася довкола й запитала:

— Може, хтось нарешті відчинить це *вікно*? Будь ласка, у цій кімнаті страшенно *смердить*! Це ж просто... ні-ні-ні, не треба! — змінив він раптом думку. — Ні, заради всіх *святих*, не треба, бо *ще хтось* може піти на той світ! — Він зареготав, потворно підморгнув Каррасові й зник.

— Це Він виганяє тебе...

— О, справді, Мерріне? Справді?

Повернулася демонічна сутність, а Меррін і далі молився, прикладав епітрахиль і знаменував її хрестом, а сутність осипала його прокльонами.

«Занадто довго, — стурбовано подумав Каррас. — Цей припадок триває задовго».

— А ось і велика свинюка! Свиноматка!

Озирнувшись, Каррас побачив Кріс, що підходила до нього з одноразовим шприцом і тампоном. Вона не підносила голови, намагаючись не чути демонічних образ, а Каррас, нахмурившись, підійшов до неї.

— Шерон перевдягається, — пояснила Кріс, — а Карл...

Каррас не дав їй договорити, зронивши коротко:

— Гаразд, — і вони разом наблизилися до ліжка.

— Ага, іди-но поглянь на свій виріб, свиноматко! Поглянь!

Кріс щосили намагалася нічого не бачити й не чути, а Каррас тим часом притиснув до ліжка Реганину руку, що зовсім не чинила опору.

— Поглянь на цю гидоту! Поглянь на смертоносну сучку! — лютував демон. — Ти задоволена? Це ж *ти* сама зробила! Так, так, сама зі своєю кар'єрою *понад усе*, кар'єрою, важливішою, ніж чоловік, ніж вона, ніж...

Каррас озирнувся. Кріс стояла заціпеніло.

— Коліть, — рішуче спонукав він її. — Не слухайте! Коліть!

— ...твоє *розлучення*! Покличеш священників, так? Священики тобі не допоможуть! Свиня *збожеволіла*! Ти ще не второпала? Ти довела її до божевілля, до вбивства, до...

— *Я не можу!* — З викривленим обличчям Кріс дивилася на шприц, що аж ходором ходив у її тремтячій руці. Вона похитала головою. — *Я не можу цього зробити!*

Каррас забрав шприц у неї з руки.

— *Гаразд, протріть! Протріть шкіру тампоном! Ось тут!*

— ...у її *домовині*, сучко...

— *Не слухайте!* — знову попередив акторку Каррас, і тут демонічна сутність різко повернула голову, а її наліті кров'ю очі люто виричалися. — *І ти, Каррасе! Ага! Тоді про тебе!*

Кріс протерла Регані руку.

— *А тепер ідіть!* — звелів їй Каррас, застромлюючи голку у виснажену плоть.

Кріс вибігла з кімнати.

— *О, ми знаємо, який ти добрий до матерів*, любий Каррасе! — гарикнув демон. Священик зблід і на мить застиг. Тоді повільно витяг з-під шкіри голку й подивився на білки Реганіних очей. З її рота раптом полинув спів. Солодкий чистий голос. Наче в хлопчика з церковного хору: — *Tantum ergo sacramentum veneremur cernui...*

Це був гімн, який співають під час католицького благословення. В обличчі Карраса не було ані кровинки. Цей дивний спів, від якого кров холола в жилах, здавався Каррасові химерною порожнечею, вакуумом, що невпинно й чітко затягував у себе все жахіття цього вечора. Він звів погляд на Мерріна з рушником у руках. Утомленими дбайливими рухами той витирав Регані обличчя й шию.

— ...*et antiquum documentum...*

Цей спів. «*Чий це голос?*» — намагався пригадати Каррас. А тоді окремі фрагменти: *Деннінгз... вікно...* Спустошеним поглядом він побачив Шерон, яка увійшла в кімнату й узяла з рук Мерріна рушник.

— *Я все зроблю, отче,* — сказала йому вона. — *Зі мною вже все нормально. Я перевдягну й помию її, перш ніж давати компазин. Гаразд? Ви можете обидва зачекати в коридорі?*

Обидва священики вийшли в теплу сутінь передпокою й стомлено прихилилися до стіни. Похиливши голови й склавши на грудях руки, вони прислухалися до моторошного, приглушеного співу, що долинав зсередини. Каррас перший порушив мовчанку:

— Ви... ви раніше сказали, отче, що ми матимемо справу тільки з однією сутністю.

— Так.

Приглушені голоси, похилені голови, наче на сповіді.

— Усе інше — це лише різні форми нападу, — пояснив Меррін. — А сутність одна... тільки одна. Це демон. — Запала тиша. Тоді Меррін мовив просто: — Я знаю, що ви сумніваєтеся. Але цього демона я вже зустрічав раніше. І він могутній, Демієне. Могутній.

Тиша. І знову заговорив Каррас:

— Ми кажемо, що демон не може вплинути на волю жертви.

— Так, це правда. Тут немає гріха.

— Яка ж тоді *мета одержимості*? У чому сенс?

— Хтозна? — відповів Меррін. — І хто може мати надію, що дізнається? І все ж таки мені здається, що демон обирає своєю ціллю не одержимого, а нас... спостерігачів... кожную особу в будинку. І я думаю... я думаю, що його мета — вселити в нас відчай, щоб ми відкинули власну людяність, Демієне, побачили себе насамперед як нищих і брудних тварин, потворних, недостойних, без почуття власної гідності. І в цьому, мабуть, і полягає суть одержимості — у втраті почуття гідності. Адже віра в Бога, як на мене, не має стосунку до розуму, я думаю, що вона пов'язана з любов'ю, з усвідомленням тієї можливості, що Бог колись міг полюбити нас. — Меррін замовк, а тоді провадив далі поволі й вдумливо, немовби аналізуючи себе самого: — І знову хто може справді знати. Але беззаперечно... принаймні для мене... що демон знає наші найболючіші місця. О так, він це чудово знає. Колись давно я зневірився в тому, що зможу полюбити ближнього свого. Деякі люди... мене відштовхували, я відчував до них відразу. Тож, думав, як я міг би полюбити їх? Це мучило мене, Демієне, примусило зневіритися в самому собі, а тоді дуже швидко призвело до зневіри до Бога. Моя віра зазнала краху.

Каррас здивовано обернувся й заінтриговано глянув на Мерріна.

— І що ж сталося? — запитав він.

— А, просто... я врешті-решт збагнув, що Бог ніколи б не вимагав від мене психологічно неможливих речей. Що любов, про яку він просив, пов'язана з моєю *волею*, а не з емоціями. Ні. Зовсім не з ними. Він просив, щоб я *діяв* із любов'ю, з любов'ю

до інших. І те, що я мав би так *діяти* стосовно тих, до кого відчуваю відразу, був, на моє переконання, найбільший акт любові. — Меррін опустил голову й почав говорити ще м'якше: — Я знаю, що все це вам повинно здаватися очевидним, Демієне. Я знаю це. Але тоді я цього не бачив. Дивна сліпота. Скільком одруженим чоловікам і жінкам, — сумовито додав Меррін, — повинно здаватися, що вони втратили кохання лише тому, що їхні серця перестали радісно битися, коли вони бачать одне одного. О пресвяті небеса! — похитав він головою. А тоді кивнув. — Ось де, на мою думку, Демієне, прихована її суть... одержимості. Не у війнах, як декому здається... не до такої міри... і дуже рідко в ось таких надзвичайних втручаннях, як тут... з цією дівчинкою... з бідолашною дитиною. Ні, Демієне, я бачу найчастіше ознаки одержимості в маленьких речах: у безглузких дріб'язкових сварках і непорозуміннях, у жорстокому й образливому слові, що зривається мимоволі з язика в суперечці між друзями. Між закоханими. Між подружжями. Цього цілком достатньо, і нам уже не потрібен сатана, щоб розпалювати наші війни, ми й самі їх розпалимо... самі.

З кімнати все ще линув мелодійний спів, примусивши Мерріна поглянути відчуженим поглядом на двері.

— А все ж таки навіть із цього... зі зла... зрештою якимось чином народиться добро. Можливо, ми цього ніколи не зрозуміємо й навіть не побачимо. — Меррін зробив паузу. — Можливо, зло — це тигель, з якого постає добро, — міркував він далі. — І можливо, навіть сатана всупереч самому собі якимось чином служить цій справі, виконуючи волю Божу.

Меррін більше нічого не сказав, і якийсь час вони стояли мовчки, поки Каррас розмірковував над цими словами, аж доки йому не спало на думку ще одне заперечення.

— Після того як демона вигнано, — запитав він, — що може завадити йому повернутися знову?

— Я не знаю, — відповів Меррін. — А проте цього, здається, ніколи не трапляється. Ні, ніколи. — Меррін приклав руку до обличчя й пощипав куточки очей. — Демієн... яке чудове ім'я, — пробурмотів він. Каррас відчув у його голосі виснаження. І ще щось. Якесь занепокоєння. Якийсь затамований біль.

Раптом Меррін відштовхнувся від стіни, вибачився і, далі затуляючи рукою обличчя, квапливо пішов коридором до ванної.

«Що сталося?» — здивувався Каррас. Він відчув раптово заздрість і захоплення перед такою могутньою та простою вірою екзорциста. Тоді повернувся до дверей. Спів. Він затих. Невже ця ніч нарешті добігла кінця?

Через декілька хвилин зі спальні вийшла Шерон зі смердючим оберемком постільної білизни й одягу.

— Вона заснула, — повідомила Шерон, а тоді відразу відвернулася й рушила далі коридором.

Каррас набрав повні груди повітря й знову зайшов до спальні. Відчув холод. І стійкий сморід. Повільно підійшов до ліжка. Регана спала. Нарешті. І Каррас подумав, що тепер і він зможе відпочити. Нахилившись, він схопив тоненьку руку Регани, а тоді підняв свою другу руку й втупив очі в секундну стрілку годинника.

— Чого ти се робиш мені, Диммі?

Серце єзуїта похололо.

— Чого ти се робиш?

Каррас не міг поворухнутися, не міг дихнути, не наважувався глянути туди, звідки долинав цей тужливий голос: боявся побачити там очі — осудливі, самотні. Очі його матері. Його *матері!*

— Ти покидати мене, щоб бути священиком, Диммі, відправити мене в притулок...

«*Не дивись!*»

— А тепер ти мене проганяєш?..

«*Це не вона!*»

— Чого ти се робиш?..

Голова його розколювалася, серце мало не вилітало з грудей. Каррас міцно заплющив очі, а голос звучав усе благальніше, ставав сльозливим і наляканим.

— Ти завжди хороший хлопчик, Диммі! Прошу тебе! Я боюся! Прошу, не проганяй мене кудись, Диммі! *Прошу тебе!*

«*Ти не моя мати!*»

— Там *нічого!* Тільки темно, Диммі! Самотньо!

— Ти не моя мати! — палко прошепотів Каррас.

— Диммі, *прошу тебе!*

— *Ти не моя мати!* — болісно заволав Каррас.

— Ой, заради всіх *святих*, Каррасе!

З'явилася подоба Деннінга.

— Слухай, виганяти нас звідси просто нечесно! — почав підлещуватися він. — Слухай, щодо мене, то цілком справедливо, щоб я був тут! Я це визнаю. Бо ж сучка знищила моє тіло, і я вважаю, що маю право залишитися в її тілі, хіба не так? Ой, заради *Христа*, Каррасе, *поглянь* на мене, чого ти? Ну ж бо! Бо я ж не так часто маю нагоду щось сказати. Та обернися ж ти. Я не кусатимусь і не бризкатиму на тебе блювотинням абощо. Ніяких таких речей. Це ж я тепер.

Каррас розплющив очі й побачив подобу Деннінгза.

— Ось так воно ліпше, — вів далі той. — Слухай, вона мене вбила. Не той прислужник, Каррасе, а *вона!* О так, повір мені! — Він ствердно кивнув. — *Вона!* Я собі робив свою справу біля бару, знаєш, а тоді мені здалося, що я почув, як вона стогне в спальні нагорі. Ну, то я ж *мусив* перевірити, що там її турбує, тому врешті-решт піднявся нагору, а вона, уяви собі, схопила мене щосили за *горлянку*, мала пизда! — Його голос став тепер плаксивий і жалісний. — Боже мій, я ще в *житті* не бачив такої сили! Почала верещати, нібито я трахав її матір чи щось таке, що нібито через мене вони розлучилися. Я всього не розібрав. Але уяви собі, любчику, *вона* виштовхнула мене з того йобаного вікна! — Голос став надтріснутим і пронизливим. — Вона мене вбила, блядь! Ясно? І що, гадаєш, справедливо тепер викидати мене з неї? Ну, *справді*, Каррасе, скажи! Це *справедливо*?

Каррас проковтнув слину, а тоді хрипко заговорив:

— Ну, якщо ти й справді Берк Деннінгз...

— Я ж кажу тобі, що це я! Ти що, блядь, *оглух*?

— Ну, якщо це так, скажи мені, чому твоя голова була скручена назад?

— Клятий езуїте! — тихо вилаялась істота.

— То що це було?

Подоба Деннінгза ухильно відвела очі.

— О, та штука з головою. Химерна штука. Так. Дуже химерна.

— І як це сталося?

Істота відвернулася.

— Ой, та чесно, кого це цікавить? Назад, уперед — яка різниця, це все дурнички й дрібнички, переливання з порожнього в порожнє.

Каррас опустив голову й знов узяв Регану за руку, дивлячись на годинника й рахуючи її пульс.

— Диммі, прошу тебе! Не залишати мене саму, прошу!
Його мати.

— Якби ти був не священник, а лікар, я б жити в гарному будинку, Диммі, а не з тарганами, не зовсім сама в тій паскудній квартирці!

Він силкувався не зважати на все те, не відводячи очей від годинника, але знову почув заплаканий голос:

— Диммі, *прошу тебе!*

— Ти не моя мати!

— Ти що, боїшся правди? — Це вже був демон. Розлючений. — Ти віриш у те, що тобі каже Меррін, дурню? Віриш, що він добрий і святий? Але ж це *не так!* Він пихатий і недостойний! Я доведу це тобі, Каррасе! Доведу *смертю свині!* Вона здохне, і її не врятують ні ти, ні Бог Мерріна! Вона здохне через Меррінову гординю й твоє невігластво! *Неук! Не можна було давати їй лібріум!*

Каррас приголомшено поглянув в очі, що палали зловтіхою та пронизливим презирством, тоді знову подивився на годинника.

— Ну як там її пульс, ми вже помітили, Каррасе? Помітили?

Каррас стурбовано нахмурився. Пульс був дуже швидкий і...

— Слабенький? — рявкнув демон. — Так-так. Уже недовго лишилося. Ще крапельку.

Каррас відпустив Реганину руку, поспіхом схопив свій медичний саквож, витяг стетоскоп і приклав його Регані до грудей, а демон біснувався:

— Слухай, Каррасе! Слухай! Добре слухай!

Каррас слухав із дедалі стурбованішим виглядом. Тони серця Регани були далекі й невиразні.

— *Я не дам їй спати!*

Каррас позирнув на демона й відчув крижаний холод.

— Ні, Каррасе! — гарчав той. — Вона не засне! Ти чуєш? *Я не дам свині спати!*

Демон відкинув голову, зловтішно регочучи. Каррас заціпеніло дивився й не почув, як у кімнату зайшов Меррін, аж поки ексзорцист став поруч нього, пильно й стурбовано придивляючись до обличчя Регани.

— У чому річ? — запитав Меррін.

— Демон, — понуро відповів йому Каррас. — Він сказав, що не дасть їй спати. — Тоді звів змарнілі очі на Мерріна. —

Її серце почало здавати, отче. Якщо вона не матиме змоги відпочити, то помре від серцевої недостатності.

Меррін видимо занепокоївся.

— А ви можете дати їй якісь ліки? — запитав він. — Щонебудь, щоб вона заснула?

— Ні, це небезпечно. Вона може впасти в кому. — Каррас подивився на Регану. Вона тепер кудкудакала, мов курка на сідалі. — Якщо її тиск іще трохи впаде...

Священик не зміг домовитися.

— Що ж можна зробити? — запитав Меррін.

— Нічого, — відказав Каррас. — Нічого. — Він знову стурбовано глянув на Мерріна. — Хоча не знаю, — додав він. — Не могу бути певним. Тобто, можливо, з'явилися якісь нові методи. Я мушу зателефонувати фахівцеві-кардіологу!

Меррін кивнув і сказав:

— Так. Непогана думка.

Він подивився, як Каррас зачинив за собою двері до спальні, а тоді ледь чутно додав:

— А я молитимуся.

Каррас знайшов на кухні Кріс, а з кімнатки біля комори було чутно ридання Віллі та заспокійливий голос Карла. Каррас пояснив, що йому треба терміново проконсультуватися з лікарем, не вдаючись у деталі Реганіного стану, щоб не лякати Кріс. Вона погодилась, і Каррас зателефонував приятелю, відомому фахівцеві з медичного факультету Джорджтаунського університету, розбудивши його серед ночі й коротко пояснивши ситуацію.

— Зараз приїду, — сказав фахівець.

Менш ніж за півгодини він прибув до будинку, де, опинившись у спальні Регани, відреагував на холод, сморід і загальний стан Регани із сумішшю збентеження, жаху й спочуття. Коли він увійшов до кімнати, Регана тихенько плела якісь нісенітниці, а поки він її оглядав, почергово співала або видавала тваринячі звуки. Тоді з'явився Деннінгз.

— Ох, це жахіття, — почав він нарікати фахівцеві. — Просто кошмар! Ох, я сподіваюся, що ви хоч чимось допоможете! Чи є якийсь вихід? Бо ж ми не маємо куди подітися, розумієте, і все тому... Ох, *чорти* б побрали того впертого диявола! — Фахівець міряв Регані тиск, дивлячись на це все вибалушеними очима, а Деннінгз тим часом подивився на Карраса й поскаржився: —

Якого біса ти тут робиш! Невже не бачиш, що мала сучка має лежати в лікарні? Їй місце в дурці, Каррасе! І ти це *знаєш!* Заради всіх святих, невже ми не можемо припинити весь цей блядський маразм! Якщо вона помре, ти будеш у цьому винен, і ти це знаєш! Ти і тільки ти! Тобто якщо цей самопомазаний другий Син Божий упертий, як осел, це не означає, що й *ти* повинен поводитися, як ідіот! Ти ж лікар! Тобі краще знати, Каррасе! Ну ж бо, добре моє серце, вияви спочуття. У наші дні такі проблеми з квартирним питанням, *жахливий* брак житлової площі!

І знову повернувся демон, виючи, як вовк. Фахівець із кам'яним обличчям зняв манжету сфігмоманометра й так само з приголомшено вираженими очима кивнув Каррасові. Він закінчив.

Вони вийшли в коридор, де фахівець озирнувся на двері спальні, а тоді глянув на Карраса й запитав:

— Що за чортівня там діється, отче?

Єзуїт відвів очі.

— Я не можу цього сказати, — м'яко відповів він.

— Не можете чи не хочете?

Каррас знову подивився на нього.

— Мабуть, і те, і друге, — зізнався він. — То як там у неї із серцем?

Фахівець мав дуже стурбований вигляд.

— Вона мусить припинити свою активність. Їй треба спати... виспатися, поки не впав кров'яний тиск.

— Що я тут можу зробити, Майку?

— Молитися.

Кардіолог пішов, а Каррас іще довго дивився йому вслід, і кожна його артерія, кожен нерв благали відпочинку, благали надії, благали чудес, хоч він і був певний, що нічого цього не буде. Він заплющив очі, але відразу здригнувся, пригадавши: *«Не можна було давати їй лібріум!»* Каррас затулив рота кулаком, бо його горло вже стискалося спазмами жалю й пекучого каяття. Він набрав повні груди повітря, тоді ще раз, після чого, розплющивши очі, рушив до дверей Реганиної спальні й штовхнув їх рукою, що була легша, ніж його душа.

Меррін стояв біля ліжка, дивлячись на Регану, що пронизливо іржала, наче кінь. Він почув, як увійшов Каррас, повернувся й допитливо на нього глянув, але Каррас тільки похмуро похитав головою. Меррін кивнув. Скорботний вираз його обличчя

змінився прийняттям неминучого, а коли він знову повернувся до Регани, його риси були вже сповнені суворої рішучості.

Меррін став на коліна біля ліжка.

— Отче наш... — почав він.

Регана захляпала його темною смердючою жовтю, а тоді рявкнула:

— Ти *програєш!* Вона *здохне!* Вона *здохне!*

Каррас узяв свій примірник «Римського ритуалу». Розгорнув його. Тоді звів очі на Регану.

— Порятуй рабу Твою, — молився Меррін.

— Перед лицем супостата.

«*Засни, Регано! Засни!*» — нестямно повторював Каррас подумки.

Та Регана не заснула.

Ні на світанку.

Ні вдень.

Ні вночі.

Ні навіть у неділю, коли частота пульсу сягнула ста сорока ударів за хвилину, напади накочувалися безперервно, а Каррас і Меррін зятято повторювали ритуал, так і не склепивши очей. Каррас гарячково перебирав усі засоби порятунку: гамівне простираadlo, щоб звести до мінімуму Реганині рухи, видворення всіх на якийсь час зі спальні, щоб перевірити, чи брак спонук зупинить її припадки. Жоден метод не мав успіху. А репетування Регани виснажувало її не менше за рухи. Проте кров'яний тиск не падав. «*Але як довго це ще протриває?* — болісно міркував Каррас. — *О Боже, не дай їй умерти!*» Він так часто повторював подумки цю страдницьку молитву, що вона вже майже стала літанією.

«*Не дай їй умерти! Нехай вона засне! Нехай засне!*»

Тієї неділі приблизно о сьомій вечора Каррас німо сидів біля Мерріна в спальні, виснажений і обтяжений нищівними атаками демона, що ставив у провину Каррасові і його брак віри, і медичну некомпетентність, і втечу від матері в пошуках вищого статусу. І ще Регана! Регана! *Його* провина теж!

«*Не можна було давати їй лібріум!*»

Священики якраз завершили черговий цикл ритуалу й тепер відпочивали, слухаючи, як Регана співає «Паніс ангелікус» тим своїм солодким голосом хлопчика з хору. Вони майже

не виходили з кімнати. Каррас лише одного разу пішов перебратися й узяти душ. Хоч у холодній кімнаті було легше залишатися бадьорим, навіть серед цього задушливого смороду, до якого зранку долучився гнильний дух розкладу плоти.

Гарячково дивлячись на Регану почервонілими очима, Каррас почув якийсь звук. Немовби хрускіт. Цей звук повторювався щоразу, коли Каррас кліпав очима. І тут він зрозумів: це його власні, укріті кірково повіки. Він подивився на Мерріна. Старий екзорцист годинами майже нічого не говорив. Інколи розповідав якусь невибагливу історію з власного дитинства. Ділився спогадами. Усілякими дурничками. Скажімо, про те, що в нього колись була качечка, яку він назвав Кленсі. Каррас був надзвичайно стурбований його станом. Його віком. Браком сну. Словесними атаками демона. Коли Меррін заплющив очі, схиливши голову на груди, Каррас подивився на Регану, а тоді втомлено підвівся й поплентався до ліжка, де перевірів її пульс і почав міряти тиск. Чіпляючи їй на руку манжету сфігмоманометра, він закліпав повіками, бо йому вже туманилося в очах.

— Нині День матері, Диммі.

На якусь мить священник заціпенів, а його серце ладне було вирватися з грудей. Тоді поволі, украй поволі він подивився в очі, що вже не належали Регані, в очі, сповнені печалі й докору. Очі його матері.

— Я тобі не добра? Чому ти лишив мене помирати саму, Диммі? Чому? Чому ти...

— *Демієне!*

Меррін міцно стиснув Карраса за руку.

— Прошу вас, ідіть і трохи відпочиньте, Демієне.

— Диммі, *прошу тебе!*

— Не слухайте, Демієне! Ідіть! Негайно!

Каррас, до горла якого підкотив клубок, повернувся й виїшов зі спальні, а тоді ще якийсь час кволо й нерішуче простояв у коридорі. Кави? Було б чудово освіжитися. Але ще більше він мріяв про душ. Та коли він залишив будинок Макніл і зайшов до своєї кімнатки в гуртожитку, одного вигляду ліжка вистачило для зміни пріоритетів. «*Забудь про душ, чоловіче! Спати! Хоч півгодинки!*» Він простягнув руку до телефона, щоб попросити чергового вчасно його розбудити, і тут телефон сам задзвонив.

— Алло, — хрипко озвався Каррас.

— До вас хтось прийшов, отче Каррас. Містер Кіндермен. Каррас затримав на якусь мить дихання, а тоді покірно видихнув.

— Гарзд, скажіть йому, що я зараз вийду, — знесилено мовив він. Поклавши слухавку, Каррас помітив на столі пачку сигарет «Кемел» без фільтра. До них була причеплена записка від Даера.

Укапличці на підставці для колін навпроти свічників знайшли ключики від «Клубу плейбоїв». Це часом не твої? Можеш зголоситися по них до приймальні.

Джо

Тепло всміхнувшись, Каррас відклав убік записку, швидко перебрався в чистий одяг і рушив до приймальні, де біля телефонного комутатора стояв Кіндермен, акуратно міняючи місцями квіти у вазі. Тримаючи в руках стебло рожевої камелії, він озирнувся й побачив Карраса.

— Ага, отче! Отче Каррас! — життєрадісно привітав його Кіндермен, але вираз його обличчя відразу став стурбованим, коли він побачив виснажене обличчя єзуїта. Відклав камелію й рушив йому назустріч. — У вас жахливий вигляд! — вигукнув він. — Що сталося? Це все тому, що ви забагато бігаєте на стадіоні! Облиште це, отче, бо все одно рано чи пізно помрете. Ходімо ліпше зі мною! — Він схопив Карраса за лікоть і підштовхнув до виходу на вулицю. — Маєте вільну хвилинку? — запитав він, коли вони вже виходили з дверей.

— Хіба що справді хвилинку, — пробурмотів Каррас. — А в чому річ?

— Треба поговорити. Мені потрібна порада, нічого більше. Тільки порада.

— З якого приводу?

— Зараз поясню. А поки що прогуляймося. Подихаймо свіжим повітрям. Насолодімся життям. — Він узяв єзуїта попід руку й повів його на другий бік вулиці. — Ах, ви тільки *погляньте* на це! Яка краса! Просто чудо! — Він показав на сонце, що вже сідало, занурюючись у води Потомаку, аж раптом цю тишу пронизали сміх і базікання студентів Джорджтаунського університету, що скупчилися біля якоїсь пивнички на розі Тридцять шостої

вулиці. Хтось лупнув іншого по руці, і між ними почалася дружня штурханина. — Ах, коледж... — сумовито зітхнув Кіндермен, спостерігаючи за цими жвавими молодиками. — Я так ніколи й не вступив... а от тепер шкодую... — Він знову подивився на Карраса й стурбовано нахмурився. — Але справді ви так погано виглядаєте, — сказав він. — Що сталося? Ви захворіли?

«Коли ж той Кіндермен нарешті заговорить по суті?» — хотів би знати Каррас.

— Ні, просто багато справ, — відповів езуїт.

— Тоді не кваптеся, — прохрипів Кіндермен. — Повільніше. А ви, до речі, бачили у «Вотергейті» балет Большого театру?

— Ні.

— Я теж не бачив. А шкода. Вони такі елегантні... такі граціозні!

Вони наблизилися до низького кам'яного муру трамвайного депо, звідки можна було безперешкодно насолоджуватися заходом сонця, і зупинилися там. Каррас зіперся рукою об мур і подивився на Кіндермена.

— Гаразд, то що там у вас на умі? — запитав його Каррас.

— Ах, що там казати, отче, — зітхнув Кіндермен. Він відвернувся, поклав сплетені руки на мур, задумливо глянув на річку й сказав: — Боюся, що в мене виникла проблема.

— Професійна?

— Ну, частково, тільки частково.

— І що ж це?

— Ну, насамперед це... — Кіндермен завагався, а тоді повів далі: — Насамперед це пов'язане, я б сказав, з етикою, отче Каррас. Питання... — Так і не договоривши, детектив притулився спиною до муру, подивився на хідник і насупився. — Я просто не маю кому про це розповісти, не кажучи вже про мого шефа, капітана. Я просто не годен. Не годен йому це все пояснити. Отож я й подумав... — Раптом очі детектива засяяли. — У мене була тітка... ви мусите це почути — кумедна історія. Вона роками жахалася... *жахалася*... мого дядька. Бідолашна жіночка, вона ніколи не наважувалася сказати йому хоч слово... *ніколи*... не кажучи вже про те, щоб підвищити на нього голос. Отож-бо щоразу, коли він доводив її до нестями, вона швиденько бігла до шафи у своїй спальні й там у темряві... ви просто не повірите!.. У темряві, самотньо, серед одягу, що там

висів, і нетлі, вона проклинала... *лаяла* на всі заставки... мого дядька і хвилин двадцять виповідала все, що вона про нього думає! Справді! Тобто *ренетувала*, як навіжена! А тоді виходила в гарному настрої, ішла й цілувала його в щічку. І що ви на це скажете, отче Каррас? Добра терапія чи ні?

— Дуже добра, — відповів Каррас, ледь-ледь усміхнувшись. — То я тепер ваша шафа? Ви це хотіли сказати?

— Деякою мірою, — похмуро зронив детектив. — Але значно серйозніше. І шафа мусить заговорити.

— Маєте сигаретку?

Кіндермен із недовірою зиркнув на Карраса.

— Це в моєму стані я мав би *курити*?

— Ні, не мали б, — пробурмотів Каррас, дивлячись на річку й зчепивши руки, що лежали на мурі. Інакше було б занадто помітно, що вони тремтять.

— Оце так лікар! Не дав би Бог мені захворіти десь у джунглях, де замість Альберта Швайцера були б зі мною тільки *ви*! Ви й далі лікуєте бородавки жабами, лікарю Каррас?

— Ропухами, — відповів ледь чутно Каррас.

Кіндермен нахмурився.

— Щось ви сьогодні дуже невеселий, отче Каррас. Щось трапалося. А що саме? Скажіть-но мені.

Каррас опустив голову й промовчав. А тоді неголосно вимовив:

— Гаразд. Запитуйте в шафи все, що вам потрібно.

Зітхнувши, детектив подивився на річку.

— Як я вже казав... — почав був він. Тоді почухав великим пальцем чоло й провадив далі: — Як я вже казав... ну, припустімо, я розслідую одну справу, отче Каррас. Це вбивство.

— Деннінгз?

— Ні, вам ця справа незнайома, отче. Я це говорю суто гіпотетично.

— Ясно.

— Це мені видається схожим на ритуальне чаклунське вбивство, — замислено вів далі детектив, ретельно добираючи слова. — І от припустімо, що в цьому будинку... у цьому гіпотетичному будинку... мешкає п'ять осіб, і вбивцею має бути одна з них. — Ніби акцентуючи на цьому, він ударив по стіні ребром долоні. — І я це *знаю*. Я *знаю* це... знаю, що це доведений *факт*. — Він зробив паузу, важко дихаючи. — Але проблема в тому, що...

усі свідчення... ну, вони вказують на дитину, отче Каррас. Маленьку дівчинку років десяти, можливо, дванадцяти... просто дитину, що могла б бути моєю донькою. Я знаю, це звучить невірогідно... безглуздо... але це правда. І от до цього будинку, отче Каррас, приходять дуже відомий католицький священик, і, розслідуючи цю гіпотетичну справу, отче, я довідуюся завдяки своїй гіпотетичній геніальності, що цей священик колись вилікував дуже специфічну хворобу. Психічну хворобу, до речі, про що я згадую просто так, між іншим, задля вашої цікавості.

Каррас скорботно опустив голову й кивнув.

— Так, продовжуйте, — понуро зронив він. — Що ще?

— Що ще? Багато чого. Виглядає, що ця хвороба... ну, вона пов'язана із сатанізмом, а ще із силою... так, із неймовірною силою. І ця... гіпотетична дівчинка, припустімо, могла б дуже легко скрутити чоловікові в'язи. — Тепер уже детектив опустив голову й кивав нею. — Так... так, вона могла це зробити. А отже, виникає запитання... — Детектив скривив замислену міну, а тоді провадив далі: — Розумієте... розумієте, отче, ця дівчинка не несе відповідальності. Вона божевільна, отче, не керує своїми діями, до того ж вона ще дитина, отче Каррас! *Дитина!* Але її хвороба... дуже небезпечна. Вона може ще когось убити. Хтозна? — Детектив знову відвернувся й задивився на річку. — Велика проблема, — сказав він неголосно й похмуро. — І що тут робити? Тобто гіпотетично. Просто забути? Забути й сподіватися, що вона... — Кіндермен витримав паузу, — ...що вона видужає? — Він сягнув по хустинку й висякався. — Ну, я просто не знаю. Не знаю. Жажливе рішення, — сказав він, шукаючи чистого місця на хустинці. — Так, жажливе. Просто жажливе. Гіршого не буває. І я страшенно не хочу його ухвалювати. — Він знову висякався, а тоді сховав назад у кишеню вологу хустинку. — Отче, ну що робити в такому випадку? — запитав він, повертаючись знову до Карраса. — Тобто гіпотетично. Як ви гадаєте, яке тут мало б бути правильне рішення?

На якусь мить Каррас відчув, як у його нутрі підноситься хвиля протесту, відчув утому й роздратування від чергового тягара, що впав на його плечі. Почекав, доки це все вляжеться, а тоді, рішуче глянувши прямо в очі детективові, він м'яко відповів:

— Я віддав би це в руки вищій владі.

— Гадаю, вона зараз там.

— Так. І нехай вона зробить свою справу, лейтенанте.

Якийсь час вони пильно дивилися один на одного. Тоді Кіндермен кивнув і вимовив:

— Так, отче. Так. Я так і думав, що ви це скажете. — Він знову подивився на захід сонця. — Яка краса, — зронив він. — І що нас примушує діставати насолоду від цього видовища, а не від Пізанської вежі? Не кажучи вже про ящірок і панцирників. Ще одна загадка. — Він відгорнув рукав, щоб глянути на годинника. — Ну, мушу вже йти. Ще трохи, і моя місіс К. почне репетувати, що вечеря захолола. — Він знову повернувся до Карраса. — Дякую вам, отче. Я тепер краще почувуюся... набагато краще. О, до речі, чи не могли б ви зробити мені послугу? Передати вістку? Якби вам довелося при нагоді зустріти чоловіка з прізвиськом Енгстром, прошу йому переказати... ну просто скажіть йому, що Ельвіра в клініці. З нею все гаразд. Він усе зрозуміє. Чи ви це зробите? Тобто якщо цілком випадково його десь зустрінете?

Не зовсім розуміючи, про що йдеться, Каррас погодився:

— Так, я це зроблю.

— Слухайте, коли ж ми нарешті сходимо разом у кіно, отче?

Каррас опустил очі, кивнув і пробурмотів:

— Скоро.

— Ви наче той рабин, у якого питають про прихід месії, а він завжди відказує: «Скоро». Слухайте, зробить-но мені ще одну послугу, добре? — Каррас звів очі й побачив стурбований вигляд детектива. — Годі вам уже бігати там по колу. Краще ходіть. Гаразд, отче? Трохи поволіше. Зробіть це заради мене, будь ласка?

Каррас легенько всміхнувся й сказав:

— Зроблю.

Засунувши руки в кишені пальта, детектив похмуро глянув на хідник.

— Ну, так, я знаю, — зронив він, киваючи головою. — Скоро. Завжди скоро. — Він почав був йти, а тоді зупинився, поклав руку на плече езуїтові, легенько його потиснув і сказав: — Вам вітання від вашого режисера Елії Казана.

Якийсь час Каррас дивився йому вслід, сповнений любові й зачудування дивовижними лабіринтами серця й неймовірністю спокут. Він подивився на рожеві хмари над річкою, що

відпливали кудись на захід, на край світу, світячись легенько, наче затамовані обіцянки. Був час, коли він часто бачив Бога в подібних видах, відчував Його подих у забарвленні хмар, і йому тепер пригадалися улюблені колись рядки сонета:

Славимо Господа за всі пістряві речі,
 За небеса строкаті, мов корів боки;
 За плями червоनावі у форелі в річці;
 За крила зябликів; за нутроші каштанів у вогні...
 Він сотворив усе, Його ж краса незмінна.
 Хвала Йому.

Каррас притис руку до губ, відчувши, як із горла до кутиків очей підступають смуток і біль утрати при згадці про рядок псалма, що колись переповнював його радістю. «*Господи, — пригадав він із болем, — полюбив я оселю дому Твого.*»

Каррас зачекав. Не наважувався більше дивитися на захід сонця.

Натомість подивився на вікно Регани.

Шерон, відчинивши йому двері, сказала, що нічого не змінилося. Тримала в руках оберемок смердючої білизни. Сказала, вибачаючись:

— Мушу закинути це все в пральну машину.

Каррас подивився їй услід. Подумав про каву. Але тоді почув, що демон лиховісно гаркає на Мерріна. Рушив до сходів і враз пригадав про вістку, яку він мав переказати Карлові. Де ж він? Каррас повернувся, щоб запитати про це Шерон, але вона вже зникла на сходах до підвалу. Пішов пошукати Карла в кухні. Його там не було. Тільки Кріс. Впираючись ліктями об стіл і притуливши руки до скронь, вона сиділа за столиком для сніданків, дивлячись на... Що це було? Каррас тихенько наблизився до неї. Зупинився. То був фотоальбом. Уривки паперу. Наклеєні фотографії. Кріс не бачила його.

— Вибачте, будь ласка, — м'яко сказав Каррас. — Чи Карл у себе в кімнаті?

Кріс подивилася на нього відсутнім поглядом і похитала головою.

— Пішов десь у справах, — хрипко відповіла вона. Каррас почув, як вона шморгнула носом. А тоді пробурмотіла: — Там є кава, отче. Зараз буде готова.

Каррас подивився на вогник кавоварки, а тоді почув, що Кріс підвелася з-за столу. Він озирнувся й побачив, як вона швидко пробігла повз нього, відвертаючи обличчя. Почув її тремтливе «Вибачте» — і Кріс вибігла з кухні. Каррас подивився на фотоальбом. Знімали прихованою камерою. Маленька дівчинка. Гарненька. Каррас, зрозумівши, що дивиться на Регану, відчув, як стислося серце. Ось вона задмухе на день народження свічечки на торті зі збитими вершками, а ось сидить у шортах і футболці на березі озера, весело махаючи на камеру рукою. На футболці було видно напис: «ТАБІР...» Далі він не міг розібрати. На протилежній сторінці розлінований аркуш паперу, списаний дитячим почерком:

Якби замість звичайної глини
 Я могла б зібрати все найкраще,
 Наприклад райдугу
 Або хмарки чи пташиний спів,
 Може, тоді, люба матусю,
 Якби я склала все це разом,
 Я змогла б нарештівиліпити тебе.

Під віршем напис: «Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ! ВІТАЮ З ДНЕМ МАТЕРІ!» А тоді підпис олівчиком: «*Per*».

Каррас заплющив очі. Він не мав сил на це дивитися. Утомлено відвернувся, чекаючи, коли буде готова кавка. Опустив голову, стиснувши руками край столу, і знову заплющив очі. «*Не думай про це!* — наказував він сам собі. — *Не думай!*» Але не міг позбутися цих думок і, слухаючи, як булькоче вода в кавоварці, відчув, що знову починають тремтіти його руки, а спочуття раптово обертається на сліпу лють. Він лютував на цю хворобу, біль, на дитяче страждання, на тілесну крихкість і на потворну й страхітливу реальність смерті.

«*Якби замість звичайної глини...*»

Лють поступилася місцем печалі й безпомічному роздранню.

«*...зібрати все найкраще...*»

Він не годен був чекати на каву. Він мусить іти. Мусить зробити щось. Допомогти комусь. Спробувати. Він вийшов із кухні, а коли проходив повз вітальню, зазирнув у відчинені двері й побачив там Кріс, що ридала на дивані, а Шерон намагалася

її заспокоїти. Він відвернувся й почав підніматися сходами, чуючи, як безтямно реве на Мерріна демон:

— ...мав *програти!* Ти мав *програти*, і ти це знав! Ти *мерзотник*, Мерріне! *Байстріюк!* *Повертайся!* Повертайся і...

Каррас намагався не слухати.

«...чи *пташиний спів*».

Увійшовши до спальні Регани, Каррас усвідомив, що забув одягти светра. Легенько здригаючись від холоду, він поглянув на Регану. Її голова була схилена вбік і трохи відвернута від нього, а демонічний голос і далі лютував.

Він поволі й виснажено підійшов до крісла, узяв ковдру й лише тоді помітив відсутність Мерріна. За кілька секунд, пригадавши, що має зміряти Регані тиск, Каррас утомлено підвівся й поплентався до неї, але враз шоковано сахнувся. Меррін, обм'яклий і безсилий, лежав долілиць на підлозі біля ліжка. Приголомшений Каррас опустився навколішки. Перевернув його. Обличчя Мерріна було синє. Каррас почав шукати пульс. А тоді з гострим, пронизливим болем збагнув, що Меррін мертвий.

— Святий пердун! Ти що, *помер? Помер?* Каррасе, ану *зціли* його! — лютував демон. — Поверни його до життя й дай нам закінчити, дай нам...

Серцева недостатність. Коронарна артерія.

— О Боже, — простогнав напівпошепки Каррас. — Господи, *ні!* — Каррас заплющив очі й розпачливо труснув головою, а потім зненацька з дикою силою стиснув пальцями біду руку Мерріна, ніби хотів вичавити з її сухожилків останні краплини життя.

— ...благочестивий...

Каррас відкинувся назад і важко зітхнув. Потім він побачив маленькі таблетки, розкидані по підлозі. Підняв одну й з болем зрозумів, що Меррін усе знав. Нітрогліцерин. Він усе знав. Каррас подивився в мертво обличчя Мерріна червоними, повними сліз очима. «...*Ідіть і трохи відпочиньте, Демієне*».

— Навіть *хробаки* не їстимуть твоє падло, ти!..

Почувши слова демона, Каррас підвів голову й затремтів від неприборканої, смертоносної люті.

«*Не слухай!*»

— ...гомосексуальний...

«*Не слухай! Не слухай!*»

На чолі Карраса, люто пульсуючи, випнулася вена. Він узяв руки Мерріна й почав обережно складати їх навхрест на грудях, та раптом почув, як демон рывкнув:

— А тепер запхай йому хуя в руки! — і побачив, як згусток смердючої слини влучив мертвому священикові в око. — Останній обряд! — глузливо гарикнув демон, відхилив голову й дико зареготав.

Каррас німотно дивився на плювок. Не міг поворухнутися. Не чув нічого, крім клекотіння власної крові. А тоді повільно, весь тремтячи, підвів обличчя, викривлене багровим спазмом ненависті й люті.

— *Ти сучий син!* — просичав він шепотом, що просвистів у повітрі, наче батіг, і хоч Каррас не рухався, здавалося, ніби він, наче змія, розмотує свої кільця, а сухожилки на його шиї натяглися, немов дроти. Демон перестав реготати й лиховісно зиркав на нього. — Це ти програв! — почав глузувати Каррас. — Невдахо! Ти *завжди* програєш! — Регана забризкала його блювотинням. Він не звертав уваги. — Так, ти дуже вправний із дітьми! — процідив він крізь зуби. — З маленькими дівчатками! Оце й усе? А ти спробуй із кимось більшим! Ану! — Він простяг руки, наче великі тілесні гачки, і почав поволі заманювати до себе. — Давай! Давай, невдахо! Спробуй зі *мною*! Залиш дівчинку й вселися в *мене*! Спробуй *мене*!

Наступної миті Каррас раптом смикнувся всім тілом й закинув голову назад, дивлячись у стелю, а тоді знову засмикався в конвульсіях, при цьому риси обличчя єзуїта перетворилися на суцільну маску ненависті й люті, а його великі й міцні руки, немовби відчуваючи невидний опір, намагалися схопити за горло Регану Макніл, що заходилася вереском.

Кріс і Шерон почули нагорі шум. Вони були в кабінеті. Кріс сиділа біля бару, а Шерон стояла за стійкою, змішуючи коктейль. Обидві жінки разом глянули на стелю, почувши переполох у Реганиній спальні. Нажаханий вереск Регани, а тоді голос Карраса, що люто волав: «*Hi!*» Звук падіння. Різкі удари в меблі. І в стіни. Кріс перекинула склянку з напоєм, здригнувшись від цього шаленого гуркоту, від брязкоту розбитого скла, і вже за мить вони удвох із Шерон мчали вгору сходами до дверей Реганиної спальні. Ускочили всередину. На підлозі лежали віконниці, зірвані із завіс! І вікно! Велика шибка була геть розтрощена!

Вони стурбовано кинулися до вікна, і тільки тепер Кріс побачила на підлозі біля ліжка Мерріна. Вона зойкнула й застигла від жаху. Тоді підбігла до нього. Стала навколішки.

— О Боже мій! — заскиглила вона. — Шерон! Шер, іди сюди! Скоріше йди!..

Шерон раптом заверещала, урвавши її на півслові. Поблідла Кріс подивилася на Шерон, що стояла біля вікна, дивлячись униз, на сходи, і притуливши руки до щік.

— Шер, що там?

— Каррас! Отець Каррас! — крикнула в істериці Шерон, вибігаючи з кімнати. Кріс із пополотнілим обличчям швидко підбігла до вікна. Глянула вниз. Відчула, як із грудей вискакує серце. Там, біля підніжжя сходів на М-стрит, серед юрби, що збиралася навколо, нерухомо лежав закривавлений Каррас.

Кріс нажахано дивилася туди, приклавши руку до щоки, і намагалася поворушити губами. Сказати щось. Але їй це не вдалося.

— Мамо?

Її кликав з-за спини тоненький плаксивий голосочок. Кріс почала повертатися, вирячивши очі й не сміючи повірити в те, що вона щойно почула. Голосок знову озвався. Її, Регани.

— Мамо, що сталося? Прийди до мене! Мамо, мені страшно! Ой, мамо, прошу тебе! Будь ласка! Прощу, прийди сюди!

Кріс обернулась і побачила в очах дочки сльози сум'яття. І ось вона вже бігла до ліжка, ридаючи:

— Рег! Ой, моя дитинко, моя дитинко! Ой, Рег! Це справді ти! Це справді ти!

Шерон тим часом вибігла з будинку й нестямно кинулася до езуїтського гуртожитку, де почала домагатися Даєра. Він швидко прийшов до приймальні. Вона все йому сказала. Він приголомшено на неї подивився.

— Викликали швидку? — запитав він у неї.

— О Боже! Ні, не викликала! Я навіть не подумала!

Даєр швидко дав розпорядження операторові телекомунатора, а тоді побіг коридором разом із Шерон. Перетнув вулицю. Помчав додолу сходами.

— Пропустіть мене, будь ласка! Дайте пройти! — Проштовхуючись крізь натовп, Даєр чув байдужі репліки: «Що сталося?» — «Якийсь чоловік упав зі сходів». — «Ага, мабуть,

напився. Бачили блювотиння?» — «Ходімо, котику, ми вже запізнюємося».

Нарешті Даєр зумів проштовхатися й на якусь мить застиг у позачасовому вимірі горя, у просторі, де повітря було занадто болюче, щоб ним дихати.

Каррас лежав горілиць, а під його головою розтікалася калюжа з крові. Рот був напіврозтулений, очі химерно світилися, а сам він пильно дивився вгору, немовби терпляче очікував, коли засяють зірки на якомусь привабливому, загадковому обрії. Аж ось його очі глянули на Даєра. Піднесено засяяли. Від завершення. Від чогось на взір триумфу.

А тоді в них відчулося якесь благання. Щось термінове.

— Прощу відійти! Дайте дорогу! — Полісмен. Даєр став навколішки й приклав до розбитого, зраненого обличчя легку, лагідну руку, наче погладжуючи. Стільки поранень. З рота червоною стрічкою сочилася кров.

— Демієне... — Даєр замовк, щоб погамувати тремтіння в голосі, і побачив в очах Карраса слабке світло, м'яке благання.

Даєр нахилився ближче:

— Ти можеш говорити?

Каррас повільно простяг пальці до руки Даєра. Схопив її й легенько стиснув.

Стримуючи сльози, Даєр нахилився ближче і, приклавши вуста до вуха Карраса, тихенько запитав:

— Чи ти бажаєш висповідатися, Демієне?

Легенький потиск.

— Чи ти розкаюєшся в усіх гріхах твого життя й у тому, що ти зневажав Усемогутнього Бога?

Пальці поволі розтиснулися, а тоді стиснулися знову.

Трохи відхилившись, Даєр поволі осінив хресним знаменням Карраса, а тоді зворушено вимовив слова відпущення гріхів:

— *Ego te absolvo...*

Величезна сльоза викотилася з кутика Каррасового ока, і Даєр відчув ще міцніший потиск його руки, що не слабнув, аж поки Даєр відпускав гріхи:

— *...in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.*

Даєр знову нахилився до Карраса, припавши вустами до його вуха. Ковтнув клубок, що підкотив до горла. А тоді тихенько запитав:

— Чи ти?.. — Даєр замовк на півслові. Рука, що стискала його зап'ястя, раптом обм'якла. Він відхилив голову й побачив очі, сповнені спокою. І ще там щось було. В очах світилася немовби радість наприкінці сердечних прагнень. Очі ще дивилися. Але вже не на цей світ. Не на цей.

Поволі й обережно Даєр опустив йому повіки. Почув сирену карети швидкої допомоги. Почав був казати:

— Прощавай... — але не зміг договорити. Опустив голову й зарідав.

Приїхала швидка. Карраса поклали на носі, а коли його вже завантажили всередину, Даєр також туди заліз і сів біля санітара. А тоді взяв Карраса за руку.

— Ви вже нічим йому не допоможете, отче, — лагідно сказав санітар. — Не варто турбуватися. Залишайтеся.

Не відводячи очей від понівеченого обличчя, Даєр поволі похитав головою й тихо відповів:

— Ні, я поїду.

Санітар подивився на задні дверцята швидкої, де стояв, терпляче очікуючи й запитливо вигнувши брови, водій. Санітар мовчки кивнув — і водій зачинив задні дверцята.

Шерон, стоячи на хіднику, мовчки дивилася, як від'їжджає швидка. Чула, як обговорюють подію перехожі.

— Що там сталося?

— А чорт його знає.

Сирена швидкої пронизала нічне повітря над річкою. А тоді раптом вона стихла.

Водій пригадав, що час уже не має жодного значення.

Епілог

У вікно спальні Кріс сочилось прозоре червнєве світло. Вона склала блузку, поклавши її зверху на решту речей у валізці, що лежала на ліжку, а тоді закрила її. Швидко рушила до дверей.

— Гарзд, усе готове, — сказала вона Карлові, а коли швейцарець прийшов замкнути валізу, Кріс попрямувала коридором до Реганиної спальні. — Гей, Рег, чи ти вже готова? — гукнула вона.

Минуло вже шість тижнів, відколи померли священники. Відколи всі зазнали шоку, а Кіндермен усе ретельно розслідував. А відповідей так і не було. Лише непевні здогади й безсонні ночі, сповнені сліз. Смерть Мерріна була спричинена закупоркою коронарної артерії, а от щодо Карраса...

— Загадково, — прохрипів емфіземно лейтенант Кіндермен. — Ні. Дівчинка тут непричетна, — вирішив він. Вона не могла цього зробити: була міцно прив'язана гамівними ремнями. Отже, Каррас сам зірвав віконниці й вистрибнув із вікна, навмисне заподіявши собі смерть. Але ж чому? У спробі уникнути чогось іще жахливішого? Кіндермен одразу відкинув цей варіант, адже священник, якби хотів урятуватися, міг би спокійно вийти через двері. Та й Каррас був не з тих, хто рятувався б утечею. Чого ж тоді він скоїв цей фатальний стрибок?

Для Кіндермена ця відповідь почала формуватися, коли Даєр задав про емоційні конфлікти Карраса: почуття провини стосовно матері та її смерті, його власні проблеми з вірою. А коли Кіндермен додав до цього ще й постійний брак сну впродовж кількох днів, бентегу й почуття провини у зв'язку з неминучою смертю Регани, атаки демона, що прибирав образу його матері, а тоді врешті-решт шок, спричинений смертю Мерріна, він дійшов сумного висновку, що свідомість єзуїта, попри те, що він і сам був психіатр, просто не витримала цього тягара провини.

Навіть більше, розслідуючи загадкову смерть Берка Деннінґза, детектив вичитав із джерел на тему одержимості, що екзорцисти й самі часом стають одержимі, до того ж у дуже подібних ситуаціях, коли потужні почуття провини й потреба бути покараними посилюють процеси самонавіювання. Каррас дозрів до цього, хоча Даєр і відмовлявся з цим погодитися. Кіндермен знову й знову повертався до будинку, де видужувала Регана, постійно розпитуючи Кріс, чи могла вже Регана пригадати, що сталося тієї ночі в її спальні, але вона у відповідь лише хитала головою або казала «ні», тож урешті-решт справу просто закрили.

Кріс зазирнула в спальню Регани. Та незадоволено дивилася на майже повну валізку, що лежала в неї на ліжку, притискаючи до грудей дві м'які іграшки. Вони поспішали на літак пополудні до Лос-Анджелеса, а Шерон і подружжя Енгстромів залишалися, щоб усе остаточно залагодити з будинком перед від'їздом, після чого Карл мав перетнути майже всю країну на червоному «ягуарі», повертаючись додому.

— Як тобі пакується, котику? — запитала Кріс. Регана глянула на неї, схиливши вбік голову. Ще трохи бліде личко. Трохи худеньке. З темними колами під очима.

— Тут зовсім мало місця! — насуплено буркнула вона й надула губки.

— Ну але ж ти не можеш забрати із собою все, дитинко. Залиши, що не вміщається, і Віллі потім привезе. Поквапся, золотце. Інакше ми не встигнемо на літак.

— Добре, мамусю.

— Ну й чудово.

Кріс залишила Регану й швидко збігла сходами вниз. Почула дзвінок у двері, пішла й відчинила їх.

— Вітаю, Кріс. — То був сумовитий отець Даєр. — Я просто прийшов попрощатися, — сказав він.

— Заходьте. Я власне збиралася вам зателефонувати.

— Та ні, Кріс, не треба, ви й так поспішаєте.

Вона взяла його за руку й затягнула всередину.

— Ой, та годі вже вам! Я якраз хотіла випити кави. Буду рада, якщо ви долучитеся.

— Ну, якщо ви наполягаєте...

Вона наполягла, і вони пішли до кухні, де сіли за столик, пили каву й обмінювалися люб'язностями, а довкола них метушилися

Шерон та Енгстроми. Кріс заговорила про Мерріна, про те, як дивно й приємно було їй бачити на його похоронах стількох високоповажних гостей, зокрема й закордонних. Тоді якийсь час вони просто мовчали, а Даєр скорботно дивився у свою чашку. Кріс немовби прочитала його думки.

— Вона так нічого й не пригадує, — тихенько мовила вона. — Мені дуже жаль.

Єзуїт засмучено кивнув. Кріс подивилася на свою тарілку зі сніданком. Вона так поспішала, що навіть не встигла поснідати. Троянда й далі там лежала. Вона взяла її за стебло й задумливо покрутила пальцями.

— А він так і не познайомився з нею, — пробурмотіла вона. Тоді перестала вертіти троянду й звела погляд на Даєра. Він пильно на неї дивився.

— Як ви гадаєте, що сталося насправді? — м'яко запитав він Кріс. — Тобто як невіруюча. Гадаєте, вона справді була одержима?

Кріс замислилася, опустивши голову й далі машинально крутячи пальцями троянду.

— Не знаю, отче Даєр. Я просто не знаю. Ось ви приходите до Бога й хочете з'ясувати, чи Він є, але Йому потрібні мільйони років для того, щоб виспатися, бо інакше він стає дратівливим. Ви розумієте, про що я? Він ніколи нічого не каже. А от коли мова заходить про диявола... — Вона подивилася на Даєра. — З дияволом усе інакше. Я можу в нього повірити, фактично я вже, мабуть, повірила. А знаєте чому? Бо саме цей паскудник робить усі рекламні ролики.

Даєр якусь мить із любов'ю на неї дивився, а тоді неголосно сказав:

— Але якщо все зло, що існує у світі, змушує вас повірити в диявола, Кріс, то як ви поясните існування у світі добра?

Кріс не відводила очей від Даєра. Ці слова змусили її замислитися й спохмурніти, аж поки врешті-решт вона відвернулася й легенько кивнула головою.

— Ніколи про це не думала, — пробурмотіла вона. — Ви маєте слухність. — Сум і шок від смерті Карраса оповивали її меланхолійною імлою, але вона спробувала зосередитися на цьому невибагливому запрошенні до світла й надії, пригадавши, що їй сказав Даєр, проводжаючи Кріс до авта після поховання Карраса на єзуїтському цвинтарі кампусу. *«Ви б не зайшли*

на хвилю до нас?» — запитала вона його. «О, я був би радий, але не можу пропустити учту», — відповів він. Побачивши її спантеличений вигляд, пояснив: «Коли помирає єзуїт, ми влаштовуємо святкову учту. Для нього це тільки початок».

— Ви казали, що в нього були проблеми з вірою?

Даєр кивнув. Кріс опустила голову й похитала нею.

— Не можу в це повірити, — вимовила розгублено вона. — Я ще в житті не стикалася із сильнішою вірою.

— Машина вже тут, мадам!

Немовби прокинувшись зі сну, Кріс гукнула у відповідь:

— Гаразд, Карле! Ми вже йдемо! — Вона підвелася, і Даєр теж. — Ні, не поспішайте, отче. Я лише піду нагору по Регану.

Даєр замислено кивнув.

— Гаразд. — Він думав про загадковий вигук Карраса: «Ні!» — а тоді тупіт ніг нагорі перед тим, як той вистрибнув із вікна. Щось тут було незрозуміле, міркував він. Але що? Кріс і Шерон пригадували все дуже нечітко. А ще Даєр постійно думав про той загадково радісний вираз очей Карраса. І ще щось там було, пригадалося йому: якесь неймовірно світле сяйво... але чого? Він цього не знав, але йому здалося, що це скидалося на радість перемоги. Тріумфу. Непоясненим чином ця думка викликала в ньому піднесення. Йому стало легше на душі. Рушив до передпокою, тримаючи руки в кишенях, а тоді притулився до одвірка, дивлячись, як Карл допомагає водієві завантажити речі в багажник лімузина. Даєр витер чоло: надворі було волого й задушливо. Він озирнувся, почувши за спиною кроки. Це спускалися сходами, тримаючись за руки, Кріс і Регана. Вони підійшли до нього. Кріс поцілувала його в щоку, тоді лагідно торкнулася щоки рукою, зазираючи в сумні очі священника.

— Усе гаразд, Кріс. Я маю відчуття, що все буде добре.

— Ну й чудово, — відповіла Кріс. Вона подивилася на Регану. — Сонечку, це отець Даєр, — сказала вона. — Привітайся з ним.

— Приємно познайомитися, отче Даєр.

— І мені дуже приємно познайомитися з тобою.

Кріс зиркнула на годинника.

— Мусимо вже йти, отче.

— Було чудово побачитися. Ой ні, зачекайте! Я мало не забув! — Священик дістав щось із кишені пальта. — Це належало йому, — сказав він.

Кріс подивилася на чудотворний медальйон на ланцюжку, що лежав на простягнутій долоні Даєра.

— Святий Христофор. Я подумав, що ви, мабуть, воліли б це мати.

Кріс доволі довго дивилася мовчки й замислено на медальйон, нахмуривши брови й немовби сумніваючись, що їй робити, а тоді поволі простягла руку, узяла його, поклала в кишеню пальта й сказала Даєрові:

— Дякую, отче. Так. Так, це правда. — Тоді вона поквапила Регану: — Ходімо, сонечку, — але, беручи доньку за руку, Кріс зауважила, що та спохмурніла, прикипівши поглядом до круглого римського комірця-колоратки єзуїта, немовби раптом пригадавши забуту печаль. Тоді вона зненацька простягла руки до священника. Молодий священник здивовано нахилився, а Регана, поклавши руки йому на плечі, поцілувала єзуїта в щоку, після чого, забравши руки, спантеличено відвернулася, немовби дивуючись, чому вона це зробила.

Кріс раптом відчула, що її очі стали вологими, вона швидко відвела погляд, схопила Регану за руку й сказала хриплим голосом:

— Ну все, нам *справді* треба поспішати. Ходімо, сонечку. Попрощайся з отцем Даєром.

— Па-па, отче.

Даєр усміхнувся й помахав на прощання рукою зі словами:

— До побачення. Безпечної вам дороги додому.

— Отче, я подзвоню вам із Лос-Анджелеса, — кинула Кріс через плече. Лише пізніше вона почала розмірковувати, що він насправді мав на увазі, кажучи «додому».

— Бережіть себе.

— Ви теж.

Даєр дивився їм услід. Коли водій відчинив їм двері, Кріс обернулася й помахала, а тоді послала повітряний цілунок. Даєр помахав у відповідь, дивлячись, як вона сідає на заднє сидіння лімузина поруч із Реганою. Коли авто почало рухатися, Регана пильно дивилася на Даєра через заднє вікно, аж поки лімузин завернув за ріг і зник з очей.

Даєр глянув ліворуч, почувши, як завищали гальма. То було поліційне авто. З нього виліз Кіндермен. Він швидко обійшов авто спереду, помахав рукою й поспіхом рушив до Даєра, гукаючи:

— Я прийшов попрощатися.

— Вони щойно поїхали.

Детектив засмучено застиг на місці.

— Справді? Я запізнився?

Даєр кивнув.

Кіндермен подивився з жалем на Проспект-стрит, опустив голову й похитав нею.

— *Ох!* — пробурмотів він. Тоді подивився на Даєра. Підступив до нього й турботливо запитав: — Як там дівчинка?

— Виглядала добре. Цілком добре.

— Це прекрасно. Немає справді нічого важливішого. — Детектив підняв руку й глянув на годинника. — Ну, знову до справ, — сказав він, — знову до праці. Бувайте, отче. — Він відвернувся й рушив до поліційного авта, але враз зупинився, повернув голову й допитливо глянув на священника. — Ви ходите в кіно, отче Даєр? Любите фільми?

— Ну, звичайно.

Кіндермен обернувся й наблизився до Даєра.

— Я маю контрамарки, — сказав він із притиском. — І то на сьогоднішній вечірній сеанс у «Байогрефі». Ви б не хотіли піти?

— А що там крутять?

— «Буремний перевал».

— І хто в ролях?

— Хто в ролях? — Детектив звів докупи брови, глянув з-під лоба й грубувато буркнув: — Сонні Боно в ролі Гіткліфа, а Шер грає Кетрін Ерншоу. То ви йдете чи ні?

— Я вже це бачив.

Детектив зиркнув на єзуїта, тоді відвернувся й сумовито пробурмотів:

— Ще один! — А тоді знову глянув на Даєра з усмішкою, узяв його попід руку й поволі повів тротуаром. — Мені оце пригадався один рядок із фільму «Касабланка», — привітно мовив він. — Там наприкінці Гамфрі Богарт каже героєві Клода Рейнса: «Луї, мені здається, це початок чудової дружби».

— А знаєте, ви трохи схожі на Богарта.

— Ви це помітили?

Забуваючи, вони намагалися пам'ятати.

ПРИМІТКА АВТОРА

Я дозволив собі деякі вільності щодо географічного розташування Джорджтаунського університету, особливо це стосується інституту мов і мовознавства. Ба більше, будинку на Проспект-стрит узагалі нема, як і єзуїтського гуртожитку там, де я його помістив. І насамкінець, фрагмент бесіди, що я приписав Ланкестерові Мерріну, не належить моєму перу, а взятий із проповіді кардинала Джона Генрі Ньюмена «Друга весна».

Зміст

Пролог	9
<i>Частина перша. Початок</i>	14
<i>Частина друга. На краю</i>	78
<i>Частина третя. Безодня</i>	177
<i>Частина четверта. «І нехай моє волення дійде до Тебе...»</i>	264
Епілог	311
Примітка автора	317

Літературно-художнє видання

БЛЕТТІ Вільям Пітер

Екзорцист

Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *О. В. Телемко*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. О. Старова*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua

- у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безплатний каталог

***Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці***

e-mail: publish@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57

e-mail: trade@bookclub.ua

www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55

e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28

e-mail: odessa@bookclub.ua

Блетті В. П.

Б70 Екзорцист : роман / Вільям Пітер Блетті ; пер. з англ.
В. Морозова. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного
Дозвілля», 2018. — 320 с.

ISBN 978-617-12-5323-0 (PDF)

ISBN 978-0-06-209435-3 (англ.)

Останнім часом Кріс Макніл стала помічати, що з її донькою Реганою коїться щось незвичайне та лихе. Ці дивні напади, за яких у дівчинку наче вселяється надприродна сила... Сила, що змушує дванадцятирічну дитину говорити грубим чоловічим голосом, а ліжко під нею — ходити ходором. Лікарські обстеження не виявляють жодної аномалії, однак стан дівчинки погіршується. І останньою надією для матері стає священик — отець Каррас. Він розуміє, що Регана одержима демоном. І погоджується провести обряд екзорцизму...

УДК 821.111(73)